ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ

100

О. Д. Гордей,
В. П. Биховченко,
А. М. Ковальчук

ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ФОНДИ

ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ФОНДИ

СЕРІЯ «ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ»

Серію «Митна справа в Україні» засновано в 2001 р.
Її продовженням є серія «Податкова та митна справа в Україні», яку започатковано в 2015 р.

Редакційна колегія:
Пашко П. В., д.е.н. (голова)
Бережнюк І. Г., д.е.н.
Деркач Л. В., к.ю.н.
Крисоватий А. І., д.е.н.
Мазаракі А. А., д.е.н.
Ченцов В. В., д.н.держ.упр., д.іст.н.

У СЕРІЇ «МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2002

«Основи митної справи»

«Митний контроль та митне оформлення»

2003

«Таможенное оформление морских грузов»

«Основы таможенного дела в Украине»

«Митний контроль на автомобільному транспорті»

2004

«Митний контроль на залізничному транспорті»

«Митне оформлення автотранспортних засобів»

«Основи митної справи в Україні»

«Митний кодекс України та нормативно-правові акти, що регулюють його застосування»

«Митний контроль на повітряному транспорті»

«Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні»

«Коментар до Митного кодексу України»

2005

«Порядок заповнення вантажної митної декларації»

2006

«Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей»

«Історія митної справи в Україні»

«Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні»

2008

«Основи митної справи в Україні»

2009

«Таможенный контроль: на пути к международным стандартам»

«Таможенный контроль в морских пунктах пропуска»

«Митне оформлення енергоносіїв»

«Митна безпека»

«Міжнародні перевезення товарів автомобільним транспортом: теорія і практика»

«Підготовка та підвищення кваліфікації митних брокерів і декларантів: збірник нормативних документів і відомчих роз'яснень»

2010

«Святий Матфей. Митар. Апостол. Євангеліст»

«Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті»

2011

«Митні інформаційні технології»

«Особливості митної класифікації товарів»

«Інфраструктура відкритих ключів: технології, архітектура, побудова та впровадження»

«Розподілені бази даних»

2012

«Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності митних органів»

«Митний кодекс України» / Коментар до ст. 6»

«Митна політика та митна безпека: концептуальне визначення та шляхи забезпечення»

«Архітектура комп'ютера»

«Комп'ютерна схемотехніка»

2013

«Актуальні питання теорії та практики митної справи»

«Історія митної діяльності»

«Механізми державного управління митною справою»

«Формування системи митного аудиту»

2014

«Митна енциклопедія, т. 1»

«Митна енциклопедія, т. 2»

«Митна енциклопедія, т. 3»

У СЕРІЇ «ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ»
ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2015

«Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти»
«Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра»
«Митна політика держави та її реалізація митними органами»
«Механізми державного управління митною справою»
«Історія митної діяльності»
«Митне право України»
«Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири»
«Митна справа»
«Міжнародні економічні відносини: у 2-х частинах»
«Адміністративно-правове сприяння соціально-економічному розвитку в Україні: теоретико-методологічні засади»
«Бухгалтерський облік в умовах застосування інформаційних технологій: історія та практика»
«Розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення»
«Формування управлінської компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки: теорія і практика»
«Let Develop English skills»
«Кримінальний процес України»
«Європейська інтеграція»
«Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері оподаткування: теорія та практика»
«Інформатика та обчислювальна техніка: практикум»

2016

«Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів»
«Правовий статус фіскальних органів України та держав-членів Європейського Союзу»
«Психологічні основи у професійній підготовці фахівців ПМ»
«Математика для економістів. Вища математика. Частина І. Лінійна алгебра. Аналітична геометрія»
«Сучасні інформаційні системи і технології: управління знаннями»
«Економічна кібернетика: введення в спеціальність»
«Інформаційні системи та технології у фінансових установах»
«Фінансове забезпечення інноваційного розвитку»
«Практикум з інформаційних систем в економіці»
«Практикум з WEB-програмування»
«Малий та середній бізнес у взаємовідносинах із податковими органами: соціологічна інтерпретація»
«Моделювання систем захисту інформації»
«Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика»
«Актуальні питання розвитку банківської системи України»
«Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні»
«Соціалізація студентської молоді у процесі професійної підготовки»
«Розвиток бухгалтерського обліку в умовах інтеграційних процесів»
«Правове забезпечення фінансової безпеки України»
«Grammar for Students of Economics (для економістів)»
«English Grammar for law Students (для юристів)»
«Алгоритмізація та програмування»
«Основи психології та конфліктології для фахової підготовки економістів»
«Проблеми соціологічного, психологічного та педагогічного забезпечення податкових відносин в Україні»

2016

«Математика для економістів. Функція багатьох змінних. Ряди»
«Інформаційні системи і технології»
«Інформаційні системи і технології на підприємстві»
«Теорія ймовірностей та математична статистика: практикум»
«Економічні перспективи підприємництва України»
«Актуальні проблеми теорії держави і права»

2017

«Теорія держави і права»
«Історія митної діяльності»
«Механізм державного управління митною справою»
«Митна політика держави та її реалізація»
«Митне право України»
«Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні»
«Державні цільові фонди»
«Аналітично-контрольні аспекти регулювання фінансово-господарської діяльності суб'єктів економіки»
«Міжнародне фінансове право»
«Концептуалізація інституту уповноважених економічних операторів: проблеми забезпечення безпеки та спрощення міжнародної торгівлі»
«Тактика розслідування фінансових злочинів, вчинених із використанням зареєстрованих у зоні пільгового оподаткування компаній»
«Інститут митної вартості імпортних товарів в Україні: актуальні питання та вектори розвитку»
«Державна фіскальна служба України: управління кадровим потенціалом в умовах інституційних змін»
«Фінансовий ринок України: розбудова інфраструктурної компоненти»
«Податкова політика України: теоретико-правовий аспект»
«Митна статистика України»
«Запобігання митним правопорушенням: охорона і захист прав інтелектуальної власності на митному кордоні України»
«Інформаційні системи і технології в податковій справі»
«Митна справа України
«Україна – територія можливостей для розвитку підприємництва»
«Актуальні проблеми приватного права»
«Антикризове управління фінансовими корпораціями»
«Оподаткування електронної комерції в Україні»
«Протидія агресивному податковому плануванню: світовий досвід та виклики для України»

2018

«Податкова діяльність держави в умовах становлення інформаційної постіндустріальної економіки»
«Зовнішня торгівля України. Митна статистика (1991–2016 роки)»
«Митна логістика»
«Інноватика на фінансових ринках»
«Особливості документування махінацій у сфері державних фінансів, при вчиненні яких використовуються зареєстровані на територіях з пільговим оподаткуванням компанії»
«Міжнародне співробітництво держав у сфері захисту національних меншин»
«Адміністрування податків і платежів»
«Регулювання фінансових ринків в умовах глобалізації»

2018

«Управління митними ризиками: теорія та практика»
«Митна вартість транспортних засобів: теоретико-методологічні засади контролю в Україні та міжнародна практика»
«Фінансовий ринок»
«Підприємництво в умовах формування нової економічної і технологічної нормальності суспільства»
«Актуальні проблеми удосконалення системи протидії митним правопорушенням»
«Оподаткування зовнішньоекономічної діяльності»
«Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної практики»

2019

«Електронний аудит – сучасна форма електронного контролю»
«Розвиток постмитного аудиту в Україні»
«Податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок: новації реформ та їх наслідки»
«Підприємницька діяльність»
«Основи оподаткування»
«Інформаційно-аналітичні технології в оподаткуванні»
«Основи зовнішньоекономічної діяльності»
«Актуальні питання запобігання і протидії незаконному обігу тютюнових виробів»
«Управління фінансовими активами»
«Дослідження підприємництва: ключові механізми організації, основні драйвери та перспективи»
«Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку»
«Система управління ризиками у державній митній справі»
«Фіскальна політика України в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика»
«Митна наука. Анотований покажчик результатів наукових досліджень (2009–2018 рр.): у 2 т.»
«Приватний і публічний інтерес у системі податкових правовідносин»
«Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки»

2020

«Митна статистика України»
«Управлінські інформаційні системи в обліку та оподаткуванні»
«Митне право»
«Модернізація податкової і митної політики в інституціональному забезпеченні розвитку економіки України»
«Імплементація європейських цінностей та технологій оподаткування в Україні»
«Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки»
«Державний фінансовий аудит: проблеми теорії і практики»
«Державний фінансовий контроль»
«Економічна теорія»
«Державні цільові фонди»
«Теоретичні та практичні аспекти визначення та підтвердження походження товарів»
«Організація постмитного контролю та аудиту»
«Фінансове посередництво»

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

СЕРІЯ «ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ»
Заснована 2015 року і є продовженням започаткованої
2001 року серії «Митна справа в Україні»

О. Д. Гордей,
В. П. Биховченко,
А. М. Ковальчук

Державні цільові фонди

Навчальний посібник

Видання друге, оновлене та доповнене

Ірпінь
2020

УДК 368.031:336.1(075.8)
ББК 65.261.1я73
Г 68

Рекомендовано до друку Вченою радою
Університету державної фіскальної служби України
(протокол № 13 від 20 грудня 2019 р.)

Рецензенти:

Воронкова О. М., д.е.н., професор, професор кафедри фінансових ринків Університету державної фіскальної служби України;

Ареф'єва О. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки повітряного транспорту Національного авіаційного університету.

Гордей О. Д.

Г 68 Державні цільові фонди : навчальн. посіб. / О. Д. Гордей, В. П. Биховченко, А. М. Ковальчук – 2-ге вид., онов. та доп. – Ірпінь : УДФСУ, 2020. – 350 с. – (Серія «Податкова та митна справа в Україні»; т. 147).
ISBN 978-966-337-582-3

У навчальному посібнику розкривається зміст, організаційна структура, призначення, функції та завдання державних цільових фондів України.

Теми чітко структуровані та виділяють історичні аспекти розвитку державних цільових фондів, організаційну структуру, особливості ієрархічного підпорядкування елементів структури, основні напрями, цілі, завдання та функції діяльності тощо.

Призначається для викладачів, здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей закладів вищої освіти, а також усіх бажаючих, яких цікавить питання функціонування державних цільових фондів.

УДК 368.031:336.1(075.8)
ББК 65.261.1я73

© Гордей О. Д., Биховченко В. П.,
Ковальчук А. М., 2020
© Університет державної фіскальної
служби України, 2020

ISBN 978-966-337-582-3

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 7

ПЕРЕДМОВА 8

ЧАСТИНА І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ, ЇХ НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ 12
1.1. Державні цільові фонди: сутність, призначення та роль у соціально-економічних процесах 12
1.2. Класифікація державних цільових фондів 21
1.3. Джерела формування фінансових ресурсів державних цільових фондів 23
Питання для самоконтролю 29

ТЕМА 2. ЦІЛЬОВІ ФОНДИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЗМІСТ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ 30
2.1. Зміст цільових фондів місцевого самоврядування 30
2.2. Позабюджетні фонди органів місцевого самоврядування 32
2.3. Цільові та резервні фонди органів місцевого самоврядування 34
2.4. Місцеві фонди охорони навколишнього середовища 36
Питання для самоконтролю 39

ТЕМА 3. РЕЗЕРВНИЙ ФОНД ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ 40
3.1. Порядок формування коштів резервного фонду бюджету 40
3.2. Порядок використання коштів резервного фонду бюджету 43
3.3. Державний матеріальний резерв 53
Питання для самоконтролю 68

ТЕМА 4. СПЕЦІАЛЬНИЙ ФОНД ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ 69
4.1. Державний фонд регіонального розвитку 69
4.2. Державний дорожній фонд 76
4.3. Державний фонд поводження з радіоактивними відходами 80
4.4. Державний фонд розвитку водного господарства 84
Питання для самоконтролю 86

ЧАСТИНА ІІ. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ

ТЕМА 5. СОЦІАЛЬНІ ПОЗАБЮДЖЕТНІ ФОНДИ 87
5.1. Розвиток соціального захисту населення: історична довідка 87
5.2. Види та форми соціального захисту 97
5.3. Соціальний захист і соціальне забезпечення 101
5.4. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування 106
5.5. Соціальні стандарти та соціальні гарантії 115
5.6. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт 119
Питання для самоконтролю 125

ТЕМА 6. ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ: ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ 126
6.1. Сутність та значення Пенсійного фонду України. Органи управління 126
6.2. Система пенсійного забезпечення в Україні 137
6.3. Джерела формування та напрями використання коштів Пенсійного фонду України 154
6.4. Перелік послуг Пенсійного фонду України 157
Питання для самоконтролю 162

ТЕМА 7. ФОНД ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ 163
7.1. Принципи та види загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття 163
7.2. Сутність, права та обов'язки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття 167
7.3. Джерела формування та напрями використання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття 169
7.4. Вплив Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на соціально-економічні процеси в державі 174
Питання для самоконтролю 181

ТЕМА 8. ФОНД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ 182
8.1. Історія створення Фонду соціального страхування 182
8.2. Сутність та значення Фонду соціального страхування 186
8.3. Джерела формування бюджету та напрями використання коштів Фонду соціального страхування 188
8.4. Вплив Фонду соціального страхування на соціально-економічні процеси в державі 191
Питання для самоконтролю 194

ЧАСТИНА ІІІ. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ

ТЕМА 9. ЕКОНОМІЧНІ ПОЗАБЮДЖЕТНІ ФОНДИ 195
9.1. Сутність та значення економічних позабюджетних фондів 196
9.2. Вплив економічних позабюджетних фондів на соціально-економічні процеси в державі 201

9.3. Фонд стабілізації підприємств та організацій,
внесених до реєстру неплатоспроможних: джерела
формування та напрями використання коштів 203
9.4. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб:
джерела формування та напрями використання коштів 208
9.5. Фонд державного майна України:
джерела формування та напрями використання коштів 222
9.6. Цільові фонди органів місцевого самоврядування:
зміст та призначення 223
Питання для самоконтролю 225

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ 226

ТЕСТИ 229

ЗАДАЧІ, ПРИКЛАДИ 248

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС 276

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК 296

ДОДАТКИ 342

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДЦФ – державні цільові фонди

ДДФ – Державний дорожній фонд

ДФПРВ – Державний фонд поводження з радіоактивними відходами

ДФРВГ– Державний фонд розвитку водного господарства

ДФРР–Державний фонд регіонального розвитку

ЗДСС – загальнообов'язкове державне соціальне страхування

ЗОДПС – загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

ЗОДСМС – загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування

КУА – компанія з управління активами

МСЕК – медико-соціальна експертна комісія

Нацкомфінпослуг – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг

НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

НПЗ – недержавне пенсійне страхування

НПФ – недержавний пенсійний фонд

ОМС – обов'язкове медичне страхування

ПФУ – Пенсійний фонд України

СМО – страхові медичні організації

УТОГ – Всеукраїнська громадська організація, яка об'єднує громадян з порушеннями слуху і мови

УТОС – Всеукраїнська добровільна громадська організація інвалідів по зору, яка діє на території України відповідно до чинного законодавства

ФСС – Фонд соціального страхування

ФССВБ – Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

ПЕРЕДМОВА

Державні цільові фонди – це вибіркова навчальна дисципліна циклу професійної підготовки фахівців галузі знань «Управління та адміністрування», яка вивчає фінансові відносини, що виникають у процесі формування та використання фінансових ресурсів держави.

Економічний зміст дисципліни розкривається через вивчення засад діяльності державних цільових фондів, а саме через з'ясування сутності державних цільових фондів, їх необхідності та призначення, вивчення генезису й еволюції державних цільових фондів, дослідження соціальних позабюджетних фондів (Пенсійний фонд, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування та інші), економічних позабюджетних фондів, а також позабюджетних спеціальних фондів органів місцевого самоврядування, вивчення світового досвіду функціонування спеціальних позабюджетних фондів.

Метою дисципліни є вивчення засад організації діяльності державних цільових фондів, їх складу та основ управління. Вона є необхідною для підготовки фахівців у галузі фінансів. До переліку взаємопов'язаних дисциплін віднесені: макроекономіка, мікроекономіка, фінанси, страхування, страхові послуги, податкова система, бюджетна система, міжнародна економіка, державне регулювання економіки.

Завданням навчальної дисципліни є систематизація теоретичних знань щодо особливостей формування та використання фінансових ресурсів державних цільових фондів і вироблення практичних навичок визначення розміру допомоги, яка може надаватися фізичній особі відповідно до чинного законодавства. Предметом є фінансові відносини, що виникають у процесі формування та використання фінансових ресурсів державних цільових фондів.

Організація навчального процесу передбачає застосування інтерактивних технологій навчання у межах кредитно-модульної системи підготовки фахівців. Також використовуються такі методи:

– метод теоретичного і практичного пізнання;

– ігрове (імітаційне) планування діяльності здобувачів вищої освіти на семінарах та практичних заняттях, яке є різновидом рольової гри, що стимулює активність здобувачів вищої освіти, привчає їх до праці у групі фахівців;

– метод розвитку системного мислення – формування у здобувачів вищої освіти уміння і навичок виявляти взаємозв'язки між окремими факторами проблеми та знаходити оптимальне рішення;

– метод конструктивного навчання, тобто набуття здобувачами вищої освіти практичних навичок усунення конкретних помилок на певній ділянці роботи.

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти:

1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу набуття гнучкого мислення, відкритість до застосування знань і компетентностей у широкому діапазоні.

3. Здатність до навчання та самовдосконалення, застосування знань у практичних ситуаціях.

4. Здатність до пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел.

5. Здатність застосовувати знання про сучасні досягнення в галузі фінансів, банківської справи, страхування, оподаткування та митної справи.

6. Здатність використовувати знання, уміння й навички в галузі теорії й практики фінансів, банківської справи, страхування, податкової та митної справи.

7. Здатність використовувати знання і практичні навички щодо організації роботи у фінансових та фіскальних органах.

8. Здатність аналізувати й інтерпретувати фінансову інформацію для обґрунтування і прийняття управлінських рішень.

Практичні результати навчання передбачають можливість:

1. Розуміння особливостей формування та реалізації грошово-кредитної, бюджетно-податкової та митної політики України.

2. Базові знання в галузі фінансів.

3. Базові уміння аналізувати й оцінювати сучасний стан фінансової галузі.

4. Здатність впевнено орієнтуватися в теоретичних та практичних проблемах фінансового характеру.

5. Уміння прогнозувати майбутній розвиток фінансових відносин.

6. Здатність використовувати професійно-профільовані знання й практичні навички з фінансів, банківської справи, страхування, оподаткування та митної справи.

7. Здатність аналізувати й оцінювати ризики, здійснювати заходи щодо їх зниження, оцінювати ефективність використання фінансових ресурсів для мінімізації фінансових втрат.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

– базові поняття діяльності державних цільових фондів;

– сутність і місце державних цільових фондів у фінансовій системі країни;

– організацію та методичні основи процесу акумулювання та використання коштів державних цільових фондів;

вміти:

– орієнтуватися в чинній нормативно-законодавчій базі, що регулює діяльність державних цільових фондів;

– на достатньому рівні вирішувати конкретні фінансові завдання;

– вільно використовувати чинні законодавчі норми в процесі діяльності державних цільових фондів;

– забезпечувати систематизацію й оцінку економічної інформації для прийняття зважених управлінських рішень.

Знання та навички, отримані в процесі вивчення курсу «Державні цільові фонди», можуть бути корисними як під час написання дипломної роботи, так і в подальшій професійній

діяльності. У процесі навчання у здобувачів вищої освіти формується системне мислення на основі глибокого розуміння явищ, процесів, відносин у сфері фінансової безпеки. Це дасть змогу майбутнім спеціалістам опанувати інструментарій вирішення економічних та фінансових проблем, допоможе стати активним економічним суб'єктом національної економіки.

Навчальний посібник відповідає робочій навчальній програмі дисципліни, якою мають керуватися здобувачі вищої освіти під час самостійної роботи з навчальним матеріалом (у т.ч. індивідуальної роботи під керівництвом викладача), підготовки до семінарських занять, виконання залікових контрольних робіт та індивідуальних завдань під час поточних модульних контролів, а також при підготовці до іспиту з курсу.

У процесі організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти варто враховувати тісні міжпредметні зв'язки дисципліни «Державні цільові фонди» з такими навчальними дисциплінами: «Фінанси», «Місцеві фінанси», «Державні фінанси», «Бюджетна система», «Страхування», «Фінансовий аналіз» та інші.

Навчальний посібник охоплює 9 тем відповідно до навчальної програми (з урахуванням законів України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про соціальні послуги», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» та ін.).

ЧАСТИНА І
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ

ТЕМА 1
СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ, ЇХ НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ

1.1. Державні цільові фонди: сутність, призначення та роль у соціально-економічних процесах.

1.2. Класифікація державних цільових фондів.

1.3. Джерела формування фінансових ресурсів державних цільових фондів.

***Основні терміни і поняття**: застрахована особа, зберігач, непрацездатні громадяни, одноразова виплата, представники застрахованих осіб, представники роботодавців, страхувальники, Державне соціальне страхування, соціальне забезпечення, економічні цільові фонди, компенсація, матеріальна допомога, заохочувальні виплати, добровільні внески, Пенсійний фонд, соціальні цільові фонди, державні цільові фонди, публічні фінанси, принципи державних цільових фондів, функції державних цільових фондів, державні цільові програми, джерела фінансування, класифікація, Державний бюджет, місцевий бюджет.*

1.1. Державні цільові фонди: сутність, призначення та роль у соціально-економічних процесах

Державні цільові фонди – це сукупність фондів грошових коштів, які перебувають у розпорядженні центральних та місцевих органів влади. Фонди мають цільове призначення, яке втілюється як у чітко визначених джерелах їх утворення, так і в напрямах можливого використання коштів. Державні цільові фонди є однією з ланок загальнодержавних фінансів, порядок їх формування та витрачання регламентується законодавчими актами.

Історично цільові фонди з'явилися раніше бюджету як єдиного державного фонду грошових ресурсів. Це були спеціальні фонди або особливі рахунки. Кількість їх постійно коливалася, більшість мали тимчасовий характер і разом із виконанням намічених цілей ліквідовувалися.

Велика кількість фондів сприяла розпорошеності коштів, послабленню контролю за їх використанням, і тому з'явився бюджет як джерело фінансування потреб держави, пов'язаних з виконанням нею головних своїх функцій: втручання в економіку, управління, соціального захисту населення та оборони.

У колишньому СРСР державний бюджет поглинув і об'єднав у собі цільові фонди і став єдиним і найбільшим централізованим фондом державних ресурсів, що на певних етапах було доцільним, але з часом перестало відповідати потребам розвитку країни. В умовах дефіциту коштів бюджет виявився неспроможним профінансувати всі потреби держави. І тому почався зворотний процес відокремлення від державного бюджету спеціальних фондів, у першу чергу, з чітко визначеними дохідними джерелами. Першим фондом, який був відокремлений від бюджету, став Пенсійний фонд.

У сучасних умовах розвитку незалежної України значення державних цільових фондів поряд з бюджетом значно зростає. Їх існування є необхідним і доцільним, це пов'язано з таким:

1) у органів державної влади й управління, що формують цільові фонди, з'являються додаткові джерела фінансування своїх потреб понад бюджетні кошти;

2) існування одного централізованого фонду грошових ресурсів недостатнє для задоволення всіх державних потреб;

3) за наявності перевищення доходів над видатками цільових фондів кошти можуть бути використані для покриття бюджетного дефіциту;

4) з'являється можливість з більшою ефективністю проводити контрольну роботу за цільовим використанням державних коштів.

Державні цільові фонди є важливою складовою фінансової системи, прообрази яких виникли задовго до появи бюджету. Вони мають певну самостійність – як правило, є відособленими від

державного бюджету. У сучасних умовах поряд з бюджетною системою їх роль зростає, оскільки вони забезпечують ефективний контроль держави за досягненням мети фінансування різноманітних програм економічного, соціального й екологічного спрямування шляхом забезпечення цільового використання коштів, можливості оперативного аналізу та коригування обсягів доходів і видатків фондів, створення нових фондів і ліквідації тих, які втратили свою актуальність. Разом з тим у держави виникають певні потреби, які мають особливе значення, і потребують гарантованого фінансового забезпечення. До таких потреб належать: надання певних соціальних гарантій населенню у разі досягнення непрацездатного віку, втрати працездатності, годувальника, роботи, настання інших непередбачуваних подій. Це і є причиною формування фондів цільового призначення. З іншого боку, за наявності активного сальдо державних цільових фондів через механізм кредитування можуть фінансувати бюджетний дефіцит.

Державні цільові фонди – це форма перерозподілу і використання фінансових ресурсів, що залучаються державою для фінансування деяких суспільних потреб.

Передумовами виникнення державних цільових фондів стали:

• розвиток товарно-грошових відносин;

• зростання потреб людини;

• посилення глобалізаційних процесів;

• трансформація функцій держави в результаті посилення її соціального призначення;

• загострення проблем збереження навколишнього середовища;

• активізація інноваційних процесів.

За допомогою цільових державних фондів є можливість:

• впливати на процес виробництва через фінансування, субсидування і кредитування підприємств;

• забезпечувати природоохоронні заходи, фінансуючи їх за рахунок спеціально визначених джерел і штрафів за забруднення навколишнього середовища;

• надавати соціальні послуги населенню через виплату пенсій, соціальну допомогу, субсидування соціальної інфраструктури в цілому.

Основна причина створення фондів цільового призначення – потреба у виділенні важливих для суспільства витрат у спеціальні групи й забезпечення їх самостійними джерелами фінансування, а також збільшення обсягів соціальної підтримки незаможних верств населення та забезпечення необхідного рівня життя.

Цільові фонди можуть бути постійними і тимчасовими. Створення постійних фондів пов'язане з виділенням окремих функцій держави. Зокрема, в реалізації соціальної функції особлива увага приділяється соціальному страхуванню. У процесі створення системи самостійних соціальних фондів ставилося завдання «розвантажити» бюджет від соціальних видатків і забезпечити їх автономне гарантоване фінансування. Тимчасові фонди формуються з метою прискореного вирішення актуальних проблем і припиняють своє функціонування після виконання покладених на них завдань. Для втілення певних економічних програм можуть створюватися позабюджетні фонди як у межах держави, так і на міжнародному рівні. Так, країни Євросоюзу створюють фонди надання допомоги країнам Східної Європи.

Джерела формування цільових державних фондів визначаються характером і масштабністю завдань, для реалізації яких вони створені. На їх обсяг впливає економічний і фінансовий стан держави на певному етапі розвитку. Отже, джерела формування коштів державних цільових фондів можуть мати як відносно стабільний, так і тимчасовий характер.

Напрями використання коштів залежать від призначення фондів, конкретних економічних умов і змісту розроблених програм, що реалізуються. Деякі державні цільові фонди можуть бути інвесторами й учасниками фінансового ринку у зв'язку з тим, що, по-перше, іноді використання грошових коштів не збігається у часі з їх надходженням, а по-друге, доходи від інвестицій є додатковим джерелом фінансування витрат відповідного фонду.

Правом створення цільових фондів наділені як органи центральної, так і місцевої влади. На регіональному рівні формуються свої цільові фонди за рахунок місцевих джерел. Загальнодержавні цільові фонди мають свої територіальні відділення і передають частину коштів у розпорядження територіальних владних структур.

Утворення державних цільових фондів відбувається або шляхом відокремлення видатків Державного бюджету на певні цілі, що мають першочергове значення для країни в цей момент, або через формування спеціальних фондів, які мають самостійні джерела доходів.

Цільові фонди бюджету включають бюджетні призначення виключно на конкретні цілі у таких випадках:

– якщо законом передбачене покриття видатків з конкретно визначеного джерела надходжень;

– під час одержання центральними, місцевими органами влади або безпосередньо розпорядником бюджетних коштів дотації, гранту чи дарунка у вартісному розрахунку на конкретну мету.

Цільові державні фонди, як правило, перебувають у розпорядженні державних органів влади, але оперативне управління здійснюється спеціально створеним адміністративним апаратом. Керівництво фондів самостійно визначає напрями використання коштів відповідно до законодавства.

У зарубіжній практиці функціонування публічних фінансів застосовуються різні дефініції – «спеціальні цільові фонди» (special purpose funds), державні позабюджетні грошові фонди (state extrabudgetary money funds), «державні цільові фонди» (state purpose funds). Зокрема, назва «спеціальні цільові фонди» використовується у Канаді[1] та Філіппінах[2]. Відповідно до законодавства Канади спеціальні цільові фонди створюються урядом з метою зробити певні дії в майбутньому або для підтвердження виконання законодавства. Спеціальні цільові фонди – це грошові кошти, що виділяються зі звичайних операцій, за конкретними внутрішньо цільовими призначеннями, які контролюються урядом та консолідуються у фінансовій звітності[3]. У законодавстві Литовської Республіки використовується дефініція «державні

[1] Special Purpose Funds. URL: https://novascotia.ca/treasuryboard/manuals/PDF/200/22301-01.pdf

[2] A Brief on the Special Purpose Funds in the National Budget: Notes by the Department of Budget and Management. URL: http://www.dbm.gov.ph/wp-content/uploads/DAP/Note%20on%20the%20Special%20Purpose%20Funds%20_Released%20-%20Oct%202013_.pdf

[3] Special Purpose Funds. URL: https://novascotia.ca/treasuryboard/manuals/PDF/200/22301-01.pdf

позабюджетні грошові фонди». Згідно із Законом Литовської Республіки від 20 грудня 1994 р. № I-712 «Про державну казну» державні грошові фонди – це фонди, джерелом утворення яких є грошові ресурси держави й засоби, накопичення в яких використовуються в цілях, передбачених правовими актами, що регламентують діяльність цих фондів[4]. Дефініція «державні цільові фонди» застосовується у нормативно-правових актах Словаччини, Чеської Республіки. Закон Республіки Польща від 30 червня 2005 р. «Про публічні фінанси»[5] визначає державний цільовий фонд як такий, що:

– утворюється на основі закону;

– отримує надходження з державних публічних коштів;

– може отримувати кредити та позики, якщо це передбачено законодавством про утворення фонду;

– здійснює витрати в межах наявних коштів;

– підґрунтям його діяльності є річний фінансовий план;

– є юридичною особою або має окремий банківський рахунок, суб'єкт розпорядження яким зазначено в законі про утворення фонду.

ДЦФ можна розглядати в двох аспектах: як економічна категорія – це сукупність економічних відносин з формування, розподілу та використання централізованих фінансових ресурсів, що забезпечують фінансування спеціальних програм різного спрямування загальнодержавного та регіонального призначення; з інституційної точки зору – це спеціалізовані установи некомерційного характеру, що акумулюють державні й недержавні фінансові ресурси та використовують їх на фінансування певних програм цільового призначення. Функціонування державних цільових фондів має як переваги, так і недоліки (табл. 1.1).

---

[4] Судавичус Б. Государственные внебюджетные денежные фонды в Литовской Республике: Фонд прекращения эксплуатации государственного предприятия «Иглинская атомная электростанция». *Публичные финансы и налоговое право.* Воронеж: Изд. дом ВГУ, 2015. Вып. 25. С. 52–64.

[5] Станкевич Я. Целевые фонды в системе публичных финансов Республики Польша. *Публичные финансы и налоговое право.* Воронеж: Изд. дом ВГУ, 2015. Вып. 25. С. 20–29.

Таблиця 1.1

Переваги та недоліки державних цільових фондів

Переваги	Недоліки
Можливість підвищення ефективності стимулювання ринкових відносин, за яких отримання послуг прямо залежить від сплаченої клієнтом суми	Цільовий характер може бути причиною надлишку коштів в одному ДЦФ та дефіциту в іншому
Виключно цільовий характер використання коштів	Необхідність витрат на управління ДЦФ
Можливість використання незадіяних коштів у наступному році	Низька флексибільність перерозподілу

Функціонування державних цільових фондів має предметний та суб'єктний аспекти. *Предметний* – реалізується через: надання соціальних послуг населенню; підтримку інноваційної політики держави; формування сприятливого інвестиційного клімату; сприяння стабілізації неплатоспроможних підприємств, державній безпеці; гарантування права власності; забезпечення природоохоронних заходів. *Суб'єктний* аспект виявляється через: державну фінансову підтримку окремих галузей чи категорій господарюючих суб'єктів; забезпечення соціального захисту окремих категорій населення; застосування штрафних санкцій до порушників екологічного законодавства.

На думку Волосович С., діяльність державних цільових фондів має ґрунтуватися на таких принципах[6]: єдність, законність, обов'язковість, функціональність, цільовий характер, системність, моніторинг.

[6] Волосович С. Державні цільові фонди в системі публічних фінансів. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 4. С. 129–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2016_4_11

Таблиця 1.2

Принципи діяльності державних цільових фондів

Єдність	передбачає взаємозв'язок державних цільових фондів з державними програмами соціально-економічного розвитку, які є інструментом регулювання національної економіки для забезпечення досягнення перспективних цілей[7]
Законність	передбачає визначення джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів державних цільових фондів нормативно-правовими актами
Обов'язковість	виявляється у сплаті відрахувань до державних цільових фондів на основі владних приписів
Функціональність	виявляється в тому, що в кожному з фондів вирішуються поставлені перед ними завдання за допомогою специфічних методів
Цільовий характер	передбачає здійснення витрат з фондів на певні потреби, визначені нормативно-правовими актами
Системність	передбачає системний підхід до управління фондом на усіх етапах реалізації державної програми соціально-економічного розвитку[8]
Моніторинг	передбачає здійснення постійного контролю за досягненням завдань, поставлених перед фондами[9]

Призначення державних цільових фондів реалізується через виконання ними своїх функцій, які проявляються через їх вплив на суспільні відносини. Підґрунтям формування функцій державних цільових фондів є суспільні потреби й інтереси. Варто виокремити основні та додаткові функції державних цільових фондів. Основні є похідними від функцій фінансів. До них належать *розподільча* та *контрольна* функції. Додаткові залежать від мети створення конкретного фонду, їх підґрунтям є функції держави. До додаткових функцій державних цільових фондів належать: *економічна* – передбачає перехід до конкурентної, динамічної

[7] Volosovych S. State speshialized funds in the system of economic programs implementation. *Herald of Kyev national university of trade and economics.* 2014. № 6. С. 84–94.

[8] Там само.

[9] Там само.

економіки, що базується на знаннях. При цьому акцентується на тому, що економічне зростання повинно дедалі менше залежати від використання природних ресурсів[10]. Зазначена функція найбільше піддається трансформаціям, оскільки вона сприяє формуванню відповідного рівня національної безпеки[11]; *гуманітарна* – забезпечує охорону та захист прав і свобод громадянина; *екологічна* – підтримує екологічну рівновагу; *соціальна* – забезпечує соціальний захист і достойні умови існування людини та охорону її здоров'я.

Завдання і функції державних цільових фондів реалізуються через систему державних цільових фондів різноманітного спрямування, що призначені для розв'язання різних проблем, зокрема економічних, соціальних, екологічних, гарантування прав власності. Таким чином, з огляду на економічну природу державних цільових фондів для їх ефективного функціонування необхідно в нормативно-правовому акті, який регулює його діяльність, передбачати: мету створення фонду; урядову установу, що має юрисдикцію над управлінням фонду; організаційну структуру фонду та визначення компетенції його органів; форму й основні елементи організаційного права, що регулюють внутрішню організацію фонду; його ресурси та потреби; методи й форми використання фінансових коштів фонду; характер і межі фінансування витрат, пов'язаних з управлінням фонду; регулювання фінансових відносин з державним бюджетом.

[10] Пенькова О. Г. Трансформація функцій держави в умовах глобалізації. *Формування ринкових відносин в Україні* : зб. наук. пр. 2008. № 1 (80). С. 3–9.
[11] Иванов К. К. Трансформация функций современного государства. *Молодой ученый*. 2012. № 9. С. 206–208.

1.2. Класифікація державних цільових фондів

З проголошенням незалежності в Україні з'являються різні ланки фінансових ресурсів, спочатку тільки як централізовані, наприклад Пенсійний фонд, а потім галузеві, місцеві. Органи державної виконавчої влади і місцеві органи почали відшукувати можливості одержувати кошти не тільки з бюджету, адже потреб завжди багато, а обмежені бюджетні асигнування не дозволяють їх фінансувати.

Позабюджетні цільові фонди почали виникати часто на різних рівнях, особливо багато їх було створено на місцях з ініціативи місцевих органів виконавчої влади. За рахунок позабюджетних фондів місцеві органи швидко досягали цілі, для втілення в життя якої вони і створювалися. Після цього одні фонди припиняли існування, а нові створювалися і функціонували.

У середині 1996 року в Україні діяло понад 140 позабюджетних фондів, створених центральними органами, та від 100 до 300 фондів – у кожній області, створених з ініціативи виконавчих органів місцевого самоврядування. Відрахування в усі з них здійснювали у порядку, передбаченому для здійснення обов'язкових платежів до державного бюджету. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1996 року міністерствам було доручено ліквідувати всі цільові позабюджетні фонди, *діяльність яких не передбачена законодавством.* За даними Міністерства статистики України, загальна сума коштів, що містилася на рахунках позабюджетних фондів, становила на 1 липня 1996 року 8 375,6 млрд крб. Постановою пропонувалося спрямувати кошти, що вилучаються з державних позабюджетних фондів, на погашення бюджетної заборгованості з виплати зарплат і соціальних виплат.

Після впорядкування питання про формування цільових позабюджетних фондів, яке було проведено на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1996 р. «Про ліквідацію галузевих цільових позабюджетних фондів», в Україні нині існують два види цільових фондів:

1) цільові бюджетні фонди;

2) державні і місцеві позабюджетні фонди.

Будь-який цільовий бюджетний фонд утворюється на підставі або закону, або нормативного акта, який видається для виконання заходів, передбачених в будь-якому законі. Види цільових фондів, особливо бюджетних цільових, постійно змінюються.

Державні цільові фонди можуть *утворюватися*:

– шляхом відокремлення з державного бюджету окремих видатків, що мають велике значення;

– формуванням спеціальних фондів із самостійними джерелами доходів.

Джерелом державних цільових фондів завжди є національний дохід країни. А мобілізація коштів здійснюється через:

– спеціальні збори (часто обов'язкові);
– добровільні внески і пожертвування;
– позики;
– кредити;
– направлення коштів з бюджету.

Залежно від рівня, на якому утворюються спеціальні фонди, вони можуть бути:

– державними;
– місцевими.

За цільовим призначенням позабюджетні фонди можуть бути:

– економічні;
– соціальні;
– науково-дослідні;
– страхові;
– міждержавні та інші.

В Україні до *економічних* державних цільових фондів можна віднести: Фонд для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України, Фонд охорони праці, Фонд розвитку та захисту конкуренції, Фонд підтримки селянських (фермерських) господарств.

Соціальні фонди: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Державний фонд сприяння зайнятості населення, Фонд соціального захисту інвалідів.

Державний інноваційний фонд є *науково-дослідним*.

Державні і місцеві позабюджетні фонди, як і цільові бюджетні фонди, класифікуються за різними ознаками: за цільовим призначенням; за способом утворення; за рівнем управління, за юридичною природою.

За юридичною природою цільові фонди поділяються на:

– фонди, *які створюються за законами,* наприклад Пенсійний фонд було створено за Законом України від 05.11.1991 № 1788-XII «Про пенсійне забезпечення»;

– фонди, *які створюються відповідно до законів,* наприклад після прийняття Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.1991 із змінами, внесеними 14.10.1994, було створено Фонд соціального захисту інвалідів.

1.3. Джерела формування фінансових ресурсів державних цільових фондів

Державні цільові фонди формуються за рахунок надходжень, визначених законодавством. Доходи бюджетних фондів можуть акумулюватись у складі державного бюджету, а позабюджетних фондів – безпосередньо у бюджеті фондів. Залежно від призначення фонду, а також вимог до організації його діяльності доходи можуть надходити тільки з певних джерел. Отже, не всі фонди можуть мати такі надходження, як дивіденди, проценти, доходи від продажу цінних паперів, обов'язкові відрахування, прибутки від комерційної діяльності та ін.

Характерною рисою централізованих фондів є чітко визначені джерела формування і напрями використання коштів. Створення таких фондів визначається конкретними потребами, що стоять перед державою, тому їх склад та включення до бюджетів є різними.

Кошти, що надходять до цільових фондів, переважно спрямовані на проведення соціальної політики держави – фінансування забезпечення зайнятості населення, державного страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, виплат державних пенсій тощо.

Отже, основним призначенням державних цільових фондів є забезпечення соціального захисту населення шляхом виплат пенсій, субсидій, фінансування інфраструктури, а також фінансування природоохоронних заходів та сприяння розвитку національного виробника шляхом розміщення мобілізованих до фондів ресурсів у національну економіку (у тому числі шляхом фінансування, кредитування, надання субсидій).

Створення та діяльність цільових фондів регулюється відповідними законами та нормативно-правовими актами, прийнятими на виконання таких законів. Кошти, що мобілізуються до цільових фондів, необхідні державі як гарантія постійного та реального фінансового забезпечення фінансування певних її потреб і завдань, що мають особливе значення і гарантуються законодавством, у першу чергу, Конституцією України.

З моменту набрання чинності Бюджетного кодексу України створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається.

Структура джерел фінансування державних цільових програм нестабільна і багатогранна. Вона змінюється у процесі розвитку економіки, фінансування і грошово-кредитної політики держави.

Відповідно до Закону України «Про державні цільові програми»[12] джерела фінансування державних цільових програм поділяються на дві групи:

1) Державний бюджет України;

2) інші джерела, передбачені законом.

Традиційно найвагомішим джерелом фінансування державних цільових програм є кошти державного та місцевих бюджетів, тоді як кошти, отримані з інших джерел, – лише додатковий фінансовий ресурс. Сьогодні в Україні основною формою фінансування державних цільових програм є бюджетне фінансування.

[12] Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1621–15

Проте аналіз існуючих точок зору вчених щодо визначення джерел фінансування державних цільових програм вказує на їх неоднозначність. Водночас унаслідок узагальнення наукових позицій з упевненістю можна виділити три складових види джерел фінансування державних цільових програм. Зокрема, це:

– Державний бюджет та фонди;

– місцеві бюджети і фонди;

– інші джерела (позабюджетні кошти).

Разом з тим вивчення безпосередньо самих державних цільових програм, затверджених урядовими постановами, а також звітів державних замовників програм й органів фінансового контролю про хід виконання державних цільових програм[13, 14] дозволяє зробити деякі узагальнення. Зокрема, друга група джерел фінансування державних цільових програм, згідно із законом[15], може бути деталізована шляхом включення до її складу:

– місцевих бюджетів;

– цільових фондів коштів усіх рівнів;

– інших джерел фінансування (внески учасників реалізації програм; кошти суб'єктів господарювання, цільові відрахування від прибутку організацій, зацікавлених у здійсненні програм; гранти міжнародних організацій; благодійні внески; кошти міжнародних програм; кошти позабюджетних фондів тощо).

Також доречно класифікувати джерела фінансування державних цільових програм за такими основними критеріями, як регулярність використання, спосіб залучення та територіальне походження (табл. 1.3).

---

[13] Стан виконання державних цільових програм у 2015 році / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk– A&tag=DerzhavniTsiloviProgrami

[14] Стан виконання державних цільових програм у 2016 році / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk– A&tag=DerzhavniTsiloviProgrami

[15] Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1621–15

Таблиця 1.3

Основна класифікація видів джерел фінансування державних цільових програм[16]

Критерії класифікації	Види джерел фінансування
Регулярність використання	регулярні (податки, орендна плата, лізингові платежі)
	нерегулярні (міжнародна технічна допомога, гранти, кредити)
	разові (продаж землі, приватизація комунального майна)
Спосіб залучення	бюджетні
	інвестиційні
	кредитні
	грантові
Територіальне походження	внутрішні (передбачають залучення ресурсів, наявних у державі)
	зовнішні (передбачають залучення ресурсів ззовні)

Крім того, джерела фінансування державних цільових програм можна класифікувати за поділом фінансів (коштів) на[17, 18]:

– публічні;

– приватні.

За фондами грошових коштів на[19, 20, 21]:

– публічні фонди (Державний і місцеві бюджети України з відповідними фондами);

[16] Кузнєцова А. Я., Гетьман Є. М. Джерела фінансування державних цільових програм: поняття та класифікація. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 1. С. 298–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2018_1_36

[17] Худяков А. И. Правовые формы финансовой деятельности государства [Текст]: автореф. дисс. На соискателя науч. ст. д-ра юрид. Наук. Алматы, 1996. 46 с.

[18] Монаєнко А. О. Організація, форми і методи фінансування видатків бюджету [Текст]. *Наше право*. 2009. № 1, Ч. 2. С. 68–72.

[19] Козырин А. Н. Публичные финансы: взаимодействие государства и общества [Текст]. Москва, 2002. 34 с.

[20] Ашмарина Е. М. Некоторые аспекты расширения предмета финансового права в Российской Федерации: проблемы и перспективы [Текст]: монография. Москва: Полиграф ОПТ, 2004. 128 с.

[21] Лукашев, О. А. Класифікація публічних фондів коштів в контексті побудови системи фінансового права [Текст]. *Форум права*. 2009. № 3. С. 403–407.

– приватні фонди коштів (фонди грошових коштів юридичних осіб (суб'єктів господарювання), створених на праві приватної власності, а також грошові кошти фізичних осіб).

Джерела фінансування державних цільових програм також можна класифікувати залежно від рівня управління національною економікою на джерела[22, 23]:

– центрального бюджету;

– адміністративних фінансів (область);

– позабюджетних коштів.

Позабюджетні джерела, у свою чергу, включають:

– внески учасників реалізації програм;

– цільові відрахування від прибутку підприємств;

– кредити банків;

– кошти фондів і громадських організацій та інші надходження.

При цьому більшість джерел фінансування державних цільових програм має внутрішнє походження. Деякі джерела фінансування державних цільових програм (інвестиції, благодійна допомога) можуть бути водночас і внутрішніми, і зовнішніми. Передусім йдеться про інвестиційні та інноваційні державні цільові програми. В Україні накопичено чимало невирішених проблем і тільки за рахунок внутрішніх джерел фінансування їх вирішити неможливо, тому дедалі більше державні замовники цільових програм мають залучати інвестиції та інші ресурси ззовні.

Іноземні інвестори можуть фінансувати цільові програми на основі пайової участі. Особливістю інвестицій як джерела фінансування державних цільових програм є те, що вони спрямовуються на реалізацію певного проєкту безпосередньо, а не через загальний бюджет. Інвестиційні джерела можуть перебувати як у приватній власності, так і повністю або частково у комунальній. У світовій практиці вироблено багато механізмів розподілу ви-

[22] Абанкина И. В., Савицкая Е. В. Бюджетное финансирование образовательных учреждений: структура и источники денежных средств [Текст]. *Вопросы статистики.* 2006. № 7. С. 45–53.

[23] Кочкаров Р. А. Целевые программы: инструментальная поддержка [Текст]. Москва: Экономика, 2007. 223 с.

трат і ризиків впровадження фінансування державних цільових програм між публічним і приватним сектором, зокрема державно-приватне партнерство, податкові стимули для приватного сектору, концесія, місцеві гарантії тощо.

Для фінансування державних цільових програм органи влади також можуть залучати кредитні джерела, беручи на себе відповідні боргові зобов'язання на умовах строковості, платності та поворотності. Джерелом фінансування державних цільових програм можуть бути інвестиційні і конверсійні кредити, а також цільові кредити банків під державні гарантії.

Кредитні джерела фінансування державних цільових програм мають багато потенційних переваг (можливість отримати значні за обсягами фінансові ресурси, які можна повертати поступово протягом тривалого терміну), але й супроводжуються значними ризиками (можлива неуспішна реалізація проєктів, збільшення боргового навантаження тощо.

Особливу роль у фінансуванні державних цільових програм може відігравати банківський кредит. Головним об'єктом кредитування державних цільових програм повинні бути інвестиції регіональних та місцевих рад. Кредит має надходити на рахунок місцевого бюджету, а його погашення здійснюватися у встановлений термін за рахунок частини планових доходів і вільних залишків бюджетних коштів. З огляду на необхідність погашення кредиту доцільне обмеження у виборі кредитора до одного банку і надання місцевій раді права вибору банку, що кредитує.

Окремим джерелом фінансування державних цільових програм є грантові кошти. Ідеться про ресурси, надані для фінансування державних цільових програм у вигляді міжнародної технічної допомоги, грантів міжнародних донорських організацій, благодійних внесків та пожертв. Грантовими також можна вважати кошти, спрямовані на розвиток фінансування державних цільових програм у рамках проєктів корпоративної соціальної відповідальності, що підтримуються інституціями приватного сектору, які здійснюють свою діяльність на відповідній території. Зазвичай грантові кошти становлять невелику частку фінансування державних цільових програм в економічно розвинених

країнах. Натомість в Україні, де доступ до інших джерел фінансування є вкрай обмеженим, саме грантові джерела часто мають вирішальне значення для фінансування різноманітних державних цільових програм. Грантові кошти також нерідко виконують супровідну та підтримуючу функцію щодо інших джерел фінансування, зокрема інвестицій чи кредитів міжнародних фінансових організацій.

Також резервом збільшення витрат на виконання державних цільових програм є використання коштів господарських структур, а також об'єднання бюджетних коштів з коштами приватного сектору економіки. Цей підхід необхідно використовувати за інвестиційними державними цільовими програми на різних рівнях (галузевому, міжгалузевому, регіональному, місцевому) в процесі приватно-державного партнерства.

Питання для самоконтролю

Перелік питань до самостійної роботи

1. Державні цільові фонди у системі регулювання соціально-економічних процесів.
2. Фактори впливу на формування фінансових ресурсів державних цільових фондів.
3. Роль і місце державних цільових фондів в економічній системі держави.

Індивідуальне завдання
(підготовка реферативних повідомлень)

1. Державні цільові фонди як інструмент реалізації соціально-економічних програм.
2. Державні цільові фонди України як вимога сьогодення.

ТЕМА 2
ЦІЛЬОВІ ФОНДИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЗМІСТ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ

2.1. Зміст цільових фондів місцевого самоврядування.

2.2. Позабюджетні фонди органів місцевого самоврядування.

2.3. Цільові та резервні фонди органів місцевого самоврядування.

2.4. Місцеві фонди охорони навколишнього середовища.

Основні терміни і поняття: *цільові фонди місцевого самоврядування; резервний фонд; валютний фонд; приватизаційний фонд адміністративно-територіальних одиниць; фонд будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг; фонд охорони навколишнього природного середовища*.

2.1. Зміст цільових фондів місцевого самоврядування

Додатковими джерелами фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування є цільові фонди. Цільові фонди створюються органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади з метою надходження додаткових фінансових ресурсів до спеціального фонду бюджету місцевої ради на фінансування видатків щодо розвитку місцевих громад, соціальної інфраструктури та розв'язання важливих проблем адміністративно-територіальних одиниць.

Цільові фонди місцевого самоврядування – фонди грошових коштів, які акумулюються на окремих рахунках і використовуються за цільовим призначенням з метою фінансування окремих програм та завдань, які здійснює місцеве самоврядування.

Створення цільових фондів здійснюється на підставі Положення про цільовий фонд, яке має бути обов'язково затверджене місцевою радою. У Положенні визначаються джерела формування

фонду, основні напрями використання, порядок фінансування видатків, порядок ведення обліку та звітності про використання коштів цільового фонду.

До системи цільових фондів, що створюються на місцевому рівні належать:

– резервні фонди;

– валютні фонди;

– приватизаційні фонди адміністративно-територіальних одиниць;

– фонди будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг;

– фонди охорони навколишнього природного середовища;

– на місцевому рівні відкриваються відділення державних соціальних фондів.

Для забезпечення цілей створення таких фондів необхідні фінансові ресурси. Джерелами формування фінансових ресурсів цільових фондів місцевого самоврядування можуть бути:

– надходження від продажу об'єктів комунальної власності;

– плата за реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності;

– доходи від місцевих позик та грошово-речових лотерей;

– доходи від цінних паперів, що придбані за рахунок коштів цільових фондів місцевого самоврядування;

– орендна плата за землю;

– доходи від продажу майна ліквідованих підприємств комунальної власності;

– добровільні внески фізичних та юридичних осіб;

– надходження від застосування фінансових санкцій (штрафи, пеня).

Оскільки у кожному регіоні є власна складна система формування фінансових ресурсів та можливість використовувати кошти цільових фондів місцевого самоврядування, необхідно визначити оптимальну структуру джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів. Відповідні напрями мають бути передбачені у стратегії розвитку органів місцевого самоврядування та громадськості.

Напрямами використання фінансових ресурсів цільових фондів місцевого самоврядування можуть бути:

– будівництво об'єктів соціально-побутового призначення;

– благоустрій відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

– фінансове забезпечення непередбачуваних подій;

– будівництво та ремонт автомобільних доріг;

– фінансування заходів у зв'язку із забрудненням навколишнього природного середовищ тощо.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено право на утворення органами місцевого самоврядування цільових фондів і зазначено, що вони є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету. Згідно з Бюджетним кодексом України органи місцевого самоврядування можуть отримувати короткотермінові позики у фінансово-кредитних установах у межах поточного бюджетного періоду для покриття тимчасових касових розривів, що виникають під час виконання загального фонду місцевого бюджету, та здійснювати внутрішні і зовнішні запозичення до бюджету розвитку.

2.2. Позабюджетні фонди органів місцевого самоврядування

Один з інститутів у системі місцевих фінансів – це різноманітні позабюджетні фонди. Вони можуть утворюватися за рахунок надходжень від необов'язкових платежів, добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, від інших небюджетних коштів. Вони, як правило, акумулюються на окремих рахунках, використовуються за цільовим призначенням для фінансування конкретних програм чи заходів і вилученню не підлягають.

Утворення та функціонування таких фондів здійснюється на основі законодавства та положень про ці інститути, що затверджуються представницькими органами місцевої влади.

Інститут позабюджетних, валютних та інших цільових фондів в Україні запроваджено 1990 р. після прийняття законодавства про місцеве самоврядування та закону про бюджетну систему.

До 1995 р. це, по суті, було єдине джерело коштів органів місцевого самоврядування, які не перерозподілялися центральною владою.

Створення позабюджетних цільових фондів на місцевому рівні обумовлено ст. 68 Закону України від 21.05.97 № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні», якою визначено, що органи місцевого самоврядування можуть утворювати цільові фонди, які є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету. Відповідно до п. 8 ст. 13 Бюджетного кодексу України від 21.06.2001 № 2542-ІІІ створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається.

Місцеві ради самостійно вирішують, на які цілі витрачати кошти цільових фондів. Джерела формування місцевими радами єдиного позабюджетного фонду:

– додаткові доходи та заощаджені кошти, одержані за рахунок організованих місцевими радами заходів з розв'язання економічних і соціальних проблем;

– добровільні внески й пожертвування громадян, підприємств (об'єднань), організацій та установ;

– доходи від місцевих позик та грошово-речових лотерей, аукціонів, а також від прибутків, одержаних від проведення суботників;

– доходи від розпродажу майна ліквідованих підприємств місцевого господарства, що належать до комунальної власності відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

– орендна плата за землю;

– штрафи за забруднення навколишнього середовища та нераціональне використання природних ресурсів й інші порушення природоохоронного законодавства, санітарних норм і правил, а також платежі, які компенсують завдану шкоду;

– штрафи за адміністративні правопорушення, вчинені на їхній території;

– доходи від реалізації безгосподарного і конфіскованого майна;

– доходи від продажу населенню квартир і будинків;

– інші доходи.

Кількість позабюджетних фондів може бути необмежена та утворена органами місцевого самоврядування, відповідними законодавчими та нормативними актами.

Таким чином, усі питання, пов'язані з утворенням позабюджетних цільових коштів (фондів) органів місцевого самоврядування, належать до компетенції відповідної ради.

2.3. Цільові та резервні фонди органів місцевого самоврядування

Складовою позабюджетних фондів органів місцевого самоврядування є цільові фонди. Ради можуть створювати в межах законодавства України цільові фонди для розв'язання будь-яких соціальних та економічних проблем на підвідомчій території. Законодавство України передбачає формування позабюджетних фондів місцевих рад для фінансування шляхових робіт. Місцеві ради також можуть утворювати цільові позабюджетні фонди охорони навколишнього середовища.

На місцевому рівні створюються також відділення загальнодержавних цільових фондів. В Україні створений як на центральному, так і на місцевому рівнях Державний фонд сприяння зайнятості населення. Серед джерел його формування – відрахування з державного та місцевих бюджетів коштів не менше 3 % від їх розмірів, обов'язкові внески підприємств, установ та організацій.

Кошти Державного фонду приватизації й позабюджетних фондів приватизації АР Крим та інших адміністративно-територіальних одиниць України спрямовуються на погашення внутрішнього державного боргу України, а також на відшкодування витрат, пов'язаних з приватизацією, кредитуванням технічного переозброєння приватизованих підприємств та ін.

Кошти, одержані від приватизації державного житлового фонду, зараховуються до спеціально створених позабюджетних приватизаційних житлових фондів місцевих рад або до відповідних фондів підприємств, на балансі яких є відомче житло.

Було встановлено, що кошти зазначених фондів спрямовуються на погашення внутрішнього державного боргу України, а також на відшкодування витрат, пов'язаних з приватизацією,

кредитування технічного переозброєння приватизованих підприємств, розвиток підприємництва та створення нових робочих місць у межах, що встановлюються Державною програмою приватизації.

У республіканському бюджеті Автономної Республіки Крим, обласних, міських (міст Києва і Севастополя та міст обласного підпорядкування) і в районних бюджетах утворюються резервні фонди уряду Автономної Республіки Крим, а також виконавчих органів обласних, міських (міст Київ та Севастополь і міст обласного підпорядкування) та районних рад.

Ці фонди утворюються в розмірі до 1 % видатків кожного з відповідних бюджетів. Резервні фонди використовуються для фінансування невідкладних заходів, не передбачених відповідними місцевими бюджетами. Ці фонди утворюються за рішеннями відповідних рад. Фінансування з них здійснюється на основі постанови відповідних місцевих виконавчих органів влади.

Проблема взаємодії представницьких і виконавчих органів влади на місцях під час формування й використання резервних фондів може призводити і до певних суперечностей між ними. З метою уникнення їх доцільно розробити типове положення про резервні фонди місцевих органів виконавчої влади.

Органи місцевого самоврядування мають право утворювати і валютні фонди внаслідок ст. 68 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Щоправда, цей закон не встановлює порядок і джерела утворення валютних фондів, відсилаючи до положень про ці фонди, які повинні затверджуватися відповідними радами.

Валютні фонди місцевих рад формуються на основі таких джерел:

– відрахування за стабільними довготерміновими нормативами від валютної виручки підприємств (об’єднань), організацій та установ, розміщених на території ради, що встановлюються законодавством України;

– доходи від зовнішньоекономічної діяльності самої місцевої ради;

– добровільні внески і пожертвування юридичних осіб та громадян;

– надходження від реалізації товарів, робіт (послуг) іноземним юридичним особам і громадянам тощо.

2.4. Місцеві фонди охорони навколишнього середовища

Охорона навколишнього природного середовища є важливим аспектом розвитку здорового суспільства. Для органів місцевого самоврядування (ОМС) така діяльність потребує значних фінансових витрат, акумуляції та належного витрачання бюджетних коштів на здійснення природоохоронних заходів, відповідних екологічних програм та ресурсозберігаючих прєктів. При цьому ефективність фінансування екологічних заходів багато в чому залежить від дотримання чинного законодавства.

Сьогодні в Україні спостерігається різке скорочення природоохоронних витрат з державного та місцевого бюджетів через брак коштів. Щоб виправити ситуацію, активно формуються альтернативні джерела, серед яких почесне місце займають екологічні фонди. Варто зазначити, що такі фонди відіграють важливу роль у фінансуванні природоохоронної діяльності в країнах Центральної та Східної Європи. Відтак створення таких фондів в Україні є величезним кроком на шляху до покращення екологічної ситуації в країні.

Зауважимо: законодавчою основою для формування і функціонування фондів охорони навколишнього природного середовища став Закон України від 25.06.91 № 1264-XII «Про охорону навколишнього природного середовища» (документ 1264-XII, чинний, поточна редакція – редакція від 12.10.2018, підстава – 2354-VIII).

Щоб розібратися з такими фондами, треба чітко розуміти, які саме повноваження мають місцеві ради у галузі охорони навколишнього середовища. Місцеві ради несуть відповідальність за стан природного середовища на своїй території і в межах своєї компетенції. Саме про це зазначено у положеннях закону № 1264.

До повноважень місцевих рад у галузі охорони навколишнього природного середовища відносять:

– забезпечення реалізації екологічної політики України, екологічних прав громадян;

– інформування населення про стан навколишнього природного середовища, функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем;

– контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

– надання згоди на розміщення на своїй території підприємств, установ і організацій у порядку, визначеному законом;

– видачу (переоформлення, видачу дублікатів, анулювання) дозволів на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення у випадках, передбачених законом;

– затвердження з урахуванням екологічних вимог проєктів планування і забудови населених пунктів, їх генеральних планів та схем промислових вузлів;

– визначення та прийняття місцевих екологічних програм;

– ухвалення рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення й інших територій, що підлягають особливій охороні;

– організацію вивчення навколишнього природного середовища та у разі необхідності проведення екологічної експертизи;

– впроваджувати роботи з ліквідації екологічних наслідків аварій, залучення до цих робіт підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування та форм власності і громадян;

– створення і визначення статусу резервних, у тому числі й валютних, фондів для фінансування програм та інших заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у галузі охорони навколишнього природного середовища в межах своєї компетенції мають право:

– здійснювати реалізацію рішень відповідних рад і координувати діяльність підприємств, установ та організацій, розташованих на території відповідно села, селища, міста, незалежно від форм власності та підпорядкування;

– організовувати розробку місцевих екологічних програм, збір, переробку, утилізацію і захоронення відходів на своїй території, екологічну освіту та екологічне виховання громадян;

– затверджувати за поданням обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а на території АР Крим – органу виконавчої влади АР Крим з питань охорони навколишнього природного середовища для підприємств, установ та організацій лімітів використання природних ресурсів, за винятком ресурсів загальнодержавного значення, ліміти скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище.

Виняток становлять лише скиди, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення або навколишнього природного середовища за межами відповідно села, селища, міста;

– формувати і використовувати місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевих бюджетів;

– погоджувати поточні та перспективні плани роботи підприємств, установ та організацій з питань охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;

– забезпечувати систематичне й оперативне інформування населення, підприємств, установ, організацій та громадян про стан навколишнього природного середовища, захворюваності населення;

– приймати рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

За змістом місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища – фонд, який дозволяє акумулювати та перерозподіляти фінансові ресурси на природоохоронні цілі у визначеній місцевості. Утворюються вони у складі відповідного місцевого бюджету за місцем заподіяння екологічної шкоди.

Починаючи з 2015 року, надходження від екологічного податку, незалежно від його частки та рівня бюджету, зараховують до загального фонду. Тобто планово та фактично всі бюджети зіткнулись зі зниженням надходжень до спеціального фонду та, відповідно, до фонду охорони навколишнього природного середовища, який є його складовою.

Місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища утворюють за рахунок частини екологічного податку, згідно із законом, та грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного

середовища в результаті господарської та іншої діяльності, згідно з чинним законодавством, а також цільових та інших добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян (така норма прописана у законі № 1264).

Формально кошти для здійснення природоохоронної діяльності можуть формуватися й за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел.

Так, внутрішні джерела представлені власними коштами підприємств і організацій, а зовнішні – позиченими та залученими коштами (наприклад, кредитами, коштами іноземних інвесторів, коштами державного або місцевих бюджетів, міжнародних організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища тощо).

Через цю особливість на практиці розрізняють такий характер джерел екологічного фінансування, як:

– бюджетний (тобто за кошти державного та місцевих бюджетів, фондів охорони навколишнього природного середовища);

– позабюджетний (тобто за рахунок добровільних внесків, кредитів та позик фінансових установ, грантів міжнародних організацій тощо).

Питання для самоконтролю

Перелік питань до самостійної роботи

1. Яка мета створення цільових фондів місцевого самоврядування?

2. Поясніть механізм формування цільових фондів місцевого самоврядування.

3. Які є види цільових фондів місцевого самоврядування? За рахунок яких джерел формуються доходи названих фондів?

4. Особливості акумулювання та використання коштів місцевих бюджетів на природоохоронні заходи.

ТЕМА 3
РЕЗЕРВНИЙ ФОНД ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

3.1. Порядок формування коштів резервного фонду бюджету.

3.2. Порядок використання коштів резервного фонду бюджету.

3.3. Державний матеріальний резерв.

Основні терміни і поняття: *бюджет, фонди державного бюджету, резервний фонд державного бюджету, відповідальне зберігання матеріальних цінностей державного резерву, освіження запасів державного резерву, фінансування бюджету.*

3.1. Порядок формування коштів резервного фонду бюджету

Резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проєкту бюджету. Порядок використання коштів з резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України.

Рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету приймаються, відповідно, Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування. Резервний фонд бюджету не може перевищувати 1 % обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету.

Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних місцевих рад) щомісячно звітує перед Верховною Радою України (Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідною місцевою радою) про витрачання коштів резервного фонду відповідного бюджету.

У Державному бюджеті України резервний фонд передбачається обов'язково. Рішення щодо необхідності створення резервного фонду місцевого бюджету приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада. Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи рад для забезпечення виконання своїх функцій повинні мати у своєму розпорядженні необхідний резерв бюджетних коштів. Це викликано тим, що у процесі виконання бюджету може виникнути потреба у видатках, які не могли бути передбачені під час складання бюджету. Серед таких видатків може бути як усунення наслідків стихійних лих, аварій, так і запобігання їх виникненню тощо.

Обсяг резервного фонду формується у розмірі, що не перевищує 1 % видатків загального фонду бюджету. При цьому якщо в Державному бюджеті України передбачається обов'язкове формування резервного фонду, то рішення щодо доцільності створення резервного фонду місцевого бюджету приймає відповідна рада. Тобто на місцевому рівні резервний фонд може не створюватися. Порядок використання коштів з резервного фонду бюджету регламентований постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 року № 415. Цей Порядок визначає напрями використання коштів резервного фонду державного бюджету та місцевого бюджету і встановлює процедури, пов'язані з виділенням коштів резервного фонду відповідного бюджету та звітуванням про їх використання.

Залежно від обсягів заподіяної шкоди, а також технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для ліквідації наслідків, надзвичайна ситуація класифікується як державного, регіонального, місцевого або об'єктового рівня. Остаточне рішення щодо визначення рівня надзвичайної ситуації, яке є підставою для здійснення заходів щодо реагування на надзвичайну ситуацію відповідно до законодавства, приймає Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій з урахуванням експертного висновку (за наявності) регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Мінекономіки (уповноважений місцевий орган), згідно з дорученням Кабінету Міністрів України

(Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради), за результатами розгляду звернення та з урахуванням отриманих експертних висновків і пропозицій Мінфіну (місцевого фінансового органу) робить узагальнений висновок щодо підстав виділення коштів з резервного фонду бюджету, правильності наданих розрахунків та можливого обсягу виділення асигнувань з резервного фонду бюджету, а також щодо оцінки наслідків у разі не виділення коштів на такі заходи з резервного фонду бюджету.

Мінекономіки (уповноважений місцевий орган) є відповідальним за підготовку та подання проєктів рішень про виділення коштів з резервного фонду бюджету. Фінансування заходів щодо запобігання виникненню та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, залежно від їх рівня, регламентовано Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1999 року № 140, та здійснюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з огляду на обсяг коштів, передбачених у відповідних бюджетах, а також за рахунок власних коштів підприємств, установ та організацій усіх форм власності, що потерпіли від надзвичайних ситуацій.

Додаткові кошти для фінансування заходів з ліквідації надзвичайних ситуацій відповідного рівня або їх наслідків (за умови вичерпання зазначених джерел фінансування) можуть виділятися на підставі клопотання відповідного органу виконавчої влади з бюджету вищого рівня. Питання витрачання коштів резервного фонду Державного бюджету України, резервних фондів місцевих бюджетів перебувають під постійним контролем. Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, місцеві ради щомісячно отримують звітність про витрачання коштів резервних фондів відповідних бюджетів, де обґрунтовується необхідність виділення асигнувань, ефективність їх використання.

3.2. Порядок використання коштів резервного фонду бюджету

Порядок використання коштів резервного фонду бюджету затверджено Постановою КМУ від 29 березня 2002 року № 415 і визначає напрями використання коштів резервного фонду державного бюджету та місцевого бюджету і встановлює процедури, пов'язані з виділенням коштів резервного фонду відповідного бюджету та звітуванням про їх використання.

Резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проєкту бюджету. Резервний фонд бюджету не може перевищувати 1 % обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Проте ця норма не застосовується в умовах воєнного стану та у разі здійснення, згідно із законом, заходів з часткової мобілізації.

В умовах воєнного стану Кабінет Міністрів України може приймати рішення за погодженням з Верховним Головнокомандувачем Збройних сил України щодо скорочення видатків і кредитування державного бюджету та їх спрямування до резервного фонду державного бюджету з метою використання на потреби Збройних сил України, інших військових формувань, правоохоронних та інших органів, залучених до виконання завдань щодо відсічі збройної агресії, забезпечення недоторканності державного кордону та захисту держави (до початку роботи Верховної Ради України).

Розподіл бюджетного призначення резервного фонду відповідного бюджету провадиться за рішенням Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради.

Кошти резервного фонду бюджету можуть використовуватися на здійснення:

1) заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального характеру;

2) заходів, пов'язаних із запобіганням виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, на основі даних моніторингу, експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання

у надзвичайну ситуацію техногенного та природного характеру або пом'якшення її можливих наслідків;

3) заходів, пов'язаних з підготовкою та проведенням позачергових виборів народних депутатів України;

4) інших непередбачених заходів, які, відповідно до законів, можуть здійснюватися за рахунок коштів бюджету, але не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проєкту бюджету, тобто на момент затвердження бюджету не було визначених актами Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, відповідної ради, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради підстав для проведення таких заходів.

До **непередбачених заходів** не можуть бути віднесені:

– обслуговування та погашення державного боргу, боргу Автономної Республіки Крим чи боргу місцевого самоврядування;

– додаткові заходи, що забезпечують виконання бюджетної програми (функції), призначення на яку затверджено у бюджеті, крім заходів з питань зміцнення обороноздатності держави;

– капітальний ремонт або реконструкція, крім випадків, пов'язаних з ліквідацією надзвичайних ситуацій та проведенням заходів, пов'язаних із запобіганням виникненню надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціального характеру, зокрема пов'язаних з відновленням зруйнованих (пошкоджених) об'єктів під час проведення антитерористичної операції та/або операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, а також реконструкцією об'єктів житлового та комунального призначення з високим ступенем готовності для забезпечення житлом військовослужбовців, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції та/або операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, а також заходах, пов'язаних із забезпеченням правопорядку на державному кордоні, відбиттям збройного нападу на об'єкти, що охороняються військовослужбовцями, звільненням таких об'єктів у разі захоплення або спроби насильницького заволодіння зброєю, бойовою та іншою технікою, та сімей загиблих з їх числа;

– придбання житла, крім випадків відселення мешканців з аварійних будинків, пошкоджених під час надзвичайної ситуації;

– надання гуманітарної чи іншої допомоги, крім випадків, коли рішення про надання такої допомоги прийнято Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною радою.

Також за рахунок коштів резервного фонду бюджету можуть відшкодовуватися витрати на здійснення заходів на суму фактичної кредиторської заборгованості станом на 1 січня поточного бюджетного періоду, щодо фінансування яких ухвалено рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету в минулому бюджетному періоді, але платежі з бюджету не були проведені або були проведені частково, про що приймається відповідне рішення.

У разі *використання коштів резервного фонду бюджету неповним обсягом* на ліквідацію наслідків надзвичайної ситуації техногенного і соціального характеру та заходи з питань зміцнення обороноздатності держави у зв'язку із закінченням бюджетного періоду і за умови обґрунтованої потреби у продовженні заходів, наявності планових строків виконання робіт кошти резервного фонду бюджету можуть виділятися на здійснення заходів, щодо фінансування яких прийнято рішення у вересні – грудні минулого бюджетного періоду у розмірі, що не перевищує суму, яку повернуто до державного бюджету у зв'язку із закінченням бюджетного періоду.

Рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету приймається тільки в межах призначення на цю мету у відповідному бюджеті і втрачає чинність після закінчення відповідного бюджетного періоду.

Кошти з резервного фонду бюджету виділяються на *безповоротній основі* або на умовах повернення, про що зазначається у рішенні про виділення коштів з резервного фонду бюджету.

Кошти із резервного фонду бюджету *суб'єктам господарської діяльності недержавної форми власно*сті або суб'єктам господарської діяльності, у статутному фонді яких корпоративні права держави становлять менше ніж 51 %, виділяються через головних розпорядників бюджетних коштів *лише на умовах повернення*.

Умови повернення до відповідного бюджету коштів, виділених з резервного фонду бюджету, зокрема строки та поетапний графік, визначаються у договорі, укладеному між головним розпорядником бюджетних коштів та розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня або їх одержувачем.

Головний розпорядник бюджетних коштів та розпорядник бюджетних коштів нижчого рівня або їх одержувач в установленому законом порядку несуть відповідальність за несвоєчасне повернення/неповернення коштів відповідно до умов договору.

Звернення про виділення коштів з резервного фонду бюджету подаються:

– щодо видатків державного бюджету – міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Центральною виборчою комісією, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міською держадміністрацією (далі – заявники) до Кабінету Міністрів України;

– щодо видатків місцевих бюджетів – підприємствами, установами, організаціями (далі – заявники) до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради.

У зверненні обов'язково зазначається:

– напрям використання коштів резервного фонду бюджету;

– головний розпорядник бюджетних коштів, якому пропонується виділити кошти з резервного фонду бюджету (у разі необхідності);

– обсяг асигнувань, який пропонується надати з резервного фонду бюджету, в тому числі на умовах повернення;

– підстави для здійснення заходів за рахунок бюджету;

– інформація про можливість (неможливість) фінансування зазначених заходів за рахунок інших джерел та наслідки у разі, коли кошти з резервного фонду не будуть виділені.

Крім зазначеного, до звернення обов'язково додаються:

– розрахунки обсягу коштів з резервного фонду бюджету;

– перелік невідкладних (першочергових) робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, заходів, пов'язаних із запобіганням виникненню надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціального характеру й інших заходів;

– документи, що підтверджують отримані суми страхового відшкодування (у разі відсутності договору страхування – пояснення заявника про причини непроведення страхування);

– інша інформація, що підтверджує необхідність виділення коштів з резервного фонду бюджету на здійснення заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій з урахуванням факторів їх поширення, розміру завданих збитків та людських втрат і кваліфікаційних ознак надзвичайних ситуацій, проведення заходів, пов'язаних із запобіганням виникненню надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціального характеру, а також інших заходів.

Заявники несуть відповідальність за правильність та достовірність поданих матеріалів, розрахунків, обґрунтувань в установленому законом порядку.

Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева держадміністрація, виконавчий орган відповідної ради не пізніше ніж у триденний термін з дня отримання звернення дає доручення, відповідно, Мінекономрозвитку, Мінекономіки Автономної Республіки Крим, головному управлінню, управлінню чи відділу економіки місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради (далі – уповноважений місцевий орган) та Мінфіну (місцевому фінансовому органу) для розгляду звернення та підготовки пропозицій для прийняття рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету. До виконання доручення в разі потреби можуть залучатися інші заінтересовані органи виконавчої влади.

У разі потреби Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева держадміністрація, виконавчий орган відповідної ради дає доручення щодо підготовки експертних висновків стосовно звернення:

– ДСНС, регіональним комісіям з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських держадміністраціях – щодо визначення рівня надзвичайної ситуації згідно з Порядком класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями;

– Мінрегіону (уповноваженому місцевому органу) – щодо технічних рішень та вартісних показників, що підтверджують необхідність проведення робіт, які планується виконувати за рахунок коштів резервного фонду бюджету;

– Мінагрополітики (Міністерству аграрної політики та продовольства Автономної Республіки Крим), головному управлінню, управлінню чи відділу сільського господарства і продовольства місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради – щодо оцінки збитків, завданих сільськогосподарським товаровиробникам, та необхідних для їх відшкодування коштів.

Мінфін (місцевий фінансовий орган) розглядає звернення та додані до нього матеріали, готує пропозиції щодо підстав виділення коштів з резервного фонду бюджету, можливості здійснення відповідних заходів за рахунок інших джерел, можливого обсягу виділення асигнувань з резервного фонду бюджету та надсилає їх у тижневий термін Мінекономрозвитку (уповноваженому місцевому органу).

Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган) згідно з дорученням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради) за результатами розгляду звернення та з урахуванням експертних висновків, отриманих від органів, визначених у пункті 18 Порядку використання коштів резервного фонду бюджету та пропозицій Мінфіну (місцевого фінансового органу) робить узагальнений висновок щодо підстав виділення коштів з резервного фонду бюджету, правильності поданих розрахунків та можливого обсягу виділення асигнувань з резервного фонду бюджету.

У разі недотримання заявником вимог, установлених пунктами 6–9 та 11 Порядку використання коштів резервного фонду бюджету, або невідповідності матеріалів звернення вимогам, зазначеним у пунктах 13 і 15 Порядку використання коштів резервного фонду бюджету, відповідальний виконавець, визначений у дорученні щодо розгляду звернення та підготовки пропозиції для прийняття рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету, повертає подані матеріали заявникові для доопрацювання,

зазначивши причини їх повернення, та доповідає про це Кабінету Міністрів України (Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевій держадміністрації, виконавчому органу відповідної ради).

У разі коли загальний обсяг коштів, виділених з резервного фонду бюджету, відповідно до прийнятих рішень, досягне обсягу призначення, затвердженого в бюджеті для резервного фонду, Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган) невідкладно повідомляє про це Кабінет Міністрів України (Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеву держадміністрацію, виконавчий орган відповідної ради) та Мінфін (місцевий фінансовий орган).

Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган) є відповідальним за підготовку та подання проєктів рішень про виділення коштів з резервного фонду бюджету.

У разі визнання доцільності та можливості виділення коштів з резервного фонду бюджету Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган) готує відповідний проєкт рішення, в якому повинно бути визначено:

– головного розпорядника бюджетних коштів, якому виділяються кошти з резервного фонду бюджету;

– напрям використання коштів з резервного фонду бюджету;

– обсяг коштів, який пропонується надати з резервного фонду бюджету;

– умови повернення коштів, виділених з резервного фонду бюджету.

Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган) погоджує проєкт рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету з Мінфіном (місцевим фінансовим органом) і подає його в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України (Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевій держадміністрації, виконавчому органу відповідної ради).

У виняткових випадках (загроза життю людей, об’єктам економіки та територіям) проєкт рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету Мінекономрозвитку готується і подається на розгляд Кабінету Міністрів України на підставі прогнозних розрахунків головного розпорядника бюджетних коштів,

якому передбачається виділення коштів з резервного фонду державного бюджету, з наступним оформленням цього проєкту у двотижневий термін в установленому порядку.

Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві держадміністрації, виконавчий орган відповідної ради) приймає рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету виключно за наявності висновків Мінекономрозвитку та Мінфіну (уповноваженого місцевого органу та місцевого фінансового органу).

У разі потреби Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева держадміністрація, виконавчий орган відповідної ради) може скоротити термін розгляду звернення, підготовки та прийняття рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету.

Після прийняття рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету:

а) *головний розпорядник бюджетних коштів* у тижневий термін повідомляє Мінфіну (місцевому фінансовому органу) коди економічної класифікації видатків та кредитування державного бюджету (коди тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів) та відповідні обсяги коштів згідно із зазначеним рішенням;

б) *Мінфін (місцевий фінансовий орган)* під час визначення бюджетної програми з резервного фонду бюджету закріплює за нею код програмної та функціональної класифікації видатків і кредитування бюджету відповідно до напряму використання коштів резервного фонду бюджету, затвердженого зазначеним рішенням, і вносить в установленому порядку зміни до розпису бюджету.

Головний розпорядник бюджетних коштів після отримання довідки про внесення змін до розпису бюджету вносить зміни до кошторисів та планів асигнувань у порядку, встановленому для затвердження цих документів.

Державна казначейська служба України, її територіальний орган (а у разі відсутності – місцевий фінансовий орган) після внесення змін до розпису бюджету здійснює його виконання в

установленому порядку, при цьому видатки з резервного фонду бюджету провадяться лише за умови надання головним розпорядником бюджетних коштів, якому виділено кошти з резервного фонду бюджету, відповідним органам казначейства переліку невідкладних (першочергових) робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, заходів, пов'язаних із запобіганням виникненню надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціального характеру, або інших заходів, погодженого з Мінекономрозвитку та Мінфіном (уповноваженими місцевими органами), а у разі потреби – Мінрегіоном (уповноваженим місцевим органом), та копії договору про повернення до відповідного бюджету коштів, виділених з резервного фонду бюджету на умовах повернення, укладеного між головним розпорядником бюджетних коштів та розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня або їх одержувачем.

Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган) веде реєстр та проводить моніторинг прийнятих рішень про виділення коштів з резервного фонду бюджету і щомісяця інформує Кабінет Міністрів України (Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеву держадміністрацію, виконавчий орган відповідної ради) про витрачання коштів резервного фонду відповідного бюджету.

Державна казначейська служба України (її територіальні органи) щокварталу не пізніше 15 числа місяця, що настає за звітним періодом, надає інформацію Мінекономрозвитку (уповноваженому місцевому органу) щодо залишків коштів резервного фонду бюджету на рахунках головних розпорядників бюджетних коштів (одержувачів бюджетних коштів) у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів та бюджетних програм з резервного фонду бюджету, а головні розпорядники бюджетних коштів – пояснення про причини невикористання коштів резервного фонду бюджету.

За результатами аналізу фактичних залишків невикористаних коштів резервного фонду бюджету на рахунках головних розпорядників бюджетних коштів (одержувачів бюджетних коштів) Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган) у разі необхідності готує та подає в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України (Раді міністрів Автономної Республіки Крим,

місцевій держадміністрації, виконавчому органу місцевого самоврядування) проєкт рішення щодо зменшення головному розпоряднику бюджетних коштів відповідних видатків з резервного фонду бюджету.

Головні розпорядники бюджетних коштів, які використали кошти з резервного фонду бюджету, подають Мінекономрозвитку, Мінфіну та Державній казначейській службі України (уповноваженому місцевому органу та місцевому фінансовому органу) звіт щодо використання коштів у відповідності з переліком робіт або інших заходів, погодженим відповідно до пункту 28 цього Порядку, а у разі виділення коштів резервного фонду бюджету на умовах повернення – також інформацію про їх повернення до відповідного бюджету.

Державна казначейська служба України (її територіальний орган) готує інформацію (звіт) про використання коштів з резервного фонду бюджету і подає Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті, Мінфіну та Мінекономрозвитку (Мінфіну Автономної Республіки Крим, фінансовому органу місцевої держадміністрації та виконавчого органу відповідної ради) не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним.

Додатково кошти з резервного фонду бюджету для продовження робіт (заходів) можуть виділятися лише за умови використання головним розпорядником раніше виділених коштів з резервного фонду бюджету та подання Мінекономрозвитку і Мінфіну звіту про їх цільове використання, крім випадків додаткового виділення коштів з резервного фонду бюджету для продовження робіт (заходів), пов’язаних з ліквідацією надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального характеру державного та регіонального рівнів та їх наслідків.

Контроль за використанням коштів, виділених з резервного фонду бюджету, здійснюється в установленому законодавством порядку.

У разі виявлення за результатами проведення ревізій фактів нецільового використання коштів резервного фонду бюджету та неповернення їх до відповідного бюджету Держаудитслужба (її міжрегіональний територіальний орган) порушують перед Державною казначейською службою України (її територіальними

органами) питання про зупинення операцій з коштами резервного фонду бюджету та інформують про це головного розпорядника бюджетних коштів, Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган) та Мінфін (місцевий фінансовий орган).

На підставі актів ревізій, складених відповідно до законодавства, *Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган)* готує та подає в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу місцевого самоврядування) проєкт рішення щодо зменшення головному розпоряднику бюджетних коштів обсягу зазначених видатків з резервного фонду бюджету на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням.

За неможливості здійснити зазначене зменшення обсягу видатків з резервного фонду бюджету Мінекономрозвитку (уповноважений місцевий орган) повідомляє про це Держаудитслужбу (її міжрегіональний територіальний орган), який виявив факт нецільового використання коштів.

Державна казначейська служба України (її територіальний орган) щомісяця надає інформацію про повернення коштів, виділених з резервного фонду бюджету на умовах повернення, Мінфіну (Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, фінансовому органу місцевої держадміністрації та виконавчому органу місцевого самоврядування).

3.3. Державний матеріальний резерв

Державний резерв є особливим державним запасом матеріальних цінностей, призначених для використання в цілях і в порядку, передбачених Законом України «Про державний матеріальний резерв». У складі державного резерву створюється незнижуваний запас матеріальних цінностей (постійно підтримуваний обсяг їх зберігання).

До складу державного резерву входять:

✓ мобілізаційний резерв – запаси матеріально-технічних та сировинних ресурсів, призначених для забезпечення розгортання виробництва військової та іншої промислової продукції, ремонту

військової техніки та майна в особливий період, розгортання у воєнний час робіт щодо відновлення залізничних та автомобільних шляхів, морських та річкових портів, аеродромів, ліній і споруд зв'язку, газо-, нафтопродуктопроводів, систем енерго- і водопостачання для організації безперебійної роботи промисловості, транспорту і зв'язку, подання медичної допомоги;

✓ запаси сировинних, матеріально-технічних і продовольчих ресурсів для забезпечення стратегічних потреб держави;

✓ запаси матеріально-технічних ресурсів для виконання першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та для виконання інших заходів, передбачених законодавством.

Державний резерв призначається для:

✓ забезпечення потреб України в особливий період;

✓ надання державної підтримки окремим галузям народного господарства, підприємствам, установам і організаціям з метою стабілізації економіки у разі тимчасових порушень термінів постачання важливих видів сировини і паливно-енергетичних ресурсів, продовольства, виникнення диспропорції між попитом і пропонуванням на внутрішньому ринку та участь у виконанні міждержавних договорів;

✓ подання гуманітарної допомоги;

✓ забезпечення першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Державний резерв створює Кабінет Міністрів України. Організація формування, зберігання й обслуговування державного резерву, соціальний розвиток забезпечуються уповноваженим на це центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, підприємствами, установами й організаціями, що входять до єдиної системи державного резерву України (далі – система державного резерву).

Структура системи державного резерву і порядок управління державним резервом визначаються Кабінетом Міністрів України. *Запаси державного резерву* незалежно від його місцезнаходження, а також підприємства, установи й організації та інші об'єкти, що входять до системи державного резерву, і земельні

ділянки, на яких вони розміщені, є державною власністю і не підлягають приватизації та іншим видам відчуження. *Передача майна, необхідного для забезпечення зберігання матеріальних цінностей* державного резерву і закріпленого за цими підприємствами, установами і організаціями, у тому числі в оренду, здійснюється на підставі рішення Кабінету Міністрів України, іншого майна – на підставі рішення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, відповідно до законодавства.

Підприємства, установи й організації системи державного резерву є режимними об'єктами, охорона і пожежна безпека яких проводиться відомчою воєнізованою охороною. Підприємства, установи й організації незалежно від форм власності, що виконують, згідно з договором, з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, відповідальне зберігання матеріальних цінностей державного резерву, не входять до системи державного резерву.

Номенклатура матеріальних цінностей державного резерву і норми їх накопичення, в тому числі незнижуваного запасу, затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Порядок розробки номенклатури матеріальних цінностей державного резерву і норм їх накопичення, у тому числі незнижуваного запасу, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері державного матеріального резерву.

Мобілізаційні резерви створюються на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності відповідно до завдань, визначених Кабінетом Міністрів України міністерствам, іншим центральним і місцевим органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим на основі пропозицій центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку, Міністерства оборони України за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, іншими зацікавленими органами виконавчої влади.

Формування номенклатури матеріальних цінностей державного резерву та визначення норм їх накопичення, у тому числі незнижуваного запасу, здійснюються Держрезервом на основі пропозицій центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим (далі – заінтересовані органи).

Під час *відбору матеріальних цінностей для формування номенклатури матеріальних цінностей* державного резерву враховуються такі *фактори впливу*:

✓ геополітичні (національність, клімат, наявність природних ресурсів, кількість населення);

✓ економічні (розвиток і перевага галузей промисловості, інфраструктура);

✓ оперативні (концепції розвитку державного резерву, зовнішні фактори впливу, фактори науково-технічного прогресу);

✓ оцінка попиту в минулому (чинна номенклатура в цілому або окремі номенклатурні позиції);

✓ прогнозна оцінка попиту (нова номенклатура);

✓ універсальність призначення матеріальних цінностей;

✓ важливість матеріальних цінностей для виконання призначень, визначених для державного матеріального резерву;

✓ придатність матеріальних цінностей для довготривалого зберігання – не менш ніж 24 місяці.

Заінтересовані органи розробляють пропозиції щодо номенклатури матеріальних цінностей і норм їх накопичення, у тому числі незнижуваного запасу, з урахуванням факторів впливу, визначених у пункті 3 цього розділу, і подають їх разом з розрахунками та обґрунтуваннями до Держрезерву для опрацювання та узагальнення.

Норми накопичення сировинних, матеріально-технічних та продовольчих ресурсів, призначених для забезпечення стратегічних потреб держави в мирний час, установлюються на рівні, еквівалентному 30–90-денному забезпеченню, незнижуваного запасу – не менше ніж сім діб забезпечення. *Незнижуваний запас визначається за потреби за кожною номенклатурною позицією.*

Підготовка пропозицій щодо норм накопичення матеріальних цінностей здійснюється на основі даних аналізу обсягів

виробництва та споживання, видобутку, імпорту, експорту, статистичної звітності, матеріальних балансів, інших даних. З метою опрацювання наданих пропозицій та формування номенклатури матеріальних цінностей державного резерву Держрезерв може утворювати робочу групу відповідно до законодавства. Після отримання пропозицій та рекомендацій робочої групи Держрезерв готує проєкт рішення Кабінету Міністрів України про затвердження номенклатури матеріальних цінностей державного резерву та подає його в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України.

Перегляд номенклатури матеріальних цінностей державного резерву і норм їх накопичення, у тому числі незнижуваного запасу, здійснюється за потреби, але не рідше ніж один раз на п'ять років. Норми накопичення та незнижуваного запасу матеріальних цінностей державного резерву визначаються розрахунковим методом з урахуванням стратегічних потреб держави.

Для здійснення розрахунку норм накопичення та незнижуваного запасу матеріальних цінностей державного резерву використовуються такі показники:

✓ тривалість забезпечення матеріальними цінностями державного резерву потреб економіки у днях;

✓ кількість населення встановлюється з урахуванням завдань, які необхідно вирішувати з використанням конкретної номенклатурної позиції матеріальних цінностей державного резерву.

Норма накопичення матеріальних цінностей державного резерву розраховується за формулою:

$$Q_i = F_{ie} \times k / 360,$$

де *Qi* – норма накопичення і вид матеріальних цінностей державного резерву в натуральному вираженні;

Fie – значення річного обсягу споживання матеріальних цінностей у натуральному вираженні;

k – тривалість забезпечення матеріальними цінностями державного резерву потреб економіки у днях.

Незнижуваний запас матеріальних цінностей державного резерву розраховується за формулою:

$$Ni = G_{in} \text{ x } k / 360,$$

де *Ni* – розмір незнижуваного запасу в натуральному вираженні;

Gin – нижня границя споживання матеріальних цінностей за рік у натуральному вираженні;

k– тривалість забезпечення матеріальними цінностями державного резерву потреб економіки у днях.

Нижня границя споживання матеріальних цінностей за рік у разі неможливості її визначення встановлюється в розмірі 50 % річного споживання.

Щорічні обсяги поставок матеріальних цінностей до державного резерву, відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України рівнів накопичення в першочерговому порядку, плануються під час формування замовлень на поставку продукції для державних потреб та забезпечуються відповідними коштами за рахунок Державного бюджету України на поточний рік та коштами, отриманими від реалізації матеріальних цінностей державного резерву, що підлягають освіженню, позичанню та розбронюванню.

У разі потреби Кабінет Міністрів України приймає рішення про закупівлю і закладення матеріальних цінностей до державного резерву понад встановлені обсяги і норми накопичення для їх цільового використання, у тому числі за міжнародними договорами, з визначенням джерел додаткових коштів для цих закупівель.

Повноваження міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим у сфері державного резерву

Міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим:

✓ готують пропозиції щодо визначення підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності для зберігання матеріальних цінностей державного резерву, сприяють розміщенню на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності, що належать до їх відання, пунктів відповідального зберігання матеріальних цінностей державного резерву;

✓ забезпечують дотримання підприємствами, установами й організаціями вимог законодавства з питань формування, зберігання і використання запасів матеріальних цінностей державного резерву;

✓ подають організаційну та фінансову допомогу підприємствам, установам і організаціям незалежно від форм власності у поставках і закладенні матеріальних цінностей до державного резерву та їх відповідальному зберіганні;

✓ несуть відповідальність за створення і зберігання мобілізаційного резерву та виконання завдань Кабінету Міністрів України щодо формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та освіження запасів державного резерву на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності, що належать до їх відання;

✓ у встановленому порядку звертаються у разі потреби до Кабінету Міністрів України з проханням про позичання чи розбронювання матеріальних цінностей державного резерву, а також з пропозиціями про поставку і закладення матеріальних цінностей до державного резерву.

Фінансування системи державного резерву

Утримання і розвиток системи державного резерву здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та коштів, одержаних від допоміжної фінансово-господарської діяльності підприємств, установ і організацій системи державного резерву. Фінансування операцій, пов'язаних з накопиченням (приростом), освіженням (поновленням, заміною) матеріальних цінностей державного резерву, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, зокрема коштів, одержаних від реалізації матеріальних цінностей державного резерву в порядку освіження, позичання та розбронювання.

Фінансування витрат підприємств, установ і організацій, пов'язаних з обслуговуванням і зберіганням, списання збитків від уцінки і природних втрат матеріальних цінностей державного резерву, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, зокрема коштів, одержаних від позичання матеріальних цінностей державного резерву, а також коштів, одержаних від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву.

Фінансування витрат на капітальне будівництво, реконструкцію і технічне переоснащення підприємств, установ і організацій системи державного резерву, проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Поставка матеріальних цінностей до державного резерву і розміщення замовлень на їх поставку на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності здійснюються в основному на підставі замовлень на поставку продукції для державних потреб з наступним відшкодуванням усіх витрат відповідальних зберігачів. У разі потреби для забезпечення виконання встановлених обсягів накопичення запасів державного резерву центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, приймає рішення про закупівлю матеріальних цінностей.

Для підприємств, установ і організацій, заснованих повністю або частково на державній власності (державні підприємства, установи й організації, акціонерні товариства, у статутному фонді яких контрольний пакет акцій належить державі, орендні підприємства, засновані на державній власності), а також для суб'єктів господарської діяльності всіх форм власності, визнаних відповідно до законодавства України монополістами, державне замовлення на поставку продукції є обов'язковим, якщо виконання його не завдає їм збитків.

Державним замовником на поставку матеріальних цінностей до державного резерву є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, а державними замовниками на поставку матеріальних цінностей до мобілізаційного резерву є також інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, уповноважені на це Президентом України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву:

✓ розробляє пропозиції до проєкту Державного бюджету України на наступний рік у частині структури видатків на забезпечення функціонування системи державного резерву;

✓ провадить вибір постачальників матеріальних цінностей до державного резерву для укладення з ними державних контрактів (договорів);

✓ укладає державні контракти (договори) на поставку матеріальних цінностей до державного резерву;

✓ здійснює за рішенням Кабінету Міністрів України заходи із стабілізації ринку стратегічно важливих видів продукції в разі виникнення диспропорції між попитом і пропонуванням на внутрішньому ринку;

✓ здійснює розрахунки з постачальниками за матеріальні цінності, що поставляються до державного резерву за державним контрактом (договором), та може вилучати торгову надбавку;

✓ несе відповідальність за поставку, закладення і зберігання матеріальних цінностей державного резерву; за відпуск матеріальних цінностей з державного резерву у зв'язку з їх освіженням (поновленням), заміною і в порядку тимчасового позичання.

Нормативно-правові акти центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку, щодо порядку й умов поставки (закладення), зберігання і відпуску матеріальних цінностей державного резерву, зареєстровані в порядку, встановленому законом, є обов'язковими для міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, постачальників і відповідальних зберігачів незалежно від форм власності.

Матеріальні цінності, що поставляються до державного резерву за встановленими вимогами щодо забезпечення безпеки життя, здоров'я споживачів і охорони довкілля, повинні мати сертифікат відповідності зазначеним вимогам на весь строк зберігання.

З метою економічного стимулювання виконання поставок і зберігання матеріальних цінностей державного резерву та поставок матеріальних цінностей для експлуатаційних потреб, капітального будівництва системи державного резерву виконавцям можуть, відповідно до законодавства, надаватися пільги щодо сплати податку на прибуток, цільові дотації і субсидії, кредити на пільгових умовах, валютні кошти, митні та інші пільги.

Запаси матеріальних цінностей державного резерву розміщуються на підприємствах, в установах і організаціях, спеціально призначених для зберігання матеріальних цінностей державного резерву. Розміщення і будівництво на території України підприємств, установ, організацій та інших об'єктів системи державного резерву здійснюються в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Частина запасів матеріальних цінностей державного резерву може зберігатися на промислових, транспортних, сільськогосподарських, постачальницько-збутових та інших підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності на договірних умовах. Для підприємств, установ і організацій, заснованих повністю або частково на державній власності (державні підприємства, установи й організації, акціонерні товариства, у статутному фонді яких контрольний пакет акцій належить державі, орендні підприємства, засновані на державній власності), а також для суб'єктів господарської діяльності всіх форм власності, визнаних, відповідно до законодавства України, монополістами, відповідальне зберігання матеріальних цінностей державного резерву є обов'язковим, якщо це не завдає їм збитків.

Перелік підприємств, установ і організацій усіх форм власності, що виконують відповідальне зберігання матеріальних цінностей державного резерву, номенклатура та обсяги їх накопичення визначаються мобілізаційними та іншими спеціальними планами. Підприємства, установи й організації всіх форм власності, яким встановлені мобілізаційні та інші спеціальні завдання, зобов'язані забезпечити розміщення, зберігання, своєчасне освіження, заміну, а також відпуск матеріальних цінностей з державного резерву згідно із зазначеними завданнями власними силами.

Відшкодування витрат підприємствам, установам і організаціям, що виконують відповідальне зберігання, оплата тарифу за перевезення вантажів, спеціальної тари, упаковки, послуг постачальницько-збутових організацій за поставку і реалізацію матеріальних цінностей державного резерву провадиться у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Зведені відомості про номенклатуру і рівні накопичення, про загальні обсяги поставок, відпуску, закладення, освіження, розміщення і фактичні запаси державного резерву є державною таємницею, розголошення якої тягне за собою відповідальність у встановленому законом порядку.

Державний резерв матеріальних цінностей є недоторканним і може використовуватися лише за рішенням Кабінету Міністрів України.

Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву здійснюється:

- ✓ у зв'язку з їх освіженням (поновленням) і заміною;
- ✓ у порядку тимчасового позичання;
- ✓ у порядку розбронювання;
- ✓ для надання гуманітарної допомоги;
- ✓ для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- ✓ у разі настання особливого періоду.

Матеріальні цінності з державного резерву реалізуються на конкурсних засадах у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Відпуск із державного резерву матеріальних цінностей, що підлягають освіженню (поновленню) і зберігаються на підприємствах, в установах і організаціях системи державного резерву, провадиться за рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву. Такий відпуск провадиться на конкурсних засадах. Кошти, отримані внаслідок такої реалізації, спрямовуються на придбання та закладення до державного резерву аналогічних матеріальних цінностей.

Освіження (поновлення) матеріальних цінностей державного резерву, що перебувають на зберіганні на підприємствах, в установах і організаціях (відповідальних зберігачів), а також заміна їх на продукцію аналогічного асортименту та якості здійснюється ними самостійно без залучення додаткових коштів.

Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву в порядку тимчасового позичання провадиться за рішенням Кабінету Міністрів України, в якому визначаються одержувачі, строки та умови відпуску матеріальних цінностей з державного резерву, а також строки їх повернення.

Якщо відпуск матеріальних цінностей з державного резерву провадиться у порядку позичання, одержувач (позичальник) – підприємство, установа або організація на основі контракту (договору) подає гарантійне зобов'язання про повернення матеріальних цінностей до державного резерву. У контракті (договорі) повинно бути передбачено спосіб забезпечення зобов'язання одержувача (позичальника) у вигляді застави або банківської гарантії. За позичання матеріальних цінностей з державного резерву передбачається плата, розмір якої визначається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, і не може перевищувати розміру облікової ставки Національного банку України.

Реалізація матеріальних цінностей з державного резерву, що підлягають розбронюванню, здійснюється на конкурсних засадах у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву для надання гуманітарної допомоги здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Відпуск матеріальних цінностей із незнижуваного запасу провадиться за рішенням Кабінету Міністрів України, погодженим з Верховною Радою України.

Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій провадиться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, за поданням міністерств, інших органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, на які покладено функції щодо координації робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій за рішенням Кабінету Міністрів України. Витрати на відпуск цих матеріальних цінностей, враховуючи їх вартість, відшкодовуються за рахунок коштів, передбачених на ці цілі Державним бюджетом України.

Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву в разі настання особливого періоду провадиться згідно із Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Залізничні вагони, річкові, морські, повітряні, інші транспортні засоби для відвантаження матеріальних цінностей до державного резерву та з державного резерву надаються в першочерговому порядку, а для вантажів, що швидко псуються, а також тих,

що відвантажуються для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, – за умови пред'явлення вантажів без додаткової оплати за надання позапланових транспортних засобів.

У разі відвантаження матеріальних цінностей державного резерву на підприємства щодо їх зберігання та з цих підприємств усі транспортні підприємства та організації, незалежно від форм власності, приймають та здають їх з обов'язковою перевіркою ваги або кількості місць (залежно від виду вантажу).

У разі необґрунтованої відмови від відповідального зберігання матеріальних цінностей державного резерву керівники відповідних суб'єктів господарської діяльності несуть відповідальність, передбачену законодавством. У разі необґрунтованої відмови постачальника (виготовлювача) від укладення державного контракту (договору) на поставку матеріальних цінностей до державного резерву за зобов'язаннями, встановленими законодавством, постачальник (виготовлювач) сплачує штраф у розмірі вартості продукції, визначеної згідно з державним контрактом (договором).

За прострочення поставки, недопоставку (неповне закладення) матеріальних цінностей до державного резерву постачальник (виготовлювач) сплачує неустойку в розмірі 50 % вартості недопоставлених (незакладених) матеріальних цінностей. Неустойка стягується до фактичного виконання зобов'язання з урахуванням недопоставленої кількості продукції в попередньому періоді поставки. Крім сплати неустойки, постачальник (виготовлювач) відшкодовує понесені одержувачем збитки.

За поставку (закладення) до державного резерву матеріальних цінностей, не придатних для тривалого зберігання, некомплектних або таких, що не відповідають умовам контракту (договору) щодо їх якості та асортименту, постачальник (виготовлювач) сплачує штраф у розмірі 20 % вартості забракованих або тих, що не відповідають умовам державного контракту (договору), матеріальних цінностей. За поставку (закладення) до державного резерву немаркованих або неналежно маркованих матеріальних цінностей чи матеріальних цінностей, поставлених у неналежній тарі (упаковці), за використання засобів пакетування, що не

відповідають чинним стандартам, постачальник (виготовлювач) сплачує штраф у розмірі 5 % вартості зазначених матеріальних цінностей. Постачальник (виготовлювач) зобов'язаний упродовж місяця замінити забраковані матеріальні цінності, тару (упаковку), відновити або виправити маркування.

У разі виявлення прихованих виробничих дефектів у матеріальних цінностях, поставлених (закладених) до державного резерву, майнову відповідальність несе постачальник (виготовлювач) незалежно від часу поставки (закладення) матеріальних цінностей до державного резерву і часу виявлення зазначених дефектів за умови додержання встановлених режимів зберігання цих матеріальних цінностей. У разі виявлення фактів оформлення безтоварних операцій із закладення матеріальних цінностей до державного резерву підприємства, установи й організації – відповідальні зберігачі сплачують штраф у розмірі 100 % вартості не закладених до державного резерву матеріальних цінностей, а також пеню за кожний день прострочення з моменту оформлення зазначених операцій до фактичного закладення матеріальних цінностей до державного резерву.

За несвоєчасне повернення до державного резерву позичених матеріальних цінностей одержувач сплачує штраф у розмірі 100 % вартості неповернених матеріальних цінностей на підставі ринкових цін, що діють на день повернення, але не менше ніж на день відпуску, і пеню за кожний день прострочення до повного виконання зобов'язання. У разі прийняття Кабінетом Міністрів України рішення щодо відшкодування грошової вартості позичених матеріальних цінностей штраф і пеня сплачуються залежно від їх ринкової ціни на день перерахування коштів, але не менше ніж на день відпуску, до повного відшкодування вартості зазначених цінностей.

За несвоєчасне виконання рішення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, про відвантаження матеріальних цінностей державного резерву підприємства, установи й організації – відповідальні зберігачі сплачують штраф у розмірі 100 % вартості не відвантажених у строк матеріальних цінностей і пеню за кожний день прострочення до повного виконання розпорядження.

У разі незабезпечення збереження матеріальних цінностей державного резерву, в тому числі самовільного відчуження, з юридичних осіб, на відповідальному зберіганні яких перебувають ці цінності, стягується штраф у розмірі 100 % вартості на підставі їх ринкової ціни на день виявлення факту відсутності (самовільного відчуження), а також пеня з вартості відсутнього їх обсягу за кожний день до повного повернення матеріальних цінностей.

У разі недоцільності закладення і зберігання зазначених матеріальних цінностей або виключення їх з номенклатури, скасування мобілізаційного чи іншого спеціального завдання зазначені юридичні особи за рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, відшкодовують вартість відсутніх матеріальних цінностей державного резерву залежно від їх ринкової ціни на день виявлення факту відсутності (самовільного відчуження) із сплатою пені до повного відшкодування вартості матеріальних цінностей.

У разі невибрання з державного резерву матеріальних цінностей у передбачені договором строки одержувачі відшкодовують витрати, пов'язані з додатковим зберіганням зазначених матеріальних цінностей понад ці строки, а також збитки, викликані зниженням якості матеріальних цінностей за період прострочення їх вибрання, і витрати на сплату штрафів за невикористання та простій транспортних засобів, наданих для відвантаження зазначених матеріальних цінностей.

У разі порушення правил і умов зберігання, несвоєчасного освіження та заміни матеріальних цінностей державного резерву, а також зберігання матеріальних цінностей, що не відповідають затвердженій номенклатурі, чинним стандартам і технічним умовам, несвоєчасного подання встановленої звітності підприємства, установи й організації – відповідальні зберігачі сплачують штраф у розмірі 20 % вартості матеріальних цінностей, щодо яких допущено порушення.

За необґрунтовану відмову від приймання матеріальних цінностей до державного резерву та відпуску матеріальних цінностей з державного резерву підприємства, установи й організації

системи державного резерву сплачують постачальнику (покупцю) неустойку в розмірі 100 % вартості матеріальних цінностей, щодо приймання або відпуску яких заявлено необґрунтовану відмову. У разі несвоєчасної сплати вартості поставленої до державного резерву продукції одержувач сплачує постачальнику (виготовлювачу) пеню із суми простроченого платежу за кожний день прострочення.

У разі несвоєчасної сплати вартості поставленої з державного резерву продукції одержувач (споживач) сплачує постачальнику пеню за кожний день прострочення.

Контроль за створенням, відпуском та використанням Кабінетом Міністрів України державного резерву здійснює Верховна Рада України.

Питання для самоконтролю

Перелік питань до самостійної роботи

1. Нормативно-правове забезпечення резервного фонду державного бюджету України.
2. Особливості формування резервного фонду державного бюджету України.

Індивідуальне завдання
(підготовка реферативних повідомлень)

1. Аналіз резервного фонду державного бюджету України за останні 5 років.

ТЕМА 4
СПЕЦІАЛЬНИЙ ФОНД ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

4.1. Державний фонд регіонального розвитку.
4.2. Державний дорожній фонд.
4.3. Державний фонд поводження з радіоактивними відходами.
4.4. Державний фонд розвитку водного господарства.

Основні терміни і поняття: *бюджет, резервний фонд, спеціальний фонд, регіональний розвиток, радіоактивні відходи, водне господарство, державний цільовий фонд, регіональна політика, фінансування, інвестиційні проєкти, регіональні проєкти, цільове фінансування.*

4.1. Державний фонд регіонального розвитку

Створення Державного фонду регіонального розвитку (далі – ДФРР) є однією з умов прискорення соціально-економічного розвитку регіонів України, переведення державних інструментів розвитку регіонів на нову основу, відхід від старої практики фінансування виключно будівництва все нових об'єктів, передусім бюджетної сфери, які домінували в переліках фінансування за кошти субвенції на соціально-економічний розвиток регіонів, субвенцій на соціально-економічний розвиток окремих територій, державних цільових програмах. Створення ДФРР дозволяє започаткувати в Україні фінансування проєктів регіонального розвитку на конкурсній основі та, відповідно до регіональних стратегій, розвитку і планів заходів з їх реалізації[24].

В умовах децентралізації регіональний розвиток стає першочерговим завданням, одночасно набуваючи певних характерних особливостей. Серед інститутів, що забезпечують регіональний розвиток, одне з найважливіших місць займає Державний фонд регіонального розвитку. Об'єднання територіальних громад

[24] Офіційний сайт Державного фонду регіонального розвитку. URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/pro-konkurs

відкриває широкі можливості для залучення та використання ресурсів Державного фонду регіонального розвитку, який було створено 2012 року з метою підвищення конкурентоспроможності регіонів через розкриття власного потенціалу шляхом реалізації Державної та регіональних стратегій соціально-економічного розвитку, що сприятиме сталому та послідовному розвитку регіонів у рамках чітко запланованих заходів[25].

Державний фонд регіонального розвитку створюється у складі державного бюджету. Під час складання Бюджетної декларації та проєкту Державного бюджету України Державний фонд регіонального розвитку визначається обсягом не менше 1 % прогнозного обсягу доходів загального фонду проєкту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період[26].

Державний фонд регіонального розвитку підпорядкований Міністерству розвитку громад та територій України (до 2019 року Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України[27]).

Нормативно-правове забезпечення функціонування Державного фонду регіонального розвитку включає в себе норми Бюджетного кодексу України, Закону України «Про засади державної регіональної політики», Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року та інших нормативно-правових документів (рис. 4.1).

Спрямування коштів Державного фонду регіонального розвитку визначається Бюджетним кодексом України. Кошти Державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку (у тому числі проєктів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення

[25] Савастєєва О. М. Модель забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізації. *Проблеми системного підходу в економіці.* 2019. Випуск № 1(69). С. 47–52. URL: http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_69_2_2019_ukr/8.pdf

[26] Бюджетний кодекс України: Закон України від 2456-VI від 08.07.2010 / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

[27] Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL: http://www.minregion.gov.ua

інфраструктури індустріальних та інноваційних парків, спортивної інфраструктури і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку[28] та відповідних стратегіях розвитку регіонів, а також на реалізацію проєктів – переможців «Всеукраїнського громадського бюджету».

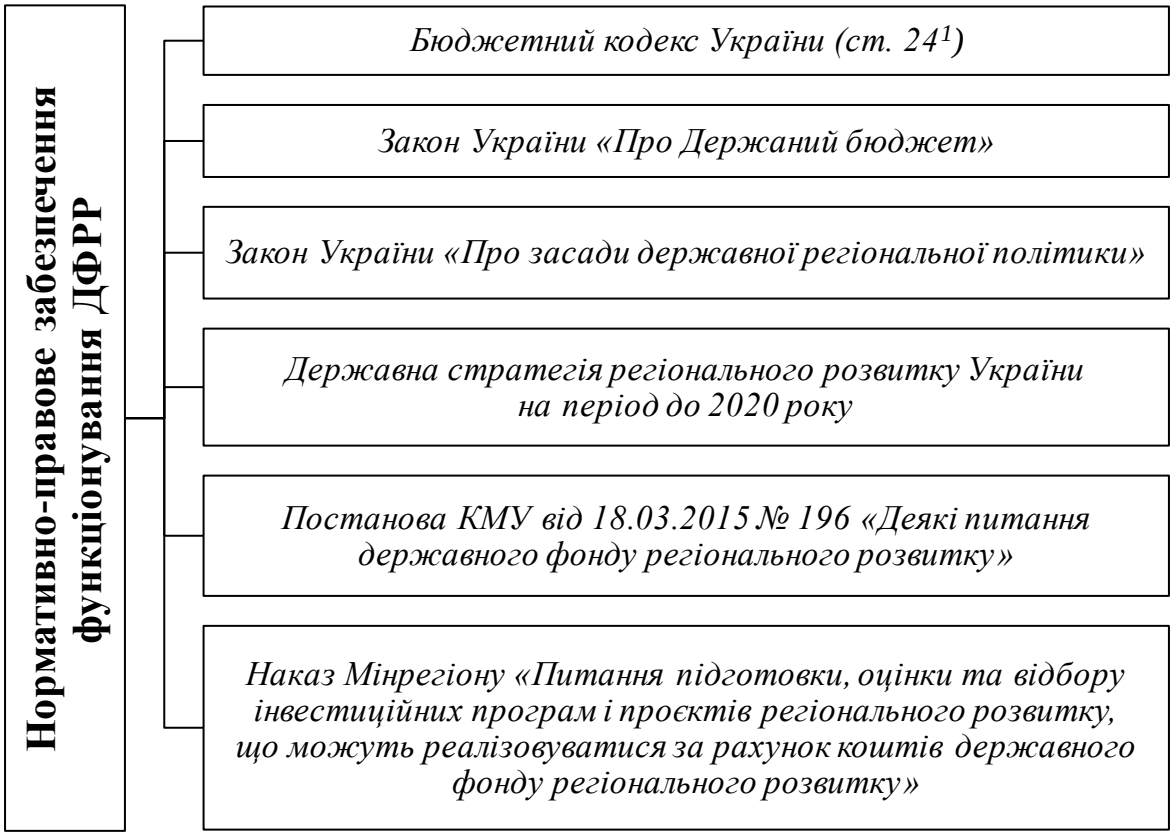

Рис. 4.1. Нормативно-правове забезпечення функціонування Державного фонду регіонального розвитку

На реалізацію інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що мають на меті розвиток спортивної інфраструктури та енергоефективності державних і комунальних навчальних та медичних закладів, передбачається не менше 10 % коштів Державного фонду регіонального розвитку за кожним з таких напрямів, а на реалізацію проєктів – переможців «Всеукраїнського громадського бюджету» – не більше 10 % коштів Державного фонду регіонального розвитку (рис. 4.2).

[28] Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова КМУ від 6 серпня 2014 р. № 385 / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11

Рис. 4.2. Напрями використання коштів Державного фонду регіонального розвитку

Міжрегіональний розподіл коштів також визначається Бюджетним кодексом України з такою схемою:

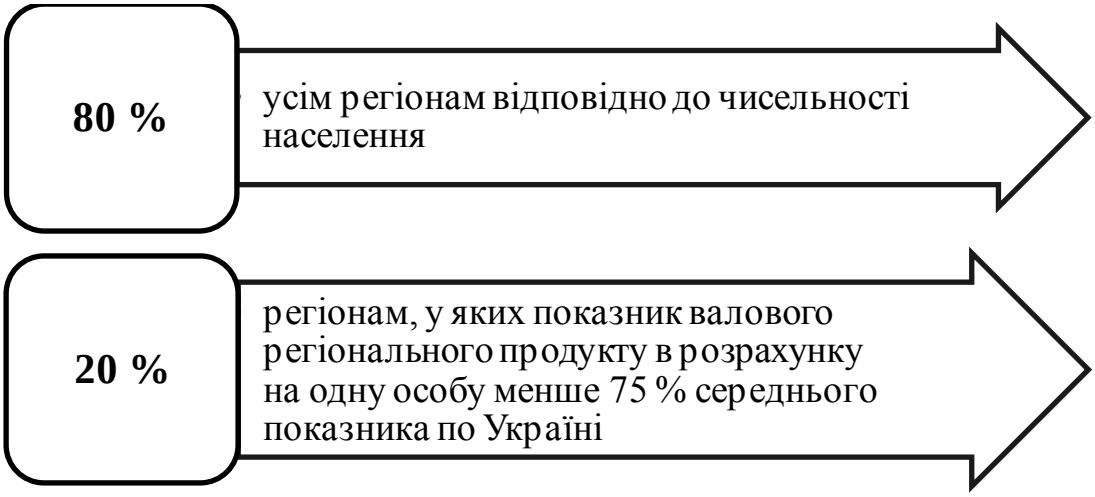

Рис. 4.3. Міжрегіональний розподіл коштів Фонду

Органи місцевого самоврядування (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольські міські державні адміністрації) до 1 травня року, що передує плановому, подають міністерству пропозиції з переліком і описом інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, пройшли попередній конкурсний відбір, відповідно до законодавства, та можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку у наступному бюджетному періоді.

Міністерство утворює комісію для оцінки та відбору програм і проєктів, до складу якої входять члени Комітету Верховної Ради України з питань бюджету за рішенням цього комітету (чисельністю не менше 50 % складу такої комісії). Така комісія на підставі поданих пропозицій (крім пропозицій щодо програм і проєктів, погоджених з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту, та проєктів – переможців «Всеукраїнського громадського бюджету») здійснює оцінку та відбір зазначених програм і проєктів на конкурсних засадах у межах обсягу коштів Державного фонду регіонального розвитку, визначеного Бюджетною декларацією.

За результатами здійснення оцінки та відповідності поданих інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку вимогам законодавства міністерство на підставі рішення відповідної комісії та з урахуванням програм і проєктів, погоджених з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту, і результатів відбору проєктів – переможців «Всеукраїнського громадського бюджету» до 1 серпня року, що передує плановому, подає Кабінету Міністрів України для затвердження пропозиції щодо розподілу коштів Державного фонду регіонального розвитку з переліком відповідних програм і проєктів.

Обов'язковою умовою фінансування програм і проєктів, що реалізуються за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку, є те, що вони підлягають співфінансуванню з місцевими бюджетами на рівні 10 %.

У свою чергу, Кабінет Міністрів України визначає:

1) порядок підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку та проєктів – переможців «Всеукраїнського громадського бюджету», що можуть реалізовуватися за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку;

2) порядок використання таких кошів.

Умови фінансування проєктів з Фонду представлені у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Умови фінансування проєктів[29]

<table>
<tr><td colspan="4">ЗАЯВНИК ПРОЄКТІВ
(власники державних та комунальних об’єктів)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Місцеві і центральні органи виконавчої влади</td><td colspan="2">Органи місцевого самоврядування</td></tr>
<tr><td colspan="4">ПРОЄКТИ МАЮТЬ ВІДПОВІДАТИ ОДНІЙ З УМОВ</td></tr>
<tr><td>Стратегія розвитку регіону та планам заходів з їх реалізації</td><td colspan="2">Підтримка добровільно об’єднаних територіальних громад</td><td>Проєкти співробітництва територіальних громад</td></tr>
<tr><td colspan="4">КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ПРОЄКТІВ РЕГІОНАЛЬНИМИ КОМІСІЯМИ</td></tr>
<tr><td>Календарний план реалізації проєктів 1–3 роки</td><td>Співфінансування з місцевих бюджетів ≥ 10 %</td><td>Подальше власне фінансування / утримання (за кошти місцевих бюджетів)</td><td>Проєктна документація (для проєктів будівництва)</td></tr>
</table>

Розподіл коштів Державного фонду регіонального розвитку за адміністративно-територіальними одиницями та інвестиційними програмами і проєктами регіонального розвитку та проєктами – переможцями «Всеукраїнського громадського бюджету» затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету у тримісячний строк з дня набрання чинності законом про Державний бюджет України. Етапи провадження проєктів, що фінансуються з Державного фонду регіонального розвитку, зображено на рисунку 4.4.

[29] Фінансування регіонального розвитку / Державний фонд регіонального розвитку. URL: http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku/

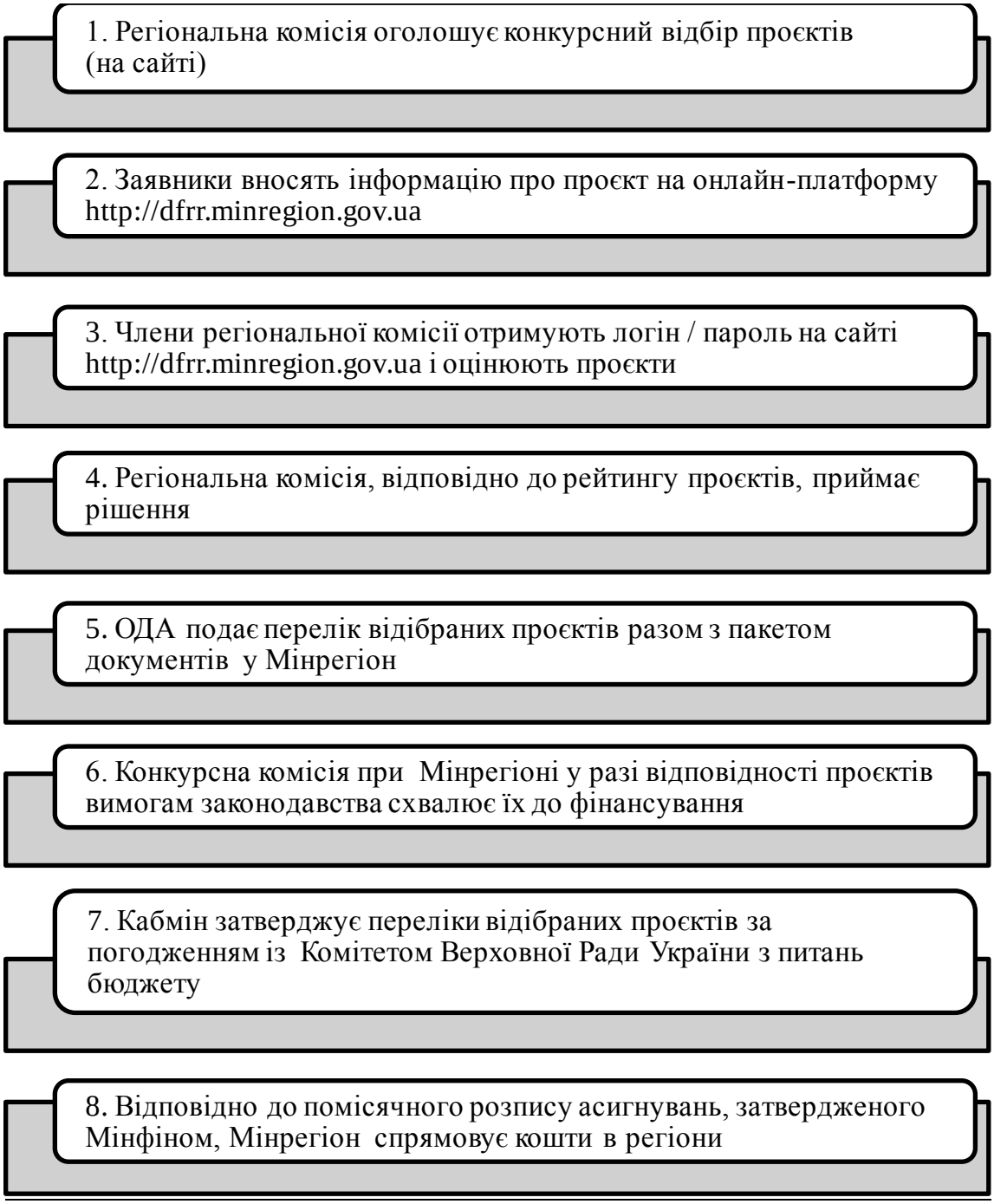

Рис. 4.4. Етапи провадження проєктів

Отже, Державний фонд регіонального розвитку є частиною інституційного забезпечення регіонального розвитку територій країни в умовах децентралізації. 2019 року у зв'язку зі змінами законодавства використання коштів ДФРР також спрямовувалося на фінансування проєктів громадського бюджету.

4.2. Державний дорожній фонд

Стан автомобільних шляхів в Україні в останні роки постає однією з основних проблем, що є суттєвою перешкодою нашій державі до економічного зростання. За роки незалежності автошляхи країни досягли критичних позначок зношення, а їх відновлення потребує значних змін законодавства та фінансових ресурсів. Саме тому, починаючи з 2016 року, відбуваються активні зміни у нормативно-правовому регулюванні фінансування ремонту та будівництва доріг.

2016 року до Бюджетного кодексу України було внесено зміни та створено Державний дорожній фонд. *Державний дорожній фонд* – це державний цільовий фонд, який включений до складу спеціального фонду державного бюджету країни, а його головною метою є забезпечення фінансування дорожньої галузі.

Нормативно-правове забезпечення функціонування Державного дорожнього фонду представлене на рисунку 4.5.

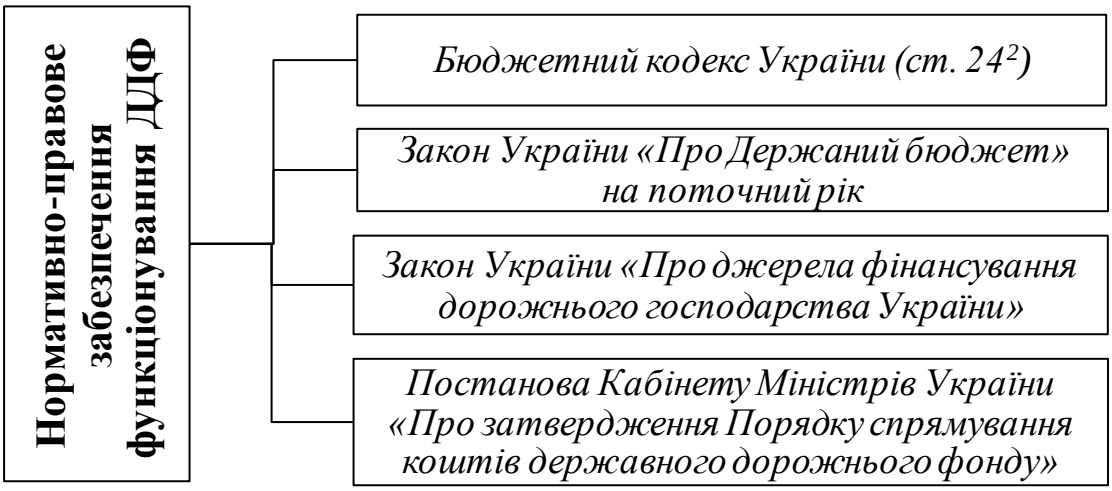

Рис. 4.5. Нормативно-правове забезпечення функціонування Державного дорожнього фонду

У зв'язку із складною економічною ситуацією в країні у процесі формування змін до бюджетного законодавства було визначено, що Державний дорожній фонд отримає повне фіксування лише з 2020 року. Проте фінансування Фонду вперше відбулося 2018 року (50 % від усіх цільових надходжень, 2019 року фінансування підвищилось до 75 %). Завдяки прийнятим законам з 2018 року в Укравтодорі розпочалися докорінні зміни. Місцева мережа доріг, яка нараховує близько 120 тисяч км, перейде у

сферу управління місцевих органів влади[30]. Так відбулася так звана децентралізація доріг країни.

Як будь-який фонд, Державний дорожній фонд складається з доходів та витрат. Джерела формування Державного дорожнього фонду представлені на рисунку 4.6.

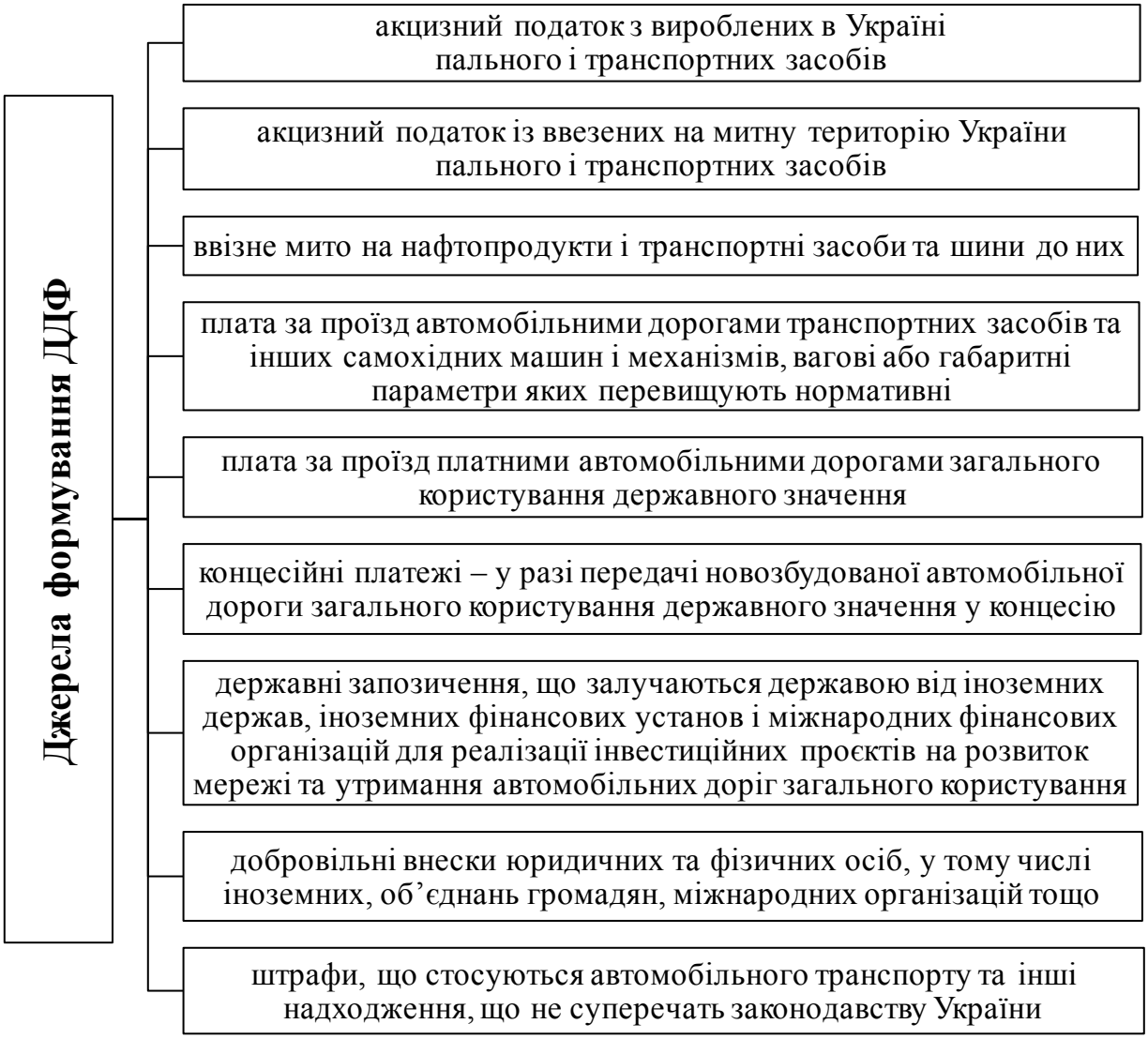

Рис. 4.6. Джерела формування Державного дорожнього фонду[31, 32]

[30] Верховна Рада України ухвалила закони про дорожній фонд та децентралізацію Укравтодору. URL: https://ukravtodor.gov.ua/press/news/verkhovna_rada_ukrainy_ukhvalyla_zakony_pro_dorozhnii_fond_ta_detsentralizatsiiu_ukravtodoru.html

[31] Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

[32] Про джерела фінансування дорожнього господарства України: Закон України № 1562-XII від 18.09.1991 / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1562-12

Не менш важливою частиною Державного дорожнього фонду є його витрати. Напрями використання коштів Фонду зображені на рисунку 4.7.

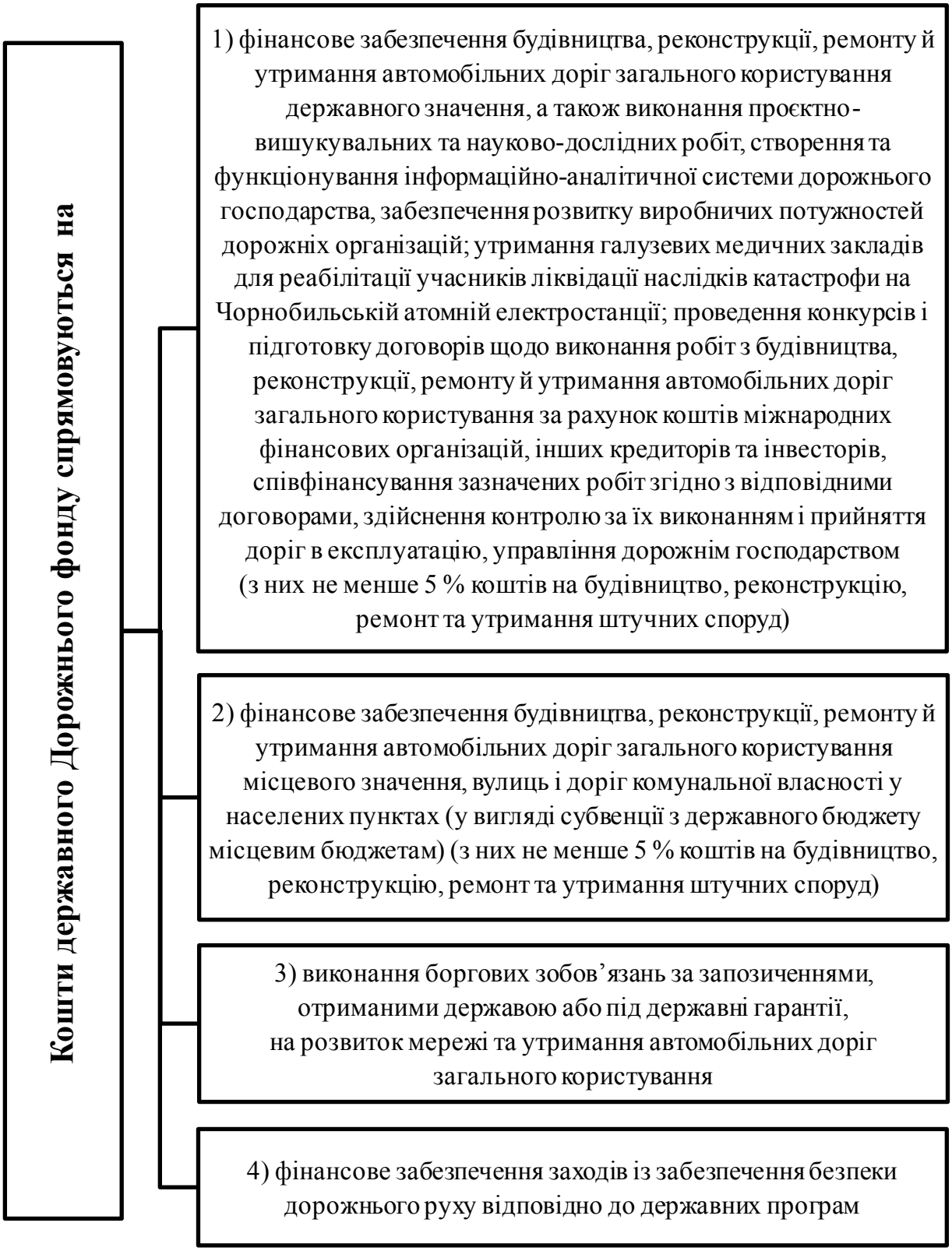

Рис. 4.7. Напрями використання коштів Державного дорожнього фонду

Кабінет Міністрів України затверджує Перелік об'єктів будівництва, реконструкції, капітального та поточного середнього ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення із зазначенням обсягів бюджетних коштів для фінансового забезпечення таких об'єктів.

Головні розпорядники коштів Державного дорожнього фонду представлені на рисунку 4.8[33].

Рис. 4.8. Головні розпорядники коштів Державного дорожнього фонду

[33] Про затвердження Порядку спрямування коштів державного дорожнього фонду: Постанова КМУ від 20 грудня 2017 р. № 1085 / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085-2017-%D0%BF

Функціонування Державного дорожнього фонду у складі Державного бюджету України сприяє ефективному цілеспрямованому використанню бюджетних коштів. Проте Державний дорожній фонд функціонує лише з 2018 року, тому вважаємо, що оцінити його стан чи наслідки функціонування є досить складним. Виділення фінансування дорожньої галузі в окремий цільовий фонд свідчить про те, що уряд нарешті визнав проблему автодоріг країни та забезпечив можливості довгострокового фінансування ремонту та будівництва доріг.

4.3. Державний фонд поводження з радіоактивними відходами

У сучасному суспільстві екологічні проблеми набувають значної вагомості, а їх вирішення потребує все більшого фінансування. У зв'язку із значним використанням ядерної енергетики упродовж останніх десятиліть на території нашої держави збільшилась кількість радіоактивних відходів. Нині переробка цих радіоактивних відходів має стати одним з пріоритетів екологічної політики держави.

Вперше Державний фонд поводження з радіоактивними відходами був створений 2009 року, який наповнювався за рахунок виробників радіоактивних відходів і працював за принципом «забруднювач платить»[34]. Проте в результаті змін до законодавства 2010 та 2015 років Фонд втратив накопичувальний характер та цільове призначення його коштів, що фактично припинило існування Фонду.

2017 року відбулося фактичне відновлення Державного фонду поводження з радіоактивними відходами. Відновлення статусу Фонду вдосконалить механізм фінансування поводження з радіоактивними відходами, сприятиме оптимізації витрат на утримання існуючих сховищ.

[34] Семерак О. Відновлення Державного фонду поводження з радіоактивними відходами забезпечить їх якісне та безпечне захоронення. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249969169

Державний фонд поводження з радіоактивними відходами – це державний цільовий фонд, який входить до складу спеціального фонду Державного бюджету України, який є частиною забезпечення належної екологічної ситуації в країні.

Нормативно-правове забезпечення функціонування Державного фонду поводження з радіоактивними відходами (далі – ДФПРВ) представлено на рис. 4.9.

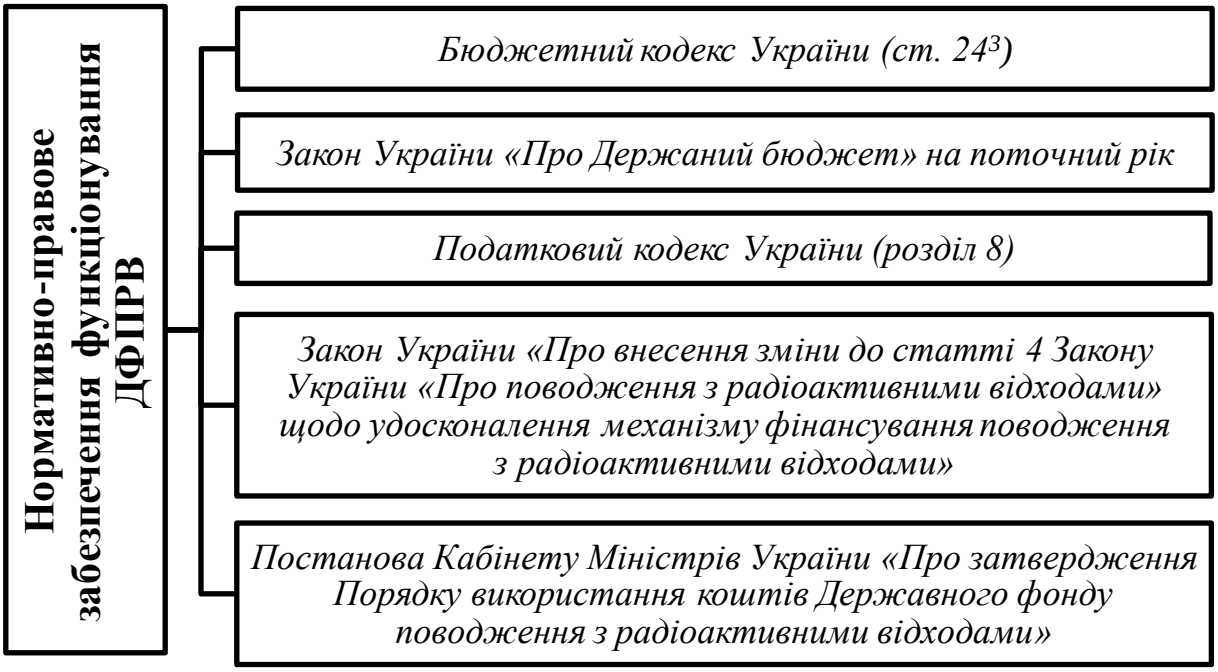

Рис. 4.9. Нормативно-правове забезпечення функціонування Державного фонду поводження з радіоактивними відходами

Джерела формування Державного фонду поводження з радіоактивними відходами визначаються Бюджетним кодексом України[35] та Законом України «Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про поводження з радіоактивними відходами» щодо удосконалення механізму фінансування поводження з радіоактивними відходами»[36] та складаються з (рис. 4.10):

[35] Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

[36] Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про поводження з радіоактивними відходами» щодо удосконалення механізму фінансування поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 11.07.2017 № 2124-VIII / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2124-19

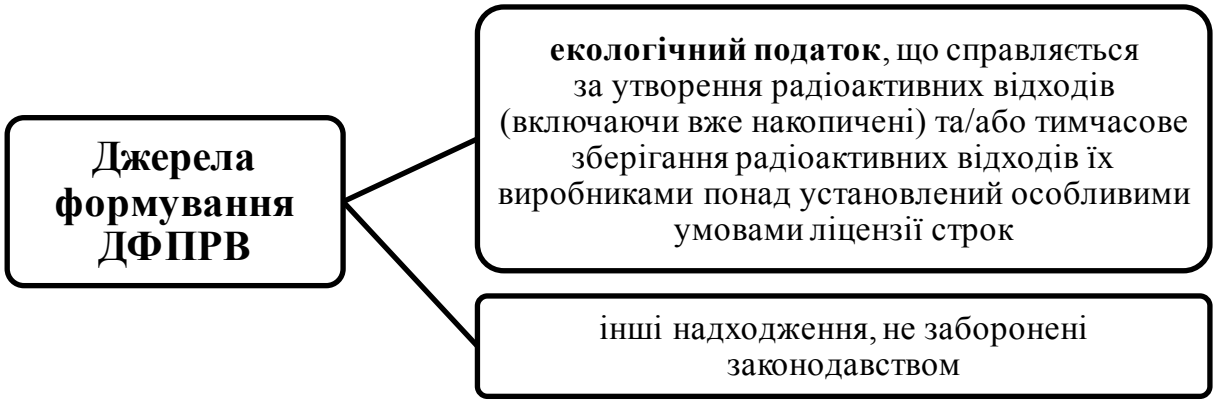

Рис. 4.10. Джерела формування Державного фонду поводження з радіоактивними відходами

Відповідно до Закону України «Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про поводження з радіоактивними відходами» ставки та порядок обчислення екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад визначений особливими умовами ліцензії строк, встановлюються Податковим кодексом України[37].

На рисунку 4.11 зображено основні напрями використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами відповідно до статті 24 Бюджетного кодексу України. Детальніше напрями, на які спрямовуються кошти Фонду, наведені в Порядку використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами, який встановлено та затверджено Кабінетом Міністрів України 25 квітня 2018 р. № 330 Постановою КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами»[38].

[37] Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про поводження з радіоактивними відходами» щодо удосконалення механізму фінансування поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 11.07.2017 № 2124-VIII / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2124-19

[38] Про затвердження Порядку використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами: Постанова КМУ від 25 квітня 2018 р. № 330 / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-2018-%D0%BF

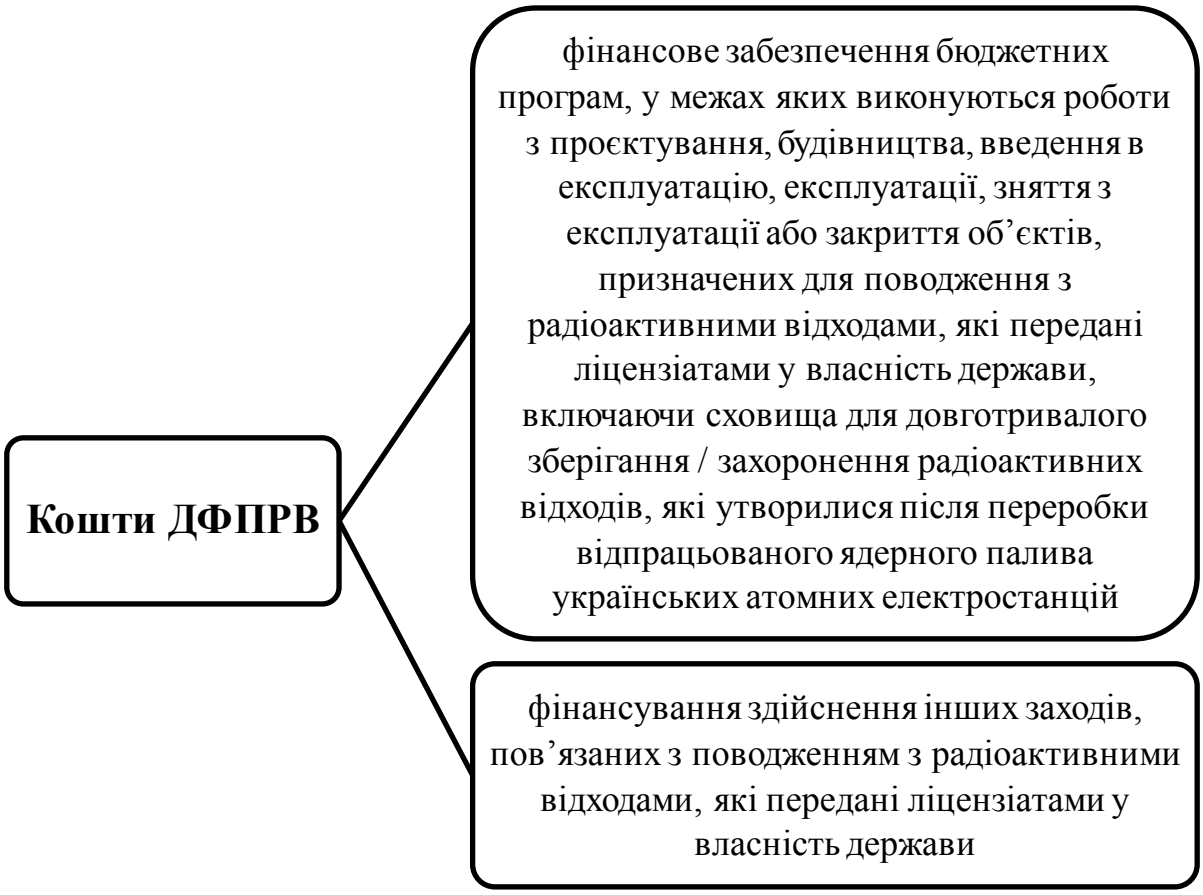

Рис. 4.11. Напрями використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами

Головним розпорядником коштів Фонду є Державне агентство України з управління зоною відчуження (далі – ДАЗВ). Розпорядниками коштів Фонду є бюджетні установи, що належать до сфери його управління і виконують роботи та заходи з поводження з радіоактивними відходами. Одержувачами коштів Фонду є суб'єкти господарювання, що належать до сфери управління ДАЗВ і виконують роботи та заходи. Розподіл коштів Фонду між розпорядниками та одержувачами здійснюється ДАЗВ за погодженням з профільного міністерства.

Хоча однією з причин відновлення діяльності Фонду було посилення контролю та збільшення штрафних санкцій за забруднення навколишнього середовища в країнах ЄС, вважаємо, що відновлення Державного фонду поводження з радіоактивними відходами у перспективі, за умови цільового використання, сприятиме покращенню екологічної ситуації в країні.

4.4. Державний фонд розвитку водного господарства

Наша країна багата на природні ресурси, й одним з таких ресурсів є водойми. Одним з кроків на шляху до відновлення водного господарства країни стало створення Державного фонду розвитку водного господарства, яке відбулося 2017 року із внесенням змін до Бюджетного кодексу України (Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» від 07.12.2017 № 2233-VIII).

Державний фонд розвитку водного господарства – це державний цільовий фонд, що входить до складу спеціального фонду державного бюджету України, створений з метою збереження раціонального використання водних ресурсів держави та розвитку водного господарства.

Нормативно-правове забезпечення діяльності Фонду представлене на рисунку 4.12.

Рис. 4.12. Нормативно-правове забезпечення функціонування Державного фонду розвитку водного господарства

Оскільки Фонд входить до складу Державного бюджету України, то його наповнення визначається бюджетним законодавством. Джерела формування Державного фонду розвитку водного господарства визначаються статтею 24^4 Бюджетного кодексу України.

Рис. 4.13. Джерела формування Державного фонду розвитку водного господарства

Напрями використання коштів Державного фонду розвитку водного господарствам також визначаються Бюджетним кодексом України (рис. 4.14).

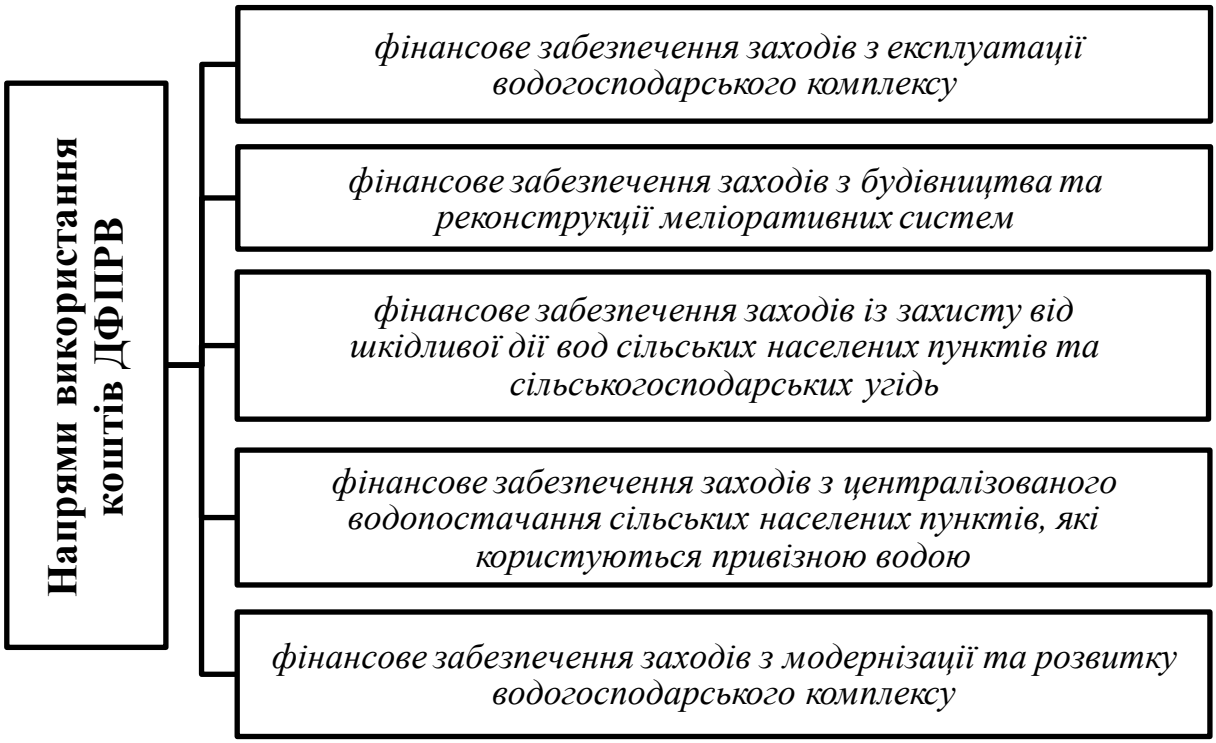

Рис. 4.14. Напрями використання коштів Державного фонду розвитку водного господарства

Кабінет Міністрів України визначає Порядок використання коштів Державного фонду розвитку водного господарства.

Головними розпорядниками Фонду є профільне міністерство (2019 року Міністерство енергетики та захисту довкілля України). Відповідальним виконавцем бюджетних програм, реалізація

яких здійснюється за рахунок коштів фонду, є Державне агентство водних ресурсів України. Розпорядниками коштів Фонду є Держводагентство, бюджетні установи та організації, що належать до сфери його управління і здійснюють заходи з розвитку водного господарства[39].

Загалом новоутворені фонди тільки розпочинають свою діяльність, поступово налагоджується схема та порядок роботи. З усіх чотирьох цільових фондів спеціального фонду державного бюджету найбільш активнішого та продуктивного функціонування нині набув Державний фонд регіонального розвитку. Найменш активним та досі ще нерезультативним є Державний фонду розвитку водного господарства. Проте в перспективі функціонування цих державних цільових фондів сприятиме розвитку визначених галузей.

Питання для самоконтролю

Перелік питань до самостійної роботи

1. Проєкти та програми, що фінансуються з Державного фонду регіонального розвитку.

2. Оцінка надходжень та видатків спеціального фонду державного бюджету.

Індивідуальне завдання
(підготовка реферативних повідомлень)

1. Проблеми функціонування Державного фонду регіонального розвитку.

2. Виклики на шляху діяльності Державного дорожнього фонду.

3. Фінансування заходів утилізації та захоронення радіоактивних відходів.

4. Перспективи розвитку водного господарства в Україні.

[39] Деякі питання використання коштів у сфері управління водними ресурсами: Постанова КМУ від 23 травня 2018 р. № 401 / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2018-%D0%BF#n40

ЧАСТИНА ІІ
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ

ТЕМА 5
СОЦІАЛЬНІ ПОЗАБЮДЖЕТНІ ФОНДИ

5.1. Розвиток соціального захисту населення: історична довідка.

5.2. Види та форми соціального захисту.

5.3. Соціальний захист і соціальне забезпечення.

5.4. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

5.5. Соціальні стандарти та соціальні гарантії.

5.6. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт.

Основні терміни і поняття: *позабюджетні фонди, державні фонди, добровільні внески, єдиний соціальний внесок, соціальні відшкодування, зарплата, соціальні пільги, соціальна політика, соціальний захист, соціальні виплати, соціальне забезпечення, цільові фонди, страхові кошти, прожитковий мінімум, соціальні норми, соціальні нормативи.*

5.1. Розвиток соціального захисту населення: історична довідка

Проблеми соціального захисту населення є пріоритетними як на державному, так і глобальному рівнях. Загальносвітова економічна криза, погіршення демографічних процесів, збільшення людей похилого віку та зменшення кількості працездатного населення є основними чинниками, що загострюють цю проблему. Саме в умовах ринкових трансформацій соціальне страхування

поступово стає пріоритетною формою реалізації прав громадян на соціальний захист і продовжує активно розвиватись під впливом факторів економічного та демографічного характеру в жорстких умовах його функціонування.

За цих умов протягом останнього десятиліття відбувається активне реформування усіх форм соціального захисту населення, яке спрямоване на зменшення частки державного фінансування на користь загальнообов'язкового державного та приватного соціального страхування. У зв'язку з цим неможливо досконало зрозуміти й усвідомити сучасну державну модель соціального захисту населення, не ознайомившись з історією розвитку соціального забезпечення.

Перші прояви соціального забезпечення простежуються ще в морально-психологічних складових будь-якого суспільного об'єднання. Поступово з появою держави, права та моральні засади підтримки існування людського соціуму, необхідність подальшого захисту слабких, хворих, немічних і дітей набуває нового значення, зокрема оформлюється організаційно.

Особиста доброчинність була притаманна людському суспільству ще з доісторичних часів. З перших кроків цивілізації домогосподарство було основним виробничим осередком у суспільстві, тому опікування непрацездатними особами покладали на інших членів домогосподарства. На допомогу громади могли розраховувати ті, хто залишився безпомічним поза ним, або саме домогосподарство опинилося у скрутному фінансовому становищі.

Найбільшого розвитку страхування набуло у Стародавньому Римі, де застосовували різні організації, корпорації, колегії, що об'єднували своїх членів на основі професійних, матеріальних та особистих інтересів (підтримка в разі втрати працездатності, забезпечення поховання) та ін. Згідно з положеннями Статуту ланувімської колегії (м. Ланувім, 133 р. до н. е.) передбачалося внесення початкового й щомісячного грошових платежів, призначених для одержання певної суми на поховання у разі смерті члена колегії. Початковими формами соціального забезпечення стали благодійництво і громадська опіка як своєрідне виявлення ще не остаточно сформованої соціальної політики.

На теренах давньої України ініціатива у введені певних видів соціальних нарахувань виходила від князів. 996 р. князь Володимир своїм уставом доручив церковним структурам та їх очільникам нагляд за лікарнями, притулками для самотніх і встановив відому «десятину» для благодійних закладів. Незаперечними доказами його постаті як соціального реформатора є заснування богодільні, училища для навчання убогих людей, запровадження народних свят, невід'ємною складовою яких виступало «годування» сиріт, убогих, роздача щедрих милостинь. Нащадок князя Ярослав став першим законодавцем, за якого звичаєві права та обов'язки були чітко виписаними. Ярославова «Руська Правда» була першим слов'янським законом, у якому закріплювалось щось подібне на сучасну соціальну програму для населення.

У XIII ст. у місті Дубровник було проголошено програму страхування здоров'я шляхом відповідних внесків.

Разом з розвитком приватної благодійності держава починає розглядати злидні і бідність як порок і боротися з ними адміністративними методами. Держава вважає бідність джерелом соціальної нестабільності у суспільстві, тому в ряді країн Європи було прийнято закони проти окремих соціальних груп населення: бродяг, жебраків, осиротілих і хворих. Так, в Англії з 1531 р. дозволялося просити милостиню тільки калікам і людям похилого віку, а з 1536 р. жебрацтво було оголошено злочином.

Витоки форм соціального страхування, найближчі до сучасних, знаходимо в Середньовіччі, коли гірники Німеччини засновували спільні каси для підтримки рідних померлих від нещасних випадків, нужденних членів суспільства. У Росії імператриця Катерина II підняла систему соціального захисту на новий рівень своїм Маніфестом про заснування виховних будинків для сиріт (1 вересня 1763 р.) та Указом про опіку для всіх цивільних верств (1775 р.). Розуміння необхідності державної підтримки соціально незахищеним верствам було піднесено на новий рівень, тобто закладено основи соціальної політики.

Теоретична розробка ідеї обов'язкового страхування була започаткована майже за 100 років до його впровадження у життя англійським ученим Джоном Ванкувером. У книзі 1796 р. «An enquiry into the causes and production of poverty» («Дослідження

причин і наслідків бідності») він запропонував організувати особливі ощадні каси, які повинні були виплачувати своїм учасникам гроші на лікування і поховання, пенсію інвалідам, людям похилого віку, сиротам і підтримувати безробітних.

У найбільш розвинених капіталістичних країнах Європи (в Англії і Франції) добровільне страхування набуло помітного поширення вже у середині XVIII ст. В Англії, зокрема, виникли так звані «дружні товариства», основним завданням яких була взаємодопомога у випадку різноманітних нещасних випадків через хвороби і смерть. Наприкінці XVIII і впродовж першої половини XIX ст. професійні робочі союзи з'являються у всіх капіталістичних країнах Європи та Америки. Розпочався процес страхування не лише робочих, але і їх родин; подекуди організовується страхування від безробіття. Оскільки добровільне страхування переважно лягало на плечі робітників і значною мірою обтяжувало їх бюджет, то воно було доступне найбільш забезпеченим верствам населення. У зв'язку з цим виникла необхідність організації нової форми соціального страхування – у вигляді обов'язкового страхування, завданням якого було усунення недоліків добровільного страхування, зокрема обмеженості розповсюдження і недостатньої інтенсивності наданої допомоги.

З кінця XVIII ст. в Європі починає формуватися державно-адміністративна система суспільної опіки (інституційне становлення системи допомоги, формування правової бази, адміністративне управління, що включає територіальні структури, часткове фінансування державою соціальної допомоги). Особливістю цього етапу є те, що держава не прагне до прямого виконання соціальних функцій, а тільки сприяє в цьому іншим інститутам: особистій і суспільній добродійності, благодійним організаціям, корпоративному соціальному страхуванню, місцевій владі, церкві. Дві основні характеристики етапу (поява в державі, власне, соціальних функцій і спрямованість соціальної політики на всіх членів суспільства) взаємозалежні, вони базуються на необхідності консолідувати суспільство, що переживає прогресуюче антагоністичне розшарування. Однак принцип солідарності, що прямо випливає з теорії суспільного договору чи соціального контракту,

відповідно до якого суспільство має зобов'язання перед своїми членами, не може бути реалізованим лише через суспільну добродійність, що й зумовлює виникнення, власне, соціальних державних функцій.

Новий етап у становленні соціального забезпечення розпочався 1863 р. з утворення у Швейцарії на основі філантропічної організації «Суспільна користь» товариства Червоного Хреста як спеціальної інституції з надання допомоги пораненим у боях. Ця організація відіграла значну роль у допомозі інвалідам, військовополоненим, сиротам, створювала шпиталі, пункти харчування, проводила санітарну освіту населення. Осередок товариства Червоного Хреста в Україні було відкрито 1918 р. у Києві. Незважаючи на те, що така соціальна опіка здебільшого мала громадський характер і не могла повністю задовольнити зростаючі потреби в соціальному захисті, саме вона стала тим моральним підґрунтям, на основі якого сформувалась громадська думка й уявлення соціуму про обов'язок суспільства та основні візії організації державного соціального забезпечення.

До XIX ст. соціальний захист мав епізодичний характер і ґрунтувався на принципах самодопомоги, сімейного забезпечення й доброчинності. Сучасна система соціального захисту, яка діє у світі, на думку більшості науковців, почала формуватися у XIX ст. з розвитком промислового виробництва (індустріального розвитку) та створенням великих підприємств із залученням найманої праці. За нових економіко-демографічних умов на заміну старій доктрині соціального захисту почала приходити нова, що декларувала відповідальність суспільства загалом за добробут його членів.

Так, наприклад, у 90-ті р. XIX ст. деякі підприємці Херсонської губернії почали страхувати своїх робітників на випадок смерті, інвалідності й непрацездатності у приватних страхових товариствах. Таке страхування набуло поширення в Одесі (1894 р. були застраховані робітники 22 підприємств), Миколаєві, Херсоні та деяких інших містах губернії. 1899 р. в Одесі почало діяти Товариство взаємного страхування фабрикантів і ремісників від нещасних випадків, яке через три роки уже налічувало 7 000

застрахованих. 1905 р. було створено Чорноморське товариство взаємного страхування судновласників від нещасних випадків з їх робітниками та службовцями. Воно діяло в усіх портах Чорного й Азовського морів та в приморських річкових портах.

Ряд соціально спрямованих законів було прийнято в Російській імперії 1912 р., які започаткували нову форму соціального захисту – державне страхування. Це такі, як закони «Про забезпечення робітників на випадок хвороби», «Про затвердження закладів у справах страхування робітників», «Про страхування робітників від нещасних випадків на виробництві» тощо. Народний комісаріат праці (Наркомпраці), який повинен був здійснювати політику у сфері охорони праці та соціального забезпечення, був створений 27 жовтня 1917 р. Далі запроваджується страхування на випадок безробіття та хвороби. Після проголошення політики «воєнного комунізму» соціальне страхування було замінене соціальним забезпеченням на підставі Положення про соціальне забезпечення трудящих, затвердженого 31 жовтня 1918 р. Надання соціальних виплат за рахунок страхових внесків було замінене на пряме фінансування за рахунок асигнувань з бюджету. Декрет РНК «Про соціальне страхування осіб, зайнятих найманою працею» був підписаний 15 листопада 1921 р. Страхування поширювалося на всі види тимчасової та повної втрати працездатності, на випадок безробіття, а також смерті. Сплата страхових внесків повністю покладалася на підприємства й установи (здебільшого приватні). На органи соціального страхування було покладено функції з фінансування медичної допомоги населенню через страхові каси. З 1924 р. органи соціального страхування розпочали організацію санаторно-курортного лікування і будинків відпочинку, які до цього часу були у віданні органів охорони здоров'я та профспілок.

Німецький канцлер Отто фон Бісмарк (1815–1898) вважається засновником системи державного соціального забезпечення. Авторство «соціального забезпечення» як визначення, науковці вважають, належить Ф. Д. Рузвельту (1882–1945), оскільки він його використовував у своїй економічний політиці, будучи Президентом США, яка отримала назву «New Deal». В Англії закони про соціальне страхування були прийняті під тиском

робочого руху у 1908–1911 рр. Поряд з гарантіями у зв'язку з безробіттям, хворобою і пенсійним забезпеченням система соціального страхування містила елементи охорони здоров'я.

Вперше термін «соціальний захист» був використаний у Законі про соціальний захист США 1935 р., де законодавчо визначено новий етап для цієї країни, ввівши інститут обов'язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності й безробіття. Незабаром цей термін став широко застосовуватися у багатьох країнах, він виражав сутність проблеми щодо організації національних систем допомоги непрацездатним і громадянам похилого віку. Після Великої депресії в 30–60-х рр. XX ст. відбувається подальший розвиток систем соціального страхування. Економічна криза початку 1930-х рр. дала поштовх усвідомленню необхідності поширення дії соціального законодавства на всіх робітників, фактично на все населення, і зумовила втручання держави в соціально-економічні процеси. У цей час почався другий етап розвитку систем соціального захисту, який супроводжувався формуванням національних систем соціального страхування та забезпечення. Його основна особливість полягала у зміні ролі держави щодо робітників. Від конфронтації держава перейшла до соціального партнерства.

Більшість дослідників пов'язують виникнення повноцінної системи обов'язкового державного соціального страхування у другій половині XIX ст. з діяльністю німецького канцлера Отто фон Бісмарка та прийняттям у Німеччині законів щодо соціального страхування населення. Система Бісмарка ґрунтувалася на принципах:

– забезпечення, що базувалося виключно на праці, а тому обмежене лише особами, які зуміли завоювати це право своєю працею;

– обов'язкового забезпечення, яке існує лише для тих найманих працівників, заробітна плата яких є нижчою за визначену мінімальну суму, тобто для тих, хто не може користуватися індивідуальним страхуванням;

– забезпечення, що побудоване на методології страхування і встановлює паритетне співвідношення між внесками найманих працівників та працедавців, а також між виплатами й внесками;

– забезпечення, яким управляють самі працедавці та наймані працівники;

– обов'язковості соціального страхування.

У цей самий період було опубліковано ряд документів, які мали велике значення для подальшого розширення діяльності країн у сфері соціального захисту, зокрема Атлантична хартія, Філадельфійська декларація МОП і доповідь У. Беверіджа (1879–1963). 1942 р. англійський економіст У. Беверідж представив свою працю «Соціальне страхування і союзницькі послуги» («Social Insurance and Allied Services»), більш відому як «Доповідь Беверіджа», у якій викладені принципи, покладені в основу «держави загального добробуту». У. Беверідж розробив стратегію, спрямовану на вирішення важливих соціальних проблем. Ця стратегія передбачала запровадження соціального страхування для створення всезагальної системи соціального захисту (соціального забезпечення) (включаючи допомоги багатодітним сім'ям) та універсальної національної служби охорони здоров'я. Саме У. Беверідж одним з перших дав визначення поняття «соціальне забезпечення». На його думку, соціальне забезпечення – це забезпечення мінімального доходу для того, щоб скасувати систему отримання доходів від безробіття, хвороби, аварії, звільнення через старість і запобігти збиткам від утримання інших людей, а також вирішити проблему виняткових видатків, що виникали у разі народження, смерті, шлюбу.

У своїй концепції У. Беверідж базується на запровадженні не лише інституту соціального страхування (система соціального забезпечення на основі внесків), а й на використанні інших соціальних заходів, які мають поширюватися на ті верстви населення, які або не охоплюються системою соціального страхування, або чиї потреби недостатньо покриваються нею. Так У. Беверідж у своєму документі сформулював цілісну систему соціального захисту населення, яка включає в себе всі форми: соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальну допомогу.

Французький уряд, який перебував у Великобританії під час Другої світової війни, під впливом доповіді У. Беверіджа опублікував Статут Національної ради Опору (Charte du Conseil National de la Resistance, 1944), який закликав до організації «системи

повного соціального забезпечення, покликаної гарантувати усім громадянам засоби для підтримки існування з моменту втрати ними можливості добувати їх своєю працею…». Доповідь У. Беверіджа була використана у післявоєнні роки у формуванні соціальної політики урядами Бельгії, Данії, Нідерландів, Швеції, частково Німеччини.

Характеризуючи план У. Беверіджа, Ф. А. Гаєк (1899–1992) у праці «Конституція свободи» зазначив, що план Беверіджа, який за задумом не мав би бути інструментом перерозподілу доходу, але завдяки політикам швидко перетворився у план такого типу, – це тільки найвідоміший серед них. Проте якщо у ринковому середовищі можливо всім надавати мінімальний рівень фінансового забезпечення потреб, то таке суспільство несумісне з розподілом доходу відповідно до поняття справедливості. Гарантія однакового мінімуму для всіх, хто перебуває у злиднях, передбачає, що цей мінімум надається тільки у разі доведення потреби і що нічого, за що не заплачено особистим внеском, не дається без такого доказу.

1948 р. на рівні ООН була прийнята Загальна декларація прав людини. У ст. 25 закріплюються права кожної людини «на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини».

Вперше соціальну державу як принцип конституційного права було закріплено ст. 20 Конституції ФРН 1949 р., яка визначала Німеччину «демократичною і соціальною федеративною державою». Згідно зі ст. 1 Конституції Франції 1958 р. «Франція є непорушною, світською, соціальною, демократичною Республікою».

На початку XX ст. у багатьох європейських країнах (Австрії, Бельгії, Данії, Швейцарії, Португалії, Норвегії) почали регламентувати соціально-економічні відносини. У 50-х рр. XX ст. відбулися кардинальні зміни в соціальній політиці, які зумовили необхідність систематизації та координації різнопланових сегментів й інститутів соціальної сфери з позиції характеристики її захисних

функцій. Система соціального захисту пов'язана з особливостями організації соціального господарства, метою якого є підвищення добробуту та життєвого рівня громадян, тобто соціальний захист є проявом соціально орієнтованої економіки.

У XX ст. системи соціального забезпечення були запроваджені майже в усіх державах.

Законодавче закріплення основних тенденцій соціального захисту досягло нових вершин: прийняття нових нормативних кодексів, законів. Зокрема, 1889 р. (Швеція) – Закон «Про охорону праці»; 1911 р. (Франція) – Закон «Про страхування»; 1913–1915 рр. (Швеція) – Закон «Про обов'язкове державне соціальне страхування через настання старості та інвалідності»; 1929 р. (Франція) – Закон «Про страхування через хворобу»; 1934 р. (США) – Закон «Про пенсійне забезпечення працівників залізниць»; 1935 р. (США) – Закон «Про соціальний захист»; 1946 р. (Швейцарія) – «Федеральний закон про страхування та у разі втрати годувальника»; 1956 р. (Франція) – Кодекс соціального забезпечення; 1975 р. (Угорщина) – Акт про соціальний захист; 1989 р. (Німеччина) – Соціальний кодекс; 1995 р. (Чехія) – Закон «Про пенсійне страхування»; 1997 р. (Німеччина) – Зміни до Соціального кодексу; 1998 р. (Польща) – Закон «Про систему соціального страхування»; 1999 р. (Болгарія) – Кодекс обов'язкового соціального страхування тощо.

Офіційним документом, який визначив термін «соціальне забезпечення», є Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., згідно з яким «держави, які беруть участь у цьому Пакті, визначають право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування».

Особиста доброчинність притаманна людському суспільству ще з доісторичних часів. До XIX ст. соціальний захист мав епізодичний характер і ґрунтувався на принципах самодопомоги та доброчинності. Сучасна система соціального захисту, яка діє у світі, почала формуватися у XIX ст. з розвитком промислового виробництва (індустріального розвитку) та створенням великих підприємств із залученням найманої праці. У XX ст. системи соціального забезпечення були запроваджені майже в усіх державах та законодавчо закріплені.

5.2. Види та форми соціального захисту

Соціальний захист у суспільстві – це сфера перетину життєво важливих інтересів громадян, відносин власності і розподілу, правових прийомів і способів їх врегулювання, соціальної політики держави і соціально-економічних прав людини. Це також сфера зосередження таких загальнолюдських цінностей, як рівність, соціальна справедливість, гуманізм, моральні засади суспільства. Цільове призначення соціального забезпечення полягає передусім у тому, що воно є формою задоволення потреб у джерелах засобів для існування літніх і непрацездатних.

Основними елементами соціального захисту є соціальні гарантії, соціальні стандарти, соціальні послуги, матеріальне забезпечення, соціальна підтримка тощо.

Відповідно до ст. 17 Закону України від 05.10.2000 «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (документ № 2017-III, чинний, поточна редакція від 10.06.2018, підстава – 2189-VIII) основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень.

До основних державних соціальних гарантій відносять:

– мінімальний розмір заробітної плати;

– мінімальний розмір пенсії за віком;

– неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

– розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування, що визначено ст. 5 Закону України від 17.01.2019 № 2671-VIII «Про соціальні послуги».

Матеріальна допомога надається особам, які перебувають у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарної і особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Соціальне обслуговування здійснюється:

– за місцем проживання особи (вдома);

– у стаціонарних інтернатних установах та закладах;

– у реабілітаційних установах та закладах;

– в установах та закладах денного перебування;

– в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;

– у територіальних центрах надання соціальних послуг;

– в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» можуть надаватися такі види соціальних послуг:

– соціально-побутові послуги – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

– психологічні послуги – надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

– соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, зацікавлених осіб;

– соціально-медичні послуги – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

– соціально-економічні послуги – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

– юридичні послуги – надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, захист прав та інтересів особи, інша правова допомога тощо);

– послуги з працевлаштування – пошук відповідної роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

– інформаційні послуги – надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги);

– інші соціальні послуги.

За загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням надаються такі види соціальних послуг та матеріального забезпечення (ст. 25 Закону України від 14.01.1998 № 16/98-ВР «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», остання редакція від 13.02.2020):

1) пенсійне страхування:

– пенсії за віком, інвалідністю внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства);

– пенсії у зв'язку з втратою годувальника;

– медичні профілактично-реабілітаційні заходи;

– допомога на поховання пенсіонерів;

– пенсія за інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

– пенсія у зв'язку з втратою годувальника, який помер унаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

2) медичне страхування:

– діагностика та амбулаторне лікування;

– стаціонарне лікування;

– надання готових лікарських засобів та виробів медичного призначення;

– профілактичні та освітні заходи;

– забезпечення медичної реабілітації осіб, які перенесли особливо важкі операції або мають хронічні захворювання.

Обсяг послуг, що надаються за рахунок коштів обов'язкового медичного страхування, визначається базовою та територіальними програмами обов'язкового медичного страхування, які затверджуються в порядку, встановленому чинним законодавством;

3) страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності:

– допомога за тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною);

– допомога по вагітності та пологах;

4) страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання:

– профілактичні заходи щодо запобігання нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням;

– відновлення здоров'я та працездатності потерпілого;

– допомога з тимчасової непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

– відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним своїх трудових обов'язків;

– допомога на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

5) страхування від безробіття:

– допомога щодо безробіття;

– відшкодування витрат, пов'язаних з професійною підготовкою або перепідготовкою та профорієнтацією;

– дотація роботодавцю для працевлаштування безробітних, у тому числі молоді на перше робоче місце;

– допомога на поховання безробітного;

– профілактичні заходи, спрямовані на запобігання настанню страхових випадків.

Отже, соціальний захист населення тісно пов'язаний із забезпеченням умов, необхідних для реалізації конституційних прав і свобод громадян, охоплює широкий спектр державних соціальних заходів, реалізацію яких покладено на державні позабюджетні цільові соціальні фонди, що функціонують автономно та використовують фінансові ресурси в межах, передбачених чинним законодавством.

5.3. Соціальний захист і соціальне забезпечення

Проведення соціальної політики, спрямованої на забезпечення повноцінного розвитку людини, реалізації її інтелектуального і професійного потенціалу сьогодні є однією з основних функцій держави. Важливе місце при цьому займає розвинена система соціального захисту, фінансове забезпечення якої значною мірою здійснюється за рахунок державних коштів. Частка бюджетних витрат на соціальний захист у різних країнах хоч і відрізняється залежно від моделі соціальної політики, економічного та соціального розвитку, механізму перерозподілу ВВП, проте майже завжди становить близько 20–40 % усіх державних витрат.

Можна стверджувати, що нині існування державної системи соціального захисту є об'єктивною необхідністю для стабільного функціонування сучасного суспільства. Це обумовлюється насамперед існуванням значної кількості людей (інвалідів, малозабезпечених верств населення, багатодітних сімей та ін.), що потребують різної соціальної допомоги, але яким ні суспільні, ні комунальні, ні інші подібні організації не мають змоги запропонувати достатній рівень соціальної підтримки.

З цих та інших причин державні соціальні програми є єдиними й універсальними для всіх категорій населення. Вони покликані не лише мінімізувати наслідки різних соціальних ризиків, а й сприяти усуненню на рівні держави таких циклічних явищ, як економічна криза, безробіття, інфляція тощо, які прямо впливають на рівень життя населення. Відтак в умовах демографічної і світової фінансової кризи надзвичайно важливим для стабільного

забезпечення соціального захисту не лише в Україні, а й у більшості розвинених країн є ефективне бюджетне фінансування різноманітних соціальних програм.

Основними джерелами коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування, відповідно до статті 20 Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», є внески роботодавців і застрахованих осіб. Бюджетні та інші джерела коштів, необхідні для здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування, передбачаються відповідними законами з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Соціальне страхування є визначальною категорією усієї системи соціального захисту. Отже, без її розуміння та вивчення принципів побудови дієвої та справедливої системи соціального захисту є неможливим усвідомлення необхідності соціальних позабюджетних цільових фондів.

Враховуючи особливу важливість соціального страхування, його вплив на суспільні процеси, держава створює систему обов'язкового державного соціального страхування, що дає можливість значної концентрації ресурсів у єдиних фондах і тим самим забезпечення стабільного соціального захисту населення країни.

Завдяки соціальному страхуванню суспільство вирішує такі завдання:

– формує грошові фонди, з яких фінансуються витрати, що пов'язані з утриманням непрацездатних осіб;

– забезпечує необхідну кількість і структуру відтворення трудових ресурсів;

– скорочує різницю між матеріальним забезпеченням працюючого та непрацюючого населення;

– досягає підвищення життєвого рівня соціальних груп населення, що не беруть участі в трудовому процесі.

Цільові фонди коштів виступають публічними фондами, за рахунок ресурсів яких задовольняється публічний інтерес і виконуються функції держави. Через такі фонди здійснюється рух коштів, що складаються з публічних фінансів держави та фінансів

суспільного (соціального) призначення. Цільові фонди призначено, зокрема, для мінімізації негативних наслідків кризових явищ у суспільстві, в тому числі в економіці, шляхом перерозподілу фінансових ресурсів, які залучаються органами центральної та місцевої влади. Також цільові фонди дають можливість додатково залучити ресурси для виконання державою своїх функцій, а тимчасово вільні кошти можуть бути використані для потреб соціально-економічного розвитку.

На відміну від бюджету, що виступає централізованим публічним фондом коштів, але при цьому не характеризується виключно метою спрямування власних ресурсів, які йдуть загалом на задоволення суспільних потреб у поточному бюджетному періоді, цільові позабюджетні фонди утворюють особливу ланку фінансової системи держави. Вони, як правило, мають конкретне цільове призначення та визначену в законодавстві самостійність. Характерною рисою цільових позабюджетних фондів є чітко визначені джерела формування і напрями використання коштів.

Наразі в Україні діють три цільових позабюджетних фонди, до яких роботодавці та робітники перераховують страхові внески. Діє класичний ланцюг: страхувальник (роботодавець) – страховик (фонд) – застрахована особа (працівник).

Формування сучасної системи соціального страхування включає створення державних позабюджетних фондів страхування від найважливіших соціальних ризиків. В Україні, залежно від страхового випадку, законом передбачені такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

– пенсійне страхування;

– страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими з похованням;

– медичне страхування;

– загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Організаційно-адміністративне забезпечення такої діяльності (за винятком медичного страхування) на підставі профільних законів здійснюється відповідними фондами, а саме:

– Пенсійним фондом України (далі – ПФУ);

– Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (далі – ФВП);

– Фондом соціального страхування (який створився на основі Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (далі – ФНВ) та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (далі – ФБ).

28 грудня 2014 року було прийнято Закон України № 77 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці», яким у новій редакції викладено Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Зокрема, цим законом визначено об'єднати Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, створивши натомість Фонд соціального страхування України.

3 листопада 2015 року було прийнято Закон України № 736-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо забезпечення діяльності фондів соціального страхування у період реорганізації».

З 1 серпня 2017 року Фонд соціального страхування України повною мірою розпочав виконання усіх завдань і функцій, визначених законом.

Правлінням Фонду соціального страхування України (далі – Фонд) прийнята постанова від 12.12.2018 № 28 «Про деякі питання обліку заборгованості страхувальників зі сплати страхових коштів до Фонду соціального страхування України» (далі – постанова № 28), якою встановлено форму Звіту щодо заборгованості страхувальника зі сплати страхових коштів до Фонду соціального страхування України.

При цьому визнано такими, що втратили чинність, постанову правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 30.11.2010 № 31 «Про порядок стягнення та обліку заборгованості зі сплати страхових внесків до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України», зареєстровану в Міністерстві юстиції України

17.12.2010 за № 1286/18581 (далі – постанова № 31), та постанову правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 18.01.2011 № 4 «Про затвердження Порядку формування та подання страхувальниками звітності по коштах загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням», зареєстровану в Міністерстві юстиції України 24.03.2011 за № 392/19130 (далі – постанова № 4). Постанова № 28 набула чинності з 1 січня 2019 року.

Функціонування трьох фондів зумовлене єдиною логікою, яка ґрунтується на страховому принципі. Вказані фонди призначені для соціальної допомоги громадянам, які через певні причини (хоча й для кожного фонду свої) опинились у скрутних життєвих умовах унаслідок втрати заробітку. Єдина розбіжність полягає у тому, що для ФВП, ФНВ та ФБ ймовірність настання страхового випадку менша 100 %, тоді як для ПФУ вона дорівнює 100 %. При цьому в діяльності фондів відсутні будь-які регіональні, галузеві та інші принципові розбіжності: учасниками фондів, а отже, й застрахованими особами є усі без винятку працівники, за яких сплачуються страхові внески. За вказаної умови навіть громадянство застрахованої особи не має жодного значення.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування громадян України здійснюється за принципами, визначеними ст. 5 Закону України від 14.01.1998 № 16/98-ВР «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»:

– законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування;

– обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадян-суб'єктів підприємницької діяльності;

– надання права отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, зайнятим підприємницькою, творчою діяльністю тощо;

– обов'язковості фінансування страховими фондами (установами) витрат, пов'язаних з наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, в обсягах, передбачених законами з окремих видів загальнообов'язкового соціального страхування;

– солідарності та субсидування;

– державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;

– забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування;

– цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

– паритетності представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

За рахунок виконання покладених функцій на соціальні позабюджетні фонди забезпечується соціальних захист та соціальне забезпечення громадян у разі настання несприятливих обставин, що передбачені чинним законодавством.

5.4. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – ЄСВ) – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Цей платіж був уведений з 1 січня 2011 року, який замінив собою чотири окремі відрахування: до Пенсійного фонду; до фондів страхування на випадок безробіття; з тимчасової втрати працездатності; від нещасних випадків на виробництві. Ставки ЄСВ диференціювалися залежно від виду платника, а також класів професійного ризику виду діяльності.

Варто зазначити, що з 1 січня 2015 р. роботодавці зобов'язані сплачувати розмір ЄСВ не меншій, ніж мінімальний (розмір якого розраховується на підставі мінімальної заробітної плати), незалежно від суми нарахованої заробітної плати. При цьому слід врахувати, що відповідно до пп. 4 п. 2 ст. 41 Бюджетного кодексу України, до набрання чинності Закону України «Про Державний бюджет України» на поточний бюджетний період мінімальна заробітна плата застосовується в розмірах і на умовах, що діяли в грудні попереднього бюджетного періоду.

Для фізичних осіб – підприємців мінімальний ЄСВ до 2016 року становив 34,7 % від розміру мінімальної зарплати.

З 01.01.2016 ставка ЄСВ знижена до 22 % (для всіх категорій платників).

Звертаємо увагу, що з 01.01.2017 для ФОП (фізичних осіб – підприємців) – платників єдиного податку 1-ї групи – мінімальний ЄСВ становив 352 грн (на відміну від інших категорій платників). Однак ті гаразди були для них не досить тривалими: вже з 01.01.2018 мінімальний ЄСВ для всіх осіб, включаючи всіх ФОП, становив ті ж 22 % від МЗП.

Єдиний соціальний внесок не входить до системи оподаткування.

Платниками єдиного внеску є:

– роботодавці;

– фізичні особи – підприємці;

– особи, які забезпечують себе роботою самостійно – займаються незалежною професійною діяльністю;

– особи, які працюють на виборних посадах;

– військовослужбовці та інші категорії платників податків.

В Україні ведеться Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування, що складається з реєстрів страхувальників та застрахованих осіб. Адміністрування ЄСВ покладено на Державну податкову службу України.

Умови і порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначено Законом України від 08.07.2010 № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», остання редакція від 02.04.2020 (далі – Закон про ЄСВ).

Розмір внеску визначається у відсотках від заробітної плати (доходу, прибутку) від діяльності і становив до 2015 року, залежно від класу професійного ризику виробництва, від 36,76 до 49,7 %. З кінця 2015 року запроваджено єдину зменшену ставку 22 % і підвищено максимальну базу нарахування до 25 мінімальних заробітних плат. Водночас зміни не торкнулись розмірів ЄСВ для підприємств, установ і організацій, у яких працюють інваліди, та підприємств і організацій всеукраїнських громадських організацій інвалідів.

Нормами чинного законодавства передбачені такі умови для застосування пільгової ставки:

– у розмірі 8,41 % бази нарахування єдиного внеску для працюючих інвалідів – для підприємств, установ і організацій, в яких працюють інваліди. Встановлено лише для юридичних осіб, де працюють інваліди, ця норма не поширюється на роботодавців – ФОП;

– у розмірі 5,3 % бази нарахування єдиного внеску – для підприємств та організацій всеукраїнських громадських організацій інвалідів, зокрема товариств УТОГ та УТОС, в яких кількість інвалідів становить не менш ніж 50 % загальної чисельності працюючих, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менш ніж 25 % суми витрат на оплату праці;

– у розмірі 5,5 % бази нарахування єдиного внеску для працюючих інвалідів – для підприємств та організацій громадських організацій інвалідів, в яких кількість інвалідів становить не менш ніж 50 % загальної чисельності працюючих, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менш ніж 25 % суми витрат на оплату праці.

У разі якщо база нарахування єдиного внеску не перевищує розміру встановленої законом мінімальної місячної заробітної плати, ЄСВ розраховується від мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід, однак лише за умови, що найманий працівник перебував у трудових відносинах повний календарний місяць або відпрацював усі робочі дні звітного місяця, крім випадків звільнення чи прийняття на нове місце роботи протягом місяця.

З 2016 року особами, які мають право на добровільну сплату ЄСВ, відповідно до Закону про ЄСВ, є:

– члени фермерського господарства, особистого селянського господарства;

– особи, які досягли 16-річного віку та не перебувають у трудових відносинах з роботодавцями і не належать до таких платників ЄСВ, як фізичні особи – підприємці й особи, що провадять незалежну професійну діяльність, у т.ч. іноземці й особи без громадянства, які постійно проживають або працюють в Україні, громадяни України, які працюють або постійно проживають за межами України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Порядок розрахунку ЄСВ від мінімальної зарплати не стосується:

– заробітної плати (доходів) фізичних осіб, отриманих не за основним місцем роботи – для них ЄСВ визначається множенням ставки ЄСВ на фактичну суму нарахованої заробітної плати (доходів);

– заробітної плати (доходу) працівника-інваліда, який працює на підприємстві, в установі або організації, де застосовується ставка 8,41 %;

– заробітної плати (доходів) працівників всеукраїнських громадських організацій інвалідів, де застосовується ставка 5,3 %;

– заробітної плати (доходів) працівників підприємств та організацій громадських організацій інвалідів, де застосовується ставка 5,5 %;

– працівників, яким надано відпустки без збереження заробітної плати.

Обчислення ЄСВ за минулі періоди здійснюється з огляду на розмір (ставку) ЄСВ, що діяв на день нарахування заробітної плати (доходу), на яку нараховується ЄСВ.

При цьому якщо база нарахування ЄСВ не перевищує розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід, сума ЄСВ, як і раніше, розраховується як добуток розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід (прибуток), та ставки ЄСВ (22 %).

За рахунок з акумульованих коштів відбувається забезпечення державних соціальних гарантій в Україні, що здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, коштів підприємств, установ і організацій та соціальних фондів на засадах адресності та цільового використання.

Фінансування соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, коштів благодійної допомоги (пожертвувань), коштів одержувачів соціальних послуг та інших джерел, передбачених законодавством.

Згідно зі ст. 14 Закону України «Про соціальні послуги» у місцевих бюджетах повинні плануватися кошти, необхідні для фінансування соціальних послуг. Також у державному та місцевих бюджетах повинні передбачатися кошти для фінансування цільових програм надання соціальних послуг. Фінансування територіальних програм розвитку соціальних послуг здійснюється за рахунок виділених місцевому бюджету цільових субвенцій чи шляхом кооперування коштів місцевих бюджетів на реалізацію спільних проєктів.

Державна система фінансування соціальних виплат, пільг і допомоги залишається однією з основних складових всезагальної та комплексної системи соціального захисту України. Проте криза державних фінансів, негативна демографічна й економічна ситуація в Україні вимагає поступової зміни підходів до організаційних принципів надання та фінансування державної соціальної допомоги.

Зростання кількості різноманітних соціальних допомог і пільг на фоні появи нових форм соціальних ризиків, посилення маргіналізації населення, різноспрямованості інтересів платників податків та внесків і тих, хто має право на соціальні допомоги за рахунок держави, – усе це може стати каталізатором негативних явищ як в економічному, так і соціальному житті суспільства.

Мінімальний розмір ЄСВ з 01.01.2019 склав 918,06 грн, що становить 22 % мінімальної заробітної плати. Мінімальний і максимальний розмір ЄСВ за 2011–2019 роки подано в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

Єдиний соціальний внесок в Україні з 2011 до 2019 рр. (грн)[40]

Період	Мінімальний ЄСВ	Мінімальна зарплата	Максимальний ЄСВ
з 01.01.2011 до 31.03.2011	326,53	941	4 897,91
з 01.04.2011 до 30.09.2011	333,12	960	4 996,80
з 01.10.2011 до 30.11.2011	341,80	985	5 810,52
з 01.12.2011 до 31.12.2011	348,39	1 004	5 922,60
з 01.01.2012 до 31.03.2012	372,33	1 073	6 329,63
з 01.04.2012 до 30.06.2012	379,62	1 094	6 453,51
з 01.07.2012 до 30.09.2012	382,39	1 102	6 500,70
з 01.10.2012 до 30.11.2012	387,95	1 118	6 595,08
з 01.12.2012 до 31.12.2012	393,50	1 134	6 689,47
з 01.01.2013 до 30.11.2013	398,01	1 147	6 766,15
з 01.12.2013 до 31.12.2013	422,65	1 218	7 184,98
з 01.01.2014 до 31.12.2014	422,65	1 218	7 184,98
з 01.01.2015 до 31.08.2015	422,65	1 218	7 184,98
з 01.09.2015 до 31.12.2015	478,17	1 378	8 128,82
з 01.01.2016 до 30.04.2016	303,16	1 378	7 579,00
з 01.05.2016 до 30.11.2016	319,00	1 450	7 975,00
з 01.12.2016 до 31.12.2016	352,00	1 600	8 800,00
з 01.01.2017 до 30.04.2017	704,00	3 200	8 800,00
з 01.05.2017 до 30.11.2017	704,00	3 200	9 262,00
з 01.12.2017 до 31.12.2017	704,00	3 200	9 691,00
з 01.01.2018 до 31.12.2018	819,06	3 723	12 285,90
з 01.01.2019	918,06	4 173	13 770,90

Після утворення Державної фіскальної служби України і затвердження відповідного Положення від 21 травня 2014 р. № 236 остання перебрала на себе повноваження з адміністрування ЄСВ. Так, ДПС:

– здійснює адміністрування єдиного внеску в порядку, встановленому законом, забезпечує контроль за своєчасністю,

[40] Загальні положення, що визначають порядок збору ЄСВ, встановлені Законом України від 08.07.2010 № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (набрав чинності з 01.01.2011).

достовірністю, повнотою його нарахування та сплати до бюджету і відповідних позабюджетних фондів;

– контролює своєчасність подання платниками єдиного внеску передбаченої законом звітності, своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати єдиного внеску;

– здійснює контроль за дотриманням законодавства щодо адміністрування єдиного внеску;

– здійснює облік платників єдиного внеску;

– здійснює застосування фінансових санкцій до платників єдиного внеску.

Також ДПС:

– здійснює стягнення своєчасно ненарахованих та/або несплачених сум єдиного внеску з платників;

– ініціює застосування до платників єдиного внеску судових процедур банкрутства;

– готує пропозиції щодо прогнозу доходів бюджетів і надходжень єдиного внеску з урахуванням прогнозу макроекономічних показників і тенденцій розвитку світової економіки;

– надає консультації відповідно до Податкового та Митного кодексів України, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску;

– забезпечує ведення реєстру страхувальників єдиного внеску;

– проводить аналіз надходження єдиного внеску, вивчає вплив макроекономічних показників і змін законодавства на його надходження, розробляє пропозиції щодо збільшення їх обсягу та зменшення втрат бюджету;

– складає звітність щодо сплати єдиного внеску;

– здійснює контроль та забезпечує надання допомоги у стягненні недоїмки з єдиного внеску в міжнародних правовідносинах за запитами компетентних органів іноземних держав.

З 2017 року ЄСВ зобов'язані платити і ті фізичні особи – підприємці, які не отримують доходу. У таблиці 5.2 показано динаміку зміни мінімального ЄСВ (в абсолютному та відсотковому значенні), починаючи з моменту його запровадження, з 2011 року.

Таблиця 5.2

Динаміка зміни мінімального ЄСВ (в абсолютному та відсотковому значенні) з 2011 року

Період	Єдиний соціальний внесок (грн)	Щодо попереднього періоду	
		грн	%
з 01.01.2011 до 31.03.2011	326,53		
з 01.04.2011 до 30.09.2011	333,12	6.59	2.0
з 01.10.2011 до 30.11.2011	341,80	8.68	2.6
з 01.12.2011 до 31.12.2011	348,39	6.59	1.9
з 01.01.2012 до 31.03.2012	372,33	23.94	6.9
з 01.04.2012 до 30.06.2012	379,62	7.29	2.0
з 01.07.2012 до 30.09.2012	382,39	2.77	0.7
з 01.10.2012 до 30.11.2012	387,95	5.56	1.5
з 01.12.2012 до 31.12.2012	393,50	5.55	1.4
з 01.01.2013 до 30.11.2013	398,01	4.51	1.1
з 01.12.2013 до 31.12.2013	422,65	24.64	6.2
з 01.01.2014 до 31.12.2014	422,65	0.00	0
з 01.01.2015 до 31.08.2015	422,65	0.00	0
з 01.09.2015 до 31.12.2015	478,17	55.52	13.1
з 01.01.2016 до 30.04.2016	303,16	–175.01	–36.6
з 01.05.2016 до 30.11.2016	319,00	15.84	5.2
з 01.12.2016 до 31.12.2016	352,00	33.00	10.3
з 01.01.2017 до 30.04.2017	704,00	352.00	100.0
з 01.05.2017 до 30.11.2017	704,00	0.00	0
з 01.12.2017 до 31.12.2017	704,00	0.00	0
з 01.01.2018 до 31.12.2018	819,06	115.06	16.3
з 01.01.2019	918,06	99.00	12.1

Існує перелік видів виплат, на які не нараховується ЄСВ, але які здійснюються за рахунок коштів роботодавців:

1) соціальні допомоги та виплати, які встановлені колективним договором (працівникам, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на народження дитини, сім'ям з неповнолітніми дітьми тощо);

2) одноразова допомога працівникам, які виходять на пенсію згідно із законодавством та колективним договором (включаючи грошову допомогу державним службовцям та науковим / науково-педагогічним працівникам), військовослужбовцям у разі звільнення з військової служби;

3) надбавки та доплати до державних пенсій працюючим пенсіонерам;

4) вихідна допомога у разі припинення трудового договору;

5) відшкодування, нараховані працівникам за час затримки розрахунку за звільнення, та компенсація моральної шкоди працівникам, що виплачується за рішенням суду;

6) витрати на відрядження (добові, вартість проїзду, витрати на наймання житла);

7) винагороди, передбачені авторськими договорами за відкриття, винаходи та раціоналізаторські пропозиції;

8) довічна плата за звання дійсного члена та члена-кореспондента академії наук;

9) разова матеріальна допомога, яка надається у зв'язку із сімейними обставинами, на оплату лікування, оздоровлення дітей, поховання.

Також ЄСВ не стягується з виплат, які надаються в натуральній або грошовій формі:

1) платіж згідно з договором добровільного медичного та пенсійного страхування працівників та членів їх сімей;

2) витрати на колективне харчування робітників річкового, морського, рибопромислового флоту, льотного складу цивільної авіації під час виконання завдань;

3) витрати на харчування учасників спортивних заходів та вартість подарункових до свят і квитків на святкові заходи для дітей працівників;

4) вартість придбаних роботодавцем проїзних квитків та витрати на перевезення працівників до місця роботи, крім оплати водіїв;

5) витрати на підготовку та перепідготовку кадрів (крім суми заробітної плати, що зберігається за основним місцем роботи працівника, за час їх навчання з відривом від виробництва в системі підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів та ін.

5.5. Соціальні стандарти та соціальні гарантії

Державні соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму.

Метою встановлення державних соціальних стандартів і нормативів є:

1) визначення механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян, передбачених Конституцією України;

2) визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації;

3) визначення та обґрунтування розмірів видатків бюджетних коштів і коштів соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери.

Державні соціальні стандарти обов'язково враховуються під час розробки програм економічного і соціального розвитку.

Соціальні норми і нормативи – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами. Нормативи витрат (фінансування) – показники поточних і капітальних витрат з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів.

Класифікація соціальних нормативів здійснюється за характером задоволення соціальних потреб та за рівнем задоволення цих потреб.

За першою класифікаційною ознакою виділяють:

1) нормативи споживання – розміри споживання в натуральному вираженні за певний проміжок часу (за рік, місяць, день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг;

2) нормативи забезпечення – визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, установ, організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування та житлово-комунальних послуг;

3) нормативи доходу – розмір особистого доходу громадянина або сім'ї, який гарантує їм достатній рівень задоволення потреб, що обчислюється на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання та забезпечення.

За другою класифікаційною ознакою соціальні нормативи поділяються:

1) на нормативи раціонального споживання – рівень, що гарантує оптимальне задоволення потреб;

2) нормативи мінімального споживання – соціально прийнятний рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг з огляду на соціальні або фізіологічні потреби;

3) статистичні нормативи – нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення чи його окремих соціально-демографічних груп.

Державні соціальні стандарти і нормативи, як правило, формуються, встановлюються і затверджуються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства.

За сферою застосування розрізняються такі види державних соціальних стандартів і нормативів:

1) державні соціальні стандарти у сфері доходів населення (для визначення розмірів державних соціальних гарантій у сфері оплати праці, виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням, права на отримання інших видів соціальних виплат і державної соціальної допомоги та їх розмірів, а також визначення пріоритетності напрямів державної соціальної політики);

2) державні соціальні нормативи у сфері надання соціальних послуг (для визначення розмірів державних гарантій соціальної підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах);

3) державні соціальні нормативи у сфері житлово-комунального обслуговування (для визначення державних гарантій щодо надання житлово-комунальних послуг та розмірів плати за житло і житлово-комунальні послуги, які забезпечують реалізацію конституційного права громадянина на житло);

4) державні соціальні нормативи у сфері транспортного обслуговування та зв'язку (норми забезпечення транспортом загального користування, показники якості транспортного обслуговування і норми забезпечення населення послугами зв'язку);

5) державні соціальні стандарти у сфері охорони здоров'я (перелік та обсяг гарантованого рівня медичної допомоги громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, нормативи надання медичної допомоги, показники якості надання медичної допомоги, нормативи пільгового забезпечення окремих категорій населення лікарськими засобами та іншими спеціальними засобами, нормативи забезпечення стаціонарною медичною допомогою, нормативи забезпечення медикаментами державних і комунальних закладів охорони здоров'я, нормативи санаторно-курортного забезпечення, нормативи забезпечення харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я);

6) державні соціальні нормативи у сфері забезпечення навчальними закладами (перелік та обсяг послуг, що надаються державними і комунальними закладами дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, нормативи граничного наповнення класів, груп та співвідношення вихованців, учнів, здобувачів вищої освіти і педагогічних працівників у навчальних закладах, норми матеріального забезпечення навчальних закладів та додаткових видів соціального і матеріального забезпечення учнів);

7) державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами культури (перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами, підприємствами, організаціями й установами культури, показники якості надання населенню

послуг закладами, підприємствами, організаціями та установами культури, нормативи забезпечення населення закладами, підприємствами, організаціями й установами культури);

8) державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами фізичної культури та спорту (перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами фізичної культури, спорту, а також дитячо-юнацькими спортивними школами, нормативи забезпечення населення закладами фізичної культури та спорту);

9) державні соціальні нормативи у сфері побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування (нормативи забезпечення населення побутовими послугами, показники якості надання побутових послуг, нормативи забезпечення торговельною площею та місцями у закладах громадського харчування, показники якості та безпеки товарів і послуг підприємств громадського харчування).

Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (поточна редакція від 10.06.2018).

Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів затверджений наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 № 293. Він є складовою державної системи класифікації та кодування соціально-економічної інформації. Класифікатор розроблений відповідно до ст. 27 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» для забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина, законодавчого встановлення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів, диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу до визначення нормативів, наукового обґрунтування норм споживання, гласності та громадського контролю під час визначення та застосування їх.

Об’єктами класифікації є державні соціальні стандарти і нормативи у сферах:

1) доходів населення;

2) соціального обслуговування;

3) житлово-комунального обслуговування;

4) транспортного обслуговування та зв'язку;

5) охорони здоров'я;

6) забезпечення навчальними закладами;

7) обслуговування закладами культури;

8) обслуговування закладами фізичної культури та спорту;

9) побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування;

10) соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей.

Структурно Класифікатор складається з кодів та назв класифікаційних угрупувань (розділів, підрозділів, груп, підгруп). Загальний код складається з кодів: розділу – окремої сфери застосування державних соціальних стандартів та нормативів; підрозділу – окремого соціального стандарту або нормативу; групи та підгрупи – деталізації соціального стандарту або нормативу. Коди розділів складаються: з цифр від 1 до 10; коди підрозділів – від 1 до цифр, обумовлених переліком соціальних стандартів і нормативів; коди груп та підгруп – від 1 до цифр, обумовлених необхідною деталізацією соціальних стандартів і нормативів у межах підрозділу.

5.6. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт

Прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Прожитковий мінімум щороку затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік. Прожитковий мінімум публікується в офіційних виданнях загальнодержавної сфери розповсюдження. Вперше його було визначено на 2000 р. (таблиця 5.3).

Таблиця 5.3

Розмір прожиткового мінімуму та динаміка його зміни з 2000 року

Період	Розмір, грн	Зміна, грн	Темп приросту
1	2	3	4
з 01.12.2020	2 189	+71	+3.35 %
з 01.07.2020 до 30.11.2020	2 118	+91	+4.49 %
з 01.12.2019 до 30.06.2020	2 027	+91	+4.70 %
з 01.07.2019 до 30.11.2019	1 936	+83	+4.48 %
з 01.01.2019 до 30.06.2019	1 853		
з 01.12.2018 до 31.12.2018	1 853	+76	+4.28 %
з 01.07.2018 до 30.11.2018	1 777	+77	+4.53 %
з 01.01.2018 до 30.06.2018	1 700		
з 01.12.2017 до 31.12.2017	1 700	+76	+4.68 %
з 01.05.2017 до 30.11.2017	1 624	+80	+5.18 %
з 01.01.2017 до 30.04.2017	1 544		
з 01.12.2016 до 31.12.2016	1 544	+145	+10.36 %
з 01.05.2016 до 30.11.2016	1 399	+69	+5.19 %
з 01.01.2016 до 30.04.2016	1 330		
з 01.12.2015 до 31.12.2015	1 330	+154	+13.10 %
з 01.01.2014 до 30.11.2015	1 176		
з 01.12.2013 до 31.12.2013	1 176	+68	+6.14 %
з 01.01.2013 до 30.11.2013	1 108	+13	+1.19 %
з 01.12.2012 до 31.12.2012	1 095	+35	+3.30 %
з 01.10.2012 до 30.11.2012	1 060	+16	+1.53 %
з 01.07.2012 до 30.09.2012	1 044	+7	+0.68 %
з 01.04.2012 до 30.06.2012	1 037	+20	+1.97 %
з 01.01.2012 до 31.03.2012	1 017	+64	+6.72 %
з 01.12.2011 до 31.12.2011	953	+19	+2.03 %
з 01.10.2011 до 30.11.2011	934	+23	+2.52 %
з 01.04.2011 до 30.09.2011	911	+17	+1.90 %
з 01.01.2011 до 31.03.2011	894	+19	+2.17 %
з 01.12.2010 до 31.12.2010	875	+14	+1.63 %
з 01.10.2010 до 30.11.2010	861	+18	+2.14 %

Продовження таблиці 5.3

з 01.07.2010 до 30.09.2010	843	+4	+0.48 %
з 01.04.2010 до 30.06.2010	839	+14	+1.70 %
з 01.01.2010 до 31.03.2010	825	+124	+17.69 %
з 01.11.2009 до 31.12.2009	701	+75	+11.98 %
з 01.10.2008 до 31.10.2009	626	+19	+3.13 %
з 01.07.2008 до 30.09.2008	607	+2	+0.33 %
з 01.04.2008 до 30.06.2008	605	+13	+2.20 %
з 01.01.2008 до 31.03.2008	592	+60	+11.28 %
з 01.10.2007 до 31.12.2007	532	+7	+1.33 %
з 01.04.2007 до 30.09.2007	525	+33	+6.71 %
з 01.01.2007 до 31.03.2007	492	+20	+4.24 %
з 01.10.2006 до 31.12.2006	472	+7	+1.51 %
з 01.04.2006 до 30.09.2006	465	+12	+2.65 %
з 01.01.2006 до 31.03.2006	453	+30	+7.09 %
з 01.01.2005 до 31.12.2005	423	+61	+16.78 %
з 01.01.2004 до 31.12.2004	362	+20	+5.92 %
з 01.01.2002 до 31.12.2003	342	+31	+9.86 %
з 01.01.2001 до 31.12.2001	311	+41	+15.25 %
з 01.01.2000 до 31.12.2000	270		

Зазначений прожитковий мінімум застосовується для:

1) загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;

2) встановлення розмірів мінімальної заробітної плати і мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат завдяки вимогам Конституції та законам України;

3) визначення права на призначення соціальної допомоги;

4) визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;

5) встановлення величини неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;

6) формування державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Для оцінки рівня життя в регіоні, розроблення та реалізації регіональних соціальних програм, визначення права на призначення соціальної допомоги, що фінансується за рахунок місцевих бюджетів, органами місцевого самоврядування може затверджуватися регіональний прожитковий мінімум, не нижчий від установленого відповідно до цього закону.

Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних соціальних і демографічних груп населення (для дітей віком до 6 років, дітей віком від 6 до 18 років, працездатних осіб та осіб, які втратили працездатність), з огляду на набір продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, схвалених науково-громадською експертизою на принципах соціального партнерства та затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 № 656.

Набір продуктів харчування формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, з використанням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах харчування, з урахуванням їхнього хімічного складу та енергетичної цінності, залежно від рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Основними принципами формування набору продуктів харчування є:

1) забезпечення дитини повноцінним харчуванням для розвитку здорового організму;

2) забезпечення дитини віком від 6 до 18 років додатковим харчуванням для активного соціального та фізичного розвитку;

3) задоволення організму працюючої особи у відтворенні працездатності, збереження працездатності для безробітного, відновлення в необхідних випадках працездатності для особи, яка її втратила;

4) підтримання повноцінного функціонування організму людини похилого віку.

Набір непродовольчих товарів формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку, з використанням нормативів

забезпечення засобами гігієни, медикаментозними засобами, засобами захисту організму людини від впливу навколишнього середовища, а також засобами для влаштування побуту.

Основними принципами формування набору непродовольчих товарів є:

1) забезпечення збереження здоров'я та підтримання життєдіяльності організму людини;

2) урахування особливостей потреб осіб, які належать до різних соціальних і демографічних груп населення;

3) урахування культурно-побутових потреб особистості.

До набору послуг включаються житлово-комунальні, транспортні, побутові послуги, послуги зв'язку, закладів культури, освіти, охорони здоров'я та інші. Набір послуг формується уповноваженими центральними органами виконавчої влади у сферах надання відповідних послуг.

Основними принципами формування набору послуг є:

1) задоволення мінімальної потреби громадян у житлі, організації побуту, користуванні транспортом, закладами культури, у підтриманні зв'язку з навколишнім середовищем;

2) задоволення потреби громадян у користуванні закладами освіти, охорони здоров'я;

3) визначення житлово-комунальних послуг (з водопостачання, теплопостачання, газопостачання, електропостачання, водовідведення, утримання та експлуатації житла і прибудинкових територій, сміттєзбирання, утримання ліфтів) на підставі соціальної норми житла та нормативів споживання зазначених послуг;

4) урахування особливостей потреб осіб, які належать до різних соціальних і демографічних груп населення.

Методика визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, затверджена наказом Мінпраці, Мінекономіки, Держкомстату від 17.05.2000 № 109/95/157 (зареєстровано в Мін'юсті 12.06.2000 за № 347/4568).

Для спостереження за динамікою рівня життя в Україні на основі статистичних даних про рівень споживчих цін Міністерство праці та соціальної політики України розраховує щомісяця

фактичний розмір прожиткового мінімуму на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних і демографічних груп населення (таблиця 5.4).

Таблиця 5.4

Фактичний розмір прожиткового мінімуму, мінімальної пенсії та мінімальної заробітної плати у 2018–2019 роках, гривень

	2018 рік			2019 рік		
	з 1 січня	з 1 липня	з 1 грудня	з 1 січня	з 1 липня	з 1 грудня
Прожитковий мінімум (ПМ) у розрахунку на місяць на одну особу	1 700	1 777	1 853	1 853	1 936	2 027
для дітей віком до 6 років	1 492	1 559	1 626	1 626	1 699	1 779
для дітей віком від 6 до 18 років	1 860	1 944	2 027	2 027	2 118	2 218
для працездатних осіб	1 762	1 841	1 921	1 921	2 007	2 102
для осіб, які втратили працездатність	1 373	1 435	1 497	1 497	1 564	1 638
Мінімальна заробітна плата	3 723	3 723	3 723	4 173	4 173	4 173
(у % до ПМ для працездатних осіб)	*211,3*	*202,2*	*193,8*	*217,2*	*207,9*	*198,5*
Мінімальна пенсія	1 452	1 452	1 497	1 497	1 564	1 638
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*105,8*	*101,2*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
Мінімальна пенсія для осіб старше 65 років, які мають повний страховий стаж	1 489,2	1 489,2	1 497	1 669,2	2 000	2 000
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*108,5*	*103,8*	*100,0*	*111,5*	*106,7*	*101,9*

Законодавчим базисом для цього є:

– постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення»;

– наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України від 03.02.2017 № 178/147/31 «Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму» (зареєстровано в Мін'юсті 01.03.2017 за № 281/30149);

– Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року № 966-XIV (зі змінами, остання редакція від 19 грудня 2017 року);

- Закон України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік.

Питання для самоконтролю

Перелік питань до самостійної роботи

1. Нормативно-правове забезпечення діяльності соціальних позабюджетних фондів України.
2. Сучасний стан позабюджетних фондів України.
3. Елементи соціального захисту.
4. Види та форми соціальної підтримки.

Індивідуальне завдання
(підготовка реферативних повідомлень)

1. Єдиний соціальний внесок. Поняття та порядок нарахування.
2. Соціальні гарантії та соціальні нормативи.
3. Прожитковий мінімум як основна соціальна гарантія.

ТЕМА 6
ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ: ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ

6.1. Сутність та значення Пенсійного фонду України. Органи управління.

6.2. Система пенсійного забезпечення в Україні.

6.3. Джерела формування та напрями використання коштів Пенсійного фонду України.

6.4. Перелік послуг Пенсійного фонду України.

Основні терміни і поняття: *загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, єдиний соціальний внесок, адміністратор пенсійного фонду, вкладники, довічна пенсія, недержавний пенсійний фонд, одноразова виплата, пенсія, пенсійне забезпечення населення, пенсійний фонд, спеціальні пенсійні програми, страхові кошти, страховий стаж, прожитковий мінімум, цільові фонди*.

6.1. Сутність та значення Пенсійного фонду України. Органи управління

Одним із визначальних кроків на шляху реформування пенсійної системи України стало створення у грудні 1990 року Українського республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР, яке з січня 1992 року перетворено на Пенсійний фонд України. Цей факт не лише засвідчив появу нової фінансової інституції в державі, а й означав революційну зміну ідеології функціонування пенсійної системи, яка відтепер в основному фінансово не спиралася на державний бюджет, а одержала цільові джерела поповнення коштів, власні механізми їх акумуляції та розподілу і головне залучила інших соціальних партнерів – роботодавців та працівників до фінансової участі у вирішенні питань пенсійного забезпечення.

З прийняттям цієї постанови розпочалося формування організаційної інфраструктури матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу майбутнього Пенсійного фонду України. Ця робота в Україні, як і в інших республіках колишнього СРСР, здійснювалася фактично «з чистого листка».

Проте вже з перших днів 1991 року нова пенсійна установа почала акумулювати страхові обов'язкові платежі підприємств і громадян та здійснювати фінансування видатків органів соціального забезпечення на виплату пенсій. Протягом 1991 року було сформовано структуру центрального апарату Українського республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР у складі трьох управлінь, чотирьох самостійних відділів та ревізійної комісії. Крім того, в Автономній Республіці Крим, областях та у місті Київ було утворено філії відділення, у складі яких працювали уповноважені філій у районах, містах та районах у містах.

Після проголошення незалежності України в серпні 1991 року та прийняття в листопаді цього ж року Закону України «Про пенсійне забезпечення» сформувалася законодавча база функціонування Пенсійного фонду нової незалежної держави. Статтею 8 зазначеного закону було передбачено, що Пенсійний фонд України є самостійною фінансово-банківською системою і Положення про Пенсійний фонд України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до цього Кабінет Міністрів України 28 січня 1992 року ухвалив постанову № 39, згідно з якою на базі Українського республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР було утворено Пенсійний фонд України, а на базі філій відділення – управління в Автономній Республіці Крим, областях та місті Київ (управління Пенсійного фонду у місті Севастополь утворено згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.92 № 534 у липні 1992 року на базі міського відділу Кримського республіканського управління Пенсійного фонду).

Цією урядовою постановою було затверджено перший склад правління Пенсійного фонду та Положення про Фонд, на підставі якого він діяв до червня 1994 року. До цього ж часу функції, покладені на Пенсійний фонд, у районах та містах продовжували виконувати уповноважені відповідних обласних управлінь.

З 1994 року сталися значні зміни в історії Пенсійного фонду: він був перетворений із самостійної фінансово-банківської системи на центральний орган виконавчої влади, наділений відповідними повноваженнями. Водночас було суттєво вдосконалено організаційну структуру Фонду.

Статус Пенсійного фонду як центрального органу виконавчої влади було визначено Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.94 № 345. Відповідно, службових та посадових осіб Пенсійного фонду України та його органів визначено державними службовцями.

Згідно з цим Положенням утворено відділи Пенсійного фонду у районах, містах та районах у містах. Таким чином, було створено вертикальну структуру управління Пенсійним фондом, яка повністю відповідала адміністративно-територіальному устрою держави, а також структурам інших державних органів, які мали аналогічні функції щодо збору обов'язкових платежів (органи податкової та контрольно-ревізійної служби).

Зазначаючи про діяльність Пенсійного фонду у середині 90-х років минулого століття, варто згадати, що у 1994–1997 роках, згідно із законами про Державний бюджет на відповідні роки, кошти Пенсійного фонду включалися до складу Держбюджету.

У 1993–1995 роках було розпочато комп'ютеризацію органів Пенсійного фонду України, зокрема автоматизовано облік надходження страхових внесків, приймання відповідної звітності. Це стало відчутним кроком до впровадження в подальшому в Пенсійному фонді системи персоніфікованого обліку.

Перехід на початку 90-х років на фінансування пенсій через Пенсійний фонд сам по собі одразу не міг вирішити всіх проблемних питань у сфері пенсійного забезпечення, а натомість висвітлив та окреслив багато проблем і чинників як усередині самої пенсійної системи, так і далеко за її межами, що суттєво негативно впливали на фінансовий стан цієї системи.

Стабілізація фінансового стану Пенсійного фонду стала однією з передумов здійснення пенсійної реформи. Основні напрями та шляхи впровадження пенсійної реформи були окреслені в

таких державних документах: Концепція соціального забезпечення населення України, схвалена Верховною Радою України 21 грудня 1993 року, Основи законодавства України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», прийнятий Верховною Радою України 14 січня 1998 року, Указ Президента України від 13.04.1998 «Про Основні напрями пенсійного забезпечення в Україні», Послання Президента України до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року «Про Основні напрями реформування системи пенсійного забезпечення населення України».

На виконання завдань, поставлених у цих документах, і була спрямована робота всієї системи Пенсійного фонду України. В першу чергу, у період до 2003 року були проведені підготовчі заходи до впровадження пенсійної реформи, створена система персоніфікованого обліку внесків.

Важливу роль у розвитку Пенсійного фонду та його утвердженні як центрального органу виконавчої влади відіграла передача органам Фонду функцій з призначення та виплати пенсій, які раніше здійснювались органами соціального захисту населення.

Пенсійний фонд України став потужною фінансовою та соціальною інституцією в державі, сформувалися його організаційний та кадровий потенціали. Так, 2003 року був прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який практично перевів Україну від пенсійного забезпечення до пенсійного страхування. Цей закон набрав чинності з 1 січня 2004 року і передбачив створення в Україні трирівневої пенсійної системи.

Починаючи з 2007 року Пенсійному фонду України передано функції з призначення та виплати пенсій військовослужбовцям та іншим працівникам силових міністерств і відомств. Раніше їх пенсійне забезпечення здійснювалось 11 різними структурами.

Вперше з дати набрання чинності Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», починаючи з січня 2008 року проведено перерахунки пенсій з урахуванням нового показника середньої заробітної плати. Для обчислення всіх пенсій, які були призначені до 2008 року, застосовувався показник

середньої заробітної плати за 2006 рік – 928,81 грн. Крім того, у зв'язку із збільшенням оцінки одного року страхового стажу в солідарній системі з 1 до 1,35 % також проведено перерахунки пенсій.

Починаючи з 1 січня 2010 року було запроваджено щомісячну звітність роботодавців до системи персоніфікованого обліку внесків, що дало змогу забезпечити щомісячне оновлення бази даних про сплату страхових внесків за кожного громадянина. 2010 року, відповідно до Програми економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», передбачено черговий етап реформування пенсійної системи у період з 2010 до 2014 роки. У рамках реалізації цієї програми була визначена мета реформи пенсійної системи, якою стало посилення соціального захисту осіб, що втратили працездатність, забезпечення гідного рівня їх життя в результаті стійкого розвитку пенсійної системи. Однак мету було не досягнуто.

Нині триває робота щодо створення інституційних компонентів функціонування накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування, необхідних для запровадження другого рівня пенсійної системи. Ця система буде запроваджена після досягнення бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду України. Так, видозмінено організаційну структуру (рис. 6.1 та 6.2).

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

Пенсійний фонд України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими, відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

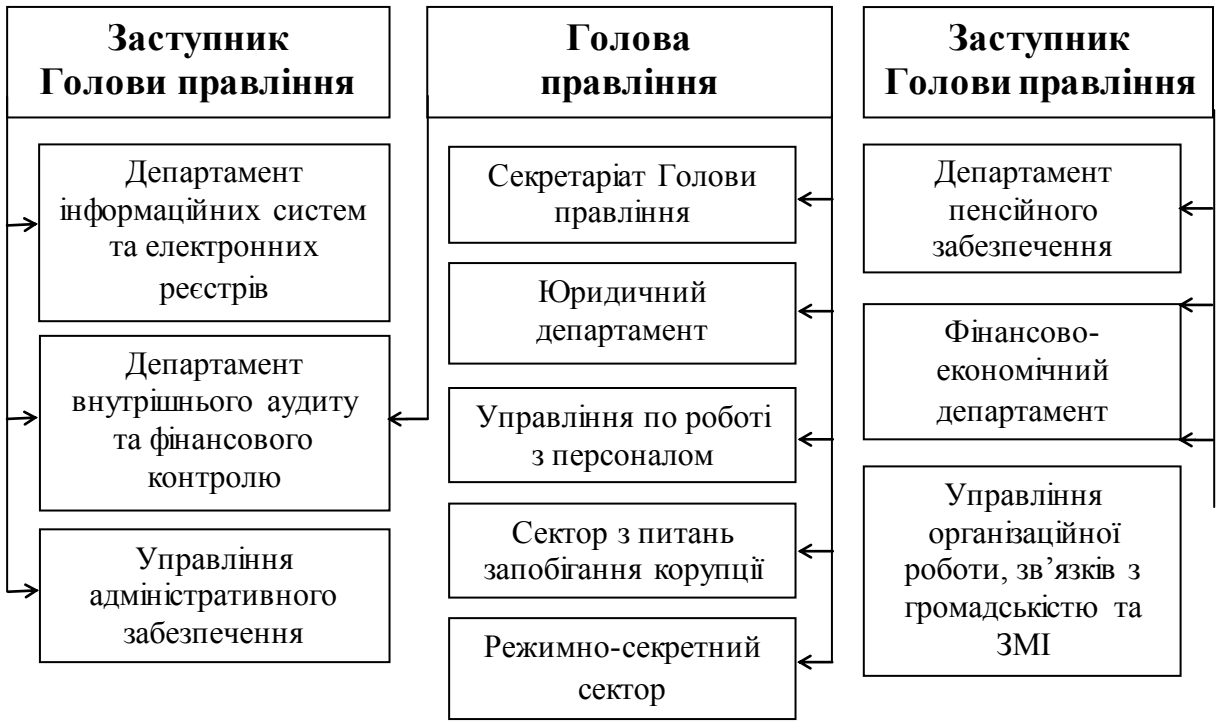

Рис. 6.1. Структура центрального апарату Пенсійного фонду України станом на 05.12.2018[41]

Основними завданнями Пенсійного фонду України є:

1) реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;

2) внесення пропозицій міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань;

3) виконання інших завдань, визначених законом.

Пенсійний фонд України відповідно до покладених на нього завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх міністрові соціальної політики;

[41] Офіційна Інтернет сторінка Пенсійного фонду України. URL: https://www.pfu.gov.ua/ 4206-struktura-tsentralnogo-aparatu-pens-2/

2) здійснює керівництво й управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

3) вивчає та аналізує ситуацію у сфері пенсійного забезпечення, забезпечує проведення щорічних актуарних розрахунків фінансового стану системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

4) розробляє проєкт бюджету Пенсійного фонду України та подає його міністрові соціальної політики для внесення в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України, здійснює ефективний розподіл фінансових ресурсів для пенсійного забезпечення, складає звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України;

5) формує та веде реєстр застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;

6) організовує, координує та контролює роботу територіальних органів щодо:

– забезпечення додержання підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та громадянами України, іноземцями й особами без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, вимог актів законодавства про пенсійне забезпечення;

– забезпечення надходжень від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, інших коштів, ведення обліку їх надходжень відповідно до законодавства;

– внесення відомостей до реєстру застрахованих осіб та їх використання;

– здійснення контролю за додержанням вимог законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, правильністю нарахування, обчислення, повнотою і своєчасністю сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інших платежів, за достовірністю поданих відомостей про осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, призначенням (перерахунком) і виплатою пенсій, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці та іншими виплатами, які, згідно із законодавством, здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, інших джерел, визначених законодавством;

– стягнення у передбаченому законодавством порядку своєчасно не нарахованих та/або не сплачених сум страхових внесків та інших платежів;

– застосування фінансових санкцій, передбачених законом;

– призначення (перерахунку) і виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці;

– забезпечення своєчасного і повним обсягом фінансування та виплати пенсій, допомоги на поховання й інших виплат, які, згідно із законодавством, здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством;

– обліку коштів Пенсійного фонду України, ведення статистичної та бухгалтерської звітності;

– надання страхувальникам та застрахованим особам інформації, визначеної законодавством;

7) забезпечує проведення конкурсного відбору банків, які здійснюють виплату та доставку пенсій;

8) вживає, відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, заходів до переказування пенсій громадянам України, які виїхали на постійне місце проживання за кордон, та виплати пенсій пенсіонерам іноземних держав, які постійно проживають в Україні;

9) здійснює у межах повноважень, передбачених законом, контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України, інших коштів, призначених для виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці;

10) аналізує та прогнозує надходження коштів від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, організовує взаємодію й обмін інформацією з питань нарахування та сплати єдиного внеску, персоніфікованого обліку надходжень від його сплати, розрахунку показників середньої заробітної плати працівників для призначення пенсії;

11) подає Міністерству соціальної політики України пропозиції щодо:

– зміни розміру єдиного внеску та розподілу коштів від його сплати, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;

– застосування законодавства про ведення обліку застрахованих осіб у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування та разом з міністерством надає роз'яснення з питань призначення, перерахунку і виплати пенсій;

12) вносить пропозиції Міністерству соціальної політики України та іншим центральним органам виконавчої влади щодо розроблення прогнозних показників економічного і соціального розвитку України та проєкту Державного бюджету України, ведення обліку сплати єдиного внеску, формування та подання звітності в частині ведення обліку застрахованих осіб у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування;

13) здійснює міжнародне співробітництво, забезпечує виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України, з питань, що належать до його компетенції;

14) організовує професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників Пенсійного фонду України, узагальнює та поширює прогресивні форми і методи роботи;

15) проводить у межах повноважень, передбачених законом, інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення;

16) готує звітність, передбачену законодавством;

17) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Пенсійного фонду України, його територіальних органів, а також підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Пенсійного фонду України;

18) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці та інформації з обмеженим доступом, контроль за її збереженням в апараті Пенсійного фонду України;

19) виконує у межах повноважень, передбачених законом, функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління;

20) здійснює інші повноваження, визначені законом.

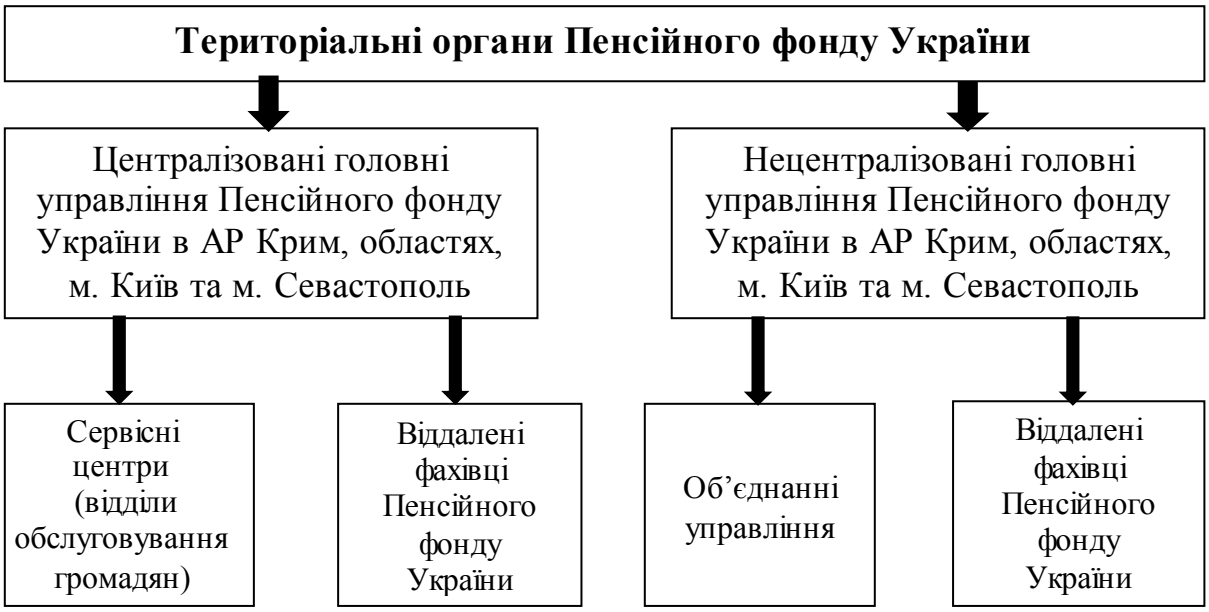

Рис. 6.2. Структура територіальних органів Пенсійного фонду України станом на 30.08.2018[42]

Пенсійний фонд України для виконання покладених на нього завдань має право:

1) залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до його компетенції;

2) отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики – статистичні дані;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до його компетенції;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

[42] Офіційна інтернет-сторінка Пенсійного фонду України. URL: https://www.pfu.gov.ua/4206-struktura-tsentralnogo-aparatu-pens-2

5) проводити планові, а у випадках, передбачених законом, позапланові перевірки у роботодавців та інших осіб бухгалтерських книг, звітів, кошторисів та інших документів щодо достовірності відомостей, поданих до реєстру застрахованих осіб або для призначення пенсій, отримувати необхідні пояснення, довідки і відомості (зокрема письмові) з питань, що виникають під час таких перевірок;

6) видавати приписи щодо усунення порушень, виявлених за результатами перевірки достовірності поданих страхувальником відомостей про застрахованих осіб;

7) вилучати в установленому законом порядку у підприємств, установ, організацій і окремих осіб копії документів, що підтверджують заниження розміру заробітної плати (доходу) та інших виплат, на які нараховуються страхові внески, або порушення порядку використання коштів Пенсійного фонду України;

8) проводити перевірку цільового використання коштів Пенсійного фонду України в організаціях, що здійснюють виплату і доставку пенсій;

9) порушувати в установленому законом порядку питання про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні вимог законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;

10) звертатися в установленому законом порядку до відповідних правоохоронних органів у разі виявлення фактів порушення порядку використання коштів Пенсійного фонду України.

Отже, Пенсійний фонд України є основним джерелом, за рахунок якого відбувається фінансування пенсіонерів та базується функціонування системи пенсійного забезпечення України.

6.2. Система пенсійного забезпечення в Україні

Пенсійне забезпечення є однією з основних гарантій матеріального забезпечення непрацездатних громадян. Принциповою різницею нової пенсійної системи є перехід від пенсійного забезпечення до системи пенсійного страхування, яка базуватиметься на чіткому розподілі матеріального забезпечення в старості залежно від трудової участі громадян у здійсненні соціального внеску до системи пенсійного страхування. Іншими словами, ті, хто працював та сплачував пенсійні внески до Пенсійного фонду, матимуть право на забезпечення в старості за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням (пенсія залежно від сплачених внесків), а ті, хто не працював та не сплачував внески до Пенсійного фонду, отримають підтримку за рахунок державних коштів відповідно до законодавства про державну соціальну допомогу.

На це націлений новий Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», прийнятий Верховною Радою України 9 липня 2003 року, який набрав чинності з 1 січня 2004 року (остання редакція – від 02.04.2020). Цим Законом запроваджується трирівнева пенсійна система.

І рівень – реформована солідарна пенсійна система

Це саме та система, що існувала і забезпечувала пенсією пенсіонерів у СРСР та існує і забезпечує пенсією нинішніх пенсіонерів. Вона базується на принципі солідарності поколінь, тобто такому способі взаємодії економічно активного та непрацездатного населення, за якого перші, відраховуючи певну частину доходу, підтримують і забезпечують другу. Таким чином, кожне наступне покоління утримує кожне попереднє.

Ця система є характерною ознакою індустріального суспільства, що розвивається, де спостерігається впевнене превалювання народжуваності над смертністю і де створюється достатньо додаткового продукту для утримання непрацездатних членів суспільства.

З огляду на перехід більшості розвинених країн до постіндустріальної економіки та старіння населення в них система солідарного пенсійного забезпечення переживає системну кризу і

потребує докорінного реформування. Її роль у пенсійному забезпеченні знижується, починаючи з 80-х років XX століття, і, вочевидь, знижуватиметься надалі. Водночас про повну руйнацію солідарної системи говорити зарано, оскільки вона має забезпечити соціальні пенсії (тобто пенсії громадянам, непрацездатним через певні обставини з народження або з молодих років).

Солідарна система України перебуває в стадії реформування. Так, якщо раніше для нарахування пенсії за віком використовувався записаний у трудову книжку стаж, тобто кількість фактично відпрацьованих років, наразі використовується поняття «страховий стаж» – період, протягом якого здійснювалися відрахування до Пенсійного фонду України. Розмір пенсії визначається за розміром заробітної плати: заробіток для призначення пенсій обчислюється за даними персоніфікованого обліку за всі періоди страхового стажу з 1 липня 2000 року та період за будь-які п'ять років поспіль до цієї дати за вибором особи.

Реформа солідарної системи передбачала:

1. Охоплення системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування всіх працюючих громадян (зокрема самозайнятих осіб, а також найманих працівників у приватному секторі економіки).

2. Запровадження нової формули нарахування пенсій. Це передбачає розширення періоду врахування заробітку під час визначення розмірів пенсій (на підставі даних системи персоніфікованого обліку внесків), зарахування до страхового стажу періодів, за які сплачено страхові внески, та ставить майбутній розмір пенсії в залежність від величини заробітку, з якого сплачувались пенсійні внески, та страхового стажу, протягом якого вони сплачувались. Причому пенсіонерам, пенсії яким були призначені за раніше діючим законодавством, надано право на перерахунок призначеної їм пенсії за умовами нового законодавства.

3. Збереження права виходу на пенсію в 55 і 60 років з одночасним наданням можливості більш пізнього виходу на пенсію з підвищенням розмірів пенсій від 3 % за один рік відстрочки виходу на пенсію до 85,32 % за десять років більш пізнього виходу на пенсію. В разі відстрочки часу виходу на пенсію збільшиться

період, протягом якого особа сплачуватиме внески до Пенсійного фонду, отже, розмір пенсії буде вищим. Таке вирішення питання буде особистою справою кожного громадянина і залежатиме виключно від його готовності збільшувати страховий стаж. Таким чином, у законодавстві закладено економічний стимул до більш пізнього виходу на пенсію.

4. Розмежування джерел фінансування пенсій, призначених за різними пенсійними програмами. На першому етапі – розмежування джерел фінансування з держбюджетом, на другому – поступове переведення фінансування дострокових пенсій у систему недержавних пенсійних фондів з обов'язковим відрахуванням до них пенсійних внесків з боку відповідних роботодавців.

5. Фінансування з державного бюджету дефіциту коштів (у разі виникнення) у межах солідарної системи.

6. Поступове запровадження системи управління Пенсійним фондом на основі паритетного представництва сторін соціального партнерства (представників держави, роботодавців та працівників).

Таким чином, у реформованій солідарній системі розмір пенсії залежить від розміру заробітної плати, з якої сплачувались страхові внески, та страхового стажу, протягом якого вони сплачувались. Це досягається шляхом звільнення Пенсійного фонду від здійснення невластивих йому виплат (розмежування джерел фінансування виплати пенсій, призначених за різними пенсійними програмами) та впровадження системи персоніфікованого обліку відомостей про заробіток та сплату страхових внесків, на підставі даних якої призначаються і виплачуються пенсії.

Верховна Рада України 3 жовтня 2017 року прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» (№ 2148-VIII), спрямований на модернізацію солідарної пенсійної системи та реалізацію заходів зі збалансування поточних пенсійних надходжень і видатків.

Перехідними положеннями Закону № 2148-VIII передбачено із 01 січня 2019 року запровадити в Україні другий рівень пенсійної системи – накопичувальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі – НСПС), а Кабінету Міністрів України доручено до 01 липня 2018 року забезпечити

створення всіх необхідних для цього інституційних компонентів та розробку нормативно-правової бази. Таке рішення було прийнято як наслідок публічного консенсусу між депутатами Парламенту і Урядом.

ІІ рівень – загальнообов'язкова накопичувальна система

Накопичувальна система поки що складається лише з одного рівня – добровільного недержавного пенсійного забезпечення. Законодавством передбачено два рівні накопичувального пенсійного забезпечення, один з яких – загальнообов'язкове накопичення – чинності не набув і введення його в дію найближчим часом не очікується.

Хоча в законодавстві не зазначено точну дату запровадження накопичувальної системи, але визначено чіткі умови, після виконання яких може бути прийнятий закон про запровадження Накопичувального фонду та перерахування страхових внесків до цього фонду. Отже, закон буде прийнятий за умови економічного зростання країни протягом двох останніх років, а саме: якщо в кожному з них валовий внутрішній продукт зростатиме не менше ніж на 2 % порівняно з попереднім роком.

Перерахування страхових внесків до Накопичувального фонду здійснюватиметься в разі одночасного підвищення заробітної плати застрахованій особі та після виконання таких умов:

– забезпечення виплати пенсій у солідарній системі в розмірі, передбаченому частиною третьою статті 46 Конституції України, тобто на рівні прожиткового мінімуму;

– збалансованості бюджету Пенсійного фонду відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку;

– створення інституційних компонентів функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування, зокрема:

а) повного впровадження системи персоніфікованого обліку та створення системи автоматизованого звітування щодо стану накопичувальних пенсійних рахунків застрахованих осіб з урахуванням стану пенсійних активів;

б) створення програмно-технічного комплексу для системи збирання страхових внесків до Накопичувального фонду, сумісного із системою електронних переказів банків;

– прийняття законодавчих актів, необхідних для функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування;

– призначення всіх членів Ради Накопичувального фонду;

– проведення тендерів та укладання договорів з компаніями з управління активами, зберігачем та аудитором Накопичувального фонду;

– набуття досвіду роботи системи недержавного пенсійного забезпечення;

– забезпечення фінансування з державного бюджету втраченої частини страхових коштів у солідарній системі через перерахування частини страхових внесків до Накопичувального фонду.

Накопичувальний рівень пенсійної системи запустять не раніше 2023 року.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення України функціонуватимуть відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а третій рівень є системою недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах і в порядку, передбачених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Положення Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» виключають із системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування:

– військовослужбовців офіцерського складу, військовослужбовців надстрокової служби та військової служби за контрактом Збройних сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Служби безпеки України, Прикордонних військ України, управління державної охорони України, осіб начальницького складу органів внутрішніх справ України, кримінально-виконавчої системи України, осіб начальницького складу податкової міліції, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, яким пенсії будуть призначатися відповідно до Закону

України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» , Закон України «Про Державну прикордонну службу України» .

– осіб, які досягли 18 років та навчаються у вищих або професійно-технічних закладах на денній (очній) формі навчання, а також осіб, які навчаються в аспірантурі, докторантурі, інтернатурі або клінічній ординатурі. Вони мають право брати добровільну участь у системі пенсійного страхування.

Ті особи, яким була призначена пенсія відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» (крім соціальних пенсій) або була призначена пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) за іншими законодавчими актами, мають право на призначення пенсії за Законом України «Про загальнообов'язкове державне страхування», – за умови, якщо вони не отримують пенсію (щомісячне довічне грошове утримання) з інших джерел.

Право на отримання пенсійних виплат і соціальних послуг із системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування нарівні з громадянами України на умовах та в порядку, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне страхування», якщо інше не передбачено міжнародними договорами, мають також іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

Закон вводить поняття страхового стажу, яким є період (строк), протягом якого особа підлягала державному соціальному страхуванню, якою або за яку сплачувався збір на обов'язкове державне пенсійне страхування згідно із законодавством, що діяло раніше, та/або підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню і за який сплачено страхові внески.

За новим законодавством до страхового стажу у солідарній системі враховуватимуться періоди:

– трудового стажу до набрання чинності Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» ;

– роботи після набрання чинності Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування» – за умови сплати страхових внесків;

– догляду за дітьми до досягнення трирічного віку;

– догляду за дитиною-інвалідом, інвалідом I групи, за престарілим, який потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо працездатні особи, які здійснюють догляд за зазначеними особами, отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства;

– професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації з відривом від виробництва за направленням підприємств, установ, організацій (без збереження заробітної плати та з отриманням стипендії);

– від дня визнання особи інвалідом до дня досягнення цією особою пенсійного віку – до страхового стажу для обчислення розміру пенсії за віком інваліда;

– від дня смерті годувальника до дня, коли годувальник досягнув би пенсійного віку, – до страхового стажу для обчислення розміру пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

Страховий стаж у солідарній системі обчислюється територіальними органами Пенсійного фонду за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку. Персоніфікований облік у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування – це організація та ведення обліку відомостей про застраховану особу, що використовуються в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Періоди трудової діяльності та інші періоди, що враховувалися до стажу роботи для призначення пенсії, також зараховуються до страхового стажу. Це провадиться в порядку і на умовах, передбачених законодавством, що діяло раніше, тобто з урахуванням пільгового обчислення стажу (це пільги обчислення стажу: за час перебування на фронті; реабілітованим громадянам; за період Великої Вітчизняної війни; за роботу в деяких медичних закладах; на сезонних роботах). Після набрання чинності Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування», тобто з 1 січня 2004 р., всі періоди страхового стажу враховуються в одинарному розмірі.

Для обчислення розміру пенсій враховується заробітна плата (дохід) за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу підряд до 1 липня 2000 р., незалежно від перерв, та за весь період

страхового стажу, починаючи з 1 липня 2000 р. У разі якщо страховий стаж становить менший період, ніж зазначено, враховується заробітна плата (дохід) за фактичний страховий стаж.

Заробітна плата (дохід) за період страхового стажу до 1 липня 2000 р. враховуватиметься для обчислення пенсії на підставі документів про нараховану заробітну плату (дохід), виданих у порядку, встановленому законодавством, а за період страхового стажу, починаючи з 1 липня 2000 р., – за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку.

Щоб визначити заробітну плату, з якої буде обчислюватися розмір пенсії, фактична заробітна плата, яку подає особа для обчислення пенсії, порівнюється із середньою заробітною платою в Україні за відповідний місяць. Фактично шляхом ділення заробітної плати особи на середню заробітну плату в Україні у розрізі кожного місяця періоду, поданого особою для обчислення пенсії, визначатимуться щомісячні коефіцієнти заробітку.

Законом передбачено два варіанти обчислення розміру пенсії за віком у солідарній системі, з яких особа може обирати найбільш вигідний для себе.

Перший варіант – за новою формулою, другий – за так званою двоскладовою формулою.

Основою для обчислення розміру пенсії за новою формулою є скоригована заробітна плата та коефіцієнт страхового стажу.

Розмір пенсії за віком визначається статтею 27 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» , формула основного розміру пенсії має вигляд:

$$\boldsymbol{П = З_{П} \times К_{С},} \qquad (6.1)$$

де $П$ – розмір пенсії, у гривнях;

$З_{П}$ – заробітна плата (дохід) застрахованої особи, визначена відповідно до статті 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування», з якої обчислюється пенсія, у гривнях;

$К_{С}$ – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, визначений відповідно до статті 25 зазначеного Закону.

Для обчислення пенсії враховується заробітна плата (дохід) за весь період страхового стажу, починаючи з 1 липня 2000 року. За бажанням пенсіонера та за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами у період до 1 січня 2016 року або в разі, якщо страховий стаж, починаючи з 1 липня 2000 року, становить менше 60 місяців, для обчислення пенсії також враховується заробітна плата (дохід) за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу підряд до 1 липня 2000 року незалежно від перерв.

Мінімальний розмір пенсії за віком, згідно зі статтею 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058 (далі – Закон № 1058), встановлюється за наявності страхового стажу не менше у чоловіків – 35 років, у жінок – 30 років (для призначених до 01.10.2011 відповідно 25 і 20 років), на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність:

з 1 січня 2019 року – 1497,00 грн;

з 1 липня 2019 року – 1564,00 грн;

з 1 грудня 2019 року – 1638,00 грн.

Непрацюючим особам, які досягли віку 65 років, за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу, згідно з частиною другою статті 28 Закону № 1058, мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється в розмірі 40 % мінімальної заробітної плати, визначеної законом про Державний бюджет України на відповідний рік, але не менше прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. Оскільки мінімальний розмір заробітної плати з 1 січня 2019 року становить 4173 грн, то відповідно мінімальний розмір пенсії для зазначеної категорії пенсіонерів у 2019 році становить 1669,20 грн.

Розмір пенсії не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. У 2019 році:

з 1 січня – 14 970 грн;

з 1 липня – 15 640 грн;

з 1 грудня – 16 380 грн.

У 2019 році право на призначення пенсії за віком за наявності стажу не менше 26 років мали:

1) чоловіки після досягнення 60-річного віку;

2) жінки:

– до 31 березня 2019 року – при досягненні віку 58 років 6 місяців;

– з 1 квітня 2019 року – 59 років.

Для обчислення заробітку для визначення розміру пенсії у 2019 році застосовувався усереднений показник середньої заробітної плати в країні, з якої сплачено страхові внески, за три роки, що передують зверненню за призначенням пенсії, тобто за 2016–2018 роки. Цей показник складав 6188,89 грн.

Таким чином, заробіток для обчислення пенсії у 2019 році визначався шляхом множення показника середньої зарплати 6188,89 на індивідуальний коефіцієнт заробітку особи.

У 2019 році при визначенні розміру пенсії застосовується оцінка вартості одного року страхового стажу на рівні 1%. Тобто за наявності страхового стажу 35 років пенсія встановлюється у розмірі 35% заробітку, визначеного для обчислення пенсії.

Зарахування місяця роботи до страхового стажу як повного місяця здійснюється за умови сплати за відповідний місяць роботи страхових внесків у сумі не менше, ніж мінімальний страховий внесок. У 2019 році мінімальний страховий внесок становить 918,06 грн (4173 грн (розмір мінімальної заробітної плати) х 22 % (розмір єдиного соціального внеску).

Разом з тим підвищення мінімального розміру пенсії та надбавки до пенсії за понаднормовий стаж провадиться лише непрацюючим пенсіонерам. Пенсіонерам, які продовжують працювати, збільшення зазначених розмірів виплат здійснюватиметься після звільнення їх з роботи, виходячи з розміру прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб на момент звільнення.

Пенсіонери, які після призначення (перерахунку) пенсій продовжували працювати та набули не менше 24 місяців страхового стажу, мають право звернутися до територіальних управлінь Пенсійного фонду України із заявою для проведення відповідного перерахунку пенсії. Обчислення страхового стажу, який дає

право на перерахунок пенсії, здійснюється не раніше дня, що настає за днем, по який обчислено страховий стаж під час призначення (попереднього перерахунку) пенсії.

Якщо ж 24 місяці страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку пенсії) особа набуде у лютому 2019 року або до цього, пенсіонеру не обов'язково звертатися із заявою про перерахунок пенсії, оскільки його буде здійснено автоматичним способом з 1 квітня 2019 року, на підставі даних про страховий стаж, наявних у системі персоніфікованого обліку. Зазначений перерахунок провадитиметься на найбільш вигідних для пенсіонера умовах, тобто з урахуванням стажу після призначення (перерахунку) пенсії, або з урахуванням стажу та заробітної плати після призначення (перерахунку) пенсії.

Страховий стаж – період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню і за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не менше, ніж мінімальний страховий внесок. Страховий стаж обчислюється територіальними органами Пенсійного фонду відповідно до вимог цього Закону за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку, а за періоди до впровадження системи персоніфікованого обліку – на підставі документів та в порядку, визначеному законодавством, що діяло до набрання чинності Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування». Страховий стаж обчислюється в місяцях.

Коефіцієнт страхового стажу, що застосовується для обчислення розміру пенсії, визначається із заокругленням до п'яти знаків після коми за формулою:

$$K_C=(C_M \times B_C)/(100\ \%) \times 12, \qquad (6.2)$$

де K_C – коефіцієнт страхового стажу;

C_M – сума місяців страхового стажу;

B_C – визначена величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках). За період участі тільки в солідарній системі величина оцінки одного року страхового стажу дорівнює 1,35 %, а за період участі в солідарній і накопичувальній системах пенсійного страхування – 1,08 %.

Мінімальний розмір пенсії за віком при наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність. У випадку виплати застрахованій особі довічної пенсії, мінімальний розмір пенсії за віком у солідарній системі зменшується на розмір визначеної пенсії.

Другий варіант – за двоскладовою формулою. Визначається розмір пенсії, яка складається із двох частин: частина, яка припадає на період стажу до набрання чинності Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування», та частина пенсії яка припадає на період страхового стажу після набрання чинності цього закону.

Перша із цих двох частин (стаж до 1 січня 2004 р.) визначається відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» та з обмеженням пенсії максимальним розміром, який діятиме на момент набрання чинності Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Друга частина обчислюється за новими нормами без обмеження максимального розміру. Частина пенсії, обчислена за період стажу до 1 січня 2004 р., буде проіндексована до моменту фактичного виходу на пенсію та підсумована з другою частиною пенсії, обчисленою за період страхового стажу після набрання чинності нового закону.

Право на призначення пенсії за віком відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» матимуть застраховані особи, які досягли пенсійного віку: чоловіки – 60 років, жінки – 55 років та мають не менше 5 років страхового стажу.

У разі пізнішого виходу на пенсію та відмови від отримання виплати пенсії під час роботи (за умови сплати внесків до Пенсійного фонду) призначена після звільнення з роботи пенсія підвищуватиметься на певний відсоток за шкалою залежно від кількості років більш пізнього виходу на пенсію. Неповні роки відстрочки виходу на пенсію для підвищення розміру пенсії за віком не враховуватимуться.

Слід зазначити, що відповідно до Прикінцевих положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування» пенсійне забезпечення застрахованих осіб, які працювали або працюють на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджених Кабінетом Міністрів України, та за результатами атестації робочих місць, на посадах, що дають право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах або за вислугу років, які відповідно до законодавства, що діяло раніше, мали право на пенсію на пільгових умовах або за вислугу років, буде здійснюватись згідно з окремим законодавчим актом через професійні та корпоративні фонди.

До прийняття відповідного закону та до запровадження пенсійного забезпечення через професійні та корпоративні фонди, зокрема, особам, які працювали на роботах зі шкідливими і важкими умовами праці та мали або матимуть право на пенсію відповідно до статті 100 Закону України «Про пенсійне забезпечення», пенсії призначаються за нормами Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування», виходячи з вимог віку та стажу, встановлених раніше діючим законодавством.

Статтею 43 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» регулюється порядок перерахунку пенсій за віком, у зв'язку з інвалідністю, в разі втрати годувальника, за вислугу років, призначених до набрання чинності цим законом. Такий перерахунок здійснюється за нормами цього закону на підставі документів про вік, страховий стаж, заробітну плату (дохід) та інших документів, що перебувають на час перерахунку в пенсійній справі та відповідають вимогам законодавства, що діяло раніше, а також додаткових документів, одержаних органами Пенсійного фонду.

Для перерахунку пенсій, призначених до набрання чинності вищезазначеного закону, враховується заробітна плата (дохід), з якої було раніше обчислено пенсію, за документами, наявними в пенсійній справі. При цьому заробітна плата (дохід) для обчислення пенсії визначається відповідно до частини другої статті 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне страхування» із застосуванням середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки України, за 2002 рік.

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1783 «Про заходи щодо поліпшення пенсійного забезпечення громадян» передбачено погодитися з пропозицією Державної служби статистики та Пенсійного фонду щодо застосування під час перерахунку пенсій відповідно до статті 43 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» показника середньої заробітної плати за 2002 рік на рівні 306,45 гривні.

ІІІ рівень – система додаткового, недержавного пенсійного забезпечення

Створена для формування додаткових пенсійних накопичень за рахунок добровільних внесків фізичних осіб і роботодавців. Недержавне пенсійне забезпечення, як передбачено законодавством, здійснюється:

– недержавними пенсійними фондами (НПФ) шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів;

– страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

– банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) у багатьох країнах світу є одним з основних інструментів для підвищення рівня пенсійного забезпечення населення.

НПФ – це фінансова установа, призначена для накопичення коштів на додаткову недержавну пенсію та здійснення пенсійних виплат учасникам фонду.

Учасники НПФ – це фізичні особи, на користь яких сплачуються пенсійні внески до НПФ, а вкладники – це особи, які здійснюють такі внески (самі учасники, їх роботодавці, професійне об'єднання або члени сім'ї).

НПФ створюється, здійснює свою діяльність і ліквідується згідно з Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». НПФ має статус неприбуткової установи, тобто не має на меті

одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками фонду. Весь отриманий фондом інвестиційний дохід розподіляється тільки між його учасниками.

Недержавні пенсійні фонди можуть бути трьох видів.

Корпоративний НПФ створюється юридичною особою-роботодавцем або кількома юридичними особами-роботодавцями, до яких можуть приєднуватися роботодавці-платники. Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками чи роботодавцями-платниками такого фонду.

Професійний НПФ можуть створювати об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки, чи фізичні особи, пов'язані за професійною діяльністю. Учасниками такого фонду можуть бути тільки фізичні особи, у яких ознаки їх професійної діяльності збігаються з ознаками, визначеними в статуті фонду (наприклад, працівники металургійної галузі).

Відкритий НПФ створюється будь-якими юридичними особами, крім тих, діяльність яких фінансується за рахунок державного або місцевих бюджетів. Учасниками відкритого фонду можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи.

Питання щодо участі в НПФ як для громадян, так і для роботодавців є справою добровільною. З часом, після прийняття відповідного закону, для роботодавців буде запроваджено обов'язкову сплату пенсійних внесків до НПФ на користь тих працівників, які працюють у шкідливих та важких умовах праці. Такі обов'язкові пенсійні відрахування сплачуватимуться до професійних та корпоративних фондів.

Передбачені податкові пільги для працівників і роботодавців при сплаті внесків на недержавне пенсійне забезпечення, а також при здійсненні пенсійних виплат. Функції НПФ виконуються відповідно до договорів про обслуговування фонду такими ліцензованими юридичними особами:

– адміністратор НПФ – укладає пенсійні контракти з вкладниками, веде облік пенсійних внесків та інвестиційного доходу на індивідуальних пенсійних рахунках учасників, оформляє пенсійні виплати;

– компанії з управління активами (КУА) – забезпечують примноження пенсійних коштів шляхом їх інвестування в різні фінансові інструменти (акції, облігації, депозити та інші) відповідно до вимог законодавства;

– банк зберігач – контролює дотримання таких вимог, провадить операції з перерахування пенсійних коштів та забезпечує їх зберігання.

Пенсійні накопичення учасника НПФ формуються за рахунок пенсійних внесків, сплачених самим учасником, його роботодавцем або членами сім'ї, та інвестиційного доходу, отриманого в результаті інвестування коштів. Усі кошти, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду (пенсійні внески та інвестиційний дохід), є власністю учасника НПФ незалежно від того, хто платив внески – сам учасник, його роботодавець або родичі. Тому ніхто інший, крім учасника, не може розпоряджатися цими коштами. Пенсійні кошти учасника можуть успадковуватись його спадкоємцями.

Додаткову недержавну пенсію можна одержувати одночасно з державною. Розмір пенсійних виплат з НПФ визначається виходячи з суми накопичених коштів учасника, яка залежить від розміру пенсійних внесків, терміну їх накопичення та розподіленого інвестиційного доходу.

Крім того, в системі недержавного пенсійного страхування існують такі види пенсійних виплат:

Пенсія на визначений строк – виплачується у вигляді щомісячних або інших періодичних платежів після досягнення пенсійного віку. Учасник НПФ сам визначає пенсійний вік (у межах 45–65 р. для жінок, 50–70 р. для чоловіків) та строк виплат (10 або більше років).

Одноразова виплата – усі накопичені кошти виплачуються одноразово на вимогу учасника фонду у таких випадках: медично підтвердженого критичного стану здоров'я (онкозахворювання, інсульт тощо) чи настання інвалідності учасника фонду; якщо сума пенсійних накопичень учасника менше розміру, достатнього для мінімальних виплат протягом 10 років; виїзду учасника на постійне проживання за межі України; смерті учасника (отримують спадкоємці учасника).

Довічна пенсія – виплачується у вигляді періодичних платежів страховими організаціями, з якими учасник може укласти договір страхування довічної пенсії за рахунок коштів, перерахованих страховій організації з НПФ.

Держава здійснює постійний нагляд за діяльністю НПФ та за суб'єктами системи. Адміністраторів та страхові компанії контролює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, діяльність КУА та зберігачів – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, діяльність зберігачів – Національний банк України.

Учасники НПФ можуть контролювати ефективність роботи фонду, отримуючи інформацію про стан своїх накопичень (зокрема щодо розміру інвестиційного доходу) та за необхідності переводити свої кошти до іншого НПФ. Законодавчі вимоги щодо функціонування НПФ та багатоступеневий контроль у системі недержавного пенсійного забезпечення спрямовані на забезпечення належного рівня захисту пенсійних заощаджень громадян.

Адміністратор пенсійного фонду (АПФ) зобов'язаний вести персоніфікований облік (про нього буде сказано нижче) учасників пенсійного фонду; укладати пенсійні контракти від імені пенсійного фонду; забезпечувати здійснення пенсійних виплат учасникам фонду; надавати зберігачу розпорядження щодо перерахування грошових коштів для оплати витрат, що здійснюються за рахунок пенсійних активів; надавати пенсійному фонду агентські та рекламні послуги, що пов'язані з його діяльністю; надавати інформацію відповідно до умов договору; складати відповідно до вимог законодавства та інших нормативно-правових актів звітність у сфері недержавного пенсійного забезпечення, вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність пенсійного фонду відповідним органам виконавчої влади та раді пенсійного фонду. Діяльність АПФ провадиться на основі договору, укладеного між АПФ та Радою НПФ.

У системі персоніфікованого обліку індивідуальний пенсійний рахунок відкривається кожному учаснику пенсійного фонду. Для ідентифікації учасника фонду в номері індивідуального пенсійного рахунку використовується ідентифікаційний номер Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших

обов'язкових платежів. Індивідуальний пенсійний рахунок учасника фонду повинен мати субрахунки для обліку пенсійних внесків на користь учасника фонду (окремо для кожного вкладника фонду), обліку розподіленого інвестиційного прибутку (збитку) фонду та обліку здійснених пенсійних виплат. Система персоніфікованого обліку учасників фонду повинна містити вичерпну інформацію про учасника НПФ. Порядок ведення персоніфікованого обліку учасників недержавних пенсійних фондів визначається Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України.

6.3. Джерела формування та напрями використання коштів Пенсійного фонду України

Найважливішими чинниками розвитку пенсійного забезпечення є рівень розвитку економіки, демографічні, соціальні та ін. Всі ці фактори діють у взаємній обумовленості, і дослідження їх дозволяє визначити тенденції розвитку пенсійного забезпечення і передумови формування нової системи, яка відповідає цьому етапові розвитку нашої країни.

Діяльність фонду має важливе значення, оскільки в нашій країні на обліку в органах Пенсійного фонду України станом на 01 квітня 2019 року перебувало 11,4 млн пенсіонерів. Система формування, накопичення та використання коштів, необхідних для забезпечення достатніх і безперебійних пенсійних платежів, є складною, а в процесі проведення пенсійної реформи ще більше ускладнюється.

Згідно зі ст. 72 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» до основних джерел формування коштів Пенсійного фонду можна віднести:

1) надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у розмірах, визначених законом, крім частини страхових внесків, що спрямовується до накопичувальної системи пенсійного страхування;

2) інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;

3) кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду;

3-1) кошти, сплачені виконавчій дирекції Пенсійного фонду за надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду та послуг недержавним пенсійним фондам – суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення;

4) суми від фінансових санкцій та пені, застосованих відповідно до чинного законодавства до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення;

5) благодійні внески юридичних та фізичних осіб;

6) добровільні внески;

7) інші надходження відповідно до законодавства.

З метою фінансування витрат до ПФУ мобілізуються власні та передані доходи. Власні доходи – це надходження до ПФУ у формі обов'язкових та добровільних (благодійних) внесків підприємств, установ та громадян, доходи від інвестування та надходження у вигляді фінансових санкцій, регресивні надходження, доходи від інвестування резерву коштів, доходи за використання тимчасово вільних коштів ПФУ.

Переважну частину доходів фонду утворюють власні доходи, що становлять практично 90 % від обсягу всіх надходжень. У структурі власних надходжень понад 80 % припадає на обов'язкові внески суб'єктів підприємницької діяльності. Це встановлені Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» відрахування підприємств, бюджетних та громадських установ та фізичних осіб до ПФУ. Їх величина залежить від суми витрат на оплату праці, що виплачується працівникам (основна і додаткова зарплата, компенсаційні виплати).

Обов'язкові внески громадян – це відрахування від заробітної плати працівників, що залучаються суб'єктами підприємницької діяльності, а також осіб, які працюють на умовах трудового договору. Залежно від суми заробітної плати громадян відрахування до ПФУ становлять 3,6 %.

Аналізуючи джерела надходжень до ПФУ, зазначимо, що найбільшу частку в структурі доходів займають внески від підприємств та працівників, які прямо залежать від доходів населення, а також від розміру заробітної плати. Інший позитивний фактор – запровадження обов'язкової щомісячної сплати єдиного соціального внеску фізичними особами-підприємцями, що перебувають на спрощеній системі оподаткування.

До основних напрямів використання коштів Пенсійного фонду відносять:

1) виплату пенсій;

2) надання соціальних послуг;

3) фінансування адміністративних витрат, пов'язаних із виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду;

4) оплату послуг з виплати та доставки пенсій;

5) формування резерву коштів Пенсійного фонду.

Забороняється використання коштів Пенсійного фонду на цілі, не передбачені чинним законодавством.

Поряд зі зростанням доходів ПФУ збільшуються видатки у результаті підвищення розмірів пенсійних виплат та збільшення кількості пенсіонерів, що призводить до дефіциту бюджету.

Для підвищення ефективності формування прогнозних планів та знаходження додаткових резервів збільшення дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України необхідно, зокрема:

1) виявляти боржників за рахунок обліку регресійних доходів;

2) розміщувати тимчасово вільні кошти ПФУ на депозитних рахунках у банках зі значним ступенем надійності;

3) збалансувати статті доходів та видатків;

4) здійснювати аналітичне прогнозування та правильність планування кошторисів.

6.4. Перелік послуг Пенсійного фонду України

Органи Пенсійного фонду України надають широкий спектр послуг, які можна групувати за різними ознаками.

І. Інформаційно-довідкові послуги:

1) надання довідкової інформації (номери телефонів, адреси органів Пенсійного фонду, режим роботи, порядок звернень тощо);

2) попередній запис на прийом;

3) надання переліку документів, необхідних для одержання послуги;

4) надання консультацій, роз'яснень щодо особливостей застосування законодавства в сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

5) приймання документів для проведення попередньої оцінки права особи на призначення пенсії, її перерахунок;

6) проведення реєстрації громадян, підприємств та організацій на Вебпорталі електронних послуг Пенсійного фонду України;

7) надання інформації про персональні дані, що містяться в Реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;

8) надання інформації та результатів розгляду звернень громадян відповідно до Закону України «Про звернення громадян».

ІІ. Послуги з видачі документів:

1) прийом замовлень на виготовлення довідок/виписок про розмір виплаченої пенсії, про перебування/не перебування на обліку, про страховий стаж та заробітну плату отримувача пенсії;

2) видача виготовлених довідок, оригіналів трудових книжок;

3) видача довідок з Реєстру застрахованих осіб;

4) прийом заяв щодо видачі довідки про наявний страховий стаж для призначення тимчасової державної соціальної допомоги відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1098;

5) видача довідок про розмір пенсії для надання до компетентних установ іноземних держав;

6) видача пенсійного посвідчення.

ІІІ. Послуги пенсійного забезпечення:

1) прийом заяви та документів для призначення пенсій;

2) прийом заяви та документів для перерахунку пенсій;

3) прийом заяви та документів для призначення та виплати пенсій за двосторонніми міжнародними угодами у галузі соціального забезпечення;

4) прийом заяви та документів для призначення пенсій за особливі заслуги перед Україною;

5) прийняття заяв на запит пенсійної справи за фактичним/новим місцем проживання;

6) прийом заяв про надання допомоги у витребуванні документів, необхідних для призначення пенсії;

7) попередній розгляд документів для визначення права на пенсію;

8) прийом заяви та документів для перерахунку пенсій у зв'язку з виникненням права на підвищення пенсії, отримання надбавок до пенсії та додаткової пенсії;

9) прийом заяви та документів для поновлення виплати раніше призначеної пенсії;

10) прийом документів для оформлення виплати допомоги на поховання;

11) прийом документів для виплати недоотриманої пенсії у зв'язку зі смертю пенсіонера;

12) прийом заяви на продовження виплати пенсії по довіреності;

13) прийом заяви на зміну способу виплати пенсій;

14) прийом документів для оформлення виплати пенсії у разі виїзду за кордон на постійне місце проживання;

15) прийом заяв щодо розгляду на комісії з питань підтвердження періоду роботи за вислугою років та у шкідливих умовах необхідного для призначення пенсії на пільгових умовах;

16) прийом документів про зміну особистих даних у зв'язку зі зміною прізвища, паспортних даних та ідентифікаційного коду.

Під час здійснення прийому та обслуговування особа, що звернулась до органів Пенсійного фонду, надає інформацію про себе (прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, місце проживання). У разі звернення про надання персональних даних,

які обробляються Пенсійним фондом України, або подання заяв особа, що звертається до органів Пенсійного фонду, надає документи, що посвідчують особу, а у разі звернення за отриманням такої інформації про інших осіб чи подання заяв від імені інших осіб - додатково надає відповідні документи, що підтверджують її повноваження.

Заяви, що подаються пенсіонером особисто:

1) про переведення з одного виду пенсії на інший;

2) про перерахунок пенсії;

3) про виплату пенсії у зв'язку з виїздом на постійне місце проживання за кордон;

4) поновлення виплати пенсії;

5) про припинення перерахування пенсії на банківський рахунок та отримання пенсії за місцем фактичного проживання;

6) про виплату частини пенсії на непрацездатних членів сім'ї особи, яка перебуває на повному державному утриманні;

7) про виплату пенсії за довіреністю, термін дії якої більше одного року, через кожний рік дії такої довіреності, подається пенсіонером особисто або його законним представником до органу, що призначає пенсію, за місцем перебування на обліку як одержувача пенсії;

8) на запит пенсійної справи за новим місцем проживання подається пенсіонером особисто до органу, що призначає пенсію, за новим місцем проживання (реєстрації).

Крім того, особи, що звертаються до органів Пенсійного фонду, мають право:

– звертатися до органів Пенсійного фонду особисто або через представника, повноваження якого оформлено у встановленому законом порядку;

– одержати відповідь про результати розгляду звернення в обраний ними спосіб (усно, в письмовій та/або електронній формі, шляхом смс-повідомлення);

– ознайомлюватись з матеріалами пенсійної справи, отримувати виписку з розпорядження про призначення (перерахунок) пенсії, про періоди страхового стажу та заробітної плати, яка врахована при розрахунку пенсії, копії документів, які знаходяться в пенсійній справі;

– безоплатно отримувати інформацію про особу, що обробляється Пенсійним фондом;

– отримувати консультації та роз'яснення щодо застосування законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, пенсійне забезпечення, у тому числі щодо прав та обов'язків платника єдиного внеску та застрахованої особи;

– інші права, визначені чинним законодавством.

Отримати послуги спеціалістів Пенсійного фонду можливо також під час виїзних прийомів громадян, які проводяться за необхідності за ініціативою органу Пенсійного фонду або осіб за місцем їх проживання чи місцем роботи за попереднім графіком.

Перелік послуг, які надаються органами Пенсійного фонду в електронній формі з використанням технологій віддаленого доступу (вебтехнологій) та автоматизованої передачі і обробки інформації:

1) реєстрація користувачів електронних послуг на вебпорталі;

2) доступ до розміщеної на вебпорталі інформації;

3) доступ для користувача електронної послуги до інформації про стан відомостей про застраховану особу, пенсійних виплат, стан відомостей реєстру застрахованих осіб Державного реєстру, стан взаєморозрахунків за зобов'язаннями платника (за умови підтвердження ідентифікації особи, що одержує доступ, шляхом реєстрації особи в базі даних вебпорталу);

4) замовлення та отримання в електронному вигляді довідок та/або витягу з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру з використанням перевірочних кодів (для користувачів, які зареєстровані на вебпорталі та ідентифіковані за допомогою електронного цифрового підпису);

5) замовлення послуги інформування за допомогою смс-повідомлення;

6) заповнення бланків заяви, скарги, пропозиції, запиту в електронній формі;

7) перегляд стану розгляду заяв, скарг, пропозицій, запитів, поданих в електронній формі;

8) подання запитів для підготовки в паперовій формі довідок, інших документів, які заявник одержує під час особистого звернення до органів Пенсійного фонду;

9) попереднього запису на прийом в органі Пенсійного фонду;

10) одержання іншої необхідної довідкової інформації (місцезнаходження, телефони органів Пенсійного фонду, новини тощо).

Смс-інформування включає в себе набір стандартних повідомлень щодо призначення, перерахунку, припинення або поновлення виплати пенсії, а також про накопичений страховий стаж та відповідно сплату страхових внесків роботодавцями. Сервіс орієнтований як на пенсіонерів, так і на громадян, які не досягли пенсійного віку. Варто зазначити, що сервіс є абсолютно безкоштовним і може бути корисний кожному.

По-перше, можливо оперативно отримувати інформацію про всі зміни, які відбуваються в пенсійній справі, по-друге, що є не менш важливо, для кожного працюючого – це інструмент контролю за своїм роботодавцем. Адже щомісяця застрахована особа буде отримувати повідомлення про зарахований страховий стаж, який необхідний для призначення пенсії.

Для отримання смс-повідомлень від Пенсійного фонду необхідно надати згоду одним із доступних способів або через вебпортал електронних послуг ПФУ з допомогою електронного цифрового підпису, де в особистому кабінеті заповнюються відповідні поля, або через особисте звернення до сервісних центрів органів Пенсійного фонду та заповнення заяви встановленого зразку.

Для зручності відеоінструкцію з налаштування сервісу смс-інформування можна переглянути на вебпорталі Пенсійного фонду України (www.pfu.gov.ua) в розділі «Новини». Електронні послуги можуть надаватися через агентські пункти після ідентифікації особи засобами вебпорталу.

При цьому слід враховувати, що під час дистанційного обслуговування осіб інформація з обмеженим доступом, включаючи відомості з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру, електронної пенсійної справи або інші повідомлені особою відомості для призначення, перерахунку пенсії, поновлення виплати раніше призначеної пенсії, переведення з одного виду пенсії на інший, інформація про місце проживання, номер облікової картки застрахованої особи особою, яка здійснює опрацювання (розгляд) звернення, не наводиться.

Крім того, стрімко розширюється мережа надання пенсійних послуг – на рівні територіальних громад, у ЦНАпах, агентських пунктах тощо.

Питання для самоконтролю

Перелік питань до самостійної роботи

1. Нормативно-правове забезпечення діяльності Пенсійного фонду України.
2. Сучасний стан Пенсійної системи України.
3. Вплив демографічних проблем на бюджет ПФУ.
4. Проблеми та перспективи запровадження накопичувального рівня системи пенсійного забезпечення.

Індивідуальне завдання
(підготовка реферативних повідомлень)

1. Світовий досвід реформування пенсійної системи.
2. Виклики для Пенсійного фонду України: стан та перспективи подолання.

ТЕМА 7
ФОНД ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

7.1. Принципи та види загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

7.2. Сутність, права та обов'язки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

7.3. Джерела формування та напрями використання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

7.4. Вплив Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на соціально-економічні процеси в державі.

Основні терміни і поняття: *безробіття, благодійні внески, страхові внески, субсидія, трудовий договір, соціальне навантаження, соціальне страхування, фінансування програм, державні гарантії, застраховані особи, наймані працівники, страхувальник, страховик, соціальні заходи, соціальний захист, соціальні послуги, допомога під час вагітності, допомога на поховання.*

7.1. Принципи та види загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг.

Кожна працююча людина має подбати про свій захист від тих негативних соціальних наслідків, що супроводжують структурну перебудову економіки, приватизацію підприємств, упровадження нових форм організації виробництва і праці.

Досягненню цієї мети найбільше відповідає, як свідчить і міжнародний досвід, солідарна самозабезпечувальна система обов'язкового соціального страхування на випадок безробіття, яка спроможна забезпечити ефективний соціальний захист. Саме така модель і дає можливість уникнути зрівнялівки, утриманських настроїв, не послаблювати дієвості мотивів і стимулів до праці, передбачає залежність отримання допомоги із безробіття від вкладу застрахованої особи, а саме від сплати страхових внесків та наявності страхового стажу.

Принципи страхування на випадок безробіття в Україні представлені в таблиці 7.1.

Таблиця 7.1

Принципи страхування на випадок безробіття в Україні

1.	Надання державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав
2.	Обов'язковості страхування на випадок безробіття усіх працюючих на умовах трудового договору (контракту) та на інших підставах, передбачених законодавством про працю, за цивільно-правовим договором, військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової служби), осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, фізичних осіб – підприємців, а також добровільності такого страхування громадянами України, які працюють за межами України, членами особистого селянського та фермерського господарства, якщо вони не є найманими працівниками
3.	Цільового використання коштів страхування на випадок безробіття
4.	Солідарності та субсидування
5.	Обов'язковості фінансування Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття витрат, пов'язаних з наданням матеріального забезпечення у випадку безробіття та соціальних послуг
6.	Паритетності в управлінні страхуванням на випадок безробіття держави, представників застрахованих осіб та роботодавців
7.	Диференціації розмірів виплати допомоги у зв'язку з безробіттям залежно від страхового стажу та тривалості безробіття
8.	Законодавчого визначення умов і порядку здійснення страхування на випадок безробіття

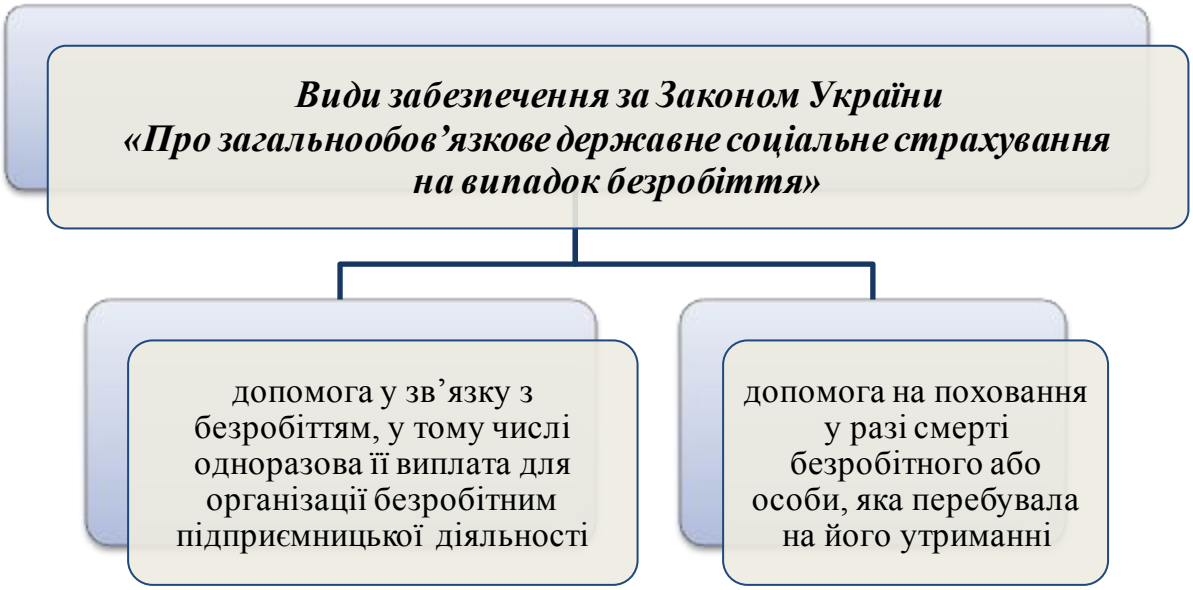

Рис. 7.1. Види забезпечення за Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»

Видами соціальних послуг за Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та Законом України «Про зайнятість населення» (рис. 7.2.) є:

– професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях;

– профорієнтація;

– пошук відповідної роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

– надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян, зазначених у частині першій статті 14 Закону України «Про зайнятість населення», компенсації відповідно до статті 26 Закону України «Про зайнятість населення»;

– надання роботодавцям – суб'єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних, компенсації відповідно до статті 27 Закону України «Про зайнятість населення»;

– надання громадянам, віком старше 45 років, страховий стаж яких становить не менше 15 років, ваучера для підтримання їх конкурентоспроможності шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності. Інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

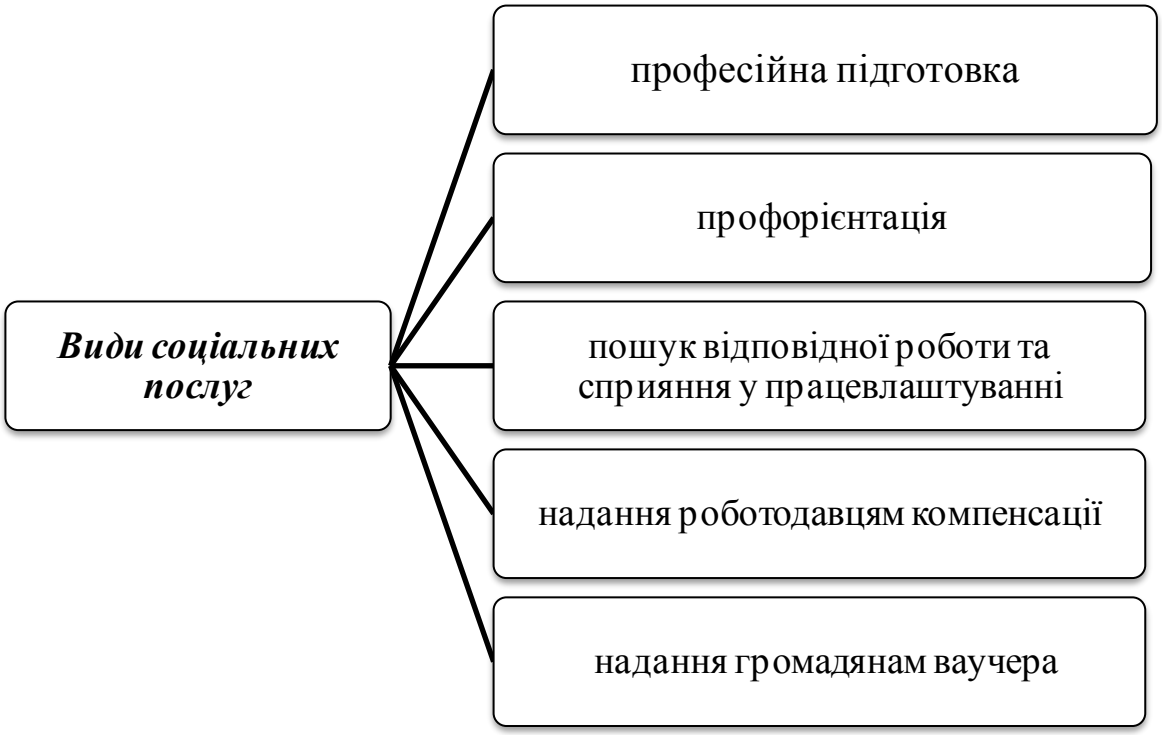

Рис. 7.2. Види соціальних послуг

Для управління соціальним страхуванням на випадок безробіття, збору та акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, здійснення виплат матеріального забезпечення та надання соціальних послуг запроваджена система загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, почав функціонувати Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (ФСС ВБ).

7.2. Сутність, права та обов'язки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (далі – Фонд) створюється для управління страхуванням на випадок безробіття, акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплати забезпечення та надання соціальних послуг, здійснення інших функцій згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» і статутом Фонду.

Фонд є цільовим централізованим страховим фондом, некомерційною самоврядною організацією. Держава є гарантом забезпечення застрахованих осіб та надання їм відповідних соціальних послуг Фондом.

Діяльність Фонду регулюється Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законом України «Про зайнятість населення», Законом України *«Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття*, іншими законами у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування та статутом Фонду, який затверджується правлінням Фонду.

Державна служба зайнятості є виконавчою дирекцією Фонду. Кошти Фонду не включаються до складу Державного бюджету України. Усі застраховані особи є членами Фонду.

Фонд відповідно до закону має право:

– користуватися в установленому порядку відомостями Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, необхідними для забезпечення виконання покладених на нього функцій;

– перевіряти достовірність відомостей, поданих роботодавцем для отримання коштів Фонду, дотримання порядку використання роботодавцем виділених йому коштів Фонду та зупиняти виплати з Фонду в разі відмови або перешкоджання з боку роботодавця у проведенні перевірки, виявлення фактів подання ним Фонду недостовірних відомостей або порушення порядку використання роботодавцем коштів Фонду;

– отримувати необхідні пояснення (зокрема в письмовій формі) з питань, що виникають під час перевірки;

– стягувати фінансові санкції та адміністративні штрафи, передбачені Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;

– стягувати відповідно до закону кошти Фонду, виплачені особам, зареєстрованим як безробітні, у вигляді матеріального забезпечення на випадок безробіття та витрачені на надання соціальних послуг безробітним у разі встановлення факту їх отримання на підставі недостовірних відомостей, поданих особою;

– стягувати з роботодавця суму страхових коштів та вартість соціальних послуг, наданих безробітному в разі поновлення його на роботі за рішенням суду, а також незаконно виплачені безробітному суми матеріального забезпечення в разі неповідомлення роботодавцем Фонду про прийняття його на роботу;

– вимагати від керівників та інших посадових осіб підприємств, установ і організацій, а також від фізичних осіб усунення виявлених фактів порушення законодавства про страхування на випадок безробіття.

Фонд зобов'язаний:

– виплачувати забезпечення та надавати соціальні послуги, передбачені Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;

– вживати заходів до раціонального використання коштів і забезпечення фінансової стабільності Фонду;

– контролювати правильність витрат за страхуванням на випадок безробіття, передбачених законодавством та іншими нормативно-правовими актами з питань страхування на випадок безробіття, правильність призначення роботодавцем та виплати застрахованим особам допомоги у зв'язку з частковим безробіттям;

– щорічно складати звіт про результати своєї діяльності та подавати його Кабінету Міністрів України;

– інформувати застрахованих осіб про результати своєї роботи через засоби масової інформації.

Фонд несе відповідальність відповідно до законодавства України за шкоду, заподіяну особам внаслідок несвоєчасного або неповного надання забезпечення, передбаченого цим Законом.

7.3. Джерела формування та напрями використання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Будь-який фонд за своєю економічною сутністю складається з доходів та витрат. Джерела формування та напрями використання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття визначаються законодавством України.

Джерелами формування коштів Фонду (рис. 7.3.) є:

1) страхові внески страхувальників;

2) суми фінансових санкцій, застосованих відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та Закону України «Про зайнятість населення», інших законів до підприємств, установ, організацій та фізичних осіб – підприємців за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів Фонду, недотримання законодавства про зайнятість населення, а також суми адміністративних штрафів, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за такі порушення;

3) кошти державного бюджету, що спрямовуються до Фонду у випадках, установлених законом;

4) доходи від розміщення тимчасово вільних коштів, зокрема резерву коштів Фонду;

5) благодійні внески підприємств, установ, організацій;

6) інші надходження відповідно до законодавства України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 06.07.2016 № 414 «Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2016 рік» затверджено бюджет та рекомендовано правлінню Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття вжити заходів до економного та раціонального використання коштів, передбачених на утримання Фонду (таблиця 4.1)[43].

[43] Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2019 рік // Кабінет Міністрів України; Постанова, Бюджет від 16.01.2019 № 17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17-2019-%D0%BF

Рис. 7.3. Джерела формування коштів Фонду

Напрями використання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття представлені на рисунку 7.4.:

Рис. 7.4. Напрями використання Коштів бюджету Фонду

Кошти бюджету Фонду використовуються на:

1) виплату забезпечення та надання соціальних послуг, передбачених статтею 7 та фінансування заходів, передбачених статтею 71 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;

2) здійснення заходів відповідно до Закону України «Про зайнятість населення»;

3) відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію осіб, зазначених у частині другій статті 20 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;

4) фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, матеріальне та соціально-побутове забезпечення його працівників; організацію роботи правління Фонду, розвиток та функціонування Єдиної інформаційно-аналітичної системи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції;

5) формування резерву коштів Фонду.

Видатки бюджету Фонду щодо забезпечення виплати допомоги у зв'язку з безробіттям є *захищеними*. Фінансування цих видатків проводиться у першочерговому порядку.

До коштів страхування на випадок безробіття застосовується казначейське обслуговування у порядку, передбаченому для обслуговування Державного бюджету України. З метою забезпечення фінансової стабільності Фонду формується резерв коштів. Порядок формування та використання резерву коштів Фонду встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Таблиця 7.2

Бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2019 рік (тис. гривень)

Стаття витрат	Сума
Залишок коштів на початок року	1 958 951,5
Доходи поточного року - усього:	12 765 691,1
з них:	
– страхові внески	12 644 761,3
– інші надходження	119 287,1
кошти державного бюджету - усього:	1 642,7
з них:	
– на соціальний захист працівників, що вивільняються у зв'язку з виведенням з експлуатації Чорнобильської АЕС	842,7
– на компенсацію роботодавцю частини фактичних витрат, пов'язаних із сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	800
Усього доходів (разом із залишком коштів на початок року)	14 724 642,6
Усього видатків:	13 535 172
з них:	
– матеріальне забезпечення на випадок безробіття	9 661 478
– соціальні послуги та заходи сприяння зайнятості, профілактика настання страхових випадків, допомога по частковому безробіттю	702 357,7
– інформаційно-аналітичні системи державної служби зайнятості	60 998,8
– відшкодування Пенсійному фонду України витрат на виплату достроково призначеної пенсії*	15
– утримання та забезпечення діяльності державної служби зайнятості, Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості, управління Фондом	3 110 322,5
Залишок коштів (з урахуванням необхідності забезпечення резерву)	1 189 470,6
у тому числі резерв Фонду	545 680,5

Кошти, що надходять на страхування на випадок безробіття від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, повинні забезпечувати:

1) виплату застрахованим особам забезпечення та надання соціальних послуг, передбачених статтею 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;

2) створення резерву коштів Фонду у розмірі суми, необхідної для виплати допомоги у зв'язку з безробіттям у розрахунку не менш ніж на п'ять календарних днів;

3) покриття витрат Фонду у зв'язку із:

– відшкодуванням Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію;

– фінансуванням витрат на утримання та забезпечення діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління, матеріальне та соціально-побутове забезпечення її працівників; організацію роботи правління Фонду, розвиток та функціонування Єдиної інформаційно-аналітичної системи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції.

На порядок використання Фондом коштів, що надходять від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, бюджетне законодавство не поширюється.

На відносини у сфері здійснення контролю за своєчасністю подання та достовірністю поданих роботодавцем відомостей щодо отримання коштів Фонду та дотримання порядку їх використання не поширюється дія Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

7.4. Вплив Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на соціально-економічні процеси в державі

Фінансування соціальних заходів, крім бюджетів усіх рівнів, проводять також і позабюджетні соціальні фонди, незалежні від регіональних і місцевих бюджетів. Ефективне державне управління фондами значно впливає на розвиток соціальної сфери. Система загальнообов'язкового державного соціального страхування є складною щодо адміністрування страхових внесків, обтяжливою для підприємств та неефективною з огляду на адміністративні витрати для забезпечення функціонування чотирьох фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Основним призначенням державних цільових фондів є забезпечення соціального захисту населення шляхом виплат пенсій, субсидій, фінансування інфраструктури, а також фінансування природоохоронних заходів та сприяння розвиткові національного виробника шляхом розміщення мобілізованих до фондів ресурсів у національну економіку (зокрема шляхом фінансування, кредитування, надання субсидій).

Формування та реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення забезпечують у межах своїх повноважень Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері соціальної політики, інші центральні органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим та Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення є центральний орган виконавчої влади у сфері соціальної політики.

З метою реалізації державної політики зайнятості Кабінет Міністрів України розробляє і затверджує основні напрями реалізації державної політики у сфері зайнятості населення на середньостроковий період, у яких визначаються шляхи та способи вирішення проблем зайнятості населення і передбачаються заходи з

консолідації зусиль усіх сторін соціального діалогу, спрямованих на регулювання процесів, що відбуваються на ринку праці, для підвищення рівня зайнятості населення.

Основні напрями реалізації державної політики у сфері зайнятості населення розробляються на підставі основних прогнозних параметрів соціально-економічного розвитку України, державних, галузевих та регіональних програм у частині їх впливу на сферу зайнятості населення, на розвиток трудового потенціалу з визначенням механізму їх реалізації.

Координацію і контроль за виконанням основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення здійснює центральний орган виконавчої влади у сфері соціальної політики за участі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції.

Відповідальність за виконання основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення покладається на міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Раду Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міські державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

Джерелом інформації діяльності Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття є адміністративні дані Державної служби зайнятості, а також Державної служби статистики України.

Фінансування заходів щодо реалізації державної політики у сфері зайнятості населення здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, Фонду соціального захисту інвалідів, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та інших джерел відповідно до законодавства.

Фінансування діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення і трудової міграції та виконання ним функцій, передбачених Законом України «Про зайнятість населення»[44] та Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на

[44] Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI // Законодавство України. URL:: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5067-17

випадок безробіття», здійснюється за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Основними завданнями центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, його територіальних органів є (рис 7.5.):

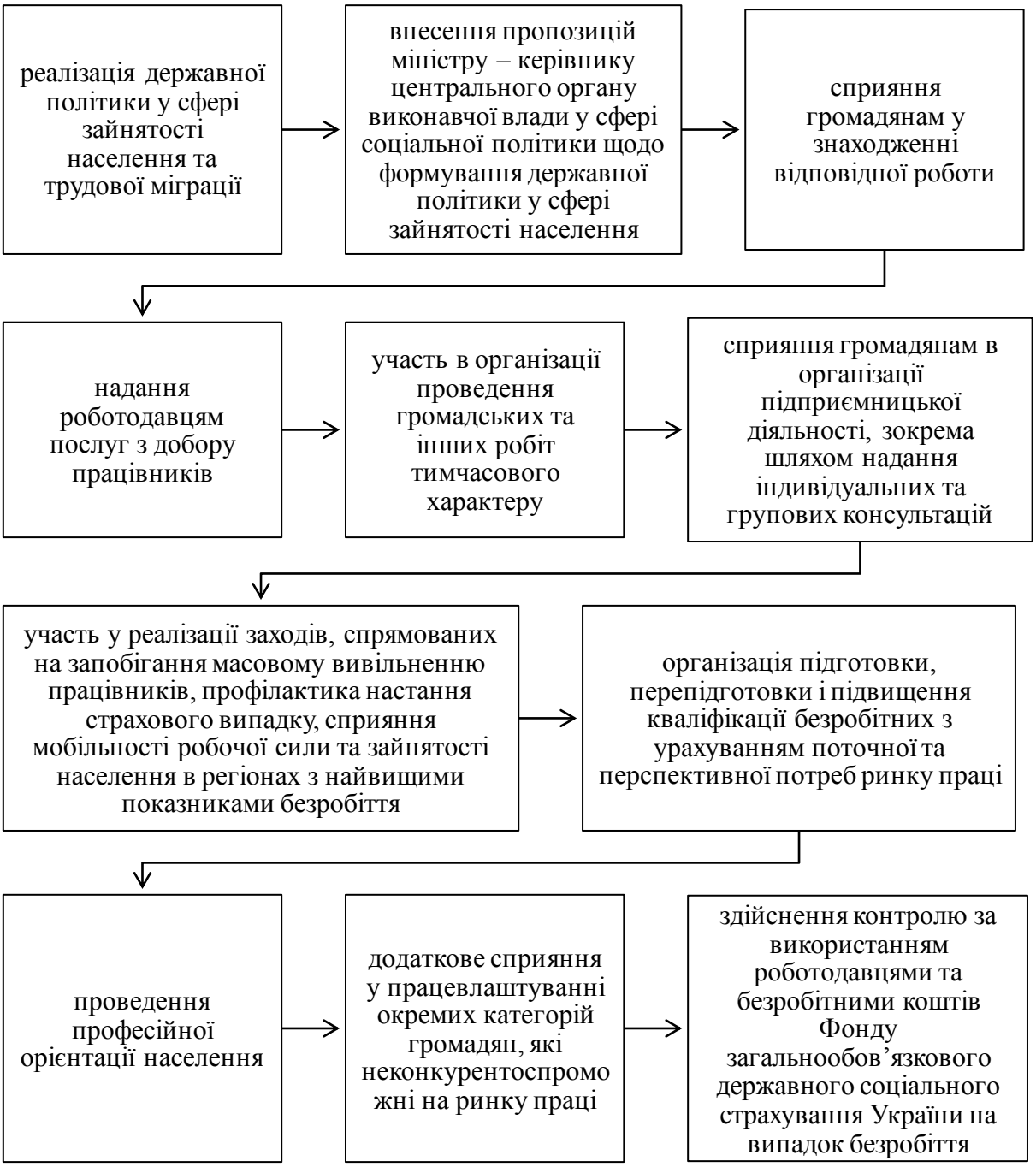

Рис. 7.5. Основні завдання центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, його територіальних органів

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, його територіальні органи відповідно до покладених на них завдань:

1) здійснюють управління та оперативне розпорядження фінансовими ресурсами Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у межах затвердженого бюджету Фонду відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», управління майном;

2) забезпечують функціонування Єдиної інформаційно-аналітичної системи, зокрема, формують базу даних про вільні робочі місця (посади) на підставі інформації, що надійшла від роботодавців та суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні;

3) ведуть облік осіб, які звертаються за сприянням у працевлаштуванні, та наданих їм послуг;

4) здійснюють реєстрацію безробітних, ведуть облік наданих їм послуг;

5) організовують професійне навчання зареєстрованих безробітних з урахуванням поточної та перспективної потреб ринку праці;

6) організовують роботу з підтвердження професійної кваліфікації за результатами неформального професійного навчання за робітничими професіями;

7) інформують населення, органи виконавчої влади та навчальні заклади про попит та пропонування робочої сили на ринку праці, права та гарантії у сфері зайнятості населення та у разі настання безробіття;

8) здійснюють в установленому законодавством порядку збирання, опрацювання, подання та поширення адміністративних даних про попит та пропонування робочої сили на ринку праці, надання соціальних послуг населенню та роботодавцям;

9) аналізують показники попиту та пропонування робочої сили і вносять центральному органу виконавчої влади у сфері соціальної політики пропозиції щодо прогнозування розвитку ринку праці;

10) беруть участь у розробленні основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення на середньо-

строковий період, територіальних програм зайнятості населення та їх виконанні;

11) сприяють працевлаштуванню безробітних на підприємствах, що залучаються до реалізації державних цільових програм та інфраструктурних проєктів, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

12) взаємодіють з роботодавцями з питань визначення поточної та перспективної потреби в робочій силі, професійного навчання населення та укомплектування вільних робочих місць;

13) ведуть перелік суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні;

14) здійснюють обмін інформацією з Пенсійним фондом України для забезпечення виконання вимог Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;

15) беруть участь у проведенні наукових досліджень з питань зайнятості населення, функціонування ринку праці та соціального захисту населення від безробіття, вивчають міжнародний досвід з метою запровадження інноваційних форм сприяння зайнятості населення, виступають замовником наукових робіт, досліджень і методичного забезпечення;

16) беруть участь у здійсненні міжнародного співробітництва для вирішення проблем зайнятості населення, соціального захисту громадян від безробіття та трудової міграції;

17) видають роботодавцям дозволи на застосування праці іноземців та осіб без громадянства з веденням обліку таких дозволів;

18) проводять розслідування страхових випадків та обґрунтованості виплати матеріального забезпечення у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері соціальної політики, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, та Пенсійним фондом України. Таке розслідування здійснюється шляхом порівнювання даних, зазначених у документах страхувальника, з базою даних центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, та Пенсійного фонду України, а у разі потреби – шляхом проведення виїзних планових та позапланових перевірок страхувальників;

19) здійснюють контроль за використанням коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, застосовують в установленому законодавством порядку фінансові санкції та накладають адміністративні штрафи;

20) надають безоплатно підприємствам, установам та організаціям незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, фізичним особам, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством про працю, консультації з питань працевлаштування інвалідів;

21) забезпечують надання соціальних послуг та виплату матеріального забезпечення відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»[45].

З 1 січня 2001 року у зв'язку з набранням чинності Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та створенням Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття функції виконавчої дирекції Фонду покладені на державну службу зайнятості. Управління Фондом здійснюється на паритетній основі представниками державної сторони, застрахованих осіб та роботодавців.

На сьогодні державна служба зайнятості є активним посередником на ринку праці між роботодавцями і шукачами роботи, вона на безоплатній основі надає послуги із пошуку належної роботи та підбору персоналу, послуги з державного соціального страхування на випадок безробіття, а також здійснює виплату матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою роботи. Завдання державної служби зайнятості на сучасному етапі розвитку зображено на рисунку 7.6.

Сьогодні державна служба зайнятості – це структура, яка об'єднує 25 регіональних центрів зайнятості, 95 базових та 429 філій регіональних центрів зайнятості по всій Україні. Всі відділення Служби працюють за єдиною схемою надання послуг. Клієнти

[45] Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012№ 5067-VI // Законодавство України. URL:: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5067-17

можуть звернутися до будь-якого центру зайнятості та отримати всі передбачені законодавством соціальні послуги, пов'язані з працевлаштуванням. У службі зайнятості створена уніфікована оперативна база вакансій, шукачів роботи та можливостей проходження професійного навчання по всій країні. Це дозволяє розширити зону пошуку роботи для безробітних не тільки в межах району чи області, а й держави в цілому[46].

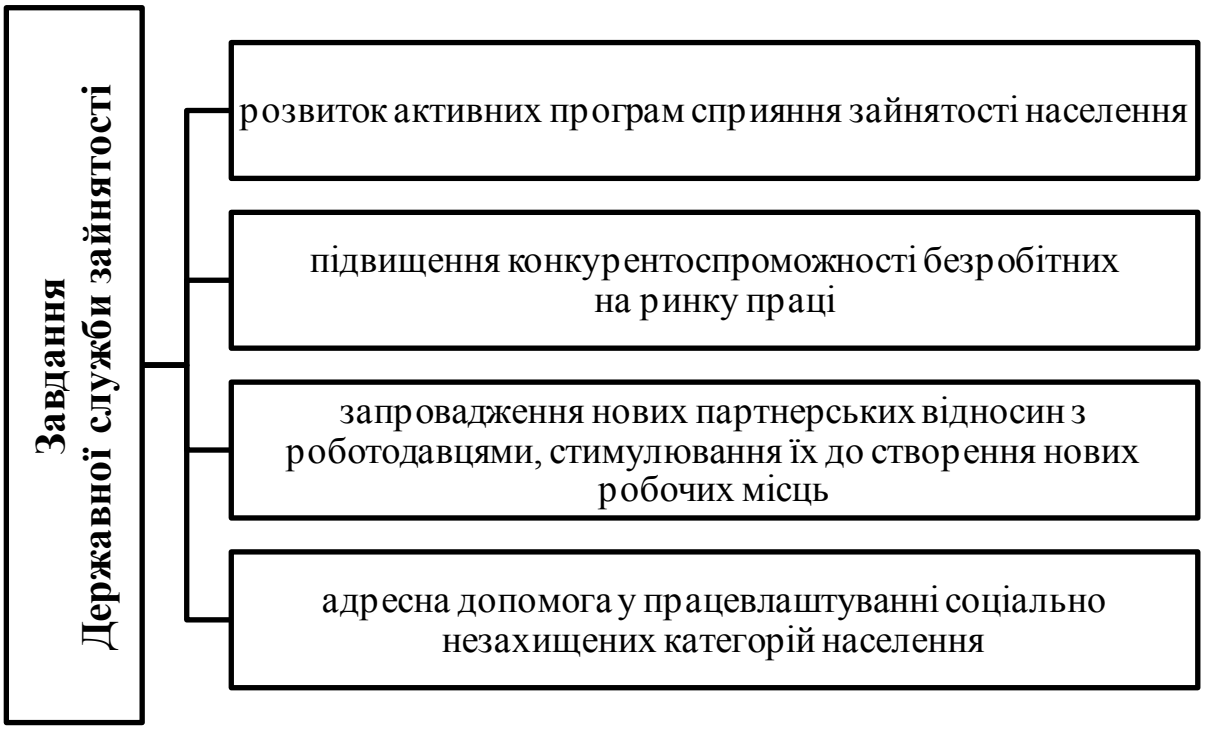

Рис. 7.6. Головні завдання Державної служби зайнятості на сучасному етапі

Реформування державної системи урядування у 2019 році стосувалося й Державної служби зайнятості, яку у липні 2019 року трансформували у Державний центр зайнятості[47].

В умовах сьогодення керівництво служби зайнятості змінює вектор надання послуг населенню. За словами очільниці Державного центру зайнятості вони вирішили «вийти на відкритий ринок, взяти участь у ярмарку вакансій Kyiv Post, щоб на рівних запропонувати актуальні вакансії та познайомити суспільство з

[46] Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/storinka/pro-sluzhbu

[47] Служба зайнятості – партнер з працевлаштування, а не соціальна каса чи місце для відпочинку. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2791927-olga-makogon-direktor-derzavnogo-centru-zajnatosti.html

нашими послугами. Відтепер ми будемо більш проактивні – розкриватимемо наші можливості роботодавцям та тим, хто шукає роботу, просуватимемо офіційну зайнятість»[48].

Проте, незважаючи на ситуацію на ринку праці, у 2019 році, порівняно з відповідними періодами минулих років, за даними Державного центру зайнятості, досягнуто позитивної динаміки результатів роботи державної служби зайнятості:

– зросла кількість зареєстрованих вакансій і рівень їх укомплектування;

– збільшилася кількість роботодавців, які співпрацювали з центрами зайнятості щодо підбору працівників;

– збільшилася кількість осіб, що за сприяння служби зайнятості отримали роботу, а також кількість осіб, залучених до оплачуваних громадських й інших робіт тимчасового характеру.

Питання для самоконтролю

Перелік питань до самостійної роботи

1. Нормативно-правове забезпечення діяльності соціального Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

2. Сучасний стан Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Індивідуальне завдання
(підготовка реферативних повідомлень)

1. Проблеми розвитку Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

2. Напрями удосконалення діяльності Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

3. Виклики сучасності у реформуванні системи забезпечення зайнятості населення.

[48] Служба зайнятості – партнер з працевлаштування, а не соціальна каса чи місце для відпочинку. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2791927-olga-makogon-direktor-derzavnogo-centru-zajnatosti.html

ТЕМА 8
ФОНД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

8.1. Історія створення Фонду соціального страхування.

8.2. Сутність та значення Фонду соціального страхування.

8.3. Джерела формування бюджету та напрями використання коштів Фонду соціального страхування.

8.4. Вплив Фонду соціального страхування на соціально-економічні процеси в державі.

Основні терміни і поняття: *благодійні внески, страхові внески, єдиний внесок, соціальне страхування фінансування програм, державні гарантії, застраховані особи, страхувальник, страховик, соціальний захист, соціальні послуги.*

8.1. Історія створення Фонду соціального страхування

Загалом історія створення інституту соціального захисту працюючих і, зокрема, соціального страхування, не така вже й давня. Вона нараховує трішки більше 100 років та бере свій початок з Німеччини, де протягом 1883–1889 років було прийнято низку законів про організацію державного соціального страхування робітників. Цей приклад досить швидко поширився спочатку в багатьох західних країнах, а потім і по всьому світі. Тепер майже повсюдно в тій чи іншій формі існує державна система соціального страхування. Природно, що тут, залежно від групи держав або окремої держави, спостерігається чимала різниця в можливостях соціального захисту.

Формування вітчизняної системи соціального страхування відбувалось протягом довгих років. Україні притаманний свій шлях розвитку соціального страхування. Перші страхові закони в Україні, яка була складовою частиною Російської імперії, появились на початку XX століття як захисна реакція урядових структур

на вимоги робітників створити гарантовані правила соціальної захищеності на виробництві. Уже в 1901 році законодавчим актом передбачалось призначення пенсій робітникам гірничих заводів і копалень за рахунок роботодавців, яких визнавали винними в пошкодженні здоров'я. І, як прямий наслідок організованих виступів і масових страйків робітників, 2 червня 1903 року введено «Правила о вознаграждении потерпевших вследствие несчастных случаев рабочих и служащих, а равно членов их семейств в предприятиях фабрично-заводской, горной и горнозаводской промышленности». Цей день став, так би мовити, днем народження державного соціального страхування.

У 1912 році були прийняті на державному рівні закони «Про забезпечення робітників на випадок захворювання», «Про страхування робітників від нещасних випадків на виробництві» і ряд інших. Були створені так звані лікарняні каси, пізніше їх стали називати страховими касами. Вони надавали робітникам два види допомоги: у випадку захворювання та при нещасному випадку. У зв'язку з тимчасовою непрацездатністю призначалась від половини до двох третин заробітку і виплачувалась лише з четвертого дня хвороби. Допомога у зв'язку з вагітністю і пологами видавалась протягом шести неділь робітницям, які пропрацювали на цьому підприємстві не менше трьох місяців.

Після 1917 року соціальне страхування в Україні розвивалось в єдиному руслі всіх республік Радянського Союзу. У перші роки після революції в умовах громадянської війни йшли пошуки більш ефективних форм соціального захисту трудівників. І, як наслідок, в 1918 році було прийняте положення про соціальне забезпечення працюючих, яке гарантувало забезпечення всіх найманих працівників незалежно від особливостей праці допомогою при тимчасовій втраті заробітку у зв'язку з хворобою, пологами і родами, каліцтвом. Починаючи з 1922 року виплата допомоги здійснювалася безпосередньо підприємствами в залік страхових внесків.

У 1929 році державне соціальне страхування мало єдиний цільовий бюджет. Разом з тим уже тоді в нормативних-правових актах підкреслювалось, що кошти державного соціального страхування є цільовими і використовувати їх на інші цілі недопустимо.

А з 1931 року за рахунок коштів державного соціального страхування фінансується санаторно-курортне лікування в спеціалізованих установах, санаторіях, пансіонатах, будинках відпочинку та дитячих оздоровчих таборах.

Переломним моментом в історії соціального страхування є передача його в управління профспілкам. Рішенням союзного уряду 23 червня 1933 року всі кошти соціального страхування, а також санаторії, будинки відпочинку та ряд інших установ були передані профспілкам.

Демократичні перетворення в суспільстві вимагали відповідних змін і в правових відносинах. В Україні на порядок дня постало питання про удосконалення системи соціального страхування. У лютому 1991 року Уряд України і профспілки (на той час Рада Федерації незалежних профспілок України) прийняли спільну постанову «Про управління соціальним страхуванням в Україні», відповідно до якої утворено Фонд соціального страхування Української РСР з відділеннями в областях і місті Києві.

При створенні Фонду ставилась головна мета – забезпечити фінансову самостійність та стабільність системи соціального страхування, використати накопичений досвід і не допустити руйнування механізму реалізації конституційного права громадян на соціальне страхування.

Мета була досягнута. Підтвердженням цього є те, що Фонд соціального страхування України, працюючи в екстремальних умовах, викликаними економічною кризою, стабільно забезпечував усі виплати допомог з соціального страхування, передбачені чинним законодавством.

Починаючи з 1994 року країни Європейського Союзу за програмою TACIS надавали допомогу Україні в побудові такої системи. Завдяки активній співпраці було розроблено проєкт Концепції соціального забезпечення населення та «Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Прийняття останніх у 1998 році визначило нові принципи страхування соціальних ризиків. У подальшому в розвиток Основ було розроблено пакет законів прямої дії.

Після запровадження в Україні загальнообов'язкового державного соціального страхування, відповідно до прийнятих законів «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (1999 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» (2001 р.) на тристоронній основі було утворено правління та наглядові ради з кожного виду страхування.

28 грудня 2014 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» № 77, яким у новій редакції викладено Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Зокрема, цим законом визначено об'єднати Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, створивши натомість Фонд соціального страхування України.

3 листопада 2015 року було прийнято Закон України № 736-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо забезпечення діяльності фондів соціального страхування у період реорганізації».

З 1 серпня 2017 року Фонд соціального страхування України повною мірою розпочав виконання усіх завдань і функцій, визначених законом[49].

[49] Історія виникнення і розвитку соціального страхування / Фонд соціального страхування в Україні. URL: http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/ uk/ publish/article/947780;jsessionid=C7B99BD21E241D6E3A24546B3D86B25A

8.2. Сутність та значення Фонду соціального страхування

Фонд соціального страхування – це державний позабюджетний цільовий фонд загальнообов'язкового соціального страхування України. Фонд є некомерційною, самоврядною організацією, що керується законодавством країни та власним Статутом.

Відповідно до законодавства України *Фонд соціального страхування України* є органом, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом[50].

С. Коваль зазначає, що в Україні діє чотири форми соціального страхування: пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності[51]. Щодо обов'язкового медичного страхування, то тут відбувається підготовка до впровадження у напрямі проведення медичної реформи.

За Фондом соціального страхування закріплені такі види соціального страхування:

1) у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;

2) від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (далі – страхування від нещасного випадку);

3) медичне.

---

[50] Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#n373

[51] Коваль С. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини // Світ фінансів. 2018. Вип. 2. С. 67–77.

Отже, Фонд соціального страхування є третім фондом системи загальнообов'язкового соціального страхування держави та регулює три із п'яти форм соціального страхування.

У своїй діяльності Фонд керується такими принципами соціального страхування:

1) законодавчого визначення умов і порядку здійснення соціального страхування;

2) обов'язковості страхування осіб відповідно до видів соціального страхування та можливості добровільності страхування у випадках, передбачених законом;

3) державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав;

4) обов'язковості фінансування Фондом витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг, в обсягах, що передбачені Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;

5) формування та використання страхових коштів на засадах солідарності та субсидування;

6) диференціації розміру виплати допомоги залежно від страхового стажу;

7) диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму та професійної захворюваності на кожному підприємстві;

8) економічної заінтересованості суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці;

9) цільового використання коштів соціального страхування;

10) відповідальності роботодавців та Фонду за реалізацію права застрахованої особи на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»[52].

Фонд соціального страхування не має права займатися іншою діяльністю, крім тієї, для якої його створено, а також використовувати свої кошти на цілі, не пов'язані з основною діяльністю.

[52] Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#n373

Оскільки Фонд соціального страхування є позабюджетним, то відповідно кошти Фонду не включаються до складу Державного бюджету України та використовуються тільки за цільовим призначенням. Проте, оскільки Фонд є державним, то до його коштів застосовується казначейська форма обслуговування в порядку, передбаченому для обслуговування Державного бюджету України.

Бюджет Фонду соціального страхування обов'язково затверджує Кабінет Міністрів України.

Управління Фондом здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців. Безпосереднє управління Фондом здійснюють його правління та виконавча дирекція.

8.3. Джерела формування бюджету та напрями використання коштів Фонду соціального страхування

Як і будь який фонд для провадження своєї діяльності та забезпечення виконання покладених на нього завдань Фонд соціального страхування України формує власний бюджет, який складається з доходів та витрат.

Найбільшу частку у доходах фонду складають страхові внески страхувальників та застрахованих осіб. Страхові внески страхувальниками та застрахованими особами сплачуються у формі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (єдиний внесок) – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування[53].

[53] Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України: від 08.07.2010 № 2464-VI // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#n194

Рис. 8.1. Джерела формування коштів Фонду соціального страхування

Розмір єдиного внеску для кожної категорії платників, визначених цим Законом, та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам страхові виплати і соціальні послуги, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків; створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам; покриття адміністративних витрат із забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Єдиний внесок не входить до системи оподаткування. Проте

його адмініструванням займається центральний органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику (ДФС, ДПС тощо).

Розрахунок розподілу єдиного внеску за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюється на підставі звітності про нарахування єдиного внеску за результатами попереднього року.

Напрями використання коштів фонду характеризують його діяльність.

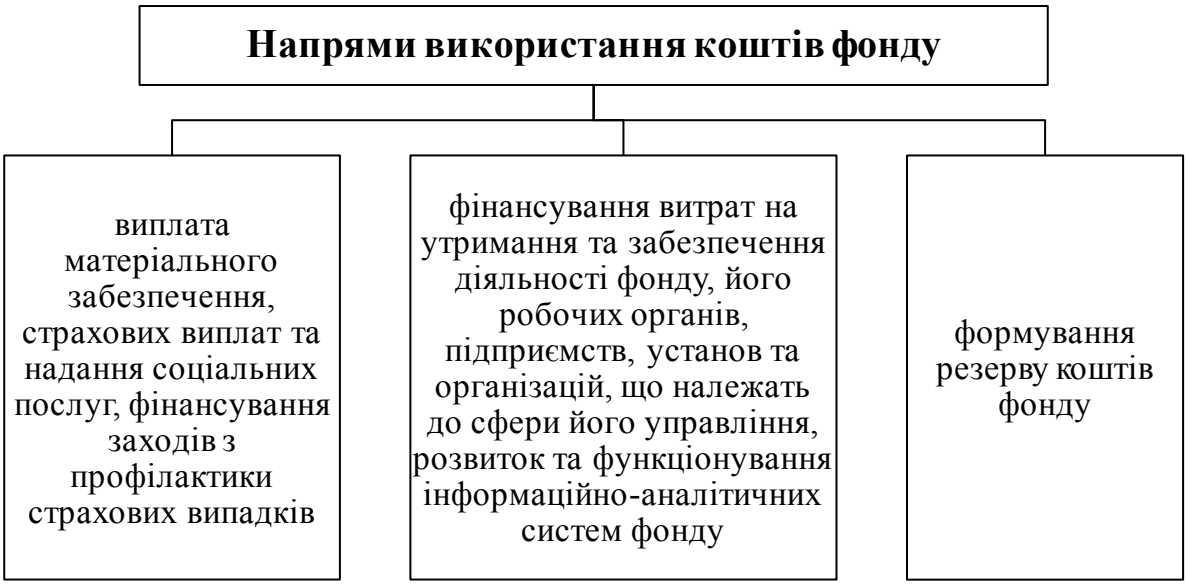

Рис. 8.1. Напрями використання коштів Фонду соціального страхування[54]

Найбільша частина коштів фонду спрямовується на матеріальне забезпечення, соціальні послуги, страхові виплати застрахованим особам.

Формування резерву коштів фонду передбачено законодавством з метою забезпечення фінансової стабільності. Порядок формування та використання резерву коштів затверджується правлінням Фонду.

[54] Фонд соціального страхування в Україні. URL: http://www.fssu.gov.ua/

8.4. Вплив Фонду соціального страхування на соціально-економічні процеси в державі

Фонд соціального страхування є важливою складовою системи загальнодержавного обов'язкового соціального страхування. Після проведення реорганізації двох фондів та об'єднання їх в один важливо не втратити можливість активного переформатування усієї системи, а не лише одного-двох фондів.

Вплив фонду на соціально-економічні процеси проявляється через функції та завдання, що він виконує.

Основними завданнями фонду та його робочих органів є:

1) реалізація державної політики у сферах соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, медичного страхування;

2) надання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг відповідно до цього Закону;

3) профілактика нещасних випадків;

5) здійснення перевірки обґрунтованості видачі та продовження листків непрацездатності застрахованим особам, у тому числі на підставі інформації з електронного реєстру листків непрацездатності;

6) здійснення контролю за використанням роботодавцями та застрахованими особами коштів фонду;

7) аналіз та прогнозування надходження коштів від сплати єдиного внеску[55].

Фонд соціального страхування відповідно до покладених на нього завдань:

1) здійснюють управління та оперативне розпорядження фінансовими ресурсами фонду в межах бюджету фонду, затвердженого Кабінетом Міністрів України, управління майном;

2) проводять розслідування страхових випадків та обґрунтованості виплати матеріального забезпечення, страхових виплат;

3) здійснюють заходи з профілактики страхових випадків;

[55] Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України: від 23.09.1999 № 1105-XIV // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#n373

4) забезпечують функціонування інформаційно-аналітичних систем;

5) здійснюють обмін інформацією з центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, реалізації державної податкової політики та з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Пенсійним фондом України для виконання фондом покладених на нього функцій і завдань, визначених законодавством України;

6) здійснюють контроль за використанням коштів фонду, веденням і достовірністю обліку та звітності щодо їх надходження та використання, застосовують в установленому законодавством порядку фінансові санкції та накладають адміністративні штрафи;

7) беруть участь у проведенні наукових досліджень з питань соціального страхування населення, вивчають міжнародний досвід з метою запровадження інноваційних форм соціального страхування, виступають замовником наукових робіт, досліджень і методичного забезпечення;

8) беруть участь у здійсненні міжнародного співробітництва для розв'язання проблем та обміну досвідом у сфері соціального страхування;

9) здійснюють інші функції, передбачені статутом фонду[56].

Крім того, фонд прямо впливає на соціальні та економічні процеси за допомогою фінансових інструментів, таких як страхові внески (на фізичних та юридичних осіб), страхові виплати (на застрахованих осіб), страхові послуги (на застрахованих осіб) та інших.

Для того, щоб бути активним учасником економічного та соціального життя суспільства, фонд кожного року формує власний бюджет. Формування бюджету відбувається з урахуванням показників попередніх років, прогнозів соціальної політики тощо. Затверджує бюджет фонду Кабінет Міністрів України. У 2019 році Уряд 16 січня прийняв постанову «Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2019 рік»

[56] Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України: від 23.09.1999 № 1105-XIV // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#n373

відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Зокрема, затверджено дохідну частину бюджету фонду (разом із залишком коштів на початок року) в сумі 23,29 млрд гривень, видаткову в сумі 23,26 млрд гривень. Проєкт бюджету фонду на 2019 рік є збалансованим і бездефіцитним (табл. 8.1)[57].

Таблиця 8.1

Бюджет Фонду соціального страхування України на 2019 рік[58]

(тис. гривень)

Залишок коштів на початок року	654 606
Доходи:	
страхові внески страхувальників та застрахованих осіб	22 548 760
надходження з державного бюджету на виплату допомоги в пільгових розмірах громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	35 300
інші надходження відповідно до Закону	60 635
Усього доходів	22 644 695
Разом коштів з урахуванням залишку коштів на початок року	**23 299 301**
Видатки:	
матеріальне забезпечення та соціальні послуги	12 974 003
страхові виплати	8 491 039
страхові витрати на медичну та соціальну допомогу	538 665
профілактика страхових випадків	11 301
видатки, пов'язані з виконанням обов'язків страховика	49 055
витрати на розвиток та функціонування інформаційно-аналітичних систем фонду	33 522
адміністративно-господарські витрати	1 171 344
Усього видатків	**23 268 929**
Залишок коштів на кінець року, в тому числі	30 372
резерв коштів фонду	30 372

[57] Урядовий портал / Кабінет Міністрів України. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/byudzhet-fondu-socialnogo-strahuvannya-ukrayini-na-2019-rik-zatverdzheno

[58] Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2019 рік: Постанова КМУ від від 16 січня 2019 р. № 16 / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16-2019-%D0%BF

Вчасне прийняття бюджету фонду сприятиме своєчасному матеріальному забезпеченню застрахованих осіб у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, страхових виплат у зв'язку з нещасними випадками на виробництві та професійними захворюваннями, які спричинили втрату працездатності, створює умови для ефективної роботи фонду з виконання завдань і функцій, передбачених законодавством.

Бюджет фонду на 2019 рік подано у таблиці 8.1. Як свідчать дані таблиці, найбільше доходів 2019 року планується забезпечити за рахунок страхових внесків страхувальників та застрахованих осіб (понад 22,5 млрд грн). А найбільшими витратами фонду залишаються матеріальне забезпечення та соціальні послуги (12,9 млрд грн) та страхові виплати (8,4 млрд грн). Тобто за витратами фонд найбільше здійснює вплив на застрахованих фізичних осіб, а за доходами – на страхувальників.

Отже, Фонд соціального страхування України є одним із державних цільових фондів загальнодержавного соціального страхування та відповідає за фінансування страхування населення від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

Питання для самоконтролю

Перелік питань до самостійної роботи

1. Нормативно-правове забезпечення діяльності Фонду соціального страхування.
2. Сучасний стан Фонду соціального страхування України.

Індивідуальне завдання
(підготовка реферативних повідомлень)

1. Проблеми розвитку Фонду соціального страхування України на сучасному етапі розвитку.
2. Напрями удосконалення діяльності Фонду соціального страхування України.
3. Перспективи впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні.

ЧАСТИНА ІІІ
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ

ТЕМА 9
ЕКОНОМІЧНІ ПОЗАБЮДЖЕТНІ ФОНДИ

9.1. Сутність та значення економічних позабюджетних фондів.

9.2. Вплив економічних позабюджетних фондів на соціально-економічні процеси в державі.

9.3. Фонд стабілізації підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних: джерела формування та напрями використання коштів.

9.4. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: джерела формування та напрями використання коштів.

9.5. Фонд державного майна України: джерела формування та напрями використання коштів.

Основні терміни і поняття: *добровільні внески, позабюджетний державний фонд приватизації, фінансова допомога, позабюджетний фонд, соціальні виплати населенню, спеціальні податки, інноваційні програми, субсидування, штрафи, спеціальні фонди, неплатоспроможні підприємства, благодійні внески, цільові позики, державні цінні папери, система гарантування вкладів фізичних осіб, банківська система, портфель депозитів, вклади фізичних осіб, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), грошовий резерв фонду, гарантована сума відшкодування вкладу.*

9.1. Сутність та значення економічних позабюджетних фондів

В умовах пошуку додаткових фінансових ресурсів встає гостро питання можливості використання фінансових ресурсів цільових позабюджетних фондів держави з метою фінансування інноваційного розвитку та ефективного впровадження регіональних інноваційних проєктів. Необхідність створення позабюджетних фондів держави пов'язана, в першу чергу, з перерозподілом фінансових ресурсів при вирішенні найбільш важливих соціально-економічних питань. Але наявність багатьох суперечливих питань щодо діяльності державних цільових фондів та ефективного використання їх фінансових ресурсів є актуальною тематикою наукових досліджень в умовах інноваційного розвитку України.

Соціально-економічна та інноваційна трансформація в Україні потребує вирішення ряду питань відносно функціонування позабюджетних фондів, серед яких гостро постає питання законодавчого, організаційного та управлінського характеру.

Система державних позабюджетних фондів є обов'язковим елементом державних фінансів будь-якої країни, яка характеризується особливими умовами формування та використання фінансових ресурсів, а також здійснення своєї діяльності, пов'язаної з його суспільним значенням.

Державні фінанси здійснюють вагомий вплив на соціально-економічні процеси суспільства шляхом фінансування заходів соціального захисту населення, підтримки національної економіки, реалізації інноваційних програм. При перерозподілі фінансових ресурсів між регіонами, галузями промисловості, юридичними та фізичними особами основну роль відіграють державний та місцеві бюджети. Але в умовах обмеженості бюджетних фінансових ресурсів для вирішення окремих загальнодержавних та регіональних програм необхідно залучати інші форми перерозподілу фінансових ресурсів, а саме використання фінансових ресурсів позабюджетних фондів. У теорії фінансів позабюджетні цільові фонди становлять окрему ланку у фінансової системі, а саме в системі державних фінансів, мають самостійність у рамках, визначених законодавчими актами, та відокремлені від бюджетів усіх рівнів.

Основна мета функціонування будь-якого позабюджетного фонду – фінансування окремих цільових завдань за рахунок коштів, які відраховуються з фізичних та юридичних осіб згідно із законодавством.

Саме незалежність позабюджетних фондів від бюджету гарантує своєчасне фінансування соціальних та інших централізованих заходів. До того ж позабюджетні фонди можуть виконувати роль фінансового резерву державних та місцевих органів влади у випадку настання фінансових труднощів.

Важливою ланкою фінансової системи є економічні позабюджетні фонди держави.

Позабюджетні фонди держави – це сукупність фінансових коштів, що перебувають у розпорядженні центральних або регіональних (місцевих) органів влади і мають цільове призначення.

Позабюджетні фонди – один із методів перерозподілу валового внутрішнього доходу державою на користь визначених соціальних верств населення. Держава мобілізує частину доходів населення для фінансування своїх заходів.

Їх поява відбулася задовго до виникнення єдиного центрального грошового фонду держави (бюджету) у вигляді спеціальних (цільових) фондів та особливих рахунків. У сучасних умовах позабюджетні фонди – це ефективне за рядом чинників рішення паралельного розподілу фінансів, крім державного та місцевих територіальних бюджетів. Використання таких фондів виражається у необхідності перерозподілу фінансових коштів в умовах їх обмеженості і кризи фінансового стану економіки країни.

Виділення поряд з бюджетом *спеціальних позабюджетних фондів обумовлено декількома причинами:*

а) необхідністю виділення спеціальних грошових ресурсів з метою їх більш ефективного і строго цільового використання;

б) необхідністю визначення особливих і одночасно стійких фінансових джерел для задоволення спеціальних потреб держави;

в) необхідністю вишукування додаткових коштів для задоволення суспільних потреб, які не можуть бути в повному обсязі профінансовані з бюджету, але які є основою розширення сфери діяльності уряду в галузі військових витрат, наукових досліджень, соціальних виплат населенню тощо.

Позабюджетні фонди дозволяють подолати залишковий принцип фінансування економічних, соціальних та інших витрат. Вони дозволяють також розвантажити бюджет, беручи на себе частину його видатків. Маючи суворо цільовий напрям використання коштів, позабюджетні фонди дають можливість збільшити ресурси, що мобілізуються державою.

Таким чином, основна причина створення економічних позабюджетних фондів – необхідність виділення надзвичайно важливих для суспільства витрат і забезпечення їх самостійними джерелами доходів. Позабюджетні фонди призначені не тільки для того, щоб перегрупувати фінансові кошти, що надходять від підприємств і установ. Також ці організації дозволяють знайти додаткові джерела надходження грошових коштів так, щоб покрити перевищення видаткової частини над дохідною. Джерела фінансування позабюджетних фондів можуть мати як постійний, так і тимчасовий характер, бути відмінними в одних адміністративно-територіальних одиницях від інших і визначатися масштабністю і характером реалізації завдань у період кризи.

Позабюджетні цільові фонди створюються двома способами:

1) виділенням з бюджету певних витрат, що мають особливо важливе значення;

2) формуванням позабюджетного фонду з власними джерелами доходів для конкретних цілей.

Позабюджетні спеціальні фонди призначені для цільового використання. Матеріальним джерелом позабюджетних фондів як і інших ланок фінансової системи є валовий внутрішній продукт.

Позабюджетні фонди перебувають у власності держави, але є автономними й вилученню не підлягають. Вони мають, як правило, строго цільове призначення. Звичайне найменування фонду відображає напрям використання коштів.

Доходи позабюджетних фондів складаються з:

– спеціальних цільових податків і зборів, установлених державою для відповідного фонду;

– відрахувань від прибутку господарюючих суб’єктів;

– бюджетних коштів;

– прибутку від власної комерційної діяльності, здійснюваної фондом як юридичною особою;

– банківських кредитів.

Також кошти з бюджетів надходять у формі безоплатних субсидій або визначених відрахувань від податкових надходжень. Доходами позабюджетних фондів можуть виступати і залучені кошти. Позитивне сальдо позабюджетних фондів може бути використане для придбання цінних паперів і одержання доходу у вигляді дивідендів або відсотків.

Акумулювання коштів у позабюджетних фондах дозволяє накопичувати джерела фінансування для виплат пенсій, допомог та інших виплат, гарантованих державою. Державні позабюджетні фонди формуються за рахунок відрахувань від доходів юридичних і фізичних осіб, передбачених законодавчими актами, а також носять добровільний характер. На сьогодні величина акумульованих і витрачених зазначеними фондами грошових коштів дозволяє вважати їх консолідований бюджет «другим» бюджетом країни.

У сучасних умовах основними напрямами підтримки економічного розвитку регіонів за рахунок коштів позабюджетних фондів має стати:

– створення нормативних та економічних умов ефективного використання фінансового потенціалу позабюджетних фондів;

– збалансованість та раціональність розподілу фінансових ресурсів відповідних позабюджетних фондів;

– створення умов для розвитку і залучення спонсорських та благодійних форм фінансової підтримки позабюджетних фондів;

– координація і узгодженість державних та регіональних органів влади, різних міністерств та відомств, також органів управління позабюджетними фондами.

Специфіка діяльності позабюджетних фондів на сьогодні не дозволяє повністю використовувати їх фінансовий потенціал як інструмент фінансування у сфері економічного розвитку в державі та в регіоні.

Основним призначенням цільових фінансових фондів держави є сприяння пом’якшенню кризових явищ у суспільстві, у

тому числі й в економіці, шляхом перерозподілу фінансових ресурсів, які залучаються органами центральної та місцевої влади. Функціонування державних фінансових фондів є одним з методів державного регулювання соціально-економічних процесів. Цільові фінансові фонди дають можливість додатково залучати ресурси для виконання державою своїх функцій, а тимчасово вільні кошти можуть використовуватися для потреб соціально-економічного розвитку.

У сучасних умовах розвитку незалежної України значення державних цільових фондів, поряд із бюджетом, значно зростає. Їх існування є необхідним і доцільним, це пов'язано із такими причинами:

1) в органів державної влади і управління, що формують цільові фонди, з'являються додаткові джерела фінансування своїх потреб понад встановленого розміру бюджетних коштів за даним напрямом у визначений період;

2) існування бюджету як єдиного централізованого фонду грошових ресурсів недостатнє для задоволення всіх державних потреб своєчасно та в повному обсязі;

3) при наявності перевищення доходів над видатками цільових фондів кошти можуть бути використані для покриття бюджетного дефіциту у визначений період;

4) в органів державної влади з'являється можливість своєчасно та більш ефективно проводити фінансовий контроль за цільовим використанням державних коштів.

З метою вирішення найактуальніших проблем та для більш ефективного використання коштів в Україні формуються окремі фінансові фонди, які називаються цільовими бюджетними фондами. Під цільовими бюджетними фондами слід розуміти грошові фонди, що утворюються у складі бюджету держави за рахунок цільових джерел коштів і використовуються на фінансування певних державних чи місцевих витрат під контролем фіскальних органів держави. Напрями їх використання визначаються потребами конкретних галузей економіки.

9.2. Вплив економічних позабюджетних фондів на соціально-економічні процеси в державі

Система державних позабюджетних фондів є обов'язковим елементом державних фінансів будь-якої країни, яка характеризується особливими умовами формування та використання фінансових ресурсів, а також здійснення своєї діяльності, пов'язаної з його суспільним значенням.

Державні фінанси здійснюють вагомий вплив на соціально-економічні процеси суспільства шляхом фінансування заходів соціального захисту населення, підтримки національної економіки, реалізації інноваційних програм. При перерозподілі фінансових ресурсів між регіонами, галузями промисловості, юридичними та фізичними особами основну роль відіграють державний та місцеві бюджети. Але в умовах обмеженості бюджетних фінансових ресурсів для вирішення окремих загальнодержавних та регіональних програм необхідно залучати інші форми перерозподілу фінансових ресурсів, а саме: використання фінансових ресурсів позабюджетних фондів. У теорії фінансів позабюджетні цільові фонди становлять окрему ланку фінансової системи, а саме в системі державних фінансів, мають самостійність у межах, визначених законодавчими актами, та відокремлені від бюджетів усіх рівнів.

Основна мета функціонування будь-якого позабюджетного фонду – фінансування окремих цільових завдань за рахунок коштів, які відраховуються з фізичних та юридичних осіб згідно із законодавством.

Саме незалежність позабюджетних фондів від бюджету гарантує своєчасне фінансування соціальних та інших централізованих заходів. До того ж позабюджетні фонди можуть виконувати роль фінансового резерву державних та місцевих органів влади у випадку настання фінансових труднощів.

На економічні позабюджетні фонди покладаються насамперед такі функції, як економічна і соціальна. За їх допомогою можливо:

– впливати на процес виробництва шляхом фінансування, субсидування, кредитування вітчизняних підприємств;

– забезпечувати природоохоронні заходи, фінансуючи їх за рахунок спеціально визначених джерел і штрафів за забруднення навколишнього середовища;

– надавати соціальні послуги населенню шляхом виплати допомог, пенсій, субсидіювання та фінансування соціальної інфраструктури в цілому;

– надавати позики, в тому числі зарубіжним партнерам, включаючи іноземні держави.

Джерела формування спеціальних фондів багато в чому зумовлюються характером і масштабністю завдань, для реалізації яких вони створюються. На різноманітність джерел та їх величину впливає економічний та фінансовий стан країни на тому чи іншому етапі розвитку.

Основними методами мобілізації коштів при утворенні фондів виступають спеціальні податки і збори, встановлені законодавчою владою. Значна кількість фондів формується за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, ресурси з яких надходять у вигляді безоплатних субсидій або певних відрахувань від податкових надходжень.

Напрям витрачання коштів, що надходять у позабюджетні фонди, обумовлюється призначенням фондів, конкретними економічними умовами і змістом розроблених і реалізованих програм. Частина коштів направляється на засновницьку діяльність, а також вкладається в цінні папери. Спеціальні фонди можуть виступати інвесторами та учасниками фінансового ринку у зв’язку з тим, що, по-перше, нерідко використання грошових коштів не збігається з часом їх утворення, а по-друге, доходи від інвестицій є додатковими джерелами фінансування витрат відповідного фонду.

9.3. Фонд стабілізації підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних: джерела формування та напрями використання коштів

На сьогодні існують різноманітні науково-методологічні та практичні розробки щодо оцінки та прогнозування фінансової стійкості підприємств, а також щодо реалізації та фінансування антикризових заходів, якщо стан фінансової стійкості на підприємстві все таки був порушений. У межах антикризового управління варто звернути увагу на форми та методи державної підтримки підприємств, що опинилися у кризовому стані.

Державна підтримка необхідна у випадках, якщо: йдеться про загрозу банкрутства містоутворюючого підприємства; є потреба перешкоджанню соціальним конфліктам та економічній нестабільності в регіоні чи у певній галузі економіки; підприємство перебуває у державній власності. Державна фінансова підтримка може здійснюватися як за рахунок коштів державного бюджету, так і коштів місцевих бюджетів. Державна участь в антикризових заходах підприємств включає регулятивні та фінансові аспекти [1-3]. В Україні регулятивні функції держави щодо антикризового управління підприємством виконують такі органи державної влади, як Департамент банкрутства (Міністерство юстиції України), Фонд державного майна України (ФДМУ), Національний банк України (в частині антикризового управління комерційних банків), Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, НКРРФП (у частині антикризового управління небанківських фінансових посередників), тимчасові Міжвідомчі комісії та робочі групи (галузеві або та в розрізі окремих підприємств).

Фінансова участь держави в антикризовому управлінні підприємством може передбачати забезпечення виплат заборгованостей із зарплати та вихідної допомоги співробітникам неплатоспроможних підприємств у разі нестачі конкурсної маси у самого підприємства. У цілому державна підтримка підприємства у стані кризи може надаватись у вигляді прямого фінансування та через непрямі нефінансові заходи.

Рис. 9.1. Форми та методи державної антикорупційної підтримки підприємств

Розглянемо детальніше форми прямої державної підтримки підприємств.

1.1. Фінансова підтримка на безповоротній основі може надаватись у вигляді субсидій, дотацій тощо у випадках фінансування витрат на відновлення платоспроможності підприємств, діяльність яких пов'язана з особливо важливими суспільними інтересами.

Обсяги прямого безповоротного державного фінансування передбачені видатками Державного бюджету, але додатково варто враховувати ще й такі групи видатків, як витрати різних цільових та галузевих фондів; видатки різноманітних спеціалізованих фондів (інноваційного фонду); бюджетне кредитування капітальних вкладень.

1.2. Поворотна фінансова допомога (кредитна підтримка) включає:

1.2.1. Бюджетні позички:

а) за участі фонду стабілізації підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних. Кошти фонду спрямовуються на:

– заходи реорганізації, санації підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних;

– фінансову допомогу для поповнення оборотних коштів, а також технічного переобладнання і перепрофілювання виробництва підприємств та організацій, внесених до реєстру;

– ліквідацію підприємств та організацій, внесених до реєстру;

– заходи соціального захисту та перепідготовки працівників, які вивільняються внаслідок реорганізації або ліквідації підприємств та організацій, внесених до реєстру.

б) позички профільних міністерств та інших органів державної виконавчої влади.

1.2.2. *Державне кредитування,* насамперед за участі державних комерційних банків, банків розвитку, санаційних банків (брідж-банків).

1.2.3. *Повний або частковий викуп державою корпоративних прав підприємств, що перебувають у фінансовій кризі (рекапіталізація).*

Слід звернути увагу, що державу за її участі в капіталі підприємства у стані кризи не можна розглядати як звичайного акціонера, оскільки прибуток не є першочерговим завданням її діяльності в цій ситуації. Головною метою державних антикризових інвестицій є сприяння відновленню ліквідності та діяльності підприємства.

Крім методів прямого державного фінансування підприємств у кризі, виділимо також форми непрямої державної підтримки для підприємств у кризі, до яких належать:

– заходи фіскального характеру;

– дозвіл на порушення антимонопольного законодавства;

– надання державних гарантій,

– розміщення державних замовлень на підприємствах, які перебувають у фінансовій кризі;

– обмеження щодо виходу на ринок та державні протекціоністські заходи, спрямовані на захист вітчизняного товаровиробника.

2. 1. Фіскальні заходи підтримки включають:

– надання податкових пільг;

– податкове кредитування (податковий державний інвестиційний кредит);

– списання заборгованості перед державою;

– реструктуризація заборгованості перед бюджетом;

– фіскальні податкові поступки головним кредиторам підприємств, які потребують санації, з метою активізації участі кредиторів у санаційних процесах.

Слід звернути увагу, що підтримка фіскального характеру є не що інше як приховане субсидіювання підприємств, оскільки на суму списаної заборгованості чи наданих податкових пільг зменшуються бюджетні доходи. Ефективність таких заходів, спрямованих на фінансову підтримку підприємств, є надзвичайно низькою.

2.2. Надання дозволу на тимчасове недотримання антимонопольного законодавства. Цей метод використовується у виняткових випадках, оскільки надання дозволу на монопольні утворення тягне за собою негативні мікро- та макроекономічні наслідки. Застосування цього методу може справити антиринковий ефект стратегічного характеру.

Злиття з порушенням антимонопольного законодавства можливе лише тоді, коли доведено позитивне сальдо між макроекономічною вигодою та негативними антиконкурентними наслідками для економіки в цілому (згода Антимонопольного комітету).

Вищевказані заходи є далеко не повним переліком форм та методів участі держави в антикризовому управління підприємств. Кожна країна та регіон світу мають у цій сфері свої правила, заходи та особливості їх впровадження.

Кабінет Міністрів України від 7 квітня 1998 р. № 466 затвердив постанову «Про Фонд стабілізації підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних», яка досі залишається чинною, з метою вирішення проблем, пов’язаних з ліквідацією

фінансової заборгованості підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних. Ця постанова визначає джерела формування і встановлює порядок використання коштів Фонду стабілізації підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних.

Джерелами формування та поповнення фонду є кошти, одержані від добровільних внесків суб'єктів господарювання, у тому числі іноземних. Також джерелами формування фонду можуть бути:

– кошти, передбачені на цю мету у державному бюджеті;

– інші надходження, що не суперечать чинному законодавству.

Кошти фонду використовуються для фінансового забезпечення заходів, пов'язаних:

– з реорганізацією і санацією підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних;

– з наданням фінансової допомоги для поповнення обігових коштів, а також технічного переобладнання і перепрофілювання виробництва підприємств та організацій, внесених до реєстру;

– з ліквідацією підприємств та організацій, внесених до реєстру;

– із соціальним захистом та перепідготовкою працівників, які вивільняються внаслідок реорганізації або ліквідації підприємств та організацій, внесених до реєстру.

Фінансова допомога надається на умовах повернення або безповоротно. У разі надання допомоги на умовах повернення обов'язково враховується індекс інфляції. Фінансова допомога може бути короткотерміновою або довготерміновою.

Підставою для надання фінансової допомоги підприємствам та організаціям, внесеним до реєстру, є акт Кабінету Міністрів України. Виключення підприємства (організації) з реєстру не звільняє його від обов'язків щодо повернення коштів фонду, якщо інше не передбачено договором. Підприємство (організація) відповідно до договору несе відповідальність за цільове використання фінансової допомоги.

9.4. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: джерела формування та напрями використання коштів

Останнім часом вітчизняна банківська система, як і українське суспільство в цілому, проходить через цілу низку випробувань. Де-далі відчутнішою є потреба в комплексному реформуванні фінансового сектору для очищення від проблемних банків і підтримання довіри вкладників. Адже саме фінансова сфера відіграє ключову роль в оздоровленні економіки нашої держави загалом та її реального сектору зокрема. Однією зі складових фінансової безпеки країни є система гарантування вкладів фізичних осіб.

Системи гарантування банківських вкладів населення, які функціонують практично в усіх економічно розвинених країнах, довели свою ефективність, сприяючи залученню в реальний сектор економіки довгострокового кредитного ресурсу – заощаджень громадян. Створення української системи гарантування вкладів населення є спеціальною програмою, яка реалізується з метою укріплення довіри громадян до банківської системи, стимулювання залучення заощаджень громадян в економіку, підтримання внутрішньої стійкості банківського сектору. Функціонування системи гарантування банківських вкладів повинно закріпити позитивну тенденцію зростання вкладів населення, працюючи на підвищення прибутків банків за рахунок зростання ресурсної бази і строків розміщення залучених ресурсів.

Президент України 1998 року підписав Указ «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків», яким було затверджене Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування і використання його коштів. Також Указом було встановлено, що в разі недоступності вкладу в комерційному банку фізичній особі гарантується відшкодування за вкладом, включаючи відсотки, у розмірі вкладу, але не більше ніж 500 гривень.

Двадцятого вересня 2001 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», який набув чинності 24 жовтня того ж року. Законом було передбачено, що фонд гарантує кожному вкладникові – учасникові (тимчасовому учасникові) фонду відшкодування коштів за

його вкладами, включаючи відсотки, у розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше ніж 1 200 гривень за вкладами в кожному з таких учасників. Зазначений розмір відшкодування коштів за вкладами, включаючи відсотки, за рахунок коштів фонду міг бути збільшений за рішенням адміністративної ради фонду залежно від тенденцій розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників – учасників (тимчасових учасників) фонду.

Розуміючи важливу роль, яку відіграє гарантована сума відшкодування у зміцненні довіри вкладників до банківської системи України, адміністративна рада фонду збільшувала її розмір у 12 разів. На сьогодні розмір гарантованої суми відшкодування становить 200 тисяч гривень. Відповідне рішення за № 27 було ухвалене адміністративною радою фонду 21 серпня 2012 року, яке було зареєстроване в Міністерстві юстиції України 29 серпня 2012 року за № 1452/21764.

Нині Фонд гарантування вкладів фізичних осіб функціонує на засадах, установлених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23 лютого 2012 року № 4452-VI, який набув чинності 22 вересня 2012 року. Цим Законом розширено повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема в частині щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків. Також Законом передбачено умови, за настання яких банк може бути віднесено до категорії проблемних і неплатоспроможних. Водночас із двох місяців до семи днів скорочено термін початку виплат коштів вкладникам у разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банків.

Після набрання чинності Закону банки, які перебували в статусі тимчасового учасника фонду, набули статусу учасників Фонду, оскільки Закон не передбачає переведення учасників Фонду до категорії «тимчасових учасників» фонду, тим самим скасовуючи поняття тимчасового учасника фонду як таке. Відповідно до Закону учасниками фонду є банки, участь яких у фонді є обов’язковою, та які набувають статусу учасника фонду в день

отримання ними банківської ліцензії. Таким чином, банки, які мають банківську ліцензію, є учасниками фонду, крім АТ «Ощадбанк» і АТ «РОДОВІД БАНК».

Не зупиняючись на досягнутому, Фонд постійно підкреслював доцільність законодавчих змін, спрямованих на вдосконалення порядку виведення неплатоспроможних банків із ринку і зміцнення рівня довіри вкладників до банків. Результатом цього стало ухвалення кількох поправок до Закону, а саме:

– мінімальний розмір граничної суми відшкодування закріплено на рівні 200 тисяч грн без можливості її зменшення;

– розширено перелік здійснення операцій під час тимчасової адміністрації кредиторами неплатоспроможного банку, у тому числі щодо проведення соціальних виплат;

– визначено дату початку виплат коштів вкладникам за рахунок цільової позики фонду під час дії тимчасової адміністрації;

– установлено спрощений порядок проведення процедур, пов'язаних із придбанням інвестором неплатоспроможного або перехідного банку;

– визначено порядок виведення неплатоспроможного банку з ринку за участі держави в особі Міністерства фінансів України або державного банку;

– розширено напрями використання коштів фонду, у тому числі надання приймаючому або перехідному банку позики на умовах субординованого боргу тощо.

Фонд заснований з метою захисту прав і законних інтересів вкладників банків і виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків із ринку.

На виконання свого основного завдання – забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків із ринку – фонд здійснює такі функції:

– веде реєстр учасників фонду;

– акумулює кошти, отримані з джерел, визначених статтею 19 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», здійснює контроль за повнотою і своєчасністю перерахування зборів кожним учасником фонду;

– інвестує кошти фонду в державні цінні папери України;

– здійснює випуск облігацій у порядку і за напрямами розміщення, визначеними Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», і видачу фінансових векселів у випадках, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік;

– здійснює заходи щодо організації виплат відшкодувань за вкладами в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку;

– здійснює регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб;

– бере участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією Національного банку України;

– застосовує до банків та їхніх керівників відповідно фінансові санкції і накладає адміністративні штрафи;

– здійснює процедуру виведення неплатоспроможних банків із ринку, у тому числі шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків, організовує відчуження активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення та продаж перехідного банку;

– здійснює перевірки банків;

– надає фінансову підтримку банку;

– здійснює аналіз фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їхній діяльності та прогнозування потенційних витрат фонду на виведення неплатоспроможних банків із ринку і відшкодування коштів вкладникам;

– надає цільову позику банку для виплат вкладникам банку коштів за договорами банківського вкладу, термін дії яких закінчився, і за договорами банківського рахунку;

– здійснює заходи щодо інформування громадськості про функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, захисту прав і забезпечених законом інтересів вкладників, підвищення рівня фінансової грамотності населення;

– вивчає та аналізує тенденції розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників учасниками фонду.

Учасниками фонду є банки і філії іноземних банків, які мають банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність і виконують установлені Національним банком України економічні нормативи щодо достатності капіталу і платоспроможності.

З метою забезпечення платоспроможності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб Національний банк України і Міністерство фінансів України надавали низку стабілізаційних кредитів. Грошовий резерв системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні формувався за накопичувальним принципом без установлення будь-яких цільових коефіцієнтів. З 4 липня 2014 року змінами до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» установлено мінімальний обсяг коштів Фонду в розмірі, не меншому ніж 2,5 % від суми гарантованих коштів вкладників – фізичних осіб у межах суми відшкодування з урахуванням суми зборів з учасників Фонду, які мають надійти протягом поточного кварталу. Закон передбачає, що при досягненні розміру грошового резерву мінімальної межі або ризику суттєвого зменшення обсягу коштів фонд має право вжити заходів для поповнення коштів за рахунок джерел, визначених законодавством (запровадження спеціального збору, випуск облігацій, видача фінансових векселів, кредити від Національного банку України, кошти з Державного бюджету України, кредити від небанківських фінансових установ та іноземних кредиторів та ін.). На сьогодні впровадження цільового коефіцієнта наповнення грошового резерву системи гарантування вкладів є звичайною практикою. Майже всі пострадянські держави його запровадили (табл. 9.1).

Цей коефіцієнт упроваджено й у США та ЄС, там він найнижчий. Але це виправдано кращим фінансовим та економічним становищем країн. З урахуванням цього розмір цільового коефіцієнта в Україні є досить низьким порівняно з державами майже тотожного рівня розвитку.

Таблиця 9.1

Цільові коефіцієнти розміру грошового резерву системи гарантування вкладів у різних державах[59]

Держава	Цільовий коефіцієнт розміру грошового резерву	Держава	Цільовий коефіцієнт розміру грошового резерву
ЄС	0,8 % від суми гарантованих вкладів	Молдова	7 % від суми гарантованих вкладів
США	2 % від суми гарантованих вкладів	Киргизстан	15 % від суми гарантованих вкладів
Україна	2,5 % від суми гарантованих вкладів	Білорусь	5 % від суми гарантованих вкладів
Казахстан	5 % від суми гарантованих вкладів	Росія	10 % від суми гарантованих вкладів

Зазначимо, що за роки функціонування Фонду гарантована сума відшкодування за вкладами підвищувалася 12 разів (табл. 9.2).

Таблиця 9.2

Динаміка зростання гарантованої суми відшкодувань

Гарантована сума, грн	Нормативно-правовий акт
500	Указ Президента України «Про заходи щодо фізичних осіб – вкладників комерційних банків України» від 10.09.1998
1 200	Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001
1 500	Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 14.11.2002
2 000	Рішення адміністративної ради фонду від 17.09.2003
3 000	Рішення адміністративної ради фонду від 22.04.2004
5 000	Рішення адміністративної ради фонду від 21.04.2005
8 000	Рішення адміністративної ради фонду від 31.01.2006
15 000	Рішення адміністративної ради фонду від 24.05.2006
25 000	Рішення адміністративної ради фонду від 14.02.2007
50 000	Рішення адміністративної ради фонду від 14.08.2007
150 000	Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008
200 000	Рішення адміністративної ради фонду від 21.08.2012

[59] Безвух С. В. Функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні / Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 3. С. 675–680.

В Україні кожному вкладникові відшкодовуються кошти за депозитами (включаючи відсотки) у розмірі внеску на день настання недоступності вкладів, але не більше ніж 200 000 грн. Згідно з чинним законодавством недоступність вкладів – це неможливість отримання вкладником під час виведення неплатоспроможного банку з ринку вкладу, включаючи відсотки за ним, протягом семи робочих днів із дня закінчення строку дії договору (або з дня запровадження тимчасової адміністрації, якщо договір закінчився до цієї дати) або з дня вимоги (за вкладами на вимогу, за поточними чи картковими рахунками), здійсненої протягом дії тимчасової адміністрації.

Безперечно, процедура виплати відшкодувань потребує подальшого вдосконалення. Вітчизняна практика доводить, що від дня неспроможності банку виконувати свої зобов'язання перед вкладниками, згідно з умовами договору, до дня призначення ліквідатора може минути багато часу. Адже тільки термін повноважень тимчасової адміністрації, призначеної НБУ до введення ліквідатора, може тривати до одного року (для системоутворювальних банків – до двох років). Під час роботи тимчасової адміністрації запроваджується мораторій на задоволення вимог кредиторів, у тому числі на повернення депозитних вкладів. Статтею 28 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» передбачено, що фонд починатиме виплату відшкодування коштів вкладникам не пізніше ніж через сім днів від дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

У більшості європейських країн процедури виплати відшкодувань за вкладами починають діяти, коли банк оголошено банкрутом (офіційне повідомлення національного регулятора) або коли стосовно банку винесено судову постанову про позбавлення права здійснювати депозитні операції.

Депозитні вклади у вітчизняних кредитних установах треба вважати недоступними не з моменту призначення ліквідатора (або прийняття рішення про ліквідацію), а з того часу, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримує виплату коштів

вкладникові (в окремих випадках виплата коштів із фонду може починатися з моменту запровадження тимчасової адміністрації в банківській установі).

Ще одним із кроків удосконалення процедур виплати відшкодувань за вкладами є розширення форм виплати відшкодувань (наприклад у США можуть застосовуватися чеки). Це не тільки спрощує процес відшкодування, а й дає змогу фонду зекономити фінансові ресурси.

Для вдосконалення системи гарантування вкладів потрібно підвищити відповідальність вкладників за ступенем процентного ризику. Для цього треба визначати суму гарантування відповідно до величини процентної ставки депозиту, тобто залежно від ступеня ризику, на який свідомо зважилися вкладники на момент підписання депозитного договору.

На сьогодні в Україні організовано майже повноцінну систему захисту вкладів фізичних осіб. За її вдосконалення були враховані всі найкращі практики функціонування таких систем в іноземних державах. Але фактично вона перебуває ще на стадій нового формування. Проте фінансово-економічна криза 2014 року не дозволила їй практично розвинутись та зміцнитись. Зростання курсу іноземних валют, значна кількість неплатоспроможних банків і неспроможність фонду реалізації інших способів виведення неплатоспроможного банку з ринку (відчуження всіх або частини активів і зобов'язань на користь іншого банку, продаж банку інвесторові) у кризовий період, крім їх ліквідації та виплати відшкодування вкладникам, призвели до вичерпання його грошового резерву. Подальше вдосконалення діяльності ФГВФЗ в умовах складної політичної та економічної ситуації сприятиме підвищенню довіри клієнтів за рахунок їх впевненості в поверненні своїх коштів, що, у свою чергу, сприятиме приросту вкладів населення; збільшенню розмірів депозитів і частки довгострокових депозитів; оздоровленню банківської системи через посилення контролю за банківською діяльністю

Основне завдання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків із ринку[60, 61].

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб створений з метою захисту прав і законних інтересів вкладників банків та зміцнення довіри до банківської системи України. фонд є економічною самостійною установою, що не має на меті отримання прибутку.

Основним завданням фонду є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку.

23 лютого 2012 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», що набув чинності 22 вересня 2012 року. Цей Закон значно розширив повноваження фонду, зокрема щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Цим Законом встановлюються правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок виплати фондом відшкодування за вкладами, а також регулюються відносини між фондом, банками, Національним банком України, визначаються повноваження та функції фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків. Метою цього Закону є захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків.

---

[60] Швагер О. А. Компетенція Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні: фінансово-правовий аспект / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2015. Вип. 35(2.3). С. 40–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35(2.

[61] Дребот Н. П. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб в Україні: діяльність і перспективи розвитку / Вісник Університету банківської справи. 2015. № 2. С. 27–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_7.

Джерелами формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є:

1) початкові збори з учасників фонду;

2) регулярні збори з учасників фонду;

3) спеціальний збір до фонду;

4) доходи, одержані від інвестування коштів фонду в державні цінні папери України;

5) доходи, одержані у вигляді процентів, нарахованих Національним банком України за залишками коштів на рахунках фонду, відкритих у Національному банку України;

6) кредити, залучені від Національного банку України;

7) неустойка (штрафи, пеня), що стягується відповідно до цього Закону;

8) кошти, що були внесені Національним банком України в розмірі 20 мільйонів гривень на день створення фонду;

9) кошти з Державного бюджету України;

10) доходи від надання фінансової підтримки приймаючому банку;

11) благодійні внески, гранти, технічна допомога, у тому числі від іноземних осіб;

12) кошти, отримані від виконання заходів, передбачених планом врегулювання, зокрема від продажу неплатоспроможного банку або перехідного банку, ліквідації банку.

Мінімальний обсяг коштів фонду не може бути нижчим за 2,5 відсотка від суми гарантованих фондом коштів вкладників у межах суми відшкодування з урахуванням суми зборів з учасників фонду, які мають надійти протягом наступного кварталу.

Фонд є єдиним розпорядником коштів, акумульованих у процесі його діяльності. Кошти фонду не належать до Державного бюджету України, не підлягають вилученню і можуть використовуватися фондом виключно для:

– виплати гарантованої суми відшкодування вкладникам коштів за вкладами відповідно до цього Закону;

– покриття витрат, пов’язаних з виконанням покладених на фонд функцій та повноважень, зокрема, пов’язаних з процедурою виведення неплатоспроможного банку з ринку, у межах кошторису витрат фонду, затвердженого адміністративною радою фонду;

– забезпечення поточної діяльності фонду, утримання його апарату, розвитку його матеріально-технічної бази в межах кошторису витрат, затвердженого адміністративною радою фонду;

– надання фінансової підтримки приймаючому банку;

– надання позик працівникам фонду в межах кошторису витрат, затвердженого адміністративною радою фонду, та у порядку, передбаченому нормативно-правовими актами фонду;

– надання цільової позики для авансування виплат вкладникам банку.

Фонд має право інвестувати кошти в державні цінні папери України. Фонд здійснює інвестиційну діяльність на засадах затвердженого адміністративною радою фонду інвестиційного плану з огляду на потреби забезпечення виконання функцій фонду.

В Україні система добровільного страхування вкладів фізичних та юридичних осіб не набула розповсюдження. Така ситуація може бути пояснена такими причинами[62]:

✓ загальною недовірою, насамперед, фізичних осіб до діяльності страхових компаній;

✓ наявністю централізованої системи державного гарантування вкладів через Фонд гарантування вкладів фізичних осіб;

✓ незацікавленістю страховиків у розвитку цього виду страхування, оскільки страхові компанії більше зацікавлені в тих видах страхових послуг, які дають змогу отримати більший прибуток;

✓ низький рівень фінансової грамотності громадян і культури страхування фінансових ризиків; у більшості випадків фізичні особи здійснюють страхування при отриманні кредитів під тиском комерційних банків, які розглядають надання страхової послуги як обов’язковий елемент процесу видачі позики;

✓ непрозорість функціонування парабанківських посередників, які мають право залучати кошти економічних суб’єктів, що впливає на вартість відповідних страхових продуктів і є невигідним для власників коштів;

[62] Гонта О. І., Прокопенко В. Ю., Дубина М. В. Роль системи гарантування вкладів у підвищенні рівня довіри громадян до діяльності депозитних установ // Проблеми економіки. 2018. № 3. С. 178–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2018_3_24

✓ небажання економічних суб'єктів нести додаткові витрати на послуги страхових компаній, оскільки у системі гарантування вкладів основні внески до страхового фонду здійснюються комерційними банками, а не їх клієнтами.

Отже, в Україні основну роль у формуванні системи повернення коштів фізичних і юридичних осіб, що залучені фінансовими установами, відіграє система гарантування вкладів. Страхові компанії у незначній кількості пропонують послуги зі страхування вкладів. Цьому сприяє і чинне законодавство України, відповідно до норм якого страхування вкладів взагалі не виділено в обов'язковий або добровільний вид страхування, а розглядається страховиками як складова страхування фінансових ризиків.

Основними проблемами розвитку системи страхування вкладів в Україні вважають.

1. Розвиток системи гарантування вкладів банківських установ відбувається в умовах існування неналежного рівня власних коштів ФГВФО для гарантування таких вкладів, що свідчить про об'єктивну необхідність втручання держави з виділенням фінансових ресурсів з бюджету для повернення депозитів. Відповідно, це і було здійснено під час закриття банківських установ. У такому випадку отримуємо ситуацію, коли повернення вкладів фактично відбувається за рахунок коштів населення країни. З другого боку, відповідно до чинного законодавства, ФГВФО не може наростити швидкими темпами необхідний обсяг фінансових ресурсів, який би дозволив йому самостійно виконувати свої функції. У зв'язку з такою суперечливою ситуацією у науковій літературі міститься декілька шляхів виходу з цієї ситуації.

На думку деяких авторів, доцільно змінити поточну практику повного страхування і натомість запропонувати дворівневе страхування: встановити повне покриття певного невеликого обсягу депозиту та запропонувати обмежене часткове покриття решти. Такий механізм є більш привабливим, бо, з одного боку, повне покриття маленьких вкладів дозволяє захистити населення з низьким рівнем доходів, а з іншого – страхування другої частини дозволить залучити більш значні вклади, тоді як частковість виплат змусить вкладників обережніше вибирати комерційні банки, надаючи перевагу більш стійким з них.

Гарантування вкладів має і недоліки. По-перше, у вкладників практично зникає проблема зваженості під час вибору комерційного банку з точки зору його фінансової стійкості. По-друге, наявність системи гарантування вкладів може призвести до викривлення раціональної ринкової поведінки банку та його менеджменту – вони перестають якісно аналізувати ризики власної діяльності. Це може негативно вплинути на банківську систему, послабити її. Однак втрата довіри до банківської системи внаслідок відсутності гарантування вкладів справедливо вважається вагомішою, ніж відшкодування втрат. Головне – це знайти оптимальне, зважене рішення. По-третє, відшкодування втрат вкладниками проблемних банків може викликати невдоволення власників інших банків і частини громадян, які прямо чи опосередковано повинні розплачуватися за чужі помилки або ризикові дії.

2. Система гарантування банківських вкладів, що побудована в Україні, створена за принципом максимально можливого залучення ресурсів населення до економічного обігу. Така ситуація сприяє підвищенню схильності громадян нести власні ресурси до тих фінансових установ, які пропонують найбільші відсоткові ставки. При цьому показники діяльності таких банків громадянами не аналізуються. Однак зазначена система не враховує факт того, що такі проценти за депозитними угодами пропонують банки, які ведуть більш ризикову діяльність щодо використання цих коштів. Тобто ризик вибору клієнтами дещо ненадійних банків лягає цілком на ФГВФО, оскільки власнику буде здійснюватися компенсація у повному обсязі незалежно від рівня ризикованості банківської установи, в якій він тримав кошти. Ситуація 2014–2016 рр. підтвердила наявність такої ситуації в Україні.

3. Не вирішеною проблемою розвитку системи гарантування вкладів в Україні є відсутність гарантійних схем повернення депозитів населенню, що були акумульовані іншими небанківськими депозитними установами. Така ситуація сприяє формуванню додаткових конкурентних переваг банківських установ на ринку депозитних послуг та негативно впливає на інших фінансових посередників. Для формування стабільно функціонуючої фінансової системи держави гарантування повернення депозитів громадян є

важливою проблемою подальшого її розвитку. Її вирішення вимагає використання системного підходу для забезпечення повернення коштів населенню, які були акумульовані всіма депозитними установами, включаючи небанківських посередників. Варто враховувати, що втративши кошти, які були вкладені до небанківських депозитних установ, рівень довіри фізичних осіб взагалі до діяльності фінансових посередників буде знижуватися, а їх схильність здійснювати заощадження буде зменшуватися, а відновлення довіри вимагає тривалого часу.

4. Необхідно розробити механізми компенсації втрати громадянами реальної вартості власних коштів, які виявляються заблокованими у проблемних банках, через девальвацію національної валюти та існування високого рівня інфляції. Такий крок дозволить лише підвищити довіру громадян до депозитних установ і сприятиме залученню додаткових фінансових ресурсів до економічного обігу.

Отже, система страхування вкладів складається з двох компонентів: системи гарантування вкладів і добровільного страхування депозитів. В Україні на сьогодні функціонує система гарантування вкладів, які залучаються виключно банківськими установами. До основних проблем подальшого розвитку зазначеної системи варто віднести такі: недостатній рівень власних фінансових ресурсів ФГВФО; відсутність стратегії розвитку ФГВФО; недосконаліть системи статистичної інформації, що надає зазначений фонд про свою діяльність; відсутність гарантування вкладів, залучених іншими депозитними установами; постійне зниження реальної вартості депозитів громадян унаслідок впливу девальвації національної валюти та інфляційних процесів; де-факто постійно знижується обсяг гарантованої суми повернення коштів громадянам та ін. Вирішення зазначених проблем дозволить збільшити прозорість функціонування ринку депозитних послуг, сприятиме підвищенню довіри клієнтів до діяльності фінансових установ і забезпечить зростання обсягів фінансових ресурсів, які акумульовані цими посередниками, для подальшого їх перетворення у кредитні й інвестиційні ресурси розвитку національного господарства.

9.5. Фонд державного майна України: джерела формування та напрями використання коштів

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Фонд державного майна України» від 09.12.2011 № 4107-VI. Фонд державного майна України є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності.

До джерел формування коштів Фонду державного майна України належать:

– кошти, одержані від продажу об'єктів приватизації, що є у загальнодержавній власності (підприємств, цехів, виробництв, дільниць, інших підрозділів підприємств; обладнання, будівель, споруд, ліцензій, патентів та інших матеріальних і нематеріальних активів ліквідованих підприємств і їх підрозділів; часток (паїв), акцій господарських товариств);

– добровільні внески українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, громадських організацій;

– інші надходження, що не суперечать чинному законодавству.

Фонд державного майна на підставі одержаних від установ банків платіжних доручень здійснює облік надходження коштів по кожному об'єкту, джерелах надходжень, регіонах і в цілому по країні, контролює стан оплати вартості конкретних об'єктів приватизації та рівень використання громадянами приватизаційних цінних паперів.

Виділяють такі напрями використання і нормативи розподілу коштів фонду приватизації, які щорічно встановлюються Державною програмою приватизації майна державних підприємств:

1) відшкодування витрат, пов'язаних з приватизацією;

2) фінансове забезпечення приватизації, у тому числі видання державного інформаційного бюлетеня про приватизацію, кадрове забезпечення;

3) погашення внутрішнього державного боргу;

4) кредитування технічного оновлення та реконструкції приватизованих підприємств;

5) створення нових робочих місць;

6) створення об'єктів інфраструктури ринку;

7) поповнення валютного резерву Національного банку.

Фонд державного майна щомісяця перераховує кошти із рахунків фонду приватизації на рахунки відповідних державних органів згідно з нормативами їх розподілу. Фонд державного майна щоквартально складає звіт про надходження і витрати коштів, одержаних від приватизації, та подає його Кабінету Міністрів України. Складає щорічний баланс надходжень і витрат коштів фонду приватизації, який є складовою частиною звіту про хід виконання Державної програми приватизації майна державних підприємств. Державні органи щорічно розробляють пропозиції до Державної програми приватизації майна державних підприємств у частині нормативів розподілу коштів, одержаних від приватизації. Невикористані у звітному році кошти фонду приватизації вилученню не підлягають, переходять на наступний рік і використовуються на цілі, передбачені Законом України «Про Фонд державного майна України».

9.6. Цільові фонди органів місцевого самоврядування: зміст та призначення

Цільові фонди органів місцевого самоврядування – це кошти, які є на спеціальних банківських рахунках і вилученню не підлягають. До них належать: додаткові доходи і заощаджені кошти, одержані внаслідок проведення заходів щодо вирішення економічних і соціальних проблем; добровільні внески і пожертвування громадян, юридичних осіб; доходи від місцевих грошово-речових лотерей, аукціонів; штрафи, які стягуються за одержання підприємствами, організаціями, установами необґрунтованого доходу в зв'язку із завищенням цін на продукцію (послуги);

штрафи, встановлені рішеннями місцевих рад народних депутатів; частина штрафів за забруднення навколишнього середовища; штрафи за адміністративні правопорушення, вчинені на відповідній території; доходи від продажу населенню будинків і квартир, що належать до комунальної власності; доходи від розпродажу майна ліквідованих підприємств місцевого господарства, які належать до комунальної власності; орендна плата за землю; суми коштів, пропорційно виділених підприємствами для тих житлових масивів, селищ, сіл, у яких проживає відповідна кількість їхніх працівників.

Створення цільових фондів органів місцевого самоврядування сприяє:

– концентрації коштів підприємств і регіональних органів на розвиток соціально-побутової інфраструктури;

– посиленню матеріальної зацікавленості місцевих органів у результатах своєї господарської діяльності;

– зміцненню місцевих фінансів;

– більш ефективному використанню матеріальних і фінансових ресурсів регіонів;

– звільненню підприємств від виконання не властивих їм функцій з розвитку місцевого господарства тощо.

Стаття 68 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» дозволяє органам місцевого самоврядування утворювати цільові фонди, які є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету. Порядок формування та використання цільових фондів визначається положенням про ці фонди, що затверджується відповідною місцевою радою.

Стаття 70 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» дозволила брати участь органам місцевого самоврядування у фінансово-кредитних відносинах:

1. Рада або за її рішенням інші органи місцевого самоврядування можуть здійснювати місцеві запозичення та отримувати позики від місцевих бюджетів відповідно до вимог, встановлених Бюджетним кодексом України.

2. Органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні банки та інші фінансово-кредитні установи, виступати гарантами кредитів підприємств, установ та організацій, що

належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснювати розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитах з дотриманням вимог, встановлених Бюджетним кодексом України та іншими законами України.

Місцеві органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації, а також громадяни несуть встановлену законом відповідальність перед органами місцевого самоврядування за заподіяну місцевому самоврядуванню шкоду їх діями або бездіяльністю, а також у результаті невиконання рішень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, прийнятих у межах наданих їм повноважень.

Питання для самоконтролю

Перелік питань до самостійної роботи

1. Нормативно-правове забезпечення діяльності економічних позабюджетних фондів.
2. Сучасний стан економічних позабюджетних фондів.
3. Нормативно-правове забезпечення діяльності цільових фондів органів місцевого самоврядування.

Індивідуальне завдання
(підготовка реферативних повідомлень)

1. Проблеми розвитку економічних позабюджетних фондів.
2. Напрями удосконалення економічних позабюджетних фондів.
3. Проблеми і напрями їх вирішення фонду стабілізації підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних.
4. Проблеми і напрями їх вирішення фонду гарантування вкладів фізичних осіб.
5. Проблеми і напрями їх вирішення державного позабюджетного фонду приватизації.
6. Потреба у формуванні інноваційного фонду в Україні.
7. Потреба у функціонуванні наукових фондів в Україні.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Види та форми соціального захисту.
2. Види та форми соціальної підтримки.
3. Вплив демографічних проблем на бюджет ПФУ.
4. Вплив економічних позабюджетних фондів на соціально-економічні процеси в державі.
5. Вплив Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на соціально-економічні процеси в державі.
6. Вплив Фонду соціального страхування на соціально-економічні процеси в державі.
7. Державний дорожній фонд.
8. Державний матеріальний резерв.
9. Державний фонд поводження з радіоактивними відходами.
10. Державний фонд регіонального розвитку.
11. Державний фонд розвитку водного господарства.
12. Державні цільові фонди у системі регулювання соціально-економічних процесів.
13. Державні цільові фонди: сутність, призначення та роль у соціально-економічних процесах.
14. Джерела формування бюджету та напрями використання коштів Фонду соціального страхування.
15. Джерела формування та напрями використання коштів Пенсійного фонду.
16. Джерела формування та напрями використання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.
17. Джерела формування фінансових ресурсів державних цільових фондів.
18. Елементи соціального захисту.
19. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.
20. Зміст цільових фондів місцевого самоврядування.
21. Історія створення Фонду соціального страхування.
22. Класифікація державних цільових фондів.

23. Місцеві фонди охорони навколишнього середовища.

24. Нормативно-правове забезпечення діяльності економічних позабюджетних фондів.

25. Нормативно-правове забезпечення діяльності Пенсійного фонду України.

26. Нормативно-правове забезпечення діяльності соціальних позабюджетних фондів України.

27. Нормативно-правове забезпечення діяльності соціального Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

28. Нормативно-правове забезпечення діяльності Фонду соціального страхування.

29. Нормативно-правове забезпечення діяльності цільових фондів органів місцевого самоврядування.

30. Нормативно-правове забезпечення резервного фонду Державного бюджету України.

31. Особливості акумулювання та використання коштів місцевих бюджетів на природоохоронні заходи.

32. Особливості формування резервного фонду Державного бюджету України.

33. Оцінка надходжень та видатків спеціального фонду Державного бюджету.

34. Перелік послуг Пенсійного фонду України.

35. Позабюджетні фонди органів місцевого самоврядування.

36. Порядок використання коштів резервного фонду бюджету.

37. Порядок формування коштів резервного фонду бюджету.

38. Поясніть механізм формування цільових фондів місцевого самоврядування.

39. Принципи та види загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

40. Проблеми та перспективи запровадження накопичувального рівня системи пенсійного забезпечення.

41. Проєкти та програми, що фінансуються з Державного фонду регіонального розвитку.

42. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт.

43. Розвиток соціального захисту населення: історична довідка.

44. Роль і місце державних цільових фондів в економічній системі держави.

45. Система пенсійного забезпечення в Україні.

46. Соціальний захист і соціальне забезпечення.

47. Соціальні стандарти та соціальні гарантії.

48. Сутність та значення економічних позабюджетних фондів.

49. Сутність та значення Пенсійного фонду. Органи його управління.

50. Сутність та значення Фонду соціального страхування.

51. Сутність, права та обов'язки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

52. Сучасний стан економічних позабюджетних фондів.

53. Сучасний стан пенсійної системи України.

54. Сучасний стан позабюджетних фондів України.

55. Сучасний стан Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

56. Сучасний стан Фонду соціального страхування України.

57. Фактори впливу на формування фінансових ресурсів державних цільових фондів.

58. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: джерела формування та напрями використання коштів.

59. Фонд державного майна України: джерела формування та напрями використання коштів.

60. Фонд стабілізації підприємств та організацій, внесених до реєстру неплатоспроможних: джерела формування та напрями використання коштів.

61. Цільові та резервні фонди органів місцевого самоврядування.

62. Яка мета створення цільових фондів місцевого самоврядування?

63. Які є види цільових фондів місцевого самоврядування? За рахунок яких джерел формуються доходи названих фондів?

ТЕСТИ

1. За джерелами функціонування цільові фонди поділяють на:

а) бюджетні, державні, громадські організації;

б) бюджетні, державні, позабюджетні;

в) бюджетні та позабюджетні;

г) державні, приватні, акціонерні.

2. Регіональні та місцеві цільові фонди класифікуються за:

а) територіальністю;

б) юридичним статусом;

в) приналежністю;

г) періодом дії.

3. За періодом дії цільові фонди поділяють на:

а) тимчасові, тривалі, постійні;

б) тимчасові, постійні;

в) тимчасові, тривалі;

г) тривалі, тимчасові.

4. Джерела фінансування державних цільових фондів поділяють на:

а) бюджетні, позабюджетні;

б) бюджетні, позабюджетні, приватні;

в) приватні, бюджетні, фонди корпорацій;

г) позабюджетні, приватні.

5. Яке з цих тверджень є хибним:

а) державні цільові фонди не можуть виступати інвесторами і учасниками фінансового ринку;

б) державні цільові фонди за основними напрямами своєї діяльності звільнені від сплати податків;

в) державні цільові фонди є самостійною ланкою фінансової системи і входять до складу державних фінансів;

г) порядок формування і використання державних цільових фондів регламентується відповідним законодавством.

6. Виберіть державний цільовий фонд, який не належить до бюджетних:

а) Фонд для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення;

б) Пенсійний фонд України;

в) Державний валютний фонд;

г) Державний інноваційний фонд.

7. Кошти державних цільових фондів, крім Пенсійного фонду України, обслуговуються:

а) НБУ;

б) органами державного казначейства;

в) органами Міністерства фінансів;

г) Державною податкової службою України.

8. Залежно від рівня, на якому утворюються держані цільові фонди, вони можуть бути:

а) територіальними і закордонними;

б) загальнодержавними і місцевими;

в) галузевими і відомчими;

г) місцевими і регіональними.

9. Важлива складова і самостійна ланка фінансової системи країни, виникнення та функціонування якої пов'язане з наявністю товарно-грошових відносин, – це:

а) позабюджетні фонди;

б) банківська система;

в) постійні позабюджетні фонди;

г) податкова система.

10. За цільовим призначенням позабюджетні фонди поділяють на:

а) державні, недержавні;

б) постійні, тимчасові;

в) загальнодержавні, регіональні;

г) соціальні, економічні, страхові.

11. Назвіть державні цільові фонди, які входять до складу спеціального фонду Державного бюджету:

а) Державний фонд регіонального розвитку, Державний фонд розвитку водного господарства, Державний фонд поводження з радіоактивними відходами, Державний дорожній фонд;

б) Пенсійний фонд, Резервний фонд КМУ, Державний фонд регіонального розвитку;

в) Фонд соціального страхування, Фонд державного майна, Фонд соціального страхування на випадок безробіття;

г) Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд соціального страхування на випадок безробіття, Державний дорожній фонд.

12. Створення цього фонду дозволяє започаткувати в Україні фінансування проєктів регіонального розвитку на конкурсній основі та відповідно до регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації. Що це за фонд:

а) Державний фонд розвитку водного господарства;

б) Державний дорожній фонд;

в) Державний фонд регіонального розвитку;

г) Фонд соціального страхування.

13. Не більше 10 % коштів Державного фонду регіонального розвитку спрямовується на:

а) фінансування закладів освіти;

б) реалізацію проєктів – переможців «Всеукраїнського громадського бюджету»;

в) фінансування спортивних заходів у регіонах;

г) фінансування енергозберігаючих проєктів у регіонах.

14. Що являє собою Міжрегіональний розподіл коштів Державного фонду регіонального розвитку:

а) 50 % коштів усім регіонам відповідно до чисельності населення та 50 % коштів регіонам, у яких показник валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу менший 75 % середнього показника по Україні;

б) 20 % коштів усім регіонам відповідно до чисельності населення та 80 % коштів регіонам, у яких показник валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу менший 75 % середнього показника по Україні;

в) 60 % коштів усім регіонам відповідно до чисельності населення та 40 % коштів регіонам, у яких показник валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу менший 75 % середнього показника по Україні;

г) 80 % коштів усім регіонам відповідно до чисельності населення та 20 % коштів регіонам, у яких показник валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу менший 75 % середнього показника по Україні.

15. Крім Бюджетного кодексу та Закону України «Про державний бюджет», Державний дорожній фонд регулюється такими нормативно-правовими актами:

а) Закон України «Про джерела фінансування дорожнього господарства України», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку спрямування коштів державного дорожнього фонду»;

б) Закон України «Про державний дорожній фонд», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів спеціального фонду бюджету»;

в) постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів спеціального фонду бюджету», наказ Міністерства фінансів «Про наповнення Державного дорожнього фонду»;

г) Закон України «Про джерела фінансування дорожнього господарства України», наказ Міністерства фінансів «Про наповнення Державного дорожнього фонду».

16. Державний дорожній фонд почав функціонувати у складі державного бюджету у:

а) 2016 році;

б) 2017 році;

в) 2018 році;

г) 2019 році.

17. Основним джерелом наповнення Державного фонду поводження з радіоактивними відходами є:

а) акцизний податок, справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк;

б) рентні платежі (за користування природними ресурсами);

в) акцизний податок з транспортних засобів;

г) екологічний податок, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк.

18. Основним розпорядником коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами є:

а) Державне агентство України з управління зоною відчуження;

б) Міністерство фінансів України;

в) Міністерство екологічної політики;

г) бюджетні установи, що належать до сфери атомної енергетики.

19. Основним джерелом наповнення Державного фонду розвитку водного господарства є:

а) 10 % земельного податку;

б) 10 % рентної плати за спеціальне використання води;

в) 20 % рентної плати за спеціальне використання води;

г) 15 % податку на прибуток підприємств, платниками якого є водні господарства.

20. Відповідальним виконавцем бюджетних програм, реалізація яких здійснюється за рахунок коштів Державного фонду розвитку водного господарства, є:

а) Міністерство енергетики та захисту довкілля України;

б) Міністерство екології України;

в) Агентство з розвитку водойм України;

г) Державне агентство водних ресурсів України.

21. Виберіть фонд цільового призначення, який не належить до соціальних позабюджетних фондів:

а) Фонд соціального страхування на випадок безробіття;

б) Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

в) Фонд соціального страхування працівників бюджетної сфери;

г) Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

22. В Україні найбільшого поширення набули загальнодержавні соціальні позабюджетні фонди:

а) тимчасові;

б) постійні;

в) економічні;

г) регіональні.

23. Цільові фонди створюються шляхом:

а) виділення коштів з бюджету та створення власних джерел доходів;

б) залучення іноземних інвестицій;

в) добровільних внесків фізичних та юридичних осіб;

г) правильної відповіді немає.

24. Соціальні нормативи за характером задоволення соціальних потреб:

а) статистичні нормативи;

б) нормативи споживання;

в) нормативи мінімального споживання;

г) нормативи забезпечення.

25. Не є видом соціальних послуг:

а) професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації та профорієнтація;

б) пошук відповідної роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі надання роботодавцеві дотацій на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних та фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних;

в) інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням;

г) матеріальна підтримка родичів безробітнього.

26. Система соціального страхування не повинна базуватися на принципі:

а) солідарності;

б) обов'язковості;

в) підпорядкованості;

г) рівноправності всіх застрахованих осіб.

27. Страховий стаж обчислюється у:

а) днях;

б) місяцях;

в) кварталах;

г) роках.

28. За цільовим призначенням позабюджетні фонди поділяють на:

а) державні, недержавні;

б) постійні, тимчасові;

в) загальнодержавні, регіональні;

г) соціальні, економічні, страхові.

29. До сучасних невирішених проблем фондів соціального призначення – законодавчого, організаційного та управлінського характеру, належать:

а) дубльовані функцій між окремими фондами;

б) значні розміри внесків до позабюджетних цільових фондів держави, які недостатньою мірою забезпечують надходження коштів через фактор надмірної тінізації економіки;

в) неузгодженості витрат з іншими статтями видатків держави;

г) усі відповіді правильні.

30. Вкажіть правильне визначення терміна «прожитковий мінімум»:

а) соціально прийнятий рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, визначений за нормами соціальних або фізіологічних потреб;

б) норматив, що визначається на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для усього населення або окремих соціальних груп;

в) вартісна оцінка мінімуму життєвих засобів, необхідних для підтримки життєдіяльності та відновлення робочої сили працівника;

г) правильної відповіді немає.

31. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування запроваджене:

а) з 2004 року;

б) з 1990 року;

в) з 2010 року;

г) з 2000 року.

32. Пенсійний фонд України у своїй діяльності керується:

а)Конституцією України та законами України;

б) актами Президента України та Кабінету Міністрів України;

в) наказами Міністерства соціальної політики України;

г) усі відповіді правильні.

33. Державний Пенсійний фонд України був створений як самостійна фінансово-кредитна система:

а) 1993 року;

б) 1991 року;

в) 1992 року;

г) 2000 року.

34. З чого складається система пенсійного забезпечення в Україні:

а) солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

б) накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

в) системи недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян;

г) усі відповіді правильні.

35. Який мінімальний розмір пенсії за віком при наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу:

а) 30 % середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки України, за певний рік;;

б) пропорційний наявному страховому стажу, виходячи з мінімального розміру пенсії за віком;

в) 40 % мінімальної заробітної плати на відповідний рік, але не менше прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

г) 20 % середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки України на момент призначення пенсії.

36. Облік надходжень і витрат коштів Пенсійного фонду здійснюють:

а) виконавчі органи Пенсійного фонду;

б) Казначейська служба;

в) голова Казначейської служби;

г) Міністерство фінансів України.

37. Не забороняється використовувати кошти Пенсійного фонду:

а) не за цільовим призначенням;

б) на придбання державних цінних паперів у разі відсутності заборгованості з виплати пенсій;

в) на кредитні операції;

г) на надання позик.

38. Виплати пенсій не здійснюються:

а) у разі втрати годувальника;

б) у разі настання страхового випадку;

в) за віком;

г) за інвалідністю.

39. Сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії, – це:

а) пенсійна система;

б) пенсійне забезпечення;

в) фонди соціального забезпечення;

г) немає правильної відповіді.

40. У разі виникнення дефіциту коштів Пенсійного фонду для фінансування виплати пенсій у солідарній системі у зв'язку із спрямуванням частини страхових внесків до накопичувального фонду такий дефіцит покривається за рахунок коштів:

а) страхових, банківських установ;

б) місцевих бюджетів;

в) недержавного пенсійного забезпечення;

г) Державного бюджету України.

41. Основними завданнями Пенсійного фонду є:

а) призначення (перерахунок) пенсій, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці та підготовка документів для їх виплати;

б) керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

в) ефективне та цільове використання коштів, удосконалення методів фінансового планування, звітності та системи контролю за витрачанням коштів;

г) усі відповіді правильні.

42. Страхуванню на випадок безробіття не підлягають:

а) працюючі пенсіонери, іноземці та особи без громадянства, які тимчасово працюють за наймом в Україні;

б) люди пенсійного віку, які є громадянами України;

в) застраховані особи на період відпустки у зв'язку з доглядом за дитиною;

г) застраховані особи у розрізі отриманої допомоги у зв'язку з частковим безробіттям.

43. Державний фонд загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття – це:

а) орган, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, провадить збір і акумуляцію страхових внесків та інших коштів, призначених для фінансування матеріального забезпечення та соціальних послуг, та забезпечує їх надання, а також здійснює контроль за використанням цих коштів;

б) фундаментальна основа державної системи соціального захисту населення, що уможливлює матеріальне забезпечення і підтримку непрацездатних громадян за рахунок фондів, сформованих працездатними членами суспільства;

в) цільовий централізований страховий фонд, який створений для фінансування програм зайнятості населення, управління страхуванням на випадок тимчасової незайнятості, акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів для надання соціальної допомоги;

г) система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом.

44. Страхуванню на випадок безробіття підлягають:

а) працюючі пенсіонери;

б) іноземці та особи без громадянства, які тимчасово працюють за наймом в Україні;

в) особи, які втратили роботу з поважної причини;

г) правильної відповіді немає.

45. Видами соціально забезпечення на випадок безробіття не є :

а) допомога у зв'язку з частковим безробіттям;

б) допомога на поховання у разі смерті безробітного;

в) матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного;

г) допомога працюючим пенсіонерам.

46. Кошти Фонду соціального страхування на випадок безробіття не використовують на:

а) виплату забезпечення та надання соціальних послуг;

б) відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію осіб, фінансування витрат на утримання;

в) забезпечення діяльності виконавчої дирекції фонду та її робочих органів;

г) виплату степендій.

47. Страхові внески сплачуються роботодавцями:

а) один раз на місяць;

б) три рази на місяць;

в) чотири рази на місяць;

г) два рази на місяць.

48. Функції виконавчої дирекції Фонду соціального страхування на випадок безробіття покладаються на:

а) Наглядову раду фонду;

б) Державну службу зайнятості;

в) Міністерство фінансів України;

г) працівників фонду.

49. Допомога у зв'язку з безробіттям не може бути нижчою за середню(ій):

а) пенсію;

б) заробітну плату;

в) стипендію;

г) прожитковий мінімум.

50. Основне завдання Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття:

а) плата за страхування;

б) відстеження страхових випадків;

в) контроль за страхуванням;

г) організація та здійснення відповідного виду страхування.

51. До суб'єктів страхування на випадок безробіття належать:

а) юридичні особи та фізичні особи-підприємці;

б) застраховані особи, страхувальник та страховик;

в) застраховані особи, особи, які забезпечують себе роботою самостійно, іноземці та особи без громадянства;

г) страхувальник та страховик.

52. Об'єктом страхування на випадок безробіття визначено:

а) страховий ризик;

б) страховий випадок;

в) страховий стаж;

г) страхові внески.

53. Допомога у зв'язку з безробіттям – це вид:

а) соціальної послуги;

б) адресної допомоги;

в) матеріального забезпечення;

г) соціальної допомоги.

54. Для управління страхуванням на випадок безробіття створено:

а) Фонд соціального страхування України;

б) Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;

в) Державну службу зайнятості (центральний апарат);

г) Міністерство соціальної політики України.

55. Виплата застрахованим особам забезпечення на випадок безробіття та надання соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів, що надходять від сплати:

а) податку на доходи фізичних осіб;

б) внесків за договорами медичного страхування та недержавного пенсійного страхування;

в) єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

г) єдиного податку.

56. До складу правління фонду входять представники від держави, застрахованих осіб та роботодавців, по:

а) 5 представників від кожної сторони;

б) 7 представників від кожної сторони;

в) 10 представників від кожної сторони;

г) 15 представників від кожної сторони.

57. Законодавством визначено поняття страхового стажу як:

а) період (строк), протягом якого особа підлягала страхуванню на випадок безробіття та за який щомісяця сплачено нею та роботодавцем страхові внески в сумі, не меншій ніж мінімальний страховий внесок;

б) період (строк), протягом якого особа підлягала страхуванню на випадок безробіття та за який сплачено податок на доходи фізичних осіб в мінімальному розмірі;

в) період (строк), протягом якого особа підлягала страхуванню на випадок безробіття та за який щомісяця нараховано та сплачено податок на доходи фізичних осіб;

г) період (строк), протягом якого особа підлягала страхуванню на випадок безробіття та за який щомісяця сплачено нею та роботодавцем єдиний податок у мінімальному розмірі.

58. Який мінімальний страховий стаж дає право застрахованій особі на допомогу у зв'язку з безробіттям залежно від середньої заробітної плати:

а) не менше ніж шість місяців;

б) не менше ніж вісім місяців;

в) не менше ніж дев'ять місяців;

г) не менше ніж дванадцять місяців.

59. Повноваження щодо встановлення мінімального розміру допомоги у зв'язку з безробіттям належить до повноважень:

а) Кабінету Міністрів України;

б) Міністерства соціальної політики України;

в) Державної служби зайнятості (центрального апарату);

г) правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

60. Для організації підприємницької діяльності безробітними, які не можуть бути працевлаштовані у зв'язку з відсутністю на ринку праці відповідної роботи, може надаватись:

а) дозвіл на організацію підприємницької діяльності;

б) одноразова виплата допомоги у зв'язку з безробіттям для організації підприємницької діяльності;

в) грошова допомога для оформлення свідоцтва про реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;

г) супровід для реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності.

61. За якими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснює керівництво та управління Фонд соціального страхування України згідно з положеннями закону:

а) на випадок безробіття, від нещасного випадку та у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;

б) від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням;

в) у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;

г) пенсійним страхуванням, від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням.

62. Який орган затверджує бюджет Фонду соціального страхування України:

а) правління Фонду соціального страхування України;

б) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику;

в) Кабінет Міністрів України;

г) Верховна Рада України.

63. Який склад правління Фонду соціального страхування України:

а) по п’ять представників держави, застрахованих осіб та роботодавців;

б) сім представників держави та по три представники застрахованих осіб і роботодавців;

в) шість представників застрахованих осіб, чотири представники роботодавців та десять представників держави;

г) по сім представників держави, застрахованих осіб та роботодавців.

64. Які види матеріального забезпечення та соціальних послуг передбачені за страхуванням у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності:

а) допомога у зв’язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), допомога у зв’язку з вагітністю та пологами;

б) допомога у зв’язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), допомога у зв’язку з вагітністю та пологами, оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм;

в) допомога у зв’язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), допомога у зв’язку з вагітністю та пологами, допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві), оплата лікування у реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм;

г) допомога у зв’язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві) .

65. *Що є підставою для надання допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю:*

а) виданий у встановленому порядку листок непрацездатності;

б) висновок лікарсько-консультаційної комісії;

в) медичний експертний висновок лікаря;

г) факт настання у застрахованої особи захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві.

66. *Який максимальний розмір щомісячної страхової виплати за страхуванням від нещасного випадку:*

а) не повинен перевищувати 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб;

б) не повинен перевищувати 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність;

в) не повинен перевищувати 10 розмірів мінімальної заробітної плати;

г) не повинен перевищувати 10 розмірів середньої заробітної плати по Україні, визначеної у місяці, в якому настав страховий випадок, на підставі даних центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики.

67. *Що є метою контролю за діяльністю Фонду соціального страхування України:*

а) забезпечення виконання фондом його статутних завдань і цільового використання коштів цього фонду;

б) дотримання законодавства під час виконання функцій страховика;

в) якість і повнота виконання посадовими особами своїх обов'язків;

г) цільове використання коштів Фонду соціального страхування України.

68. Який орган здійснює державний нагляд у сфері соціального страхування:

а) уповноважений Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади та інші органи, визначені законом;

б) уповноважений Верховної Ради України з прав людини;

в) спеціально створений консультативно-дорадчий орган при Президентові України;

г) Рахункова палата України.

69. Ким установлюється ступінь втрати працездатності за страхуванням від нещасного випадку:

а) лікарсько-консультаційною комісією;

б) страховим експертом з охорони праці;

в) медико-соціальною експертною комісією за участі Фонду соціального страхування України;

г) науково-дослідним інститутом профпатології чи його відділеннями.

70. В якому розмірі виплачується допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років:

а) 50 % середньої заробітної плати (доходу);

б) 70 % середньої заробітної плати (доходу);

в) 60 % середньої заробітної плати (доходу);

г) 80 % середньої заробітної плати (доходу).

ЗАДАЧІ, ПРИКЛАДИ

ОБОВ'ЯЗКОВІ ЗАДАЧІ

Соціальні позабюджетні фонди. Пенсійний фонд: джерела формування, напрями використання коштів. Органи управління

Приклад 1. *Чоловік звернувся за призначенням пенсії в березні 2016 року, має 40 років 3 місяці 18 днів страхового стажу. Розмір пенсії обчислювався з заробітку за період з 01.07.2000 по 29.02.2016. Надав згоду на оптимізацію заробітку в автоматичному режимі. У результаті чого з заробітку було виключено період з 01.02.2008 по 30.04.2012, що становить 48 місяців.*

Розрахунок

1. Розраховуємо коефіцієнт страхового стажу:

Кс. = (483 (місяців) × 1,35%) / (100% × 12(місяців)) = 0,54338.

2. Розраховуємо індивідуальний коефіцієнт заробітної плати.

Він розраховується шляхом зіставлення фактичного заробітку особи з середньою зарплатою в Україні в тих місяцях, які враховувались при розрахунках. У результаті ділення суми коефіцієнтів заробітку на страховий стаж, набутий в місяцях, які враховувались для обчислення пенсії, визначається середній коефіцієнт заробітку, а саме: 160,38813 (сума коефіцієнтів зарплати після оптимізації) / 140 місяців страхового стажу – індивідуальний коефіцієнт зарплати становить 1,14563.

3. Розраховуємо середньомісячний заробіток для обчислення пенсії:

– середня зарплата робітників, занятих у галузях економіки України за 2013, 2014, 2015 роки (три роки, що передують за зверненням за пенсією) / 3= 3263,44 грн;

заробіток для нарахування пенсії (Зп.) – 1,14563 × 3263,44 грн = 3738,69 грн.

4. Розраховуємо розмір пенсії за вищевказаними даними:

3738,69 грн × 0,54338 = 2031,53 грн.

Приклад 2. *Якщо особа має 46 років страхового стажу, в тому числі шість років (1992–1998 рр.) працювала в психіатричному чи інфекційному закладі охорони здоров'я, де стаж подвоюється, чи впливає це на порядок оптимізації заробітку?*

Розрахунок

За статтею 60 Закону України «Про пенсійне забезпечення» (стаж до 1 січня 2004 року обчислюється з урахуванням норм цього Закону – ч. 4 ст. 24 Закону) робота в лепрозорних і протичумних закладах охорони здоров'я, у закладах (відділеннях) з лікування осіб, заражених вірусом імунодефіциту людини або хворих на СНІД, в інших інфекційних закладах (відділеннях) охорони здоров'я, у патологоанатомічних і реанімаційних відділеннях закладів охорони здоров'я, а також у психіатричних закладах охорони здоров'я зараховується до стажу роботи в подвійному розмірі.

Однак під час оптимізації заробітку страховий стаж зараховується в одинарному розмірі. Тобто страховий стаж цієї жінки становить 46 років, а для оптимізації буде враховано 40 років (без подвоєння).

Приклад 3. *Пенсія була призначена ще у 2012, коли був інший порядок оптимізації. Страховий стаж становив 35 років і 6 місяців. Із заробітку було вилучено дев'ять місяців одержання допомоги у зв'язку з безробіттям у 2001–2002 рр., а низький заробіток за 5 місяців у 2009–2010 рр. не вилучений (оскільки між центром зайнятості та роботою була висока заробітна плата). Пенсіонер продовжує працювати. Чи буде під час наступного перерахунку пенсії (у 2014) із заробітку вилучено періоди одержання допомоги у зв'язку з безробіттям та низький заробіток за 2009–2010 рр.?*

Розрахунок

Так, дійсно. Порядок оптимізації, про який йшлося вище, набрав чинності з 1 липня 2013 року. Тобто він застосовується, якщо пенсія призначається після цієї дати. Однак і під час перерахунку такий порядок буде застосовано, якщо йдеться про перерахунок за ч. 4 ст. 42 Закону (із стажу та заробітку), або в разі переведення з одного виду пенсії на інший.

Отже, якщо у 2014 буде доцільно провести перерахунок пенсії із стажу та врахувати заробіток, одержаний після призначення пенсії, буде застосовано новий порядок оптимізації заробітку. Якщо страховий стаж становитиме 37 років 6 місяців, із заробітку можна буде вилучити 45 місяців (10 % страхового стажу). Період одержання допомоги впродовж дев'яти місяців вилучаємо із підрахунку заробітку, а потім шукаємо ще будь-які 36 місяців страхового стажу з низькими коефіцієнтами, але вже поспіль.

У розрахунку має залишитися заробіток не менш ніж за 60 місяців.

І не завжди особі вигідно вилучати максимальну кількість місяців із періоду заробітку. Іноді трапляються випадки, коли в пенсіонера заробіток був стабільно високим. У такому разі під оптимізацію може підпасти період, менший від максимального, наприклад зі страхового стажу 32 роки вигідно вилучити лише п'ять-шість місяців. Вилучення більшої кількості місяців може призвести до зменшення середнього коефіцієнта заробітку особи. А це неприпустимо, бо зменшить розмір пенсії.

Приклад 4. *Жінка, якій пенсія призначена з 10 липня 2014 року, виявила бажання обчислити пенсію із заробітної плати за періоди: з 1 березня 1995 до 28 лютого 2000 року та за всі періоди страхового стажу з 1 липня 2000 до травня 2014 року. Її страховий стаж – 37 років 5 місяців, у тому числі в період з 1 липня 2002 до 30 квітня 2003 року вона одержувала допомогу у зв'язку з безробіттям, 1 травня 2003 року влаштувалася на роботу і з 1 червня 2006 до 31 березня 2008 року перебувала у відпустці у зв'язку з доглядом за онукою до досягнення нею трирічного віку, одержуючи відповідну допомогу***.*

Розрахунок

За статтею 11 Закону України особи, які відповідно до законів одержують допомогу у зв'язку з доглядом за дитиною до досягнення нею трирічного віку, підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню. Отже, увесь час перебування у частково оплачуваній відпустці зарахований до страхового стажу для призначення пенсії цій жінці.

Страховий стаж 37 років 5 місяців – це 449 місяців. Отже, максимально може бути вилучено 44 місяці. Спочатку вилучаємо 10 місяців, у які ця жінка одержувала допомогу в центрі зайнятості, а потім 34 місяці поспіль (припустимо, що це будуть періоди з 1 березня 1998 до 28 лютого 2000 р. та з 1 липня 2000 до 30 квітня 2001 року).

Крім того, вилучаємо весь період одержання допомоги у зв'язку з доглядом за онукою (понад 10 % страхового стажу).

Приклад 5. *Пенсія 1 800 грн, пенсіонер працює.*

Розрахунок

Визначаємо розмір пенсії до виплати в період роботи: 85% × 1800 = 1530 грн. Оскільки сума є меншою 1,5 прожиткового мінімуму (1611 грн), то з 1 січня виплачуватиметься 1611 грн.

З 1 травня виплачуватиметься 1695 грн (1130 × 1,5), а з 1 грудня 2016 року – у повному розмірі, тобто 1800 грн. Податок і військовий збір не нараховується, оскільки сума пенсії є меншою трьох розмірів мінімальної заробітної плати.

Приклад 6. *Пенсія 5 200 грн, пенсіонер працює.*

Розрахунок

Розмір пенсії у період роботи становить: 85% × 5200 = 4420 грн. Сума пенсії для нарахування податку і військового збору: 4420 – 4134 (1378 грн × 3) = 286 грн × 16,5 % (15+1,5) = 47,19 грн. Пенсія з 1 січня виплачуватиметься у розмірі 4372,81 грн (4420 – 47,19).

Приклад 7. *Ваш стаж становить 35 років 2 місяці 3 дні.*

Розрахунок

Для того щоб визначити коефіцієнт стажу, необхідно спочатку роки перевести у місяці: 35 років × 12 міс. = 420 міс.

Далі, необхідно обчислити загальну кількість місяців тривалості стажу

420 міс. + 2 міс. = 422 міс.

Тепер, за вказаною вище формулою, визначаємо коефіцієнт стажу :

422 міс. × 1,35/(100 × 12) = 0,47470 (визначається до п'яти знаків після коми).

Приклад 8. *Стаж становить 57 років 4 місяці 15 днів.*

Розрахунок

57 років × 12 міс. = 684 міс.

684 міс. + 4 міс. = 688 міс.

688 міс. × 1,35/(100 × 12) = 0,77400.

У зв'язку з тим, що коефіцієнт страхового стажу перевищує 0,75 – в розрахунок пенсійної виплати буде враховуватись лише 0,75000.

Приклад 9. *Стаж становить 37 років із них 32 роки робота за списком № 1.*

Розрахунок

37 років + 32 = 69 років.

69 років × 12 = 828 міс.

828 міс. × 1,35/(100 × 12) = 0,93150.

У зв'язку з тим, що коефіцієнт страхового стажу перевищує 0,85 – в розрахунок пенсійної виплати буде враховуватись лише 0,85000.

Приклад 10. *Жінка має 36 років страхового стажу та статус «діти війни», отримує пенсію за віком з 1995 року, не працює.*

Розрахунок

Складові пенсії	**Розмір пенсії до перерахунку, грн**	**Розмір пенсії після перерахунку з 01.05.2016, грн**
Основний розмір пенсії *(обчислений з урахуванням стажу та заробітної плати), ст. 27 Закону України*	423,87	423,87
Доплата до мінімального розміру пенсії, ст. 28 Закону України	**650,13** *(до 1074,00)*	**706,13** *(до 1130,00)*
Доплата за понаднормативний стаж, ст. 28 Закону України	67,82 *(423,87×16%)*	67,82 *(423,87×16%)*
Підвищення «дітям війни» згідно з постановою КМУ від 25.03.2014 № 112	66,43	66,43
Підвищення згідно із постановою КМУ від 23.04.2012 № 327	84,76	84,76
Загальний розмір пенсії до виплати з урахуванням доплат і підвищень	**1293,01**	**1349,01**

За результатами перерахунку розмір пенсії збільшився **на 56,00 грн.** Зростання відбулося за рахунок збільшення доплати до мінімального розміру пенсії.

Звертаємо увагу! Відповідно до постанови КМУ від 28.12.2011 № 1381 (зі змінами, внесеними постановою КМУ від 25.03.2014 № 112) деякі підвищення до пенсії виплачуються у **фіксованому** розмірі та на сьогодні не змінюються. Так,

– підвищення дітям війни (крім тих, на яких поширюється дія законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і «Про жертви нацистських переслідувань») до пенсії провадиться у розмірі 66,43 грн;

– підвищення членам сімей осіб, зазначених у пункті 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а також дружинам (чоловікам) померлих інвалідів Другої світової війни, які не одружилися вдруге, становить 398,58 грн;

– підвищення дружинам (чоловікам) померлих учасників війни і бойових дій, партизанів і підпільників, визнаних за життя інвалідами від загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин, які не одружилися вдруге, становить 113,88 грн.

Також не переглядаються додаткові пенсії за шкоду, заподіяну здоров'ю, та компенсаційні виплати за втрату годувальника відповідно до Закону України «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Приклад 11. *Жінка має страховий стаж 45 років, отримує пенсію за віком з 2005 року, продовжує працювати*.

Розрахунок

Розмір пенсії не зміниться, оскільки працюючим пенсіонерам не проводиться перерахунок пенсії у зв'язку зі зростанням прожиткового мінімуму.

Приклад 12. *Чоловік має страховий стаж 43 роки, отримує пенсію за віком з 2015 року, не працює.*

Розрахунок

Складові пенсії	**Розмір пенсії до перерахунку, грн**	**Розмір пенсії після перерахунку з 01.05.2016, грн**
Основний розмір пенсії *(обчислений з урахуванням стажу та заробітної плати), ст. 27 Закону України*	1321,98	1321,98
Доплата за понаднормативний стаж, ст. 28 Закону України	**85,92** *(1074,00 × 8%)*	**90,40** *(1130,00 × 8%)*
Підвищення *донорам відповідно до Закону України «Про донорство крові та її компонентів» (10 % прожиткового мінімуму в розрахунку на одну особу)*	**133,00** *(1330,00 × 10%)*	**139,90** *(1399,00 × 10%)*
Загальний розмір пенсії до виплати з урахуванням доплат і підвищень та індексації	**1540,90**	**1552,28**

Оскільки основний розмір пенсії, обчислений з урахуванням стажу та заробітної плати, перевищує мінімальний (1130,00), тому переглядається тільки доплата за понаднормативний стаж, яка за результатами перерахунку збільшилася на 4,48 грн (90,40 грн – 85,92 грн). Також на 6,90 грн підвищено надбавку як донору, яка встановлюється у відсотках від показника прожиткового мінімуму в розрахунку на одну особу. Загальне підвищення пенсії – 11,38 грн.

Приклад 13. *Жінка працює та отримує пенсію як інвалід ІІІ групи внаслідок загального захворювання (призначена у 2014 році), має 22 роки страхового стажу та 28 років додаткового стажу (стаття 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»). Загальний страховий стаж для обчислення пенсії 50 років.*

Розрахунок

Оскільки відповідно до статті 33 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсія за ІІІ групою інвалідності становить 50 % пенсії за віком, тому спочатку необхідно визначити розмір пенсії за віком.

Розмір пенсії інваліда (незалежно від групи інвалідності) з 01.05.2016 не може становити менше ніж 1130,00 грн (постанова Уряду від 26.03.2008 № 265).

Складові пенсії	**Розмір пенсії до перерахунку, грн**	**Розмір пенсії після перерахунку з 01.05.2016, грн**
Основний розмір пенсії за віком *(обчислений з урахуванням стажу та заробітної плати),* ст. 27 Закону України	1595,43	1595,43
Доплата за понад нормативний стаж, *ст. 28, ч. 3 ст. 42* (як працюючій)	214,80 *(1074,00 × 20%)*	214,80 *(1074,00 × 20%)*
Розмір пенсії за віком, з якого обчислюється пенсія у зв'язку з інвалідністю	**1810,23**	**1810,23**
Розмір пенсії у зв'язку з інвалідністю *(50 % від пенсії за віком)*	**905,12** *(1810,23 × 50%)*	**905,12** *(1810,23 × 50%)*
Щомісячна державна адресна допомога згідно з п. 1 постанови КМУ від 26.03.2008 № 265 (зі змінами)	**168,88** (до 1074,00 грн)	**224,88** (до 1130,00 грн)
Загальний розмір пенсії до виплати з урахуванням доплат і підвищень	**1074,00** *(905,12 + 168,88)*	**1130,00** *(905,12 + 224,88)*

Приклад 14. *Жінка має 26 років 10 місяців (або 312 місяців) страхового стажу, отримує пенсію за віком з 2013 року, не працює.*

Розрахунок

Складові пенсії	**Розмір пенсії до перерахунку, грн**	**Розмір пенсії після перерахунку з 01.05.2016, грн**
Основний розмір пенсії *(обчислений з урахуванням стажу та заробітної плати),*ст. 27 Закону України	301,74	301,74
Доплата до мінімального розміру пенсії, обчислена пропорційно наявному страховому стажу (відповідно до статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» мінімальний розмір пенсії в розмірі прожиткового мінімуму встановлюється жінкам за наявності 30 років страхового стажу (360 міс.), ст. 28 Закону України	**629,06** до 930,80 *(1074,00 грн × (312 міс. / 360 міс.)*	**677,59** до 979,33 *(1130,00 грн × (312 міс. / 360 міс.)*
Підвищення за більш пізній вихід на пенсію відповідно до п. 3, ст. 29 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»	7,54	7,54
Щомісячна державна адресна допомога згідно з п.2 постанови КМУ від 26.03.2008 № 265 (до 949,00 грн)	10,66	-
Загальний розмір пенсії до виплати з урахуванням доплат і підвищень	**949,00**	**986,87**

Розмір пенсії підвищився на 37,87 грн. Підстав для збільшення пенсійної виплати до 1130,00 немає, оскільки відсутній повний страховий стаж 30 років та особа не є інвалідом.

Приклад 15. *Жінка має 34 роки 3 місяці страхового стажу, отримує дострокову пенсію за віком (по досягненню 55 років), призначену у грудні 2014 року, не працює***.**

Розрахунок

Складові пенсії	**Розмір пенсії до перерахунку, грн**	**Розмір пенсії після перерахунку з 01.05.2016, грн**
Основний розмір пенсії *(обчислений з урахуванням стажу та заробітної плати),* ст. 27 Закону України	1097,88	1097,88
Доплата за понаднормативний стаж, ст. 28 Закону України	**42,96** *(1074,00 грн × 4%)*	**43,92** *(1097,88грн × 4%)*
Загальний розмір нарахованої пенсії	**1140,84**	**1141,80**
Сума зменшення за дострокoвий вихід на пенсію, пункт 7–2 Прикінцевих положень Закону України	-205,35 (1140,84 ×18%)	-205,52 (1141,80 × 18%)
Загальний розмір пенсії за віком з урахуванням зменшення	**935,49** (1140,84 – 205,35)	**936,28** (1141,80 – 205,52)
Щомісячна державна адресна допомога згідно з п. 2 постанови КМУ від 26.03.2008 № 265 (до 949,00 грн)	13,51	12,72
Загальний розмір пенсії до виплати з урахуванням доплат і підвищень	**949,00**	**949,00**

Приклад 16. *Чоловік отримує пенсію як інвалід війни І групи за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», обчислену з урахуванням стажу і заробітку, не працює.*

Розрахунок

Відповідно до постанови КМУ від 28.07.2010 № 656 (зі змінами) розмір пенсійної виплати (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, сум індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім пенсій за особливі заслуги перед Україною) у інвалідів війни І групи не може бути меншим ніж 285 % прожиткового мінімуму, встановленого для непрацездатних осіб.

Складові пенсії	**Розмір пенсії до перерахунку, грн**	**Розмір пенсії з 01.05.2016, грн**
Основний розмір пенсії, ст. 27 Закону	1384,17	1384,17
Доплата за понаднормативний стаж, ст. 28 Закону України	346,04 (1384,17 × 25 %)	346,04 (1384,17 × 25 %)
Статусне підвищення інваліду війни І групи *(50 % від прожиткового мінімуму)*	537,00 *(1074,00 × 50%)*	565,00 *(1130,00 × 50%)*
Цільова грошова допомога	70,00	70,00
Щомісячна державна адресна допомога	723,69 *(до 3060,90 (1074,00 × 285%)*	855,29 *(до 3220,50 (1130,00 × 285%)*
Підвищення згідно із постановою КМУ від 23.04.2012 № 327	100,00	100,00
Підвищення за особливі заслуги (*35 % від прожиткового мінімуму)*	375,9 *(1074,00 × 35%)*	395,50 *(1130,00 × 35%)*
Загальний розмір пенсії до виплати з урахуванням доплат і підвищень	**3536,80**	**3716,00**

У наведеному прикладі зростання пенсії відбулося **на 179,20 грн** за рахунок збільшення підвищення інвалідам війни І групи на 28,00 грн (565,00 грн – 537,00 грн), надбавки за особливі заслуги перед Україною на 19,60 грн (395,50 грн – 375,90 грн) та щомісячної державної адресної допомоги на 131,60 грн (855,29 грн – 723,69 грн).

Приклад 17. *Чоловік 1938 року народження має 44 роки страхового стажу та отримує пенсію за віком відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» з 1998 року, не працює.*

Розрахунок

Складові пенсії	**Розмір пенсії до перерахунку, грн**	**Розмір пенсії з 01.05.2016, грн**
Основний розмір пенсії, ст. 27 Закону	1135,07	1135,07
Доплата за понаднормативний стаж, *ст. 28 Закону України*	*204,06 (1074,00 × 19%)*	*214,70 (1130,00 × 19%)*
Підвищення з 01.03.2010 та з 01.03.2012	40,53	40,53
Підвищення згідно із постановою КМУ від 23.04.2012 № 327	100,00	100,00
Індексація	155,61	144,97
Загальний розмір пенсії до виплати з урахуванням доплат, підвищень та індексації	**1635,27**	**1635,27**

З 01.05.2016 збільшено доплату за понаднормативний стаж на 10,64 грн.

Одночасно на суму підвищення пенсії (на 10,64 грн) зменшено індексацію. Загальний розмір пенсії не змінився.

Приклад 18. *Чоловік 1958 року народження має статус ліквідатора наслідків аварії на ЧАЕС, отримує пенсію за II групою інвалідності як інвалід армії, прирівняний до інвалідів війни, у розмірі відшкодування фактичних збитків відповідно до Закону України «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».*

За результатами перерахунку пенсія збільшується на 22,40 грн за рахунок збільшення підвищення інвалідам армії, прирівняним до інвалідів війни (452,00 грн – 429,60 грн).

Розрахунок

Складові пенсії	**Розмір пенсії до перерахунку, грн**	**Розмір пенсії з 01.05.2016, грн**
Основний розмір пенсії, обчислений з урахуванням заробітку, отриманого за роботу на ліквідації наслідків аварії на ЧАЄС	2629,73	2629,73
Підвищення інвалідам армії, прирівняним до інвалідів війни 2 групи (40 % від прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб)	**429,60** *(1074,00 × 40%)*	**452,00** *(1130,00 × 40%)*
Додаткова пенсія інваліду II групи, ліквідатору наслідків аварії на ЧАЕС згідно з постановою КМУ від 25.03.2014 № 112	379,60	379,60
Цільова грошова допомога	50,00	50,00
Загальний розмір пенсії до виплати з урахуванням доплат, підвищень та індексації	**3488,93**	**3511,33**

Приклад 19. *Жінка-інвалід III групи, група інвалідності встановлена 12.09.2011, працює. Заяву про призначення пенсії подала 25.10.2011. Фактичний страховий стаж 30 років. Звільнена з роботи 02.10.2011.*

Розрахунок

У цьому випадку з 12.09.2011 жінці призначена пенсія за інвалідністю (50 % пенсії за віком), а з 03.10.2011 – пенсія за інвалідністю у розмірі пенсії за віком, оскільки право на таку пенсію жінка отримала до дати звернення за призначенням пенсії за інвалідністю.

Приклад 20. *Чоловік-інвалід ІІ групи, інвалідність вперше встановлена у 43 роки (довічно), не працює. Фактичний страховий стаж 26 років 6 місяців, період з дня встановлення інвалідності до досягнення пенсійного віку (до 60 років), відповідно до ст. 24 Закону України «Про пенсійне страхування», 16 років 1 місяць.*

Розрахунок

Страховий стаж 42 роки 7 місяців, коефіцієнт страхового стажу 0,57488. Коефіцієнт заробітку 2,8989.

Розрахунок пенсії за віком відповідно до ст. 27 Закону України «Про пенсійне страхування»:

1982,63 грн – 2,8989 – 0,57488 = 3304,09 грн,

де 1982,63 грн – середня заробітна плата (дохід) у середньому на одну застраховану особу в цілому по Україні за рік, що передував року звернення за призначенням пенсії).

Доплата за понаднормовий стаж:

42 – 35 = 7, а 7 % від 800 грн = 56 грн.

Розмір пенсії за віком: 3304,09 грн + 56 грн = 3360,09 грн.

Розмір пенсії за інвалідністю: 3360,09 грн – 90% = 3024,08 грн.

Розрахунок пенсії за інвалідністю у розмірі пенсії за віком:

страховий стаж – 26 років 6 місяців (період з дня встановлення інвалідності до досягнення пенсійного віку (до 60 років) у цьому випадку не зараховується до страхового стажу, оскільки становитиме 100 % пенсії). Коефіцієнт страхового стажу – 0,35775.

Розрахунок пенсії за віком відповідно до ст. 27 Закону України «Про пенсійне страхування»:

1982,63 грн – 2,8989 – 0,35775 = 2056,15 грн.

Понаднормовий стаж відсутній.

Розмір пенсії за інвалідністю у розмірі пенсії за віком 2056,15 грн.

Тобто за рахунок зарахування до страхового стажу періоду перебування на інвалідності цьому пенсіонеру доцільніше отримувати пенсію за інвалідністю у розмірі 90 % пенсії за віком.

Звертаємо увагу, що Законом № 3133 внесено зміни, зокрема, до Закону № 1727 щодо розміру державної соціальної допомоги на догляд, а саме інвалідам І групи, який буде визначатися залежно від підгрупи інвалідності А чи Б.

Допомога в нових розмірах буде виплачуватися з 01.01.2012.

Так, з 01.01.2012 інвалідам війни I групи з підгрупою А, яким призначено пенсії відповідно до Закону № 2262, **розмір державної соціальної допомоги збільшиться з 50 до 100 %** прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Особам, віднесеним до інвалідів війни за ст. 7 Закону № 3551 і мають I групу інвалідності з підгрупою А, а також одержують пенсії за віком, за інвалідністю або за вислугу років за іншими законами, **розмір державної соціальної допомоги збільшиться з 15 до 30 %** прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Приклад 1. *У зв'язку зі скороченням штату 18 листопада 2013 року з роботи звільнено трьох осіб – Швида, Богданюка, Бенюка, які мають страховий стаж 6, 8, 11 років відповідно. Середньоденна заробітна плата Швида становитиме 90 грн, Богданюка – 110 грн, Бенюка – 135 грн. Визначте розмір допомоги у зв'язку з безробіттям.*

Розрахунок

Розмір допомоги у зв'язку з безробіттям залежить не лише від заробітної плати, а й від страхового стажу. Також є обмеження щодо розміру середньоденної заробітної плати.

У цьому періоді максимальна сума заробітної плати та оподаткованого доходу, з яких сплачуються страхові внески, становить 13 605 гривень, а в розрахунку на один календарний день – 446,94 грн (13 605 грн / 30,4 д.). Розмір середньоденної заробітної плати жодного з працівників не перевищує цієї суми.

Отже, розмір допомоги у зв'язку з безробіттям за місяць становить:

для п. Швида – 90 × 30,4 × 0,6 = 1641,6 грн;

для п. Богданюка – 110 × 30,4 × 0,6 = 2006,4 грн;

для п. Бенюка – 135 × 30,4 × 0,7 = 2872,8 грн.

Оскільки середня заробітна плата по Київській обл. у 2013 році становила 3205 грн, то кожний буде отримувати свою нараховану допомогу у зв'язку з безробіттям.

ЗАГАЛЬНІ

Приклад 1. *Лаборант Маланяк А. І. працює на 0,5 окладу. У квітні їй нараховано зарплату в розмірі 480,00 грн. Розмір тарифу ЄСВ підприємства за 5 класом ризику 36,8 %, тобто 176,64 грн. Мінімальний страховий внесок 36,8 % від 960,00 грн становить 353,28 грн.*

Розрахунок

Отже, за квітень працівниця заробила лише півмісяця страхового стажу (176,64 грн / 353,28 грн = 0,5).

Приклад 2. *Інженер з технагляду Плесницький А. В. працює на 0,5 ставки. Його посадовий оклад становить 10 000 грн. У травні 2011 року йому нараховано 5 000,00 грн зарплати (0,5 × 10 000 грн).*

Розрахунок

Страховий внесок за 52 класом страхового ризику 38,52 % становить 0,3852 × 5000 грн = 1926 грн. Мінімальний страховий внесок у травні 369,79 грн (0,3852 × 960,00 грн). У цьому разі працівникові зараховується за травень 2011 року повний місяць страхового стажу (1926,00 грн: 369,79 грн > 1).

Приклад 3. *Потерпілому встановлено стійку втрату працездатності 70 % та І групу інвалідності. Середньомісячний заробіток перед настанням страхового випадку становив 3 890 грн, а пенсія у зв'язку з інвалідністю – 1 200 грн.*

Розрахувати розмір щомісячної страхової виплати.

Розрахунок:

Розрахунок щомісячної страхової виплати проводиться так:

3 890 × 0,7=2 723 грн.

Разом сума пенсії та щомісячної страхової виплати становитиме:

2 723+1 200 = 3 923 грн.

Ця сума перевищує заробітну плату потерпілого до настання страхового випадку на 33 грн (3 923 – 3 890).

Оскільки метою щомісячної страхової виплати є компенсація втраченого заробітку у зв'язку із втратою працездатності, то її розмір становитиме:

2 723 – 33 = 2 690 грн.

Задача з розрахунку ЄСВ

Приклад 1. *Визначити суми (нарахування та утримання) ЄСВ (підприємство 60 класу професійного ризику (ставка 39,48 %) та розрахувати відповідно суму ПДФО у працівників за січень 2014 року за такими даними: Петровій О. Н. (працює на посаді, що дає право на одержання пенсії відповідно до окремих законів України) нараховано суму заробітку 19 750 грн, Сиченку А. О. – 21 200 грн, Антоновій М. А. – 5 200 грн, Титарчуку П. В. (найманий працівник – інвалід) – 2 400 грн, Власенко К. М. – 1 800 (працівник, який виконує роботу згідно з цивільно-правовими договорами).*

Розрахунок

Розраховуємо **нарахування ЄСВ** для працівників:

Петрова О. Н. – бо 19 750 < 20 706 (макс. величина, з якої здійсн. утримання та нарахував ЄСВ за відп. період), Сиченко 21 000 > 20 706, тоді

Петрова О. Н. – 19 750 × 39,48 %=7 797,3 грн.

Сиченко А. О. – 20 706 × 39,48 %=8 174,73 грн.

Антонова М. А. – 5 200 × 39,48 %=2 052,96 грн.

Титарчук П. В. – 2 400 × 8,41 %=201,84 грн.

Власенко К. М. – 1 800 × 34,7 %=624,6 грн.

Утримання ЄСВ

Петрова О. Н. – 19 750 × 6,1 %=1 204,75 грн.

Сиченко А. О. – 20 706 × 3,6 %=745,42 грн.

Антонова М. А. – 5 200 × 3,6 %=187,2 грн.

Титарчук П. В. – 2 400 × 3,6 %=86,4 грн.

Власенко К. М. – 1 800 × 2,6 %=46,8 грн.

Розраховуємо суму ПДФО

Петрова О. Н. – (18 545,25–12 180)×17%+(12 180×15%) = 1 082,09+1 827 = 2 909,09 грн.

Сиченко А. О. – (20 454,58–12 180)×17%+(12 180×15%) = 1 406,68+1 827 = 3 233,68 грн.

Антонова М. А. – (5 200–187,2)×15%=751,92 грн.

Титарчук П. В. – (2 400–86,4)×15%=347,04 грн.

Власенко К. М. – (1 800–46,8)×15%=262,98 грн.

ДОДАТКОВІ ЗАДАЧІ

Приклад 1. *Як здійснюється сплата внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування суб'єктами підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування?*

Розрахунок

Пенсійний фонд роз'яснює, що згідно з нормами Указу Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 03.07.1998 № 727 та Декрету Кабінету Міністрів «Про прибутковий податок з громадян» від 26.12.1992 № 13-92. Для врахування у страховий стаж періоду роботи протягом цього часу (з 1 січня 2004 року до прийняття законопроєктів) та з метою дотримання вимог ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» зазначений суб'єкт може здійснити доплату до Пенсійного фонду до розміру мінімального страхового внеску (32 % від мінімальної заробітної плати за цей час).

Наприклад, суб'єктом підприємництва – фізичною особою сплачено ставку єдиного податку в розмірі 120 грн. До Пенсійного фонду спрямовується 42 %, що становить 50 грн 40 коп.

Приклад 2. *Громадянка Л. звернулася у Пенсійний фонд із запитанням щодо права на призначення пенсії за вислугу років.*

Розрахунок

Відповідно до ст. 52 Закону України «Про пенсійне забезпечення» право на призначення пенсії за вислугу років мають окремі категорії працівників авіації та льотно-випробного складу;

робітники локомотивних бригад і окремі категорії працівників, які безпосередньо здійснюють організацію перевезень і забезпечують безпеку руху на залізничному транспорті та метрополітені; водії вантажних автомобілів, безпосередньо зайнятих у технологічному процесі на шахтах, у рудниках, розрізах і рудних кар'єрах на вивезенні вугілля, сланцю, руди, породи; механізатори (докери – механізатори) комплексних бригад на вантажно-розвантажувальних роботах у портах, а також плавсклад морського, річкового флоту і флоту рибної промисловості (крім суден портових, що постійно працюють на акваторії порту, службово-допоміжних, роз'їзних, приміського і внутріміського сполучення); працівники експедицій, партій, загонів, дільниць і бригад, безпосередньо зайняті на польових геологорозвідувальних, пошукових, топографо-геодезичних, геофізичних, гідрографічних, гідрологічних, лісовпорядних і розвідувальних роботах; робітники і майстри (у тому числі старші майстри), безпосередньо зайняті на лісозаготівлях і лісосплаві, включаючи зайнятих на обслуговуванні механізмів і обладнання; деякі категорії артистів театрів та інших театрально-видовищних підприємств і колективів відповідно до пункту «ж» статті 55; працівники освіти, охорони здоров'я, а також соціального забезпечення, які в будинках-інтернатах для престарілих та інвалідів і спеціальних службах безпосередньо зайняті обслуговуванням пенсіонерів та інвалідів, відповідно до пункту «е» статті 55; спортсмени відповідно до пункту «є» статті 55.

Приклад 3. *Які періоди роботи не зараховуються до спеціального стажу?*

Розрахунок

Пенсійний фонд роз'яснює, що період здійснення педагогічної практики (на підставі ліцензій) педагогам, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності (фізична особа) та які не перебувають у трудових відносинах із закладом (установою) освіти, не зараховується до спеціального стажу, оскільки законодавством передбачено обов'язкове виконання двох умов одночасно: робота у відповідному закладі освіти та на посаді, яка дає право на призначення пенсії за вислугу років.

Водночас у разі наявності у такої особи 25 років спеціального стажу (без урахування підприємницької діяльності), особа має право на призначення пенсії за вислугу років.

Приклад 4. *Як розраховується розмір допомоги за листком тимчасової втрати працездатності при нещасному випадку або професійному захворюванні чи аварії?*

Розрахунок

Листок тимчасової втрати працездатності при нещасному випадку на виробництві оплачується у розмірі 100 % середнього заробітку. Розрахунок допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, яка пов'язана з нещасним випадком, який стався на виробництві, так і нещасний випадок, який не пов'язаний з ним, проводиться відповідно до Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 року № 1266 за такою формулою:

$$З = З(н) \div М,$$

де З – середньомісячна заробітна плата застрахованої особи, у гривнях;

З(н) – середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України, за календарний рік, що передує року, з якого призначається страхова виплата;

С – сума коефіцієнтів заробітної плати застрахованої особи за кожний місяць розрахункового періоду ($К_1 + К_2 + К_3 + К_4 + К_5 + К_6$);

М – кількість календарних місяців у розрахунковому періоді.

У разі відсутності на момент призначення страхових виплат даних про середньомісячну заробітну плату найманих працівників, зайнятих в економіці України, за попередній рік береться фактична середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України, за місяці попереднього року з наступним перерахунком її після надходження даних про середньомісячну заробітну плату найманих працівників, зайнятих в економіці України, за календарний рік, що передує року, з якого призначається страхова виплата.

Коефіцієнт заробітної плати застрахованої особи за кожний місяць у розрахунковому періоді, який враховується під час призначення страхових виплат, визначається за формулою:

$$К = З(в) \div З(с),$$

де К – коефіцієнт заробітної плати застрахованої особи;

З(в) – заробітна плата застрахованої особи, з якої сплачено страхові внески та яка враховується під час призначення страхових виплат за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати;

З(с) – середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих в економіці України, за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати.

Якщо у місяці, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати, застрахована особа працювала неповний календарний місяць, середня заробітна плата працівників, зайнятих в економіці України, застосовується не за місяць, а пропорційно кількості днів, фактично відпрацьованих застрахованою особою в зазначеному місяці з огляду на кількість робочих днів, обчислених у середньому за рік (21,0). Пункт 12 доповнено абзацем згідно з постановою КМ № 949 (949-2007-п) від 18.07.2007).

Приклад 5. *Як визначається страховий стаж для обчислення розміру пенсії?*

Розрахунок

Згідно з п. 4 ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» періоди трудової діяльності та інші періоди, що зараховуються до стажу роботи для призначення пенсії до набрання чинності цим Законом, зараховуються до страхового стажу в порядку і на умовах, передбачених законодавством, що було чинним раніше.

Страховий стаж обчислюється територіальними органами Пенсійного фонду за даними, що містяться у системі персоніфікованого обліку, а за періоди до впровадження системи персоніфікованого обліку – на підставі документів та в порядку, визначеному законодавством, що діяло до набрання чинності цим Законом (відповідно до ст. 24 Закону).

Отже, до страхового стажу за період до 01.01.2004 зараховуються усі періоди роботи, що зазначені у трудовій книжці. Також до страхового стажу зараховується, зокрема, час декретної відпустки, військова служба, навчання у вищих і середніх спеціальних закладах тощо, тобто види трудової діяльності, що зазначені в статті 56 Закону України «Про пенсійне забезпечення».

Після 01.01.2004 застрахованими особами, крім працюючих, є зокрема особи, які отримують допомогу у зв'язку з доглядом за дитиною до досягнення нею трирічного віку, особи, які проходять строкову військову службу, тощо. До страхового стажу зараховується також період, коли особа отримувала допомогу у зв'язку з безробіттям (крім одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності) та матеріальну допомогу у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації.

Страховий стаж обчислюється у місяцях. Неповний місяць роботи, якщо застрахована особа підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню або брала добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, зараховується до страхового стажу як повний місяць за умови, що сума сплачених за цей місяць страхових внесків не менша, ніж мінімальний страховий внесок.

ЗАДАЧІ

Приклад 1. Чоловіку віком 25 років встановлено II групу інвалідності. На момент встановлення інвалідності страховий стаж становить 5 років. Припустимо, що середній коефіцієнт середнього заробітку 3,0. Пенсія призначається у 2013 році.

Розрахувати розмір пенсії.

Приклад 2. Громадянин Єршов Б. А., який має на утриманні трьох дітей віком до 16 років, працював на підприємстві 4 роки, захворів і перебував на лікуванні 5 днів (з 10 по 15 серпня). Безперервний трудовий стаж його становить 7 років. Його заробітна плата, нарахована протягом останніх шести місяців (з 1 лютого по 31 серпня включно 2013 року), дорівнювала 32 154 грн. На підприємстві п'ятиденний робочий тиждень.

Визначіть розмір лікарняних.

Приклад 3. Застрахована особа була відсутня на роботі через тимчасову втрату непрацездатності (з 9 вересня по 28 вересня 2013 року). Її заробітна плата становить: у березні – 9 540 грн, у квітні – 9 800 грн, у травні – 9 870 грн, у червні – 9 820 грн, у липні – 9 820 грн, у серпні – 9 870 грн.

Розрахувати розмір допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, сплаченої за рахунок роботодавця та Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Страховий стаж 7 років.

Приклад 4. У зв'язку зі скороченням з роботи було звільнено трьох осіб: Продана, Іванченка, Федькова, що мають страховий стаж 5, 9, 12 років. Їхня середньоденна заробітна плата становить: Продана – 150 грн, Іванченка – 190 грн, Федькова – 220 грн.

Визначте розмір допомоги у зв'язку з безробіттям.

Приклад 5. Чоловік-інвалід II групи, інвалідність вперше встановлено у 43 роки (довічно), не працює.

Фактичний страховий стаж – 26 років 6 місяців, період з дня встановлення інвалідності до досягнення пенсійного віку (до 60 років) відповідно до ст. 24 Закону України «Про пенсійне страхування» – 16 років 1 місяць.

Страховий стаж – 42 роки 7 місяців, коефіцієнт страхового стажу – 0,57488. Коефіцієнт заробітку – 2,8989.

Розрахунок пенсії за віком.

Приклад 6. Громадянин Шульженко досягнув 50 років, має загальний стаж роботи 24 роки, з них 7 років 2 місяці на роботах за списком № 1. На його думку, він на цей момент уже має право претендувати на призначення пенсії за списком №1.

Визначте, якою буде відповідь на його запит щодо призначення пенсії на пільгових умовах.

Приклад 7. Громадянка Л. працює у двох місцях. З 11 до 23 травня 2011 року вона хворіла. Страховий стаж її становить 10 років. Як за основним місцем роботи, так і за сумісництвом вона працює у режимі п'ятиденного робочого тижня. Заробітна плата за основним місцем роботи становить щомісяця 3 000 грн, а за сумісництвом – 2 500 грн.

Визначте величину допомоги на період тимчасової втрати працездатності, яка буде виплачена громадянці Л., виходячи із того, що 11 травня – це середа.

Приклад 8. Особа, яка пропрацювала на підприємстві 8 років, була звільнена 19 січня 2011 року і 26 січня звернулася до центру зайнятості за сприянням у працевлаштуванні. До 24 вересня 2010 року включно зазначена особа перебувала у відпустці у зв'язку з доглядом за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а з 20 жовтня до 5 листопада 2010 року включно хворіла. Виплати, одержані особою у 2010: у серпні – одноразова премія; у вересні – заробітна плата в розмірі 800 гривень; у жовтні – заробітна плата в розмірі 1 400 гривень, у тому числі 400 гривень – одноразова премія; у листопаді – заробітна плата у розмірі 1 200 гривень; у грудні – заробітна плата у розмірі 1 300 гривень. Середньомісячна кількість календарних днів у році становить 30,44.

Визначте розрахунковий період для обчислення середньої заробітної плати для призначення допомоги у зв'язку з безробіттям; суму виплат для обчислення середньої заробітної плати; середньоденну заробітну плату для призначення допомоги у зв'язку з безробіттям.

Приклад 9. Ювелірний магазин реалізував ювелірних виробів на суму 74 250 грн, у тому числі золотих обручок на суму 18 000 грн. Величина ПДВ становить 12 000 грн.

Визначте суму збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з продажу ювелірних виробів, яку має сплатити ювелірний магазин до Пенсійного фонду України.

Приклад 10. Найманий працівник у перший день роботи одержав травму на підприємстві, на якому встановлено шестиденний робочий тиждень, або 48 годин. Нормальна тривалість робочого часу за професією працівника становить 40 годин на тиждень при п'ятиденному робочому тижні. Тарифна ставка працівника становить 1 500 грн на місяць.

Визначте середньоденну заробітну плату для оплати днів тимчасової непрацездатності.

Приклад 11. Громадянин С. придбав 1 легковий автомобіль і 1 вантажівку для використання у підприємницькій діяльності. Договірна вартість легкового автомобіля становила 124 тис. грн, а вантажівки – 204 тис. грн з урахуванням ПДВ. Витрати на державну реєстрацію 1 автомобіля становлять 290 грн.

Визначте суму збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, яку має сплатити громадянин С. до Пенсійного фонду України.

Приклад 12. Із добровільно застрахованою особою 6 липня 2011 року трапився нещасний випадок на виробництві. У листопаді 2011 року МСЕК встановила 30 % втрати нею професійної працездатності, а до листопада особа хворіла. За розрахунковий період застрахованою особою сплачено страхові внески в розмірі 198 гривень. Діяльність застрахованої особи належить до 12 класу професійного ризику виробництва, страховий тариф для 12 класу – 0,72 %. Середньомісячна кількість календарних днів у році становить 30,44.

Розрахуйте допомогу з тимчасової непрацездатності за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків і професійних захворювань, а також щомісячну страхову виплату.

Приклад 13. Середня заробітна плата працівника за розрахунковий період становить 910 грн, страховий стаж – 5 років.

Розрахуйте розмір допомоги у зв'язку з безробіттям та визначте терміни виплати у відсотковому відношенні призначеної допомоги.

Приклад 14. Обчисліть розмір страхових внесків роботодавця на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування за березень 2009 року, якщо сума витрат на оплату праці працівників за місяць становить 1 400 грн.

Зазначте термін сплати страхових внесків.

Приклад 15. Визначте розмір страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування компанії «Аеросвіт» за травень 2009 року, якщо сума витрат на оплату праці осіб льотних екіпажів становить 1 220 тис. грн, інших працівників – 1 300 тис. грн.

Приклад 16. Визначте суми (нарахування та утримання) ЄСВ (підприємство 60 класу професійного ризику (ставка 39,48 %) та розрахуйте відповідно суму ПДФО у таких працівників за січень 2014 року за такими даними: Петровій О. Н. (працює на посаді, що дає право на одержання пенсії відповідно до окремих законів України) нараховано суму заробітку 19 750 грн, Сиченку А. О. – 21 200 грн, Антоновій М. А. – 5 200грн, Титарчуку П. В. (найманий працівник – інвалід) –2 400 грн, Власенко К. М. – 1 800 (працівник, який виконує роботу згідно з цивільно-правовими договорами).

Приклад 17. За умови страхування від нещасних випадків на виробництві здійснити розрахунок страхових платежів (заробітна плата 700 грн, клас ризику 7) та страхових виплат при настанні страхового випадку, що призвели до інвалідності і групи застрахованого робітника (стаж роботи 8 років). Розгляньте умови добровільного страхування та рівень забезпечення при страховій сумі 4 000 грн та рівні виплат 80 % при настанні інвалідності і групи.

Приклад 18. Потерпілому 06.12.2011 встановлено МСЕК стійку втрату професійної працездатності – 30 %. Середня заробітна плата (дохід) перед встановленням страхового випадку становила – 2 500 грн. Розмір прожиткового мінімуму на сьогодні становить 1 004 грн.

1. Визначте, якою буде сума одноразової допомоги. Обґрунтуйте відповідь.

2. Чи встановлено обмеження щодо розміру одноразової допомоги внаслідок нещасного випадку?

3. За рахунок яких коштів і ким (підприємства, ФСС ТВП, ФСС НВВ чи ін.) буде проводитись виплата одноразової допомоги?

Приклад 19. У зв'язку зі скороченням штату 18 листопада 2013 року з роботи звільнено трьох осіб Швида, Богданюка, Бенюка, які мають страховий стаж 6, 8, 11 років відповідно. Середньоденна заробітна плата Швида становить 90 грн, Богданюка – 110 грн, Бенюка – 135 грн. Визначте розмір допомоги у зв'язку з безробіттям.

Приклад 20. Кременчуцький НПЗ розташований в однойменному місті Полтавської області здійснив викиди та скиди забруднюючих речовин, а саме:

вуглецю окис – 0,21 т;
сірковуглець – 0,54 т;
вуглеводні – 3 т;
діоксид азоту – 0,06 т;
нафтопродукти – 0,5 т.

Визначте, яку величину екологічного податку повинно сплатити підприємство до Державного та місцевого фонду охорони НПС.

Приклад 21. Підприємство хімічної промисловості «Укрхімфарм», що розташоване у м. Сєвєродонецьк Луганської області, здійснило забруднення навколишнього природного середовища, а саме:

викиди забруднюючих речовин	*скиди забруднюючих речовин*
ацетон – 1 т	фосфати – 14 т
водень хлористий – 2,7 т	нітрити – 2 т
вуглецю окис – 3,5 т	сульфати – 47 т
озон – 0,9 т	
фенол – 0,6 т	
забруднюючі речовини II класу небезпеки – 0,4 т	

Визначте, яку величину екологічного податку повинно сплатити підприємство до Державного та місцевого фонду охорони НПС.

Приклад 22. Промислове підприємство «Перемога», яке знаходиться у м. Київ, здійснило розміщення відходів ІІІ та IV класу небезпеки у відведених місцях у межах населеного пункту – 3 і 5 т відповідно, а також розміщення відходів І та ІІ класу небезпеки у відведених місцях на відстані від 3 км і більше від меж населеного пункту – 6 і 8 т відповідно.

Визначте, яку величину екологічного податку повинно сплатити підприємство до Державного та місцевого фонду охорони НПС.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

1. Абанин С. Л. Финансовая устойчивость и финансовая гибкость как важнейшие характеристики финансового состояния компании / С. Л. Абанин, Д. А. Рязанцев // Финансы. Деньги. Инвестиции – 2011. – № 4. – С. 13–17.

2. Абанкина И. В. Бюджетное финансирование образовательных учреждений: структура и источники денежных средств [Текст] / И. В. Абанкина, Е. В. Савицкая // Вопросы статистики – 2016. – № 7. – С. 45–53.

3. Александрова М. М. Комплексний страховий захист підприємств, його форми та сучасні принципи / М. М. Александрова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2012. – № 1 (59). – С. 29. – Серія «Економічні науки».

4. Андрущенко В. Л. Запорозька Січ як український феномен / В. Л. Андрущенко, В. М. Федосов. – К. : Заповіт, 1995. – 108 с.

5. Ашмарина Е. М. Некоторые аспекты расширения предмета финансового права в Российской Федерации: проблемы и перспективы [Текст] : [монография] / Е. М. Ашмарина. – Москва : Полиграф ОПТ, 2004. – 128 с.

6. Башинський І. А. Інформаційно-аналітична система державної податкової служби України: основні завдання, структура та концепція функціонування / І. А. Башинський // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – 2010. – № 2 (3). – С. 132–138.

7. Безвух С. В. Функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні / С. В. Безвух ; Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 675–680.

8. Бесчастний В. М. Громадські об’єднання в Україні / [В. М. Бесчастний, В. М. Субботін, О. В. Філонов, О. С. Денісова]. – К.: Знання, 2007.– 415 с.

9. Биховченко В. П. Безробіття в управлінні соціально-економічними процесами в Україні / В. П. Биховченко, І. Є. Козіцька, Т. М. Олексієнко // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронне видання]. – 2016. – Вип. № 11. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/11-2016/131.pdf

10. Биховченко В. П. Сучасний стан системи інвестування активів недержавних пенсійних фондів / В. П. Биховченко, Ю. В. Фоменко, О. П. Халімон // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронне видання]. – 2016. – Вип. № 10. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/155.pdf

11. Биховченко В. П Фіскальна політика на шляху зменшення безробіття в Україні / В. П. Биховченко // Науковий вісник НУДПСУ (економіка, право). – 2014. – № 1 (64). – С. 205–209.

12. Биховченко В.П. Бідність як соціально-економічне явище / В. П. Биховченко, А.С. Фатун, О.С. Жежеря // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронне видання]. – 2016. – Вип. № 10. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/139.pdf

13. Биховченко В.П. Неминучість зниження рівня життя населення в умовах сьогодення / В. П. Биховченко // Збірник наукових праць. Економічні науки ПВНЗ «Буковинський університет». – 2015. – Вип. 11. – С. 132–137.

14. Биховченко В. П. Нові тенденції соціальної політики України / В. П. Биховченко // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронне видання]. – 2015. – Вип. № 5. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/issue-5-2015.

15. Биховченко В. П. Про соціальний захист населення / В. П. Биховченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 10. – Ч. 3. – С. 132–134.

16. Биховченко В. П. Соціальний захист населення в умовах реформування пенсійної системи / В. П. Биховченко // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронне видання]. –2015. – Вип. № 4. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/issue-4-2015.

17. Биховченко В. П. Стан медичного страхування в Україні та його пріоритетні напрями / В. П. Биховченко, О. В. Іванюк, Ю. В. Городнича // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронне видання]. – 2016. – Вип. № 10. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/153.pdf

18. Биховченко В. П. Українські реалії та світовий досвід розвитку ринку медичного страхування / В. П. Биховченко, А. О. Гончар, І. Я. Федорович // Глобальні та національні

проблеми економіки [Електронне видання]. – 2016. – Вип. № 10. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/152.pdf

19. Борейко В. І. Вплив дефіциту пенсійного фонду на економічний розвиток України / В. І. Борейко // Вісник економічної науки України. – 2019. – № 1 (36). – С. 8–10.

20. Буздуган Я. Правова характеристика благодійності, благодійництва та благодійної діяльності / Я. Буздуган // Віче. – Київ, 2011. – № 4. – С. 7 – 10.

21. Буріченко Л. А. Охорона праці в авіації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/16280414/bzhd/virobnichiy_travmatizm

22. Бюджетний кодекс України : Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

23. Бюджетні та позабюджетні фонди в Республіці Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bukvar.su/finansovye-nauki/page,2,47161-Byudzhetnye-i-vnebyudzhetnye-fondy-v-Respublike-Belarus.html

24. Верховна Рада України ухвалила закони про дорожній фонд та децентралізацію Укравтодору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukravtodor.gov.ua/press/news/verkhovna_rada_ukrainy_ukhvalyla_zakony_pro_dorozhnii_fond_ta_detsentralizatsiiu_ukravtodoru.html

25. Висоцька Л. О. Охорона праці на виробництві [Електронний ресурс] / Л. О. Висоцька. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/

26. Вовчак О. Д. Страхова справа: [підручник] / О. Д. Вовчак. – К. : Знання, 2011. – 391 с.

27. Волгин Н. А. Социальное государство : учебник / Волгин Н. А., Гриценко Н. Н., Шарков Ф. И. – М., 2003. – 274 с.

28. Волосович С. Державні цільові фонди в системі публіч-них фінансів / С. Волосович // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2016. – № 4. – С. 129–137. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2016_4_11

29. Воронкова О. М. Соціально-економічні аспекти податкового регулювання [підр. 4.5] / О. М. Воронкова // Державне фінансове забезпечення соціальної сфери : колективна монографія / за ред. Т. М. Кір'ян, Ю. В. Пасічника. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2012. – 398, [211–227] с.

30. Воронкова О. М. Суспільно-політичні аспекти податкового менеджменту в Україні / О. М. Воронкова, О.Д. Гордей // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України: електронне фахове видання. – 2014. – № 2.

31. Воронкова О. М. Бюджетно-податкове планування на регіональному рівні: ресурсний аспект / О. М.Воронкова // Науковий збірник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». – Одеса, 2015. – Випуск 14.– С. 242–246.

32. Воронкова О. М. Новітні тенденції формування доходів місцевих бюджетів в аспекті децентралізації / О. М. Воронкова // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України: електронне фахове видання. – 2014. – № 2.

33. Гаєк Ф. А. Конституція свободи / Ф. А. Гаєк. – Л. : Літопис, 2002. – 555 с.

34. Гонта О. І. Роль системи гарантування вкладів у підвищенні рівня довіри громадян до діяльності депозитних установ / О. І. Гонта, В. Ю. Прокопенко, М. В. Дубина // Проблеми економіки. – 2018. – № 3. – С. 178–183. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2018_3_24

35. Гордей О. Д. Вплив економічного розвитку на фінансове забезпечення рівня життя населення / О. Д. Гордей // Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2012. – № 7 (33). – С. 51–57.

36. Гордей О. Д. Соціально-економічні чинники зниження рівня життя населення у кризовий період розвитку України / О. Д. Гордей // Економічний вісник університету / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди». – 2015. – Вип. 25/1. – С. 99–105.

37. Гордей О. Д. Фінансове забезпечення рівня життя населення у післякризовий період / О. Д. Гордей // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – Вип. 138. – С. 21–23.

38. Гордей О. Д. Фінансове забезпечення рівня життя населення : [монографія] / О. Д. Гордей; Національний університет ДПС України. – Ірпінь: Видавництво НУДПСУ, 2012. – 366 с.

39. Гордей О. Д. Значення диференціації доходів громадян в системі фінансового забезпечення рівня життя населення // О. Д. Гордей // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2011. – Вип. 7 (122). – С. 175−180.

40. Гордей О. Д. Підвищення рівня життя населення в Україні за рахунок реалізації програм економічного і соціального розвитку / О. Д. Гордей // Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2012. – Вип. 1 (128). – С. 182–185.

41. Гордей О. Д. Принципи та закономірності системи фінансового забезпечення рівня життя населення / О. Д. Гордей // Економічний вісник університету / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». – 2012. – Випуск 18/2. – С. 285–288.

42. Гордей О. Д. Фінансове забезпечення рівня життя населення в умовах європейської інтеграції / О. Д. Гордей // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 1 (27). – С. 90–95.

43. Гордей О. Д. Фінансове забезпечення рівня життя населення у післякризовий період / О. Д. Гордей // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – Випуск 138. – С. 21–23.

44. Гордей О. Д. Вплив економічного розвитку на фінансове забезпечення рівня життя населення / О. Д. Гордей // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – Тернопіль, 2012. – № 7 (33). – С. 51−57.

45. Гордей О. Д. Вплив соціального розвитку держави на рівень життя населення / О. Д. Гордей // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2010. – Вип. 1 (104). – С. 147−151.

46. Гордей О. Д. Державне фінансове регулювання рівня життя населення / О. Д. Гордей // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). − 2010. – № 4 (51). – С. 55−62.

47. Гордей О. Д. Залежність рівня життя населення від мінімальних соціальних стандартів // Гордей О. Д. // Економічний вісник університету / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». – 2011. – Випуск 16/1.– С. 359−363.

48. Гордей О. Д. Концептуальні основи фінансування рівня життя населення / О. Д. Гордей // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2009. – Випуск 112. – С. 16−19.

49. Гордей О.Д. Методологічні основи побудови системи фінансового забезпечення рівня життя населення / О.Д. Гордей // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2010. – № 2 (16). – С. 209−214.

50. Гордей О. Д. Основні аспекти системного підходу в процесі фінансування соціальної сфери / О. Д. Гордей // Економічний вісник університету / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди». –2014. – Вип. 22/1. – С. 213–218.

51. Гордей О. Д. Особливості функціонування системи фінансового забезпечення рівня життя населення / О. Д. Гордей // Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2011. – Вип. 2 (117). – С. 181−186.

52. Гордей О. Д. Роль фінансових ресурсів міжнародних організацій у забезпеченні рівня життя населення / О. Д. Гордей // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – № 1 (52).

53. Гордей О. Д. Система чинників і фінансові показники вимірювання рівня життя населення / О. Д. Гордей // Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2009.– Вип. 9 (100). – С. 140−143.

54. Гордей О. Д. Соціальна складова системи фінансового забезпечення рівня життя населення / О. Д. Гордей // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2009.– Випуск 116. – С. 9−12.

55. Гордей О. Д. Соціальний аспект бюджетної політики / О. Д. Гордей // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6 (108). – С. 194−199; Гордей О. Д. Формування ринкових відносин в Україні / О. Д. Гордей // Збірник наукових праць / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2010. – Вип. 7 (110). – С. 74−78.

56. Гордей О. Д. Удосконалення податкової політики в Україні: соціальний аспект / О. Д. Гордей // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2014. – Вип. 3 (154). – С. 177–181.

57. Гордей О. Д. Фінансове забезпечення рівня життя населення : [монографія] О. Д. Гордей // НУДПСУ. – Ірпінь: Вид-во НУДПСУ, 2012. – 365 с.

58. Гордей О. Д. Фінансове забезпечення рівня життя населення : [монографія] / О. Д. Гордей ; Національний університет ДПС України. – Ірпінь: Видавництво НУДПСУ, 2012. – 366 с.

59. Гордей О.Д. Характерні риси системи фінансового забезпечення рівня життя населення / О.Д. Гордей // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2010. – Вип. ІІІ (39). – С. 234−240.

60. Гордей О. Д. Теоретичні підходи та сучасні методики оцінки рівня життя населення / О. Д. Гордей // Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2009. – Вип. 9 (100). – С. 140−143.

61. Гринчук Ю. С. Система інституційного забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики в Україні: проблеми та напрями удосконалення / Ю. С. Гринчук, Н. В. Коваль, М. В. Вихор // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 7. – С. 23–30.

62. Державне казначейство України. Історія і сучасність: навч.-метод. посіб. / [уклад. В.Л. Ключка]. – Донецьк: [Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій], 2010. – 22 с.

63. Державні цільові фонди : навч. посіб. / О. Д. Гордей, В. П. Биховченко, А. В. Суханова, О. В Новицька ; за заг. ред. О. Д. Гордей. – Ірпінь : УДФС, 2017. – 325 с. – (Серія: Податкова та митна справа в Україні; т. 87).

64. Деякі питання використання коштів у сфері управління водними ресурсами : Постанова КМУ від 23 травня 2018 р. № 401 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2018-%D0%BF#n40

65. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gfk_iom2015_ua_fin_3_2.pdf

66. Дребот Н. П. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб в Україні: діяльність і перспективи розвитку / Н. П. Дребот // Вісник Університету банківської справи. – 2015. – № 2. – С. 27–34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_7.

67. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 848 с.

68. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://slovopedia.org.ua/38/53412/385334.html

69. Завіновська Г. Т. Економіка праці: [навч. посіб.] / Г. Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2003. – 432 с.

70. Загальна декларація прав людини. – К. : Право, 1995. – 12 с.

71. Загальні положення, що визначають порядок збору ЄСВ, встановлені Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 2464-VI від 08.07.2010 (набрав чинності з 01.01.2011).

72. Значення позабюджетних спеціальних фондів у фінансовій системі розвинутих зарубіжних країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://helpstudenty.at.ua/publ/katalog_dlja_studenta/finansy/znachennja_pozabjudzhetnikh_specialnikh_fondiv_u_finansovij_ sistemi_rozvinutikh_zarubizhnikh_krajin/26-1-0-646

73. Иванов К. К. Трансформация функций современного государства / К. К. Иванов // Молодой ученый. – 2012. – № 9. – С. 206–208.

74. Історія виникнення і розвитку соціального страхування / Фонд соціального страхування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/947780;jsessionid=C7B99BD21E241D6E3A24546B3D86B25A

75. Качула С. В. Фінансове забезпечення діяльності державних фондів соціального страхування в Україні / С. В Качула // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. – Острог : Наука, 2018. – № 10 (38), вересень. – С. 68–72.

76. Коваль О. П. Модернізація системи соціального страхування в Україні : аналіт. доп. / О. П. Коваль. – К. : НІСД, 2014. – 38 с.

77. Коваль С. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини / Світлана Коваль // Світ фінансів. – 2018. – Вип. 2. – С. 67–77.

78. Козырин А. Н. Публичные финансы: взаимодействие государства и общества [Текст] / А. Н. Козырин. – Москва, 2002. – 34 с

79. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/

80. Корнієнко Т. Н. Податковий кодекс і стратегія розвитку економіки України / Т. Н. Корнієнко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2010. – № 2 (24). – С. 145–149.

81. Коротєєва Ю. В. Державні цільові фонди: досвід зарубіжних країн [Електронний ресурс] / Коротєєва Ю. В. – Режим доступу: http://intkonf.org/koroteeva-yu-v-k-e-n-gladkova-o-v-derzhavni-tsilovi-fondi-dosvid-zarubizhnih-krayin/

82. Кочкаров Р. А. Целевые программы: инструментальная поддержка / Р. А. Кочкаров. – Москва : Экономика, 2007. – 223 с.

83. Кропельницька С. О. Соціальне страхування : навч. посіб. / С. О. Кропельницька, Т. В. Солоджук. – [Вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 336 с.

84. Кудрин А. Последствия кризиса и перспективы социально-экономического развития России / А. Кудрин // Вопросы экономики. – 2011. – № 3. – С. 4–19.

85. Кузнєцова А. Я. Джерела фінансування державних цільових програм: поняття та класифікація [Електронний ресурс] / А. Я. Кузнєцова, Є. М. Гетьман // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2018. – Вип. 1. – С. 298–304. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2018_1_36

86. Кузьменко С. Г. Аналіз сучасних форм соціального захисту населення [Електронний ресурс] / С. Г. Кузьменко // Університетські наукові записки. – 2012. – № 3. – С. 419–426. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2012_3_64.pdf

87. Лукашев О. А. Класифікація публічних фондів коштів в контексті побудови системи фінансового права / О. А. Лукашев // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 403–407.

88. Мальований М. І. Історія розвитку соціального захисту у світі / М. І. Мальований // Інноваційна економіка. – 2011. – № 22. – С. 253–258.

89. Мальований М. І. Стан та тенденції бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні [Електронний ресурс] / М. І. Мальований // Економічний часопис – XXI. – 2013. – № 5–6 (2). – С. 27–30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecchado_2013_5-6(2)__9.pdf

90. Мандибура В. Соціальна політика держави та її структурні складові / В. Мандибура // Україна: аспекти праці. – 2000. – № 7.

91. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?nreg=995_042&fpage=1&text.

92. Монаєнко, А. О. Організація, форми і методи фінансування видатків бюджету / А. О. Монаєнко // Наше право. – 2009. – № 1, Ч. 2. – С. 68–72

93. Моніторинг прогресу реформ [Електронний ресурс]: Звіт за 2015 рік. Розділ «Податкова реформа» / Національна рада реформ, Проєктний офіс. – 2015. – С. 49. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/broshura_a4_ukr.pdf

94. Новицька О. В. Бюджетування природоохоронної діяльності у контексті її фінансового управління / О. В. Новицька // Схід. – 2008. – № 5. – С. 58–60.

95. Новицька О. В. Вдосконалення методичних підходів до оцінки ефективності використання коштів від екологічного податку / О. В. Новицька, Н. В. Новицька // Економічні та екологічні механізми розвитку України та її регіонів : зб. наук. праць Донецького державного університету управління. – Т. XIII, Вип. 247. – Донецьк, 2012. – С. 172–178.

96. Новицька О. В. Фінансово-організаційні механізми управління природоохоронною діяльністю в Україні : монографія / В. А. Студинський, О. В. Новицька. – Малин : ПП «НДНЦ «ПринцепС», 2007. – 128 с.

97. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/

98. Остап Семерак: Відновлення Державного фонду поводження з радіоактивними відходами забезпечить їх якісне та безпечне захоронення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249969169

99. Пацай Б. Д. Зубожіння населення України: виклики та загрози для національної економіки / Б. Д. Пацай // Економічний вісник університету / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». – 2016. – Випуск 29/1. – С. 215–222.

100. Пацай Б. Д. Новітні підходи до реалізації державних цільових соціальних програм в Україні / Б. Д. Пацай // Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25 березня 2016 р. / Національний університет ДПС України, Навчально-науковий інститут фінансів, банківської справи. – Ірпінь, 2016.

101. Пенсія по інвалідності в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування : Лист Міністерства юстиції України від 09.04.2013.

102. Пенькова О. Г. Трансформація функцій держави в умовах глобалізації / О. Г. Пенькова // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. – 2008. – № 1 (80). – С. 3–9.

103. Питання Фонду соціального захисту інвалідів: постанова Кабінету Міністрів України : від 11.07.2002 № 954.

104. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 08.04.2011. – 2011. − № 13, № 13−14, № 15−16, № 17. − С. 556. – Ст. 112.

105. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: [навчальний посібник] [Електронний ресурс] / А. М. Поддєрьогін. – Режим доступу: http://studentbooks.com.ua/content/view/513/54/1/2/

106. Поддєрьогін А. М. Фінансова стійкість підприємств у економіці України : монографія / А. М. Поддєрьогін, Л. Ю. Наумова. – К. : КНЕУ, 2011. – С. 10–13.

107. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/

108. Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про поводження з радіоактивними відходами» щодо удосконалення механізму фінансування поводження з радіоактивними відходами» : Закон України № 2124-VIII від 11.07.2017 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2124-19

109. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14

110. Про державні цільові програми [Електронний ресурс] : закон України від 18.03.2004 № 1621-IV. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1621–15.

111. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік : Закон України від 20.05.2010 № 2278-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/

112. Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування : Закон України [Електронний ресурс]. − Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/

113. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV / [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#n373

114. Про загальнообов'язкове страхування на випадок безробіття : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/

115. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5067-17

116. Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2019 рік : постанова КМУ від 16.01.2019 № 16 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16-2019-%D0%BF

117. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова КМУ від 06.08.2014 № 385 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0% BF#n11

118. Про затвердження Порядку використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами : постанова КМУ від 25.04.2018 № 330 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-2018-%D0%BF

119. Про затвердження Порядку спрямування коштів державного дорожнього фонду : постанова КМУ від 20.12.2017 № 1085 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085-2017-%D0%BF

120. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/

121. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 01.12.1998 № 284-XIV [Електронний ресурс]. – Ст. 35. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17.

122. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 47−48. – 372 с.

123. Про пенсійне забезпечення: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/

124. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/

125. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 № 966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-15.

126. Протидія глобальній зміні клімату у контексті Кіотських домовленостей: український вимір : аналітична доповідь. – К. : НІСД, Нацекоінвестагентство України, Фонд цільових екологічних інвестицій, 2010. – 28 с.

127. Савастєєва О. М. Модель забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізації. / Савастєєва О. М. / Проблеми системного підходу в економіці. –2019. – Випуск № 1 (69). – С. 47–52. – Режим доступу : http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_69_2_2019_ukr/8.pdf

128. Середньозважені курси на готівковому валютному ринку України / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693080

129. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності за місяць у 2016 році (у розрахунку на одного штатного працівника, грн) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/Zarp_ek_m/zpm2016_u.htm

130. Сімкіна О. В. Основні засади та історичні етапи становлення й розвитку соціального забезпечення (на прикладах країн Європи та України) [Електронний ресурс] / О. В. Сімкіна // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. – Вип. 4 (31). – 468 с. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/T pdu/2010_4/doc/3/22.pdf.

131. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики : навч. посіб. / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.

132. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/

133. Служба зайнятості – партнер з працевлаштування, а не соціальна каса чи місце для відпочинку [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2791927-olga-makogon-direktor-derzavnogo-centru-zajnatosti.html

134. Социальная политика буржуазного государства / отв. ред. д. э. н. С. Н. Надель. – М. : Наука, 1987. – 208 с.

135. Спеціальні урядові фонди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://allfinance.org.ua/FINansi/Spetsiiiial'niiii%20Urjadoviiii%20Fondi.htm

136. Спеціальні фонди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://b-ko.com/book_297_glava_8_1.3.4._ %D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%-D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D1%84.html

137. Стан виконання державних цільових програм у 2015 році [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk– A&tag=DerzhavniTsiloviPrograml

138. Стан виконання державних цільових програм у 2016 році [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk– A&tag=DerzhavniTsiloviPrograml

139. Станкевич Я. Целевые фонды в системе публичных финансов Республики Польша / Я. Станкевич // Публичные финансы и налоговое право. – Воронеж : Изд. дом ВГУ, 2015. – Вып. 25. – С. 20–29.

140. Страхова справа : підручник / О.Д. Вовчак. – К.: Знання, 2011. – 391с.

141. Структура державних фінансів і взаємозв'язок фінансових відносин різних рівнів державного управління економікою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://teknolap.ru/finansovyj-menedzhment-finansovaya-matematika/struktura-derzhavnix-finansiv-i-vzayemozv-yazok.html

142. Судавичус Б. Государственные внебюджетные денежные фонды в Литовской Республике: Фонд прекращения эксплуатации государственного предприятия «Иглинская атомная электростанция» / Б. Судавичус // Публичные финансы и налоговое право. – Воронеж : Изд. дом ВГУ, 2015. – Вып. 25. – С. 52–64.

143. Суханова А. В. Соціальний ризик втрати здоров'я як елемент системи страхового захисту здоров'я [Текст] / А. В. Суханова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – Випуск 35: у трьох частинах. – Частина ІІ. – С. 147–153.

144. Суханова А. В. Теоретичні «страховий захист здоров'я» / А. В. Суханова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 8, Ч.6. – С. 188–192.

145. Суханова А. В. Теоретичні підходи до сутності поняття «страховий захист здоров'я » / А. В. Суханова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Випуск 8. – Частина 6. – С. 188–192.

146. Туленков М. В. Політика соціального захисту : [монографія] / М. В. Туленков, Ю. Ж. Шайгородський. – К. : Центр соціальних комунікацій, 2011. – 184 с.

147. Усков И. В. Сущность и методология оценки финансовой устойчивости местных бюджетов в Украине. / И. В. Усков // Економіка та держава. – 2011. – № 5. – С. 29–32.

148. Филипп Ле Уэру. Реформы и устойчивость: европейские уроки для Украины / Филипп Ле Уэру // Фондовый рынок. – 2012. – № 10. – С. 2–3.

149. Фінансування регіонального розвитку / Державний фонд регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku/

150. Худяков А. И. Правовые формы финансовой деятельности государства : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук / А. И. Худяков. – Алматы, 1996. – 46 с.

151. Хомутенко А. В. Проблематика управління державними бюджетними та позабюджетними фондами грошових коштів в Україні / А. В. Хомутенко // Екоміка та держава. – 2018. – № 3. – С. 60–66.

152. Хомутенко А. В. Пріоритетні напрями підвищення якості планування державних позабюджетних фондів України // Economics and Law. – 2018. – №3 (51). – С. 58–69.

153. Швагер О. А. Компетенція Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні: фінансово-правовий аспект / О. А. Швагер // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2015. – Вип. 35 (2.3). – С. 40–42. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35(2.

Міжнародні видання

154. A Brief on the Special Purpose Funds in the National Budget: Notes by the Department of Budget and Management [Electronic resource]. – Way of access : http://www.dbm.gov.ph/wp-content/uploads/DAP/Note%20on%20the%20Special%20Purpose%20Funds%20_Released%20-%20Oct%202013_.pdf.

155. Charte du Conseil National de la Resistance, 15 mars 1944 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www. port.ac.uk/special/france1815to2003/chapter8/documents/filetodownload,18136, en.pdf.

156. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the State of Play of Implementation of the Priority Actions under the European Agenda on Migration. COM (2016) 85 final [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/europeanagenda-migration/proposal-implementationpackage/docs/managing_ the_refugee_crisis_state_of_play_20160210_en.pdf

157. Consolidated Version of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (Article 122, 126; Protocol № 12. On the Excessive Deficit Procedure, Article 1). “Journal of the European Union”, Vol. 53, 30 March, 2010, p. 98–279.

158. Environmental Performance Reviews. Ukraine. Second Review. ECE/CEP/133, 2007. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/Ukraine%20II.pdf. – Screen Name.

159. Fiscal consolidation. "The Economist" 26 May, 2012, p. 81.

160. Managing the Refugee Crisis/ European Council, 17–18 March 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ec.europa.eu/priorities/sites/beta-political/files/migration-state-play-17-march-final-presentation_en.pdf

161. Morozowski T. The European Commission's response to the migrant crisis [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pl.boell.org/en/2016/03/03/european-commissions-response-migrant-crisis

162. Novytska O. V. The Way of Improving of Methods Evaluating Effectiveness of Public Environmental Expenditures / O. V. Novytska / Collection of Scientific Papers : Information Technologies, Management and Society. – Riga, Latvia, 2014. – С. 98–103.

163. ORGs for Scalable, Robust, Privacy-Friendly Client Cloud Computing // September/October 2008 (vol. 12 no. 5). – pp. 96–99 / Carl Hewitt, Massachusetts Institute of Technology [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://doi.ieeecomputersociety.org/10.1109/MIC.2008.107 Tax reforms in EU Member States 2011. "European economy". – 2011. – № 5. – P. 77.

164. Relocation and Resettlement – Stay of Play [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/ what-we-do/policies/european-agenda-migration/backgroundinformation/ docs/20160412/factsheet_relocation_ resettlement_en.pdf

165. Special Purpose Funds [Electronic resource]. – Way of access : https://novascotia.ca/ treasuryboard/manuals/PDF/200/22301-01.pdf.

166. Volosovych S. State speshialized funds in the system of economic programs implementation / S. Volosovych // Herald of Kyev national university of trade and economics. – 2014. – № 6. – С. 84–94.

167. Crepeau F., Purkey A. Facilitating Mobility and Fostering Diversity: Getting EU Migration Governance to Respect the Human Rights of Migrants. – CEPS paper No. 92/ May 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ceps.eu/publications/facilitating-mobility-and-fostering-diversity-getting-eu-migration-governancerespect

Інтернет- ресурси

168. Державна податкова служба України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://tax.gov.ua/

169. Державна служба зайнятості / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.dcz.gov.ua/storinka/pro-sluzhbu

170. Державна служба статистики України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/

171. Державний фонд регіонального розвитку / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dfrr.minregion.gov.ua/pro-konkurs

172. Законодавство України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/

173. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ibser.org.ua

174. Інституційний репозитарій Університету ДФС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ir.nusta.edu.ua/

175. Міністерство розвитку громад та територій України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minregion.gov.ua

176. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/

177. Міністерство соціальної політики України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.msp.gov.ua/

178. Міністерство фінансів України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступ у: https://www.mof.gov.ua/

179. Національний інститут стратегічних досліджень / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.niss.gov.ua

180. Офіційний веб-портал Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pfu.gov.ua/

181. Урядовий портал/ Кабінет міністрів України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/byudzhet-fondu-socialnogo-strahuvannya-ukrayini-na-2019-rik-zatverdzheno

182. Фонд соціального страхування в Україні / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fssu.gov.ua/

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А

Акт про нещасний випадок на виробництві – офіційний документ, у якому фіксується нещасний випадок.

Джерело: Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії «Вікіпедія». URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/

Акт про нещасний випадок – документ, що складається адміністрацією і комітетом професійної спілки підприємства чи установи, якщо з їхнім працівником стався нещасний випадок, пов'язаний з виконанням службових обов'язків. У випадках із пасажиром відповідний документ складається на транспорті. У разі якщо потерпілий застрахований від нещасних випадків, акт надсилається до страхової організації з метою оформлення страхових виплат.

Джерело: Словопедія. Економічна енциклопедія. URL: http://slovopedia.org.ua/38/53392/ 377362.html

Асигнування (від латин. assigno – призначаю) – цільові кошти, виділені державними установами чи організаціями недержавної форми власності на реалізацію певних виробничо-підприємницьких проєктів або спеціальних програм.

Джерело: Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії «Вікіпедія». URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/

Атестація робочих місць – діяльність, що полягає у регулюванні відносин між керівником і працівником у розрізі реалізації прав на здоров'я і безпечні умови праці, пільгове пенсійне забезпечення, пільг і компенсацій за роботу в несприятливих умовах.

Джерело: Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: підручник. К.: КНЕУ, 2003. 367 с.

Б

Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування.

Джерело: Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067–17

Безробіття – це складне соціально-економічне явище, за якого частина економічно активного населення не має роботи й заробітку.

Джерело: Цивільний кодекс України // CD НАУ. 2010. Випуск 3.

Безробітний – особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи.

Джерело: Про зайнятість населення : Закон України: від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067–17

Бенефіціар – набувач благодійної допомоги (фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада), що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених цим Законом.

Джерело: Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України: від 05.07.2012 № 5073-VI. Київ, 2012. Ст. 1.

Бенефіціар – юридична особа, яка отримує кошти міжнародних фінансових організацій в рамках інвестиційного проєкту.

Джерело: Про затвердження Порядку відображення в обліку операцій в іноземній валюті: наказ (Порядок, п.1.2) від 24.07.2001 № 126 (Чинний згідно з наказом Державного казначейства від 27.05.2005 № 96) / Державне казначейство України.

Бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada. gov.ua/laws/show/2456–17

Бюджетний процес – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

В

Вакансія – вільна посада (робоче місце), на яку може бути працевлаштована особа.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067–17

Ваучер – документ встановленого зразка, що дає особі відповідно до цього Закону, право на перепідготовку, підготовку на здобуття наступного освітньо-кваліфікаційного рівня, спеціалізацію, підвищення кваліфікації у навчальних закладах чи у роботодавця.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Відкритий пенсійний фонд – недержавний пенсійний фонд, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Відрахування в цільові державні фонди – суми коштів, які сплачують підприємства до державних цільових фондів, які суттєво впливають на їх фінансово-господарську діяльність.

Джерело: Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: навчальний посібник. URL: http://studentbooks.com.ua/content/view/513/54/1/2/

Вільно обрана зайнятість – реалізація права громадянина вільно обирати вид діяльності, не заборонений законом (зокрема такий, що не пов’язаний з виконанням оплачуваної роботи), а також професію та місце роботи відповідно до своїх здібностей і потреб.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України, чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України. 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Випереджальне професійне навчання – це професійне навчання безробітних на основі аналізу та прогнозування тенденцій економічного розвитку регіону, структури і динаміки робочих місць, професійно-кваліфікаційного складу працівників.

Джерело: Чепінога В. Г. Основи економічної теорії: [навч. посіб]. К.: Юрінком Інтер, 2003. 456 с.

Виробнича травма – травма, що сталася внаслідок дії виробничих чинників.

Джерело: Буріченко Л. А. Охорона праці в авіації. URL: http://pidruchniki.ws/16280414/bzhd/virobnichiy_travmatizm

Виробничий травматизм – явище, яке характеризується сукупністю виробничих травм і нещасних випадків на виробництві.

Джерело: Буріченко Л. А. Охорона праці в авіації. URL: http://pidruchniki.ws/16280414/bzhd/virobnichiy_travmatizm

Витрати страховика – сукупність усіх витрат страховика з надання послуг як безпосередніх, спрямованих на здійснення виплат з відшкодування збитків або страхових сум та на ведення страхової справи, так і опосередкованих, тобто витрат, пов'язаних із забезпеченням фінансової стійкості страхової компанії. Формують собівартість страхових послуг.

Джерело: Вовчак О. Д. Страхова справа: підручник. К.: Знання, 2011. 391 с.

Вкладник недержавного пенсійного фонду – особа, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника шляхом перерахування грошових коштів до недержавного пенсійного фонду відповідно до умов пенсійного контракту та закону.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України: від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Власні доходи Пенсійного фонду України – це надходження до Пенсійного фонду в формі обов'язкових та добровільних внесків підприємств, установ та громадян, доходи від фінансових санкцій та комерційної діяльності фонду.

Джерело: Кудряшов В. П. Фінанси : навчальний посібник. Херсон: К-88. Олді плюс, 2002. 352с.

Власні надходження бюджетних установ – кошти, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Г

Гарантія (guarantee) – спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого банк-гарант бере на себе грошове зобов'язання перед бенефіціаром (оформлене в письмовій формі або у формі повідомлення) сплатити кошти за принципала в разі невиконання останнім своїх зобов'язань у повному обсязі або їх частину в разі пред'явлення бенефіціаром вимоги та дотримання усіх вимог, передбачених умовами гарантії.

Джерело: Цивільний кодекс України: Закон України: від 16.01.2003 № 435-IV.

Гарантійне зобов'язання – зобов'язання гаранта повністю або частково виконати боргові зобов'язання суб'єкта господарювання – резидента України перед кредитором у разі невиконання таким суб'єктом його зобов'язань за кредитом (позикою), залученим під державну чи місцеву гарантію.

Джерело: Бюджетний кодекс України: чинне зак-во зі змін, та допов. станом на 02.03.2014 / Верховна Рада України. Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України. 2014. р.1, ст.2. (Бібліотека офіційних видань).

Гарантії соціальні – матеріальні і юридичні запоруки, які забезпечують реалізацію соціально-економічних і соціально-політичних прав членів суспільства. До основних Г. с. відносять право на працю, право на відпочинок, право на житло, право на освіту й меддопомогу тощо.

Джерело: URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%96%D1%97_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96

Грошові фонди – частина грошових коштів, які мають цільове спрямування.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч.посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Д

Державне регулювання зайнятості – формування і реалізація державної політики у сфері зайнятості населення з метою створення умов для забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості і соціального захисту в разі настання безробіття.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067 – 17

Державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Державні грошові фонди – це кошти, що перебувають у розпорядженні держави як суб'єкта публічної влади.

Джерело: Зюнькін А. Г. Фінансове право: опорний конспект лекцій. К.: МАУП, 1999. 112 с.

Державні соціальні стандарти – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Джерело:Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017–14

Державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму.

Джерело: Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: http://zakon2.rada. gov.ua/laws/show/2017–14

Державний інноваційний фонд – позабюджетний фонд цільового призначення, кошти якого використовуються для фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, заходів щодо освоєння нових видів виробництва продукції (робіт, послуг) і нових технологій. Формується за рахунок відрахувань підприємств, об'єднань та організацій у розмірі 1 % від фактичного обсягу реалізації продукції, робіт чи послуг (за винятком ПДВ та акцизного збору) з віднесенням суми відрахувань на собівартість продукції.

Джерело: Напрями інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резерві, затверджені Постановою КМУ від 17.08.2002 № 1211 // CD HA. 2010. Випуск 3.

Державні цільові фонди – фонди фінансових ресурсів, створені державою з метою задоволення соціальних та економічних потреб населення, для витрат на розширене виробництво, розвиток науково-технічного потенціалу держави тощо.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб./ за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Державні цільові фонди – це форма перерозподілу і використання фінансових ресурсів, що залучаються державою для фінансування деяких суспільних потреб.

Джерело: Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник. К.: НІОС, 2000. 416 с.

Державні цільові фонди – це сукупність фінансових ресурсів, які створюються і використовуються з метою фінансування програм, що виконуються державними органами управління.

Джерело: Кудряшов В. П. Курс фінансів: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 431 с.

Державні цільові фонди – фонди, які створені відповідно до законодавства України і формуються за рахунок визначених ним внесків юридичних осіб незалежно від форм власності та внесків фізичних осіб.

Джерело: Нагребельний В. П. Фінансове право України / Українська електронна бібліотека. URL: http://libr.org.ua/books/102.html.

Державне запозичення – операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Державне регулювання зайнятості – формування і реалізація державної політики у сфері зайнятості населення з метою створення умов для забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості і соціального захисту в разі настання безробіття.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак–во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К. : Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Державний фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття створений для управління страхуванням на випадок безробіття, акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплати забезпечення та надання соціальних послуг, здійснення інших функцій згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533-III.

Державний фонд соціального захисту інвалідів – урядовий орган державного управління у складі Міністерства праці та соціальної політики.

Джерело: Питання Фонду соціального захисту інвалідів: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 № 954.

Державний фонд фундаментальних досліджень – державний фонд, який створюється для підтримки фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук, що провадяться науковими установами, вищими навчальними закладами, вченими.

Джерело: Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 01.12.1998 № 284-XIV. Ст. 35. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ 5073–17.

Децентралізовані грошові фонди – це кошти, що перебувають у розпорядженні окремих суб'єктів господарської діяльності і створюються за рахунок їхніх власних прибутків.

Джерело: Орлюк О. П. Фінансове право: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003.

Діяльність з недержавного пенсійного забезпечення – сукупність організаційних, юридичних та інших передбачених законодавством дій, спрямованих на здійснення недержавного пенсійного забезпечення фізичних осіб.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Діяльність з управління активами – професійна діяльність, визначена законодавством про цінні папери та фондовий ринок.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Довічна пенсія (довічний ануїтет) – пенсійні виплати, які здійснюються страховою організацією на підставі договору страхування довічної пенсії протягом життя фізичної особи періодично після досягнення нею пенсійного віку відповідно до законодавства про страхування.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Допомога соціальна – це грошова допомога або допомога в натуральній формі, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань і сплачуються людям, які перебувають у нужді, як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існування, так і за певними критеріями без перевірки доходу.

Джерело: Мандибура В. Соціальна політика держави та її структурні складові // Україна: аспекти праці. 2000. № 7.

Дотація – це безвідплатна, безповоротна допомога з бюджету вищого рівня бюджету нижчого, яка не є цільовою та надається у випадку перевищення видатків над доходами.

Джерело: Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50–51. Ст. 572.

Дотація – державна виплата, яка надається у безповоротному порядку тій або іншій підприємницькій структурі, що зазнала економічної скрути за об'єктивних причин; найчастіше використовується для збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів та покриття касових збитків окремих державних підприємств.

Джерело: Іванілов О. С. Економіка підприємства. К., 2009. С. 728.

Дотація – допомога, що надається підприємствам, установам та організаціям на покриття збитків, зумовлених незалежними від них причинами.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч.посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Дотація вирівнювання – міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ).

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

З

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що охоплює матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Джерело: Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 23. Ст. 121.

Зайнятість – діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, що не суперечить законодавству і, як правило, приносить заробіток (трудовий дохід).

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Зайнятість – незаборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їхніх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067–17

Залишок бюджетних коштів – обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів цього бюджету на кінець звітного періоду.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Зареєстрований безробітний – особа працездатного віку, яка зареєстрована в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, як безробітна і готова та здатна приступити до роботи.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак–во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Заробітна плата – об'єктивно необхідний для відтворення робочої сили та ефективного функціонування виробництва обсяг вираженої в грошовій формі основної частини життєвих засобів, що відповідає досягнутому рівню розвитку продуктивних сил і зростає пропорційно підвищенню ефективності праці трудящих.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Засновник (засновники) недержавного пенсійного фонду – юридична особа або фізичні особи (для професійного пенсійного фонду), які створили пенсійний фонд чи приєдналися до нього після створення та набули прав і обов'язків, визначених цим Законом для засновників пенсійного фонду.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Застрахована особа – найманий працівник, а у випадках, передбачених цим Законом, також інші особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства та члени їхніх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України), на користь яких здійснюється загально-обов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 14. Ст. 71.

Зберігач пенсійного фонду – Національний банк України або банк, який на підставі відповідної ліцензії провадить діяльність із зберігання активів пенсійних фондів.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Е

Економічні позабюджетні фонди – це сукупність грошових фондів, які знаходяться у розпорядженні центральних і місцевих органів влади і призначені для підйому і розвитку виробництва, подолання кризових ситуацій, нестійкості і тимчасової стагнації [19].

Джерело: Юридичний словник. URL: http://subject.com.ua/

Економічні цільові фонди – це сукупність фондів грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні центральних та місцевих органів влади. Фонди мають цільове призначення, яке втілюється як у чітко визначених джерелах їх утворення, так і в напрямах можливого використання коштів [15].

Джерело: Кириленко О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика). URL:http://studentbooks.com.ua/content/view/7/54/1/20/

І

Інвестиційна програма (проєкт) – комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Інвестиційні цільові фонди – державні цільові фонди, які формуються з метою вирішення стратегічних завдань розвитку держави.

Джерело: Романенко О. Р., Огородник С. Я. Фінанси: навчальний посібник. URL: http://studentbooks.com.ua/content/view/338/54/1/2/

Індивідуальне страхування – різновид особистого страхування, коли договір страхування укладається з конкретною фізичною особою.

Джерело: URL: http://opovidannya.kiev.ua/index.php/2011–08–10–17–44–06/4–2011– 08–09–21–55–12/28–2011–08–19–18–44–45

Індивідуальний пенсійний рахунок – персоніфікований рахунок учасника пенсійного фонду, який ведеться у системі персоніфікованого обліку у визначеному цим Законом порядку з метою обліку накопичених на користь учасника пенсійних коштів.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Індивідуальний пенсійний рахунок (англ. individual social security) – форма зберігання й використання індивідуальних пенсійних коштів у вигляді спеціальної програми з вигодою для власника рахунку, що забезпечується системою податків. Зберігання коштів на цьому рахунку дає змогу використати їх як інвестиції через таких посередників, як взаємні фонди, страхові компанії, банки або вкладати їх безпосередньо в акції та інші цінні папери через біржових маклерів.

Джерело: Економічний словник: наукове видання / Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський. К. : Кондор, 2007. 358 с.

К

Казна – це багатство держави, до якого належали, крім детально перерахованих доходів, золото, коштовне каміння і метали, а також усі види сільськогосподарської продукції.

Джерело: Державне казначейство України. Історія і сучасність: навч. метод. посіб. / уклад. В. Л. Ключка. Донецьк: Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, 2010. 22 с.

Казначейські зобов'язання – боргові цінні папери, що емітуються державою в особі її уповноважених органів, розміщуються виключно на добровільних засадах серед фізичних та юридичних осіб і засвідчують внесення їх власником грошових коштів до бюджету та дають право на отримання фінансового доходу або інші майнові права, відповідно до умов їх випуску.

Джерело: Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 670 с.

Компанія з управління активами – юридична особа, яка провадить професійну діяльність з управління активами на підставі відповідної ліцензії на провадження такої діяльності.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Компаундинг – операція розрахунку майбутньої цінності грошових сум, отримання або виплата яких належить до більш ранніх періодів з врахуванням вартості капіталу.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник. [навчальний посібник]. / Коваленко М. А.: науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. – [Вид. 3-е, виправлене і доповнене]. – Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011 – 310с.

Компаундинг – це процес переходу від нинішньої (поточної) вартості капіталу до його майбутньої вартості.

Джерело: Мікроекономіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nebook.net/book_mkroekonomka_566_page_77 – назва з екрану.

Конкурентоспроможність працівника – сукупність якостей особи, що характеризують її здатність працювати, рівень володіння знаннями, уміннями та навичками.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067–17

Кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

Джерело: Про кооперацію: Закон України: від 22.03.2013 № 5495-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 50. Ст. 698.

Кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності та обслуговування переважно членів кооперативу.

Джерело: Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання:навч. посібник. К.: КНЕУ, 2007. 554 с.

Корпоративний пенсійний фонд – недержавний пенсійний фонд, засновником якого є юридична особа – роботодавець або декілька юридичних осіб – роботодавців та до якого можуть приєднуватися роботодавці – платники. Учасниками цього фонду можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями – засновниками та роботодавцями – платниками цього фонду.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-є вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Кошторис – основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Кредитування бюджету – операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету). Для цілей цього Кодексу до кредитів з бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога з бюджету на поворотній основі.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

М

Матеріальна допомога – належить до виплат невиробничого характеру і не пов'язана з результатами діяльності організації. Вона може бути надана як своїм працюючим і колишнім співробітникам, так і стороннім особам за різними підставами. Причинами виплати матеріальної допомоги можуть бути: чергова відпустка, свята, оздоровлення, відшкодування шкоди, заподіяної якою-небудь надзвичайною ситуацією, смерть члена сім'ї співробітника та ін.

Джерело: Матеріальна допомога: Бухгалтерський і податковий облік / О. Антошин, Н. Тіткова // ІА «Клерк.Ру». Відділ новин. URL: http://alls.in.ua/59970-materialna-dopomoga-buhgalterskijj-i-podatkovijj-oblik.html

Міжнародні фінанси – фонди фінансових ресурсів, які утворилися на основі розвитку міжнародних економічних відносин і використовувані для забезпечення безперервності суспільного відтворення на світовому рівні та задоволення суспільних потреб, які мають міжнародне значення.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Міжнародні фінанси – сукупність відносин, пов'язаних зі створенням і використанням грошових коштів, необхідних для здійснення зовнішньоекономічної діяльності державами, фірмами, іншими юридичними та фізичними особами.

Джерело: Міжнародні фінанси. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/– Назва з екрану.

Міжнародні фінанси – це фінанси міжнародних наднаціональних фінансових організацій та інститутів у вигляді спільних або цільових фондів, метою створення яких є забезпечення цілісності та стабільності світового господарства.

Джерело: Фінанси (теоретичні основи): підручник / М. В. Грідчіна, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін. ; під кер-вом і за наук. ред. М. В. Грідчіної, В. Б. Захожая. 2-ге вид., випр. і доп. К.: МАУП, 2004. 312 с.: іл. (Бібліогр.: с. 299–303).

Мінімальний страховий внесок – сума коштів, що визначається розрахунково як добуток мінімального розміру заробітної плати і розміру єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, встановлених законом на місяць, за який нараховується заробітна плата.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 14. Ст. 71.

Місцеве запозичення – операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Місцеві бюджети – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Місцевий борг – загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Місцевий фінансовий орган – установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету. Для цілей цього Кодексу орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань фінансів віднесено до місцевих фінансових органів. Сільський, селищний голова забезпечує виконання функцій місцевого фінансового органу, якщо такий орган не створено згідно із законом.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Молодий працівник – громадянин України віком до 35 років, випускник професійно-технічного або вищого навчального закладу, який у шестимісячний строк після закінчення навчання працевлаштувався самостійно або за направленням навчального закладу чи територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, й продовжує працювати протягом трьох років за кваліфікацією, яку він набув під час навчання, у тому числі незалежно від місця першого працевлаштування.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Н

Наглядова рада – здійснює нагляд за діяльністю фонду, діє на громадських засадах, а також контроль за виконанням статутних завдань та цільовим використанням коштів фондом.

Джерело: Про загальнообов'язкове страхування на випадок безробіття: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Надзвичайна подія – подія або операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства і стосовно якої не очікується її щорічного або принаймні періодичного повторення.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправ. і допов. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Надходження бюджету – доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу / пред'явлення цінних паперів.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Найманий працівник – фізична особа, яка працює за трудовим договором (контрактом) на підприємстві, в установі, організації незалежно від форм власності, виду діяльності та господарювання або у фізичної особи.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 14. Ст. 71.

Накопичувальна система пенсійного страхування – базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій та одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Джерело: Мурашко М. І. Менеджмент персоналу: навч. посібник. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. 435 с.

Накопичувальний пенсійний рахунок – частина персональної облікової картки в системі персоніфікованого обліку, яка відображає стан пенсійних активів застрахованої особи в накопичувальній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 49–51. Ст. 376.

Накопичувальний пенсійний фонд – цільовий позабюджетний фонд, який створюється відповідно до цього Закону, акумулює страхові внески застрахованих осіб, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках та інвестуються з метою отримання інвестиційного доходу на користь застрахованих осіб, пенсійні активи якого використовуються для оплати договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, а у випадках, передбачених цим Законом, членам їхніх сімей чи спадкоємцям та на інші цілі, передбачені цим Законом.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 49–51. Ст. 376.

Нарахування на заробітну плату – обов'язкові внески підприємств, організацій та установ усіх форм власності до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування та ін. Обчислюють у процентах від загальної суми оплати праці за встановленими

ставками. Вони не впливають на розмір заробітної плати, оскільки їх здійснюють за рахунок підприємств і включають до витрат виробництва чи обігу.

Джерело: Економічна енциклопедія. URL: http://slovopedia.org.ua/38/53412/385334.html

Національне багатство – уся сума матеріальних і духовних благ, що є у розпорядженні суспільства.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Небанківська фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до законодавства України не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України.

Джерело: Національний банк України, Правління Національного банку України: постанова (назва постанови в редакції постанови Національного банку № 45 від 27.02.2008) від 09.08.2002 № 297 (в редакції постанови Національного банку № 171 від 05.05.2006). Київ.

Небанківська фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» надає одну чи кілька фінансових послуг та яка внесена до Державного реєстру фінансових установ в установленому законодавством України порядку. До небанківських фінансових установ належать кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Джерело: Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління Національного банку України (Положення, п. 1.2) 15.12.2004 № 637 (набрала чинності Постановою Національного банку № 277 від 10.08.2005).

Небанківська фінансова установа – юридична особа, яка внесена до відповідного державного реєстру фінансових установ та отримала згідно із законодавством України право здійснювати переказ коштів у національній та іноземній валютах.

Джерело: Про затвердження Положення про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем: постанова (Положення, п.7) (назва постанови в редакції постанови Національного банку від 05.06.2008 № 165) від 25.09.2007 № 348 / Правління Національного банку України.

Недержавне пенсійне забезпечення – це складова системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 47−48. 372 с.

Недержавний пенсійний фонд – окремі юридичні особи, які укладатимуть контракти пенсійного страхування зі своїми клієнтами-вкладниками. Якщо такий контракт укладений, застрахований одночасно повинен сплачувати внески не тільки до солідарних і накопичувальних фондів, а й до недержавних пенсійних фондів.

Джерело: Фінанси: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2–ге вид., перероб. і доповн. К.: Знання, 2012. 687 с.

Недержавний пенсійний фонд – юридична особа, створена відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному цим Законом порядку.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 47−48. 372 с.

Неорганізовані грошові заощадження населення – заощадження, що зберігаються безпосередньо у населення готівкою у національній та іноземній валютах. До них також належать зберігання коштів у вигляді коштовностей, дорогоцінних металів, дорогих товарів тривалого користування тощо.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч.посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Неповна зайнятість – зайнятість працівника на умовах робочого часу, що менший від норми часу, передбаченої законодавством, і може встановлюватися за договором між працівником і роботодавцем з оплатою праці пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1.(Бібліотека офіційних видань).

Непрацездатні громадяни – особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку або визнані інвалідами, у тому числі діти-інваліди, а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника відповідно до цього Закону.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 49–51. Ст. 376.

Непрацездатність – це стан здоров'я (функцій організму) людини, обумовлений захворюванням, травмою тощо, який унеможливлює виконання роботи визначеного обсягу, професії без шкоди для здоров'я.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань: Закон України. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/

Нещасний випадок на виробництві – це обмежений у часі або раптовий вплив на працівника небезпечного фактора виробничого середовища чи середовища помешкання, який відбувся в процесі виконання ним трудових обов'язків чи завдань керівника робіт і внаслідок якого заподіяна шкода його здоров'ю або настала смерть.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Нещасний випадок на виробництві – раптове погіршення стану здоров'я чи настання смерті працівника під час виконання ним трудових обов'язків внаслідок короткочасного (тривалістю не довше однієї робочої зміни) впливу небезпечного або шкідливого чинника.

Джерело: Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії «Вікіпедія». URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/

Нове робоче місце – робоче місце, яке створене у зв'язку із створенням нового суб'єкта господарювання (крім того, що створений шляхом припинення) або збільшенням штатної чисельності працівників за умови відсутності скорочення (зменшення) середньомісячної чисельності за попередні 12 місяців, а також створене шляхом модернізації або зміни технології виробництва, що потребують нових знань, навичок та вмінь працівника.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Норма безробіття – частка робочої сили, що є безробітною.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Нормативи витрат (фінансування) – показники поточних і капітальних витрат з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів.

Джерело: Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/2017–14

О

Обігові фонди – це частина засобів виробництва, яка повністю споживається у кожному технологічному циклі виготовлення продукції, змінює або втрачає свій первинний натуральний вигляд і повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції.

Джерело: URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/uk.wikipedia.org/ wiki/Обігові фонди. Назва з екрану.

Об'єкт страхування на випадок безробіття – страховий випадок, із настанням якого у застрахованої особи (члена її сім'ї, іншої особи) виникає право на отримання матеріального забезпечення на випадок безробіття та надання соціальних послуг, передбачених статтею 7 цього Закону.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України // Відомості Верховної Ради. 2000. № 22. С. 171.

Одержувач бюджетних коштів – суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Одиниця пенсійних активів – показник системи персоніфікованого обліку, який застосовується для визначення суми пенсійних коштів, що належать учасникові пенсійного фонду та обліковуються на його індивідуальному пенсійному рахунку в пенсійному фонді.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Одноразова пенсійна виплата – пенсійна виплата, що здійснюється одноразово у порядку та у випадках, визначених цим Законом.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Особи працездатного віку – особи віком від 16 років, які не досягли встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Особисте страхування – страхування майнових інтересів, пов'язаних із життям, здоров'ям, працездатністю і додатковими пенсіями страхувальника або застрахованої особи.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч.посіб./ за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

П

Паспорт бюджетної програми – документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого Законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Пенсія – регулярна грошова виплата (у розрахунку на місяць), яка призначається у встановленому державою порядку як захід матеріального забезпечення за принципами загальнолюдської солідарності та субсидування.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Пенсіонер – особа, яка отримує пенсію, довічну пенсію, або члени її сім'ї, які отримують пенсію в разі смерті цієї особи.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Пенсійні активи – 1) активи пенсійного фонду, страхової організації, банківської установи, за рахунок яких здійснюються пенсійні виплати;

2) грошові кошти, цінні папери, майнові права та зобов'язання щодо них, які сформовані в накопичувальному фонді.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Пенсійна виплата – грошова виплата учасникові недержавного пенсійного забезпечення або його спадкоємцям, що здійснюється за рахунок накопичених у недержавному пенсійному фонді та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку грошових коштів у випадках, передбачених цим Законом.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Пенсійні депозитні рахунки – вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб, що відкриваються банківськими установами для накопичення заощаджень на виплату пенсії.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Пенсії за інвалідністю – це щомісячні грошові виплати з Пенсійного фонду, що призначаються у разі встановлення медичним органом однієї з трьох груп інвалідності, які тягнуть повну або часткову втрату працездатності внаслідок загального захворювання.

Джерело: Про пенсійне забезпечення: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Пенсійний контракт – договір між пенсійним фондом та його вкладником, згідно з яким здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасника (учасників) фонду за визначеною пенсійною схемою.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Пенсійні кошти – сума грошових зобов'язань пенсійного фонду перед його учасниками, страхової організації перед застрахованими особами згідно з договорами страхування довічної пенсії або банківської установи перед вкладниками, які відкрили пенсійні депозитні рахунки.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Пенсія на визначений строк – пенсійні виплати, що здійснюються періодично протягом визначеного строку у порядку та у випадках, визначених цим Законом.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Пенсійний план – порядок управління та розміщення накопичених пенсійних внесків.

Джерело: Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. 3-тє вид., доп. і перероб. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2011. 844 с.

Пенсійна схема – документ, який визначає умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення учасників фонду.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника – це пенсія, яка призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні.

Джерело: Про пенсійне забезпечення: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Пенсійний фонд України – є самостійною фінансово-банківською системою, не входить до складу державного бюджету України, формується за рахунок коштів, що відраховуються підприємствами і організаціями (у тому числі й тими, що використовують працю громадян за цивільно-правовими угодами) на заходи соціального страхування за тарифами, диференційованими залежно від небезпечності, шкідливості, тяжкості робіт та стану інших умов праці, страхових внесків громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, обов'язкових страхових внесків громадян, а також коштів Державного бюджету України.

Джерело: Про пенсійне забезпечення: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Погашення державного (місцевого) боргу – операції з повернення позичальником кредитів (позик) відповідно до умов кредитних договорів та/або випуску боргових цінних паперів.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Повна зайнятість – зайнятість працівника за нормою робочого часу, передбаченою згідно із законодавством, колективним або трудовим договором.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Позабюджетні цільові фонди – це фонди, які не включаються до державного бюджету, мають самостійні джерела надходжень і здійснюють видатки незалежно від державного бюджету.

Джерело: Кудряшов В. П. Курс фінансів. URL: http://pidruchniki.ws/12920522/finansi/derzhavni_pidpriyemstva_finansova_diyalnist.

Позабюджетні цільові фонди – це фонди фінансових ресурсів, необхідні для фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічних завдань держави та органів місцевого самоврядування.

Джерело: Роль В. Ф. Фінансове право: навчальний посібник. 3-тє вид. К.: Центр навчальної літератури, 2011. 392 с.

Позичковий фонд – державний цільовий фонд, що виступає матеріальною основою банківського кредитування, використовується для надання позичкових коштів підприємствам і установам з метою забезпечення безперебійності і підвищення ефективності процесу розширеного відтворення..

Джерело: Фінанси: навчальний посібник URL: http://www.refine.org.ua/pageid–4764–2.html

Постійна втрата працездатності – це повна чи часткова втрата здатності до загальної чи професійної праці.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Постійні цільові фонди – державні цільові фонди, створення яких пов'язане з виділенням окремих функцій держави. Зокрема, в реалізації соціальної функції особлива увага приділяється соціальному страхуванню.

Джерело: Романенко О. Р., Огородник С. Я. Фінанси: навчальний посібник. URL: http://studentbooks.com.ua/content/view/338/54/1/2/

Працевлаштування – комплекс правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації права особи на працю.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Працездатні особи – особи віком від 16 років, які проживають на території України і за станом здоров'я здатні до активної трудової діяльності.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Працездатність – це здатність до праці, що залежить від стану здоров'я, фізичного, духовного розвитку (розумових та емоційних можливостей), а також професійних знань, уміння і досвіду працівника, що дає йому змогу виконувати роботу визначеного обсягу, характеру та якості. Тобто здатність людини до праці оцінюється не лише за можливістю виконання роботи та функціональним станом організму, а й за додатковими критеріями (стан здоров'я, професійні знання, вміння, досвід).

Джерело: Юридичний словник. URL:http://subject.com.ua/

Праця – цілеспрямована, свідома діяльність людини, спрямована на створення необхідних для задоволення особистих і суспільних потреб матеріальних і духовних благ, а також інша діяльність, обумовлена суспільними потребами.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Праця приватна – праця відособленого і незалежного товаровиробника, внаслідок чого його конкретна праця виступає як безпосередньо приватна.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Праця суспільна – прихована відособлена праця товаровиробників у сфері виробництва, яка виявляється лише на ринку, де товари обмінюються, тобто коли конкретні види праці зводяться до абстрактної.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Прибуток від надзвичайних подій – прибуток (збиток), пов'язаний зі стихійним лихом, техногенними катастрофами, аваріями й іншими подіями.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч.посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Природний рівень безробіття – рівень безробіття, за якого фактори, що підвищують і знижують заробітну плату і ціни, перебувають у рівновазі.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Продуктивна зайнятість – зайнятість, що дає змогу забезпечити ефективне суспільне виробництво та задовольнити потреби працівника на рівні не менше встановлених законодавством гарантій.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Продуктивні сили – засоби виробництва і трудові ресурси, що їх використовують у виробництві.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Продуктивність праці – затрати конкретної праці на одиницю виготовленого продукту; результативність, ефективність праці.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Проєкт бюджету – проєкт плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проєкту Закону про Державний бюджет України (проєкту рішення про місцевий бюджет).

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Джерело: Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/2017–14

Професійні захворювання – захворювання, що виникають у результаті професійної діяльності захворілих і зумовлюються виняткова чи переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, що пов'язані з роботою (перелік профзахворювань затверджується Кабінетом Міністрів України).

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Професійне навчання – набуття та удосконалення професійних знань, умінь та навичок особи відповідно до її здібностей, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації для професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Професійний пенсійний фонд – пенсійний фонд, засновником (засновниками) якого можуть бути організації роботодавців, їх об'єднання, об'єднання громадян, професійні спілки, їх об'єднання або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду. Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду, а також фізичні особи, які є працівниками організацій роботодавців, їх об'єднань, членами або працівниками професійних спілок, їх об'єднань, які створили такий фонд.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Профіцит бюджету – перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету).

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Профнавчання безробітних на замовлення роботодавців – це стажування для підвищення кваліфікації безробітних, які через тривалу перерву в роботі втратили необхідні професійні навички та бажають поновити виробничий досвід або набути його, розширити та поглибити професійні знання та вміння за раніше здобутою професією (спеціальністю), оволодіти новою технікою, технологією.

Джерело: Чепінога В. Г. Основи економічної теорії: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. 456 с.

Р

Резервний фонд – фонд, сформований відповідно до законодавчих актів України, що регулюють діяльність господарських товариств, з урахуванням вимог цього Закону адміністратором, компанією з управління активами з метою відшкодування збитків, що можуть бути завдані цими юридичними особами під час надання послуг пенсійному фонду внаслідок неналежного виконання зобов'язань перед пенсійним фондом та порушення ними законодавства.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Резервний фонд – фонд, створений за рахунок чистого прибутку з метою забезпечення покриття можливих збитків від фінансово-господарської діяльності.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч.посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Рівень зареєстрованого безробіття – це питома вага громадян, зареєстрованих у державній службі зайнятості як безробітні, серед чисельності населення працездатного віку.

Джерело: Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії «Вікіпедія» URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/

Ринок праці – система правових, соціально-трудових, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців – у найманні працівників відповідно до законодавства.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Роботодавець – власник підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності або уповноважений ним орган чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Робоча сила – здатність людини до праці або сукупність її фізичних і розумових здібностей, що використовуються у процесі створення матеріальних і духовних благ.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Робоче місце – місце (приміщення), на якому працівник постійно чи тимчасово перебуває у процесі трудової діяльності і яке визначене, зокрема, на підставі трудового договору (контракту).

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Розпис бюджету – документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

С

Салдар – здійснення виплати, яка повністю (але без надлишку) перекриває зобов'язання: оплата, закриття, ліквідація рахунка, боргу, валютної позиції.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Саморегулівна організація адміністраторів недержавних пенсійних фондів – неприбуткова організація (непідприємницьке товариство), що створюється з метою встановлення професійних стандартів діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів, захисту та представлення інтересів своїх членів, а також учасників недержавних пенсійних фондів.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Соціальне забезпечення (соціальний захист) – система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо).

Джерело: Туленков М. В., Шайгородський Ю. Ж. Політика соціального захисту: монографія. К.: Центр соціальних комунікацій, 2011. 184 с.

Соціальний захист у разі настання безробіття – комплекс заходів, що передбачений загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття та законодавством про зайнятість населення.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Соціальне обслуговування – система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності.

Джерело: Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 № 966-IV. Ст. 1. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966–15.

Соціальні виплати – це соціальна допомога, що надається громадянам у вигляді грошових сум (до них належать пенсії, допомоги, допомога по догляду за дітьми тощо).

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Соціальні норми і нормативи – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

Джерело:Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017–14

Соціальні послуги – комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою вирішення їхніх життєвих проблем.

Джерело: Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 № 966-IV. Ст. 1. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966–15.

Соціальні фонди держави – фонди спільного задоволення потреб (освіта, охорона здоров'я тощо) і фонди для непрацездатних.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Соціальна допомога – це турбота держави, суспільства про громадян, які потребують допомоги, сприяння у зв'язку з віком, станом здоров'я, соціальним становищем, недостатньою забезпеченістю коштами для існування.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Соціальний захист населення – це комплекс економічних, соціальних та правових заходів з сукупністю інститутів, що забезпечують усім громадянам у країні рівні можливості для підтримання певного рівня життя, а також підтримку окремих соціальних груп населення.

Джерело: Чепінога В. Г. Основи економічної теорії: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. 456 с.

Спеціаліст з працевлаштування – особистий консультант центру зайнятості, який повинен організувати зустріч претендента з роботодавцем.

Джерело: Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії «Вікіпедія». URL: http://uk.wikipedia.org/

Спеціальний фонд бюджету – це фонд фінансових ресурсів, що формується з конкретно визначених джерел надходжень і використовується на фінансування конкретно визначених цілей.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч.посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Співстрахування – особливий вид спільної діяльності страховиків, коли одночасно два або кілька страховиків за угодою про співстрахування приймають на страхування великі страхові ризики одного страхувальника з дотриманням принципу пропорційної відповідальності. Кожен із цих страховиків відповідає за свою частину страхових зобов'язань безпосередньо перед страхувальником.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Страховий випадок – подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи або членів її сім'ї на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг за цим Законом.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 14. Ст. 71.

Страховий випадок – це подія, через яку застраховані особи втратили заробітну плату (грошове забезпечення) або інші передбачені законодавством України доходи внаслідок втрати роботи з незалежних від них обставин та зареєстровані в установленому порядку як безробітні, готові та здатні приступити до підходящої роботи і дійсно шукають роботу.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України // Відомості Верховної Ради. 2000. № 22. С. 171.

Страхові внески – кошти відрахувань на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, сплачені згідно із законодавством, що діяло до набрання чинності Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», кошти,

що надходять від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, які спрямовуються на страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.

Джерело: Про загальнообов'язкове страхування на випадок безробіття: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Страхові компанії – різновид банків спеціального призначення, які мобілізують за допомогою продажу страхових полісів кошти, що надаються у кредит державі і підприємствам.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Страховий ризик – обставини, внаслідок яких особи можуть втратити роботу і потребують матеріальної підтримки та соціальних послуг за цим Законом.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України // Відомості Верховної Ради. 2000. № 22. С. 171.

Страховий ризик – це обставина, внаслідок якої застрахована особа або члени її сім'ї можуть втратити тимчасово засоби існування та потребувати матеріального забезпечення або надання соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2001. №14. Ст. 71.

Страховий ринок – особливе соціально-економічне середовище, частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист (страхова послуга) і формуються попит та пропозиція на неї, а також інфраструктура й конкуренція.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Страхові фонди – беруть на себе зобов'язання щодо збору страхових внесків та надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг при настанні страхових випадків.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Страхування від нещасного випадку – є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їхньої трудової діяльності.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань: Закон України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/

Структурне безробіття – безробіття, обумовлене невідповідністю структури пропонування праці структурі попиту.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Субвенції – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Суб'єкти страхування на випадок безробіття – застраховані особи, а у випадках, передбачених цим Законом, також члени їхніх сімей та інші особи, страхувальники та страховик.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України // Відомості Верховної Ради. 2000. № 22. С. 171.

Суб'єкти загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, – застрахована особа або інша особа у випадках, передбачених статтями 45, 47 цього Закону, страхувальник та страховик.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 14. Ст. 71.

Субсидія – допомога у грошовій формі чи натурою, що надається державою за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів, а також спеціальних фондів юридичним чи фізичним особам, іншим державам.

Джерело: Гончаров С. М. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. Гончарова С. М. Рівне: НУВГП, 2008. 264 с.

Сума виплат у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю – розраховується шляхом множення суми денної (годинної) виплати, розмір якої встановлюється у відсотках середньоденної (середньо-годинної) заробітної плати залежно від страхового стажу на кількість днів (годин), які підлягають оплаті згідно з графіком роботи підприємства.

Джерело: Кропельницька С. О., Солоджук Т. В. Соціальне страхування: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 336 с.

Т

Тимчасова страхова рента – сума, що виплачується страховиком страхувальнику протягом певного часу, доки страхувальник є непрацездатним.

Джерело: URL: http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=14763

Тимчасові цільові фонди – державні цільові фонди, які формуються з метою прискореного вирішення актуальних проблем і припиняють своє функціонування після виконання покладених на них завдань.

Джерело: Романенко О. Р., Огородник С. Я. Фінанси: навчальний посібник. URL: http://studentbooks.com.ua/content/view/338/54/1/2/

Трансфертні платежі – будь-які прямі виплати з державного бюджету населенню або підприємствам, що здійснюються у вигляді субсидій, пенсій та допомоги на соціальні потреби, оплати відсотків за державний борг.

Джерело: Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 271 с

Трудова діяльність – процес виробництва матеріальних і духовних благ.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Трудова міграція – переміщення особи, пов'язане з перетинанням державного кордону або меж адміністративно-територіальної одиниці з метою виконання або пошуку роботи.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

У

Управління бюджетними коштами – сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Учасник недержавного пенсійного забезпечення – фізична особа, на користь якої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до пенсійного фонду або на пенсійний депозитний рахунок у банку і яка має право на недержавне пенсійне забезпечення на умовах і в порядку, визначених пенсійним контрактом, договором про відкриття пенсійного депозитного рахунку або договором страхування довічної пенсії та цим Законом, або яка отримує пенсійні виплати із пенсійного фонду.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Учасник пенсійного фонду – фізична особа, на користь якої сплачуються (сплачувалися) пенсійні внески до пенсійного фонду та яка має право на отримання пенсійних виплат або отримує такі виплати з пенсійного фонду згідно із цим Законом.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України: від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Ф

Фінанси населення – грошові фонди, які утворюються у жителів країни з надходжень, отриманих від трудової, господарської та іншої діяльності, і спрямовуються на примноження їх власності та підвищення добробуту.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості – гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Джерело: Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456–17

Фінансові фонди – грошові фонди, що формуються за рахунок фінансових ресурсів. Призначення фінансових фондів полягає у підготовці умов, які забезпечують задоволення постійно зростаючих суспільних потреб.

Джерело: Фінанси: словник економічних термінів. URL: http://subject.com.ua/economic/ finances1/73.html

Фонд зайнятості – спеціальний державний фонд сприяння зайнятості населення, створений для фінансування заходів, передбачених програмами зайнятості населення: професійне навчання вивільнених працівників і безробітних, сприяння їх працевлаштуванню, організація додаткових робочих місць, виплати допомоги з безробіття, професійна орієнтація населення.

Джерело: Економічна енциклопедія. URL: http://slovopedia.org.ua/38/53412/385334.html

Фонд оплати праці – цільове джерело фінансування витрат на оплату праці працівників підприємства, премії робітникам і службовцям за виробничі результати, заохочувальні та компенсаційні виплати, що належить до собівартості продукції.

Джерело: Фінанси: словник економічних термінів. URL: http://subject.com.ua/economic/ finances1/73.html

Фонд соціального захисту інвалідів – цільові кошти для створення робочих місць, передбачених для працевлаштування інвалідів, і для здійснення заходів, спрямованих на їхню соціальну та професійну реабілітацію.

Джерело: Фінанси: словник економічних термінів. URL: http://subject.com.ua/economic/ finances1/73.html

Фонд соціального страхування України є органом, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом.

Джерело: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#n373

Фрикційне безробіття – стосується тих осіб, які не працюють у зв'язку з добровільною зміною робіт, вперше вибирають роботу або підшукують роботу після закінчення терміну контракту на попередній роботі тощо.

Джерело: Ніколенко Ю. В. Політична економія: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.

Ц

Центри інновацій або інноваційні зони – головні структурні елементи інноваційної моделі, що існують у різноманітних організаційних формах: інкубатори, науково-технологічні парки, технополіси, наукові містечка, наукові центри.

Джерело:Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Цесіонарій – перестраховик, який приймає ризик.

Джерело: Фінанси: курс для фінансистів: навч.посіб. / за ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.

Цільове бюджетування – бюджетний процес, який забезпечує максимальний рівень задоволення бюджетних запитів розпорядників бюджетних коштів.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Цільові фонди – кошти, які використовуються для вирішення конкретних проблем, визначених державними установами та установами місцевого самоврядування.

Джерело: Коваленко М. А. Фінансовий словник: навчальний посібник / науковий ред. д.е.н., проф. Коваленко М. А. 3-тє вид., виправлене і доповнене. Херсон: МПП Видавництво «ІТ», 2011. 310 с.

Циклічне (кон'юнктурне) безробіття – це безробіття, яке виникає внаслідок коливань економіки. У фазі рецесії підприємства звільняють робочих та наймають на роботу в разі економічного підйому. Вважається, що кон'юнктурне безробіття зникає через 2–3 роки.

Джерело: Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії «Вікіпедія». URL: http://uk.wikipedia.org/

Ч

Часткове безробіття – вимушене тимчасове скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції з причин економічного, технологічного і структурного характеру без припинення трудових відносин.

Джерело: Про зайнятість населення: Закон України; чинне зак-во зі змін. та допов. станом на 11.08.2013 / Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України, 2014. р.1, ст.1. (Бібліотека офіційних видань).

Чиста вартість активів пенсійного фонду – різниця між вартістю активів пенсійного фонду на день проведення підрахунку та сумою зобов'язань пенсійного фонду, що підлягають виконанню на день проведення підрахунку.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

Чиста вартість одиниці пенсійних активів – розрахункова вартість одиниці пенсійних активів, що визначається шляхом ділення чистої вартості активів на загальну кількість одиниць пенсійних активів на день підрахунку. Чиста вартість одиниці пенсійних активів обчислюється у розрізі сум коштів учасників недержавного пенсійного забезпечення та учасників накопичувальної системи пенсійного страхування у порядку, встановленому Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Чиста вартість одиниці пенсійних активів на день надходження першого пенсійного внеску до пенсійного фонду встановлюється у розмірі 1 гривні.

Джерело: Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 47–48. 372 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Виплати, які здійснюються відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»

	2018 рік			2019 рік		
	з 1 січня	**з 1 липня**	**з 1 грудня**	**з 1 січня**	**з 1 липня**	**з 1 грудня**
мінімальна допомога у зв'язку з безробіття: застрахованим особам, у яких розмір виплат залежить від страхового стажу	1440	1440	1440	1630	1630	1630
(у % до ПМ для працездатних осіб)	*81,7*	*78,2*	*75,0*	*84,9*	*81,2*	*77,5*
особам, виплати яким призначаються без урахування страхового стажу	544	544	544	610	610	610
(у % до ПМ для працездатних осіб)	*30,9*	*29,5*	*28,3*	*31,8*	*30,4*	*29,0*
допомога на поховання для безробітних	1700	1777	1853	1853	1936	2027
(у % до ПМ на одну особу)	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*

Таблиця А.2

Виплати, які здійснюються відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (для застрахованих осіб):

	2018 рік			2019 рік		
	з 1 січня	**з 1 липня**	**з 1 грудня**	**з 1 січня**	**з 1 липня**	**з 1 грудня**
допомога на поховання для працюючих та членів їх сімей	4100	4100	4100	4100	4100	4100
(у % до ПМ для працездатних осіб)	*232,7*	*222,7*	*213,4*	*213,4*	*204,3*	*195,1*

Додаток Б

Таблиця Б.1

Щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг (відповідно до постанови КМУ від 01.10.2014 № 505 (зі змінами)*

	2018 рік			2019 рік		
	з 1 січня	з 1 липня	з 1 грудня	з 1 січня	з 1 липня	з 1 грудня
для працездатних осіб на одну особу (члена сім'ї)	442	442	442	442	442	442
для осіб, які отримують пенсію, дітей, здобувачів вищої освіти денної форми навчання ЗВО та учнів закладів ПТО, які досягли 18-річного віку (до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років)	884,0 1000 *(з 20.01. 2018)*	1000,0	1000,0	1000,0	1000,0	1000,0
для осіб з інвалідністю I групи та дітей з інвалідністю	1784,90	1865,50	1946,10	1946,10	2033,20	2129,40
для осіб з інвалідністю II групи	1578,95	1650,25	1721,55	1721,55	1798,60	1883,70
для осіб з інвалідністю III групи	1373	1435	1497	1497	1564	1638

* Загальний розмір допомоги на сім'ю у 2018 році розраховується як сума розмірів допомоги на кожного члена сім'ї та не може перевищувати 3 000 грн, для сім'ї, до складу якої входять особи з інвалідністю або діти з інвалідністю, – 3 400 грн, для багатодітної сім'ї – 5 000 гривень.

Додаток В

Таблиця В.1

Державна соціальна допомога, яка надається відповідно до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»

	2018 рік			2019 рік		
	з 1 січня	**з 1 липня**	**з 1 грудня**	**з 1 січня**	**з 1 липня**	**з 1 грудня**
допомога у зв'язку з народженням дитини: *(з липня 2014 р. у фіксованому розмірі відповідно до змін до ЗУ «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»)*	41280	41280	41280	41280	41280	41280
одноразова виплата на першу дитину	10320	10320	10320	10320	10320	10320
щомісячна виплата на першу дитину	860	860	860	860	860	860
допомога на дітей одиноким матерям (максимальний розмір):						
до 6 років	1492	1559	1626	1626	1699	1779
(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
від 6 до 18 років	1860	1944	2027	2027	2118	2218
(у % до ПМ для дітей віком від 6 до 18 років)	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
від 18 до 23 років (за умови навчання)	1762	1841	1921	1921	2007	2102
(у % до ПМ для працездатних осіб)	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням (максимальний розмір):						
до 6 років	2984	3118	3252	3252	3398	3558
(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)	*200*	*200*	*200*	*200*	*200*	*200*
від 6 до 18 років	3720	3888	4054	4054	4236	4436
(у % до ПМ для дітей віком від 6 до 18 років)	*200*	*200*	*200*	*200*	*200*	*200*

Додаток Г

Таблиця Г.1

Державна соціальна допомога, яка надається відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченими сім'ям»*

	2018 рік			2019 рік		
	з 1 січня	**з 1 липня**	**з 1 грудня**	**з 1 січня**	**з 1 липня**	**з 1 грудня**
для працездатних осіб	370,02	386,61	403,41	403,41	421,47	441,42
(у % до ПМ для праце-здатних осіб)	*21,0*	*21,0*	*21,0*	*21,0*	*21,0*	*21,0*
для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів	1373	1435	1497	1497	1564	1638
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
для дітей віком: до 6 років	1268,20	1325,15	1382,10	1382,10	1444,15	1512,15
(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)	*85*	*85*	*85*	*85*	*85*	*85*
від 6 до 18 років	1581,00	1652,40	1722,95	1722,95	1800,30	1885,30
(у % до ПМ для дітей віком від 6 до 18 років)	*85*	*85*	*85*	*85*	*85*	*85*
від 18 до 23 років (за умови навчання)	1497,70	1564,85	1632,85	1632,85	1705,95	1786,70
(у % до ПМ для працездатних осіб)	*85*	*85*	*85*	*85*	*85*	*85*

**Рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для визначення допомоги.*

Додаток Д

Таблиця Д.1

Державна соціальна допомога, яка надається відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»

Державна соціальна допомога	2018 рік			2019 рік		
	з 1 січня	з 1 липня	з 1 грудня	з 1 січня	з 1 липня	з 1 грудня
Особам з інвалідністю з дитинства I групи з надбавкою на догляд: – підгрупа А	2876,4	2960,4	3074,9	3074,9	3212,8	3364,6
– підгрупа Б	2178,0	2178,0	2245,5	2245,5	2346,0	2457,0
Особам з інвалідністю з дитинства II групи *	1452	1452	1497	1497	1564	1638
Одиноким особам з інвалідністю з дитинства II групи, які за висновком медико-соціальної екс-пертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд *	1452	1452	1497	1497	1564	1638
Особам з інвалідністю з дитинства III групи *	1452	1452	1497	1497	1564	1638
Одиноким особам з інвалідністю з дитинства III групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд *	1452	1452	1497	1497	1564	1638
На дітей з інвалідністю (від 0 до 18 років) *	1452	1452	1497	1497	1564	1638
На дітей з інвалідністю до 6 років з надбавкою на догляд	1762,4	1795,9	1860,9	1860,9	1944,3	2036,1
На дітей з інвалідністю до 6 років з надбавкою на догляд (підгрупа А)	2508,4	2575,4	2673,9	2673,9	2793,8	2925,6

Продовження таблиці Д.1

На дітей з інвалідністю від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	1946,4	1988,4	2061,4	2061,4	2153,8	2255,6
На дітей з інвалідністю від 6 до 18 років з надбавкою на догляд (підгрупа А)	2876,4	2960,4	3074,9	3074,9	3212,8	3364,6
На дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, без надбавки на догляд	1524,6	1524,6	1571,8	1571,8	1642,2	1719,9
На дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, до 6 років з надбавкою на догляд	2270,6	2304,1	2384,8	2384,8	2491,7	2609,4
На дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, до 6 років з надбавкою на догляд (підгрупа А)	3016,6	3083,6	3197,8	3197,8	3341,2	3498,9
На дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	2454,6	2496,6	2585,3	2585,3	2701,2	2828,9
На дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, від 6 до 18 років з надбавкою на догляд (підгрупа А)	3384,6	3468,6	3598,8	3598,8	3760,2	3937,9

** Розміри з урахуванням постанови КМУ від 26.03.2008 № 265 (зі змінами).*

Додаток Е

Таблиця Е.1

Державна соціальна допомога, яка надається відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»

	2018 рік			2019 рік		
	з 1 січня	**з 1 липня**	**з 1 грудня**	**з 1 січня**	**з 1 липня**	**з 1 грудня**
Особам з інвалідністю I групи, жінкам, яким присвоєно звання «Мати-героїня» *	1452	1452	1497	1497	1564	1638
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*105,8*	*101,2*	*100*	*100*	*100*	*100*
На одну дитину померлого годувальника	1452	1452	1497	1497	1564	1638
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*105,8*	*101,2*	*100*	*100*	*100*	*100*
На двох дітей померлого годувальника	1742,4	1742,4	1796,4	1796,4	1876,8	1965,6
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*126,9*	*121,4*	*120*	*120*	*120*	*120*
На трьох і більше дітей померлого годувальника	2178,0	2178,0	2245,5	2245,5	2346,0	2457,0
(у % до ПМ для осіб, які втратили праце-здатність)	*158,6*	*151,8*	*150*	*150*	*150*	*150*
Особам з інвалідністю II групи *	1452	1452	1497	1497	1564	1638
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*105,8*	*101,2*	*100*	*100*	*100*	*100*
Особам з інвалідністю III групи *	1452	1452	1497	1497	1564	1638
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*105,8*	*101,2*	*100*	*100*	*100*	*100*

Продовження таблиці Е.1

Священнослужителям, церковнослужителям та особам, які протягом не менше 10 років до набрання чинності ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» займали виборні або за призначенням посади у релігійних організаціях *	1373	1435	1497	1497	1564	1638
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
Особам, які досягли віку, встановленого Законом *	1373	1435	1497	1497	1564	1638
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*

** Розміри з урахуванням постанови КМУ від 26.03.2008 № 265 (зі змінами).(Рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для визначення допомоги.)*

Навчальне видання

СЕРІЯ «ПОДАТКОВА ТА МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ»

Гордей Оксана Дмитрівна,
Биховченко Валентина Петрівна,
Ковальчук Альона Миколаївна

Державні цільові фонди

Навчальний посібник

Видання друге, оновлене та доповнене

Відповідальний за випуск — *Д. Ф. Салахова*

Редактор — *Н. І. Грицюк, О. В. Данильчик*

Форматування та комп'ютерна верстка — *Д. П. Завальніцька*

Здано до друку 17.08.2020. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 20.2.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 890.

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром Університету ДФС України
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016